MORDVANKANSAN LAKITAPOJA.

KIRJOITTANUT

WLADIMIR MAINOV.

SUOMENNOS.

(Ylipainos Suomi-kirjan Kolmannen Jakson 3:nnesta osasta.)

HELSINGISSÄ,
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINOSSA,
1888.

MORDVANKANSAN LAKITAPOJA.

KIRJOITTANUT

WLADIMIR MAINOV.

SUOMENNOS.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1888.

Sisällys:

Mordvalaisten käsitteet sukulaisuuksista.

Mordvalainen eroaa venäläisestä sekä ruumiinsa että järkensä rakennuksen puolesta, ja muutamat hänen luonteensa ominaisuuksista ovat sitä laatua, että ne tekevät erotuksen kaikissa elämän tavoissakin melkoisen suureksi. Ja ollen niitten suomalaisten jälkeinen, jotka eivät viehättyneet pohjolan maihin, vaan valitsivat lempisijoikseen Volgan seudut, on hän perheellisissä, kunnallisissa ja kansallisissa oloissaankin saanut aikaan paljon semmoista, mikä hänet jyrkästi erottaa venäläisestä talonpojasta. Samassapa kuitenkin molemminpuolinen häiritsemätön, jopa edullinenkin naapuruus vanhan mordvalaisen alueen, *Erzjan mastįr'in* (=elävien maan), uusien vierassukuisten asukkaiden kanssa ei voinut olla vaikuttamatta mordvalaisen elämänlaatuun ja perheellis-kunnallisiin katsantotapoihin. Hänen taipuvaisuutensa yhdys-elämään ja mukautumiseen teki pian mahdolliseksi havaitsemaan sekä näissä katsantotavoissa että perheellisissä ja sittemmin kunnallisissa oloissa koko sarjan elämäntapoja, jotka osaksi hän on omistanut siitä syystä, että ne häntä miellyttivät ja hänen elämäänsä soveltuivat, osaksi taas tietämättään muuttuivat hänen elämänviisaudekseen, ainoastaan alituisen ja hänelle mielenmukaisen esimerkin vaikutuksesta.

Kohtalo saattoi mordvalaisen elämässään sattumaan yhteen tatarilaisten kanssa, ja näitten oloihin tutustuessaan hän sieltä löysi paljon semmoista, johon ei ollut itse vielä päässyt ja joka ei ainoastaan ollut hänen makunsa mukaista ja sopusoinnussa hänen tapojensa kanssa, vaan myöskin näytti hänestä mukavammalta ja siis ansaitsevan jäljittelemistä. Sentähden ilmestyikin hyvin paljon tatarilaisilta lainattua, jonka perille on hyvin helppo päästä, jos tutkija vähänkin tuntee niitten tatarilaisten elämänlaatua, jotka olo-

jen pakotuksesta ovat puhtaan muhamettiläisluonteensa menettäneet, ruveten maanviljelijöinä ja kauppiaina elämään kulturikansojen yksivaiheista ja järkevää elämää.

Vaan monta vertaa suurempaa vaikutusta mordvalaisten oloihin todistavat ne milloin selvät, milloin arvionomaiset jäljet, jotka viittaavat lainoihin venäläisiltä; niinkuin toiselta puolen aivan samanlaisia suhteita voi tavata niitten venäläisten talonpoikien keskuudesta, jotka osittain vapaaehtoisesti, osittain pakosta ovat joutuneet keskelle mordvalaista alaa, taikka elävät Mordvan naapureina omistaen sen henkeä itseensä koulujen, kaupan ja muodin kautta. Tässäpä kohden onkin tutkijan tavattoman vaikea saada selville, mitä Mordvan kansa on lainannut venäläisiltä naapureiltaan ja kuinka se on lainaamansa muodostanut, tahi mitä päinvastoin ovat venäläiset saaneet mordvalaisilta, niinkuin paikoittain ovat omistaneet tatarilaisia peseytymis-tapoja, ruvenneet puhumaan jotakin uutta murteista kieltä mansilaisten kanssa, tscherkessiläistyneet Kaukaasian alueella ja jakuuttilaistuneet Jakuutin maakunnassa. Me emme aijo antautua tässä ratkaisemaan tätä erinomaisen viehättävää kysymystä, ensiksikin koska sen ratkaiseminen voisi itsessään olla lavean tutkimuksen omantakeisena aineena, ja toiseksi koska valitettavasti ei ole olemassa täydellistä teosta, joka kuvaisi venäläisiä lakitapoja. Ainoastaan Mordvan kansan lakitavoista annamme tässä miten voimme täydellisen kuvan ja viittaamme vaan joskus semmoisiin yhteisiin ominaisuuksiin, joita voi tavata venäläistenkin talonpoikien keskuudesta.

Kuin raamatunkääntäjien oli Mordvan kielelle kääntäminen Mateuksen Evankeliumin ensimmäisen luvun ensimmäinen värssy, joutuivat he ehdottomasti ymmälle, koska sopivaa Mordvalaista sanaa merkitsemään sanoja „sukusarja“ ja „suku“ siinä merkityksessä kuin ne meillä ovat käytetyt,*) ei huomattu ollenkaan löytyväksi Mordvan sanavarastossa.

*) „Polviluku“ ja „syntymys“ ovat käytetyt suomal. raamatun käännöksessä. Suom. muist.

Sentähden täytyi asia kiertää, voidakseen kansan kielellä ilmaista sitä käsitettä, jota vasta valistettava kansa ei ollut itse tullut keksineeksi. Mordvalainen käsittää suvulla aivan ahdasta alaa ja nimittää sitä milloin *tevks*, jos hän on ersalainen, milloin *tev*, jos puhuu Moksan murretta. Molemmat nämät sanat merkitsevät jokseenkin samaa kuin meidän sana „sikiö" [1]) synnyttämisen tuotteena; tähän viittaavat jo itse päätteetkin *v* ja *vks*, ollen semmoisen substantiivin tunnusmerkkinä, joka osottaa verbimuodon lausuman toiminnan tulosta. [2]) *Sembä tevindi, aš-mezivjk iländi* (kaikki omaisille, ei mitään vieraalle), sanoo mordvalainen ja tietää sen ohessa aivan hyvin, että *„tevindi rabotan, estinä rabotan"*, s. o. tehdä työtä suvun hyväksi (on) tehdä työtä itsensä hyväksi, ja että *„ozal muiji tev"*, s. o. suru löytää (pakottaa löytämään) omaiset. Mutta sana *tev* ei kumminkaan koskaan merkitse laajempaa sukupiiriä, sukukuntaa, tribus'ta tai muuta semmoista, josta voisi päättää, että entisiin aikoihin samaan sukuun kuuluvat perheet olisivat muodostaneet yhteiskunnallista kokonaisuutta. Semmoinen ilmiö oli aivan mahdoton jo senkin tähden, että jokainen perhe metsästyksen ja muitten mukavuuksien tähden koetti erkaantua mitä etäämmälle toisten perheitten asuinsijoista, voidakseen käyttää hyväkseen suurempaa alaa ja siis löytää enemmän toimeentulon keinoja. Nykyjään saa joskus mordvalaisessa kylässä kuulla synkän sananlaskun, jonka on synnyttänyt monivuotinen katkera kokemus: *„tjat jota tevi, jotak' šaberi ozalne"*, s. o. älä mene sukulaisen luo surussa, mene naapurin luo; tämä sotii epäilemättä tuota nähtävästi vanhaa sananlaskua vastaan, että hätä pakottaa etsimään omaisia, vaikka ihminen onnessaan niitä välttääkin. Kaikki tämä antaa syytä olettamaan, ettei Mordva ole alkujaan tuntenut laveampia sukulaisuussuhteita, vaan on sukulaisina pitänyt ainoastaan veljes- ja sisares-suhteita, tai oikeammin verisukulaisia, joka nähdään jo itse sanasta *„tev."* Voi olla mahdollista, että

---

[1]) Sanasta *„teijan"* = tuottaa, synnyttää, luoda.

[2]) Katso: Ahlqvist. Vers. ein. Mokscha Mord. Gram. s. 13 § 51.

sittemmin, ehkäpä verrattain varhainkin, mordvalaiset alkoivat panna merkille niitä henkilöitä, jotka olivat lähteneet samasta kantasynnyttäjästä, huolimatta siitä kuinka etäinen hän oli yhdessä-elävistä ja itseänsä sukulaisiksi lukevista. Katsoen siihen, että molemmissa Mordvan murteissa on suuri varasto sanoja merkitsemässä erilaisia sukulaisuussuhteita, me voimme melkein erehtymättä sanoa, että Mordvan kansa, jo siihen aikaan, jolloin se kohtasi venäläisiä, ymmärsi sukulaisuudella ylipäänsä henkilöitä, joilla oli yhteinen vaikkapa kaukainenkin kantaisä.

Selvää on, että venäläiset saattoivat mordvalaisten tietoon käsityksen liittosukulaisuudesta, koska kielessä ei löydy mitään merkkiä sen olemassa-olosta muinaisuudessa, ja morsiamen suku kuitenkin pysyi sulhasen suvulle „*ilennä*“, s. o. vieraana, joskus „*šaber*“, s. o. naapurina, mikä mahdollisesti viittaa tapaan ottaa morsian naapurisuvusta. Morsiamen suku ei muutu koskaan „*tev*'iksi“, koska kummallakin suvulla oli eri kantaisät, jotka suvut epäilemättä eivät tapahtuneen avioliitonkaan jälkeen lakanneet olemasta keskenänsä vihollisia, sitä tuimempia, mitä kauniimpi ja parempi oli ollut saaliiksi saatu morsian; mitä miehukkaammalla tavalla hän oli ryöstetty.

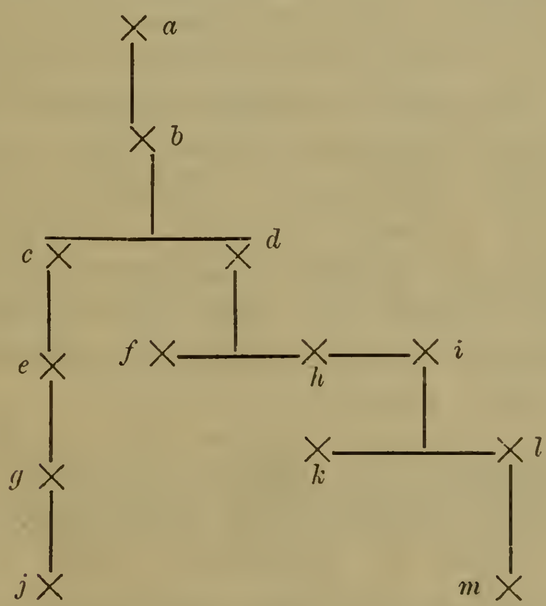
Kristillisten katsantotapojen, mutta myöskin ehkä venäläisten naapuruuden vaikutuksesta, mordvalaiset, ja niiden joukossa etenkin venäläistymään taipuvammat ersalaiset, alkoivat vähitellen tottua laajentamaan „*tev*'iin“ kuuluvien henkilöitten piiriä ja lukemaan sukulaisiksi kaikkia niitä, joita venäläisetkin niiksi lukevat. Vihdoin he lakkasivat liittosukulaisiakin pitämästä toisilleen vieraina ja lukevat nyt niitä milloin verisukulaisten veroisiksi [1]) milloin yhä vieläkin pitävät heitä joko ihan vieraina taikka asettavat joinkin alemmiksi saman asteisia verisukulaisia, sijoittaen ne heti „pikkuserkkujen“ viereen kunia-aterioissa perheen

---

[1]) с. Сарлей, Нижегор. уѣздъ, Марья Даннлова; с. Семейкнно, Самарскій уѣздъ, Антонъ Мосѣевъ; Пичилеи, Городищенскій уѣздъ, Дарья Еврейнова.

juhla- ja rukouspäivinä.[1]) Useat selittävät tunnettua mordvalaista tapaa ukkosen jyrähtäessä huudahtaa: „Purgine-Paz! ti̯ t̯ai naš!“, siten, että Purgine-Pas oli mennyt naimisiin Si̯rža-immen kanssa ja Si̯rža muka siitä saakka tullut mordvalaisten omaiseksi (naš = meidän); vaan on kumminkin kaikin puolin luultavinta, että tätä ukkosen jumalaa aina, vieläpä ennen muita, mordvalaiset pitivät „omanaan“, sen vuoksi, että juuri hän, eikä kukaan muu, ilmaantuu kansallisena sankarina mordvalaisten eepillisessä runoudessa, milloin omannimisenä milloin nimellä „Purgasa“, joka on tunnettu venäläisissäkin aikakirjoissa. Näin nuo pelkät manaussanat: „Purgine Paz! ti̯ t̯ai naš“, eivät ensinkään tarkoita, että Jumala olisi tullut mordvalaisen omaiseksi naimisensa kautta Si̯ržan kanssa, vaan ainoastaan, että „sinä, Purgine-Pas (olit) meidän, meidän kansallinen jumalamme! miksi siis olet suutuksissa ja vihanen?“

Sukulaisten joukossa ei tietysti jokaisella ole samaa arvoa, ja tässä suhteessa on arvon ja kunnian määrääjänä se seikka, kuinka kaukana yhteisestä kantaisästä kukin on.

[1]) с. Мамалаево, Краснослободскій уѣздъ, Тихонъ Ивановъ Васильчикинъ; с. Эвасленъ на р. Эвасъ, Темниковскаго уѣздъа, Елена Кузнецова; с. Верхисъ, Инсарскаго уѣзда, Николай Мурзайкинъ.

Tästä syystä nuorin setä joutuu joskus veljenpoikaa alemmaksi, koska syntymisten luku määrää sijan. Edellisellä sivulla olevasta taulusta nähdään, että isoisä *i* on perheellisessä kunniasijassa yhdenarvoinen lapsenlapsen *j*:n kanssa, joka jälkimmäinen on puolestaan 4 astetta ylempänä kolmannen polven serkkuansa *m*, koskapa kukin eri syntyminen pidetään uutena asteena. Niinpä luemme *a*:sta *j*:hin ainoastaan 6 syntymistä, vaan *a*:sta *m*:ään kokonaista 9. Selvää on, että tämmöisen laskun mukaan tavalliset serkukset aina ovat lähempiä sukulaisia kuin kaukaisemmat, ja vielä niistäkin kaukaisemmat serkukset; vaan emme mistään löydä jälkiä siitä, että edes tavallista serkkusukulaisuutta pidettäisiin avioliittoa estävänä. Siitä, että mordvalaiset jumalat arvelematta naivat tyttäriänsä, voimme päättää, ettei lähempikään sukulaisuus estänyt avioliittoa, ja että ainoastaan naisten puutteesta mordvalaiset vaimojen ha'ussa kääntyivät vieraitten sukujen puoleen. Tätä olettamustamme vahvistaa vielä sekin seikka, ettei Mordvan kansalla tapaa mitään, joka edes vähänkään vivahtaisi venäläisten eepilliseen satuainekseen pojan tai veljen avioittumisesta äidin tai sisaren kanssa y. m. s. Vasta sivistyessään ja mahdollisesti vasta tatarilaisiin yhtyessään mordvalaiset alkoivat välttää avioliittoja lähimpien sukulaisten kesken. Mutta nykyisistä sukuesteistä heidän epäilemättä on kiittäminen kristinuskoa, ja siis puhtaasti venäläistä elementtiä. Onpa mordvalaisissa tavoissa viittauksia siihenkin, että haureudenkin synti olisi muinoin ollut olemassa, vaan siinä ei tietysti otettu lukuun sukulaisuussuhteita niitten kesken, jotka uskonnollisessa innostuksessa tulivat jumalatarta palvelemaan.

Niinkuin voi arvata, Mordvan kansa ei pane hengelliselle sukulaisuudelle joka paikassa yhtäläistä arvoa, vaan sen mukaan kuin alamme siirtyä yksinomaisemmin venäläisiä seutuja kohden me huomaamme väestön antavan yhä enemmän merkitystä tämmöiselle sukulaisuudelle. On itsestäänkin luonnollista, että puhtaasti mordvalaisissa paikoissa, niinkuin esimerkiksi nahkaveroa maksavassa Mordvassa Pjana-, Dikij-Satis- ja Sivini-jokien varsilla sekä ylipäänsä

siellä, mihin venäläisiä katsantotapoja ei vielä ole enättänyt tunkeutua, ei anneta yhtään mitään merkitystä hengelliselle sukulaisuudelle, ja pidetään sitä vaan liikana keinona, jolla paikkakunnan papisto saattaa veroa kiskoa. Krasnoslobodskin piirikunnassa, Mamalaevon kylässä, ei kukaan uskalla antaa tytärtänsä kummin pojalle, vaikka antaakin arvelematta hänet nuorelle miehelle, joka on hengellisen sukulaisuuden kolmannessa polvessa [1]) morsiamen kanssa, ja ainoastaan papiston asettamat esteet tämmöisille avioliitoille tekevät niitten käytäntöön-tulemisen mahdottomaksi; kansa ei voi mitenkään ymmärtää niitä luonnottomiksi. Olemme sattuneet olemaan häissä, joissa kummisukulaisuudessa olevien henkilöiden lapset keskenänsä ovat menneet naimisiin, vaan moiset tapaukset ovat mahdolliset ainoastaan niissä paikoin, missä Mordva ei vielä ole kadottanut ominaista luonnettaan. [2]) Mutta tuskin olemme kääntyneet tutkimaan niitä paikkoja, missä mordvalaiset jo vanhoista ajoista ovat olleet venäläisten naapureina, kuin jo huomaamme heti, että venäläinen kansallinen katsantotapa avioliiton rikollisuudesta niitten henkilöjen välillä, jotka keskenään ovat hengellisessä sukulaisuudessa, on jo ehtinyt perehtyä Mordvan kansaan, jopa sen vakuutukseen siihen määrään juurtua, että on menty pitemmälle kuin on oppettaja mennytkään, niin että vältetään avioliittoa risti-isän tyttären ja risti-äidin *) veljen tai sisarenpojan kesken. [3])

Useimmissa tapauksissa ja taaskin etupäässä ersalaisten keskuudessa huomaamme hengellisellä sukulaisuudella olevan ylenpalttisen merkityksen, ja on se siihen määrään

---

[1]) с. Мамалаево, Краснослоб. уѣздъ, Тихонъ Васильчикинъ.

[2]) Esimerkiksi Lukonovin piirikunnassa, Revesenin kylässä, Pjanajoella, on talonpoika Kiril Saitsev naimisissa risti-isänsä tyttären Tatjanan kanssa.

[3]) Semmoisen esimerkin tapasimme Kushutkan kylässä Nishegorod. piirikunnassa, Pitschesan joen seuduilla.

*) Nämät eivät saa olla keskenään avioliitossa.
Suom. muist.

esteenä avioliitolle, että toisinaan [1]) sitä ei sallita niittenkään henkilöjen välillä, jotka ovat keskenään hengellisen sukulaisuuden 6 polvessa. Toisin paikoin enemmän tai vähemmän venäläistynyttä Ersaa me huomaamme, että hengellinen sukulaisuus tekee estettä 4, joskus vaan 2 polvelle, [2]) jonka ohessa vanhemmat ainoastaan harvoin kääntyvät papistolta pyytämään epäilystensä ratkaisua, koska suurimmaksi osaksi he eivät omasta tahdostaan semmoisia avioliittoja rakenna.

Itse ottopojaksi-ottamisen toimesta ja kansan suhteesta siihen olemme tilaisuudessa alempana puhumaan; tässä pidämme tarpeellisena vaan huomauttaa, ettei Mordva ollenkaan sitä oudoksu, päin vastoin sitä suosii, koska sen kautta taloon saadaan uutta työvoimaa, jota ahkera mordvalainen pitää suuressa arvossa, ja jota toivoessaan hän tuntee itsensä pakotetuksi antamaan anteeksi tyttäriensä kevytmielisyyksiä ennen avioliittoa. Siitä huolimatta näemme, ettei pojaksi-ottamisella ole suinkaan mitään merkitystä perheen omaisuus-suhteissa eikä avioliittoesteenä Ersalla, joka — ja se on yleensä huomattava — mieluummin kuin Moksa käyttää ottopojaksi-ottamista sanan oikeudellisessa merkityksessä. [3]) Moksalainen sitä vastoin pitää mahdottomana omistaa ketään pojakseen oikeudellisesti s. o. antamalla hänelle kaikki pojan oikeudet tai muutamia niistä, koska hän arvelee, että „saavuttaakseen mitä oikeuksia tahansa perheessä, henkilön välttämättä täytyy olla samaa verta“. [4]) Tietysti ei tämä

---

[1]) с. Сарлей, Нижегор. уѣздъ, Марья Данилова.

[2]) Лебежайка, Хвалынскій уѣздъ, Наталья Ананьева и с. Пермшъ, Корсунскій вѣздъ, Марья Гуткова, Саранскій уѣздъ, с. Кочкурово, Миронъ Асякаевъ.

[3]) Сарлей, Нижегор. уѣздъ Марья Данилова; с. Лебежайка, Хвалынскій уѣздъ, Наталья Ананьева; Ардатов. уѣздъ, Нижег. губ., с. Макателемъ, Наталья Ревингина.

[4]) Мамалаево, Красносл. уѣздъ, Тихонъ Васильчикинъ; mutta Kusrutskin piirikunnassa, Mordvalaisen Kemeschkerin kylässä, meidän onnistui kuulla sananparsi: „*menara vert — menara javaft*“, s. n. niin paljon kuin verta (verellisiä) niin paljon osia, jonka ohessa puhuja lisäsi: „*javaf dušasa aljan*“ s. o. (mutta) osa (eli oikeammin sen ala) on isän sielussa (hengessä).

estä perheen isää kuolinhetkellään jakamasta omaisuuttaan mielensä mukaan ja antamasta vaikka kaikki ottopojalleen. vaan tämä määrääminen on mahdollinen ainoastaan sen nojalla, että mordvalaisella perheen isällä on rajaton valta omaisuus- ja muissa suhteissa; hän voi lastensa puuttuvan nöyryyden tähden syrjäyttää heidät ja antaa omaisuutensa vieraalle henkilölle. Kaiken tämän ohessa ovat ottolapseksiottamiset Moksassakin tavalliset, vaan senlaatuiset ottolapset eivät ole milloinkaan oikeutetut vaatimaan mitään osuutta perheen yhteisessä omaisuudessa, koska kaikki riippuu perheen isästä, talon päämiehestä. Ottolapsi nauttii perheellistä hyvää, syö, juo ja vaatettaa itsensä perheen yhteisellä kustannuksella, vaan pesänjaossa hän saapi osansa ainoastaan armosta, ainoastaan siksi, että on ollut perheen isän erityisessä suosiossa. Jollei isä kuollessaan ole mitään määräystä tehnyt, niin ottolapsi useimmiten ilman muuta lähetetään turvatalostaan, ja jos saakin jotakin ensiajoikseen, niin se tapahtuu jakavien perillisten erityisestä suosiosta; vaan jos hän on heidän kanssa ollut epäsovussa, niin hän poistetaan talosta tyhjin käsin eikä edes mene valittamaan ukoille eikä kunnallisoikeuteen, täysin kuin tunnustaa ulos-ajaneitten perillisten toimet oikeutetuiksi. Tapahtuu kumminkin usein, että joku perillisistä ottaa semmoisen ottolapsen luokseen, vaan silloin tämä astuu taloon melkein vaan työmiehen oikeuksilla, vaikka hänelle myönnetäänkin joitakuita huojennuksia muiden työmiesten rinnalla sekä joitakuita oikeuksia hänet vastaanottaneen perheen omaisuuteen, s. o. vaatettaa itsensä perheen naisten laittamilla vaatteilla, jos on naimaton, vaan jos nainut, nauttii hänen vaimonsa nuorimman miniän oikeuksia.[1])

Veljistymistä voidaan tavata sekä Mordvan Ersalla että Mordvan Moksalla, vaan sisarustumisen tapausta ei meille kukaan voinut mainita; akat eivät edes voineet ymmärtää mitä tarkoitusta varten ja missä asianhaaroissa voisi

---

[1]) с. Семейкино, Самар. уѣздъ, Антонъ Мостѣевъ; Петровскій уѣздъ, Саратов. губ., Мечкасы, Ѳедосья Голяшкина.

sisarustuminen syntyä kahden naishenkilön välillä, kuin ukotkin enimmin veljistyvät tarkoituksetta ja vaan joko kapakassa tai muuten nautiskellen viinaa jonkun tapauksen johdosta. Mordvalaista veljistymistä ei seuraa mitkään velvollisuudet eikä mitkään oikeudet keskenään veljistyneille, ja se onkin nähtävästi vaan samaa, kuin meidän „veljen-malja" tai jotakin siihen suuntaan. Tietysti veljistyneet ovat toisiansa lähempänä kuin mitkään muut samankyläläiset, mutta toinen veljes usein kieltää apunsa toiselta ja jälkimmäinen saa sen „schaberilta", joskus syrjäiseltäkin kyläläiseltä. Vaan joskin ei veljistyminen itsessään paljoa paina, niin saa se jonkinlaisen merkityksen yhteydessä naapuruuden kanssa (ja tavallisesti veljistyminen tapahtuukin naapurusten välillä). Ahlquist [1]) arvelee, että suomalaisilla ei ollut käsitystä naapuruudesta, naapureista eikä naapurillisen yhdyselämän vaikuttamista oikeuksista ja velvollisuuksista, jonka ohessa hän vakuuttaa, että länsisuomalaiset kansat oppivat erottamaan ja nimittämään naapureita arialaisilta; sitten hän sanoo, että itäsuomalaiset ovat omistaneet venäläisen sanan „сосѣдъ"; vaan rohkenen vakuuttaa, että tätä sanaa en kertaakaan kuullut Mordvassa ja kaikkialla merkitsin kirjaani vaan „šaber", jonka syntyperä on epäilemättä tatarilainen. „Schaberin", joskus „schaberien" luo menee jokainen mordvalainen ruoka-astioita, maitoa ja leipää hakemaan, ollen täydellisesti vakuutettu, ettei niitä häneltä kielletä; „schabereilta" lainaa mordvalainen hevosenkin, auran ja muita tarvekaluja, tietäen, että naapurit käyvät naapureissa, ja kyllä pyyntöä aina huomioon otetaan. Jo semmoisten sananlaskujen olemassa-olokin kuin: *šabera maksaftäräi — kat' mezara maksaftäräi*" (jollei anna naapuri, ei anna kukaan), [2]) „*šaberendi atkazindäräletl — ästit avar'dan*" (jos kiellät naapurilta, rupeat itse itkemään), [3]) „*šabernenen — tonstne-*

---

[1]) *Die Kulturvörter der westfinnischen Sprachen* 1875 siv. 220 s. verb. Nachbar.

[2]) с. Адашево, Инсарскаго уѣзда, Пензенск. губ., Ѳедоръ Эртовъ.

[3]) с. Эваслей, по рѣкѣ Эвасѣ, Темниковскаго уѣзда, Тамб. губ., Елена Кузнецова.

nen" [1]) (naapurin luo [mennä, on mennä] itsensä luo) ja vihdoin „*paro teijat šabernen — tonstnen teijat*" [2]) (teet hyvää naapurille, teet itsellesi) osottaa erittäin selvästi, minä Mordvan kansa pitää naapuruutta, naapurien oikeuksia ja velvollisuuksia. Eläen naapuruksina ihmiset tietysti tulevat useammin toistensa yhteyteen ja koettavat kestitsemisellä korvata toistensa eri aikoina osotettuja palveluksia, ja tästäpä tiheät veljistymiset, jotka tapahtuvat pikemmin vaan naapuruuden ja monien palvelusten seurauksina; veljistyneet eivät edes sano toisiansa veljiksi, vaan kääntyvät toistensa puoleen yhä nimityksellä „schaber".

Hengellinen sukulaisuus, joka on ulkopuolelta saapunut mordvalaisiin katsantotapoihin, ei ole tietysti voinut vaikuttaa Mordvan sisälliseen elämänlaatuun; sen oli tuonut mukanaan Kristin-usko, jonka hengellistä puolta kansa muutenkin vaillinaisesti tajuaa; eipä ihme siis, jolleivät mordvalaiset ymmärräkkään semmoisen sukulaisuuden siteitä, eivät edes ota niitä huomioonsa; kukaan tietysti ei älyä, miks'ei esimerkiksi kummipari voisi keskenänsä avioliittoa rakentaa; ennen olivat naimisiin-menemiset ristityttärien kanssa ja avioliitot hengellisessä sukulaisuudessa olevien henkilöjen välillä tavallisetkin. Kysymyksiimme Nishegorodinkin maakunnassa, jossa venäläistyminen on kumminkin jotenkin suuressa vaikutuksessa, ei meille edes osattu vastata, ja kerran vaan sanottiin: „jos pappi vaan suostuu, tai kysymättäkin vihkii, niin eipä kukaan menekkään hänelle ilmoittamaan kummiuttaan. [3]) Tästä näemme ettei avioliitto kummiutuneitten keskken suinkaan herätä paheksumista kansassa. Selvää on, että, jos hengellisen sukulaisuuden merkitys ei ole tunkeutunut kansan tietoisuuteen, ei myöskään voi odottaa, että sillä olisi mitään merkitystä Mordvan perheellisissä suhteissa ja elä-

---

[1]) Лукоянъ уѣздъ Нижег. губ. на р. Пьянѣ. с. Ревезенъ, Кирила Зайцевъ.

[2]) Ардат. уѣздъ, Симб. губ., с. Пичкасы, Матвей Драдышевъ,

[3]) с. Сарлей, Нижегор, уѣздъ, Марья Данилова.

män tavoissa; ja niinpä huomaammekin, ettei itse kummiutuneitten välillä, eikä näitten ja toiselta puolen ristilasten välillä, ja vielä vähemmin ristiveljien ja ristisisarien *) välillä synny eikä noudateta mitään erityisempiä suhteita, mitään erityistä kunnioitusta eivät ristivanhemmat nauti, ja, jos orpo aikoisi naimisiinkin, hän ei milloinkaan käänny ristivanhempiensa puoleen avun, neuvon ja vähimmin luvan pyynnöllä, [1]) mikä aina melkeen poikkeuksetta on tapana venäläisen väestön keskuudessa. Kuitenkin on Mordvaan pujahtanut eräs tapa, jolla tietysti ei siellä ole vankkoja historiallisia juuria, vaan joka on omistettu pitkällisen yhteiselämän vaikutuksesta venäläisten kanssa. Tämän tavan mukaan kutsutaan ristimisen toimittajaksi ensimmäinen vastaantulija. Vaan omituista tässä on se, että tämän tavan löydämme juuri sieltä, missä vähimmin odottaisimme sitä tapaavamme. Oltuaan kauan tekemisissä Mordvan molempien heimojen kanssa, täytyy ehdottomasti tehdä se yleinen johtopäätös, että Ersa mieluummin ja helpommin taipuu venäläistymiseen, vaan Moksa sen sijaan tavallisesti kiinteämmin pysyy omissa tavoissaan, käsityksissään ja vaateparressaan. Vaan tässä kohden me kumminkin näemme, että Moksassa, siinä tapauksessa ettei huomattaisi lapsien pysyvän elossa jossakin perheessä, pidetään välttämättömänä kutsua ristivanhemmiksi ehdottomasti niitä henkilöitä, jotka ensimmäisiksi sattuvat heille vastaan tulemaan. [2]) Ersassa sitä vastoin emme moista tapaa löydä, vaan sen sijaan löydämme sieltä erään ikivanhan kansallisen tavan, joka Moksassa jo on ennättänyt hävitä. Tuossa samassa melkeen venäläistyneessä Nishegorodin piirikunnassa me saimme tietää, että lapsen eloonjäämisen ehtona pidetään sitä, että sille anne-

---

*) Ristiveljiksi ja sisariksi sanotaan kummien omia ja heidän ristilapsiaan keskenään. Suom. muist.

[1]) Мамалаево, Краснослобод. уѣзда, Пенз. губ, Василій Васильчикинъ.

[2]) Мамалай Васильчикинъ, Эваслей, (Темник. уѣздъ), Елена Кузнецова; Ничилей, (Городищ. уѣздъ), Дарья Еврейнова; Каратай, (Тетюшкій уѣздъ), Петръ Казымбаевъ.

taan isän tai äidin nimi.[1]) Melkeen sama on tapana Insarin piirikunnassa Moksassa, vaan sillä erotuksella, että täällä mordvalainen lähtee talostaan ulos ja antaa vastasyntyneelle ensimmäisen tapaamansa henkilön nimen.[2]) Molempia tapoja selittää itse kansa aivan yksinkertaisesti: sekä isä, äiti että ensimmäinen vastaantulija ovat sinä hetkenä elossaolevia, jumalan suojeluksen alaisia ihmisiä, siis, jos antaa vastasyntyneelle heidän nimensä, voi „šaitanin“ (paholaisen, saatanan) pettää — sillä tämä, luullen vastasyntynyttä juuri tuoksi isäksi, äidiksi tai ensimmäiseksi vastaantulijaksi, ei uskalla siihen kajota. Semmoinen selitys annettiin minulle sekä Nishegorodin että Pensan seuduilla. Tässä on muun ohessa huomattava, että lasten nimittäminen tapahtui Mordvassa ennen ja tapahtuu vanhasta tavasta paikoittain vielä nytkin omituisella tavallaan. Ennen aikoihin, kuin Mordva vielä täydellisesti säilytti itsenäisyyttänsä, ja myöskin tatarilaisten herruuden aikana, jotka eivät koskaan tyrkyttäneet omia uskonnollisia käsitteitään alamaisilleen kansoille, päinvastoin kunnioituksella kohtelivat paikallisia uskontoja ja uskonnollisia laitoksia, — oli lasten nimittäminen erinomaisen tärkeä asia, koska välttämättä oli nimi semmoinen valittava, joka tuotti onnea. Jo vanhaan aikaan tuli Mordvassa tavaksi, että isä astui huoneensa ovesta ulos ja ensimmäinen esine tai olento, joka silloin hänen silmiinsä sattui, antoi hänelle vastasyntyneelle hakemansa nimen. Tämmöisen tavan järjellinen perustus on aivan silmiinpistävä: minä näen esineen tai olennon — siis se viihtyy ja on olemassa „Škai-Paz'in“ maailmassa eikä ole „šaitan'in“ vallassa, tulkoon siis vastasyntynytkin semmoiseksi. Tästäpä se, että usein mordvalaisella tapaa sellaisia nimiä kuin: sälö, lehti, ruoho j. n. e. „Kerran tuli isä ulos nimeä hakemaan ja näki toukan matelevan — hän kutsuikin poikansa toukaksi. Se olikin itse Šaitan; se pullistui haljetakseen —

---

[1]) Сарлей, (Нижегор. уѣздъ), Марья Данилова, Кириллъ Зайцевъ въ Ревезени, (Лукоян. уѣздъ); Арзам. уѣздъ, с. Кардавеле, Θедоръ Ильцовъ.

[2]) с. Адашево, (Инсарскаго уѣзда). . . . . Θедоръ Эртовъ.

tahtoi, että vastasyntynyt kuolisi; mutta Škai ei sitä sallinut ja pakotti sen kahden kiven väliin — siitäpä sen piti jälleen pieneksi muuttua.“ [1]) Tämä kertomus osottaa selvästi, kuinka suuri merkitys annettiin nimen valitsemiselle, koska valinnan onnistumisesta riippui lapsen elämä. Tähän aikaan tämä tapa säilyy vaan vanhana perintönä, sillä kristinusko ei ole voinut olla vaikuttamatta nimen-antamis-tapaan pyhän kasteen kautta. Mutta vielä nytkin voimme huomata muutamissa venäläistymisestä vapaissa mordvalaisissa paikkakunnissa jonkinlaisia n. k. „kujanimiä“ tahi liikanimiä „kujalto-oton mukaan“, jotka usein muuttuvat sukunimiksikin. Kuin semmoisissa paikkakunnissa satuimme mordvalaisten yhteyteen, niin kysymykseen, mikä nimi, meille vastattiin: „Juho Eerikinpoika“ tahi toisin; sitten mainittiin sukunimi, „Jäniksinen“ tai muu sen tapainen, vaan kuin tutkistelimme kuja-liikanimeä, niin saimme mainitussa tapauksessa vastaukseksi: *nomolo* s. o. jänis. Usein oli tavattavana Seppäsiä, joita niin sanottiin syystä, että seppä oli vastaantullut (en ollenkaan tällä kiellä semmoisten liikanimien olemassa-oloa, jotka ovat syntyneet ammatin tai ruumiin-rakennuksen omituisuuksien mukaan j. n. e.) ja Viulusia, siitä syystä, että viulu oli ensiksi sattunut nimeä hakevan isän silmään. Usein sattuu myöskin että ensimmäiseksi pistää silmään Elias niminen; — selvä on silloin, ettei Eliaksen liikanimi tule jäämään vastasyntyneen omaksi, vaan hän saa tuon Eliaksen liikanimekseen. Joskus tulimme huomanneeksi, että tytöt ja akat saavat omituisia nimiä, [2]) jotka johtuvat heidän kauneudestaan, täyteläisyydestään, sukkeluudestaan j. n. e., ja olipa lihavuudestaan eräs ansainnut liikanimen „tammijalka“ (tuman' pil'ge).

Ersalaisissa löytyy naisten kesken tapa tekeytyä toistensa kummiksi kolminaisuuden päivän aattona, vaan se, ettei

---

[1]) Петров. уѣздъ, Саратовской губ., Мечкасы, Өедосья Голяшкина.

[2]) Темник. уѣздъ, Эвaслей, Елена Кузнецова; Хвалынскій уѣздъ, Лебежайка Наталья Ананьева; Петров. уѣздъ, Мечкасы, Өедосья Голяшкина, Инсарскій уѣздъ, с. Верхисъ, Николай Мурзайкинъ.

Moksassa eikä kauempana venäläisistä olevissa ersalaisissa paikkakunnissa tätä tapaa löydy, antaa meille aihetta olettamaan, että tapa on venäläisiltä lainattu; paikoittain Ersassa tämmöiset kummit eivät edes vihitä yhteen lapsiaan, mikä jo epäilemättä täytyy lukea venäläiseksi vaikutukseksi. Nishegorodin piirikunnan Terjuschevin kunnassa tapahtuu tämä näin: Kolminaisuuden päivän aaton ehtoolla toistensa kummeiksi haluavat naiset yhtyvät, ja nuorempi sanoo vanhemmalle: „rakasta minua“, jonka ohessa lyö kädellään vastaista kummia olalle. Tietysti kieltoa ei tapahdu koskaan. [1]) Mitään semmoista, kuten jo mainitsimme, ei Moksassa ole, ja kysymyksiimme vastattiin, ettei syytä nähty, miksi hyödyksi semmoinen kummius voisi olla. Sitävastoin veljistyminen miesten kesken on olemassa kaikkialla Mordvassa, vaikka tämä veljeys ei yhtään mihinkään velvoita veljistyneitä. Tavallisesti veljistyvät vaihtavat keskenään ristiä, vaan eräässä paikassa meidän onnistui muistiin kirjoittaa erinomaisen huomattava veljistymisen tapa: vaihetettiin näet mehiläisparveja taikka suorastaan mehiläiskekoja emämehiläisineen. [2]) Meistä näyttää, että tämä veljistymisen tapa luultavimmasti oli olemassa Mordvassa siihen aikaan saakka, kuin tämä kansa muuttui kristityksi ja alkoi käyttää ristien vaihtoa veljistymisen tapana. Nykyaikaan on veljistyminen ainoastaan Terjuschevin Ersassa joskus, veljistyneiden omasta tahdosta, esteeksi avioliittoon heidän jälkeistensä välillä, vaan suurimmaksi osaksi, kysellessämme mitä seuraa veljistymistä, meille vastattiin: „no nuoremman veljen täytyy tietysti kestitä vanhempaa“; muita oikeuksia ja velvollisuuksia veljistyminen ei tuota eikä vaadi. Sisarustumisesta ei tavattu missään jälkiäkään, ja taaskin vastattiin tutkisteluihimme kysymyksellä: „mitäpä ämmät sillä?“ Niinmuodoin näemme, että nuo venäläisen niin suosimat ja niin visusti säilyttämät kummiudet, veljistymiset ja sisarustumiset, eivät

[1]) Сарлей, Марья Данилова.

[2]) Хвалынскій уѣздъ, Лебежайка Наталья Ананьева, joka kuitenkin vakuutti, ettei tämänkään perästä veljistyneet sano toisiaan muuksi kuin „schaberiksi.“

suinkaan tunge syvälle juuriansa mordvalaiseen elämään, ja ainoastaan yhdessä tapauksessa näytti siltä, kuin olisi ollut olemassa jotakin venäläisen veljistymisen tapaista Mordvassa, ennenkuin tämä oli tutustunut venäläisiin; vaan tuon tapauksen yksinäisyys tekee siihen perustumisen aivan mahdottomaksi, ja paljoa pikemmin on olettaminen, että nämät kolme lajia ihmistenvälisiä suhteita ovat saapuneet Mordvaan venäläisten siirtolaisten mukana, osittain kristinuskon omistamisen avulla, osittain vaan tavan siirtymisen kautta uusiin käsiin, ilman siitä johtuvia seurauksia.

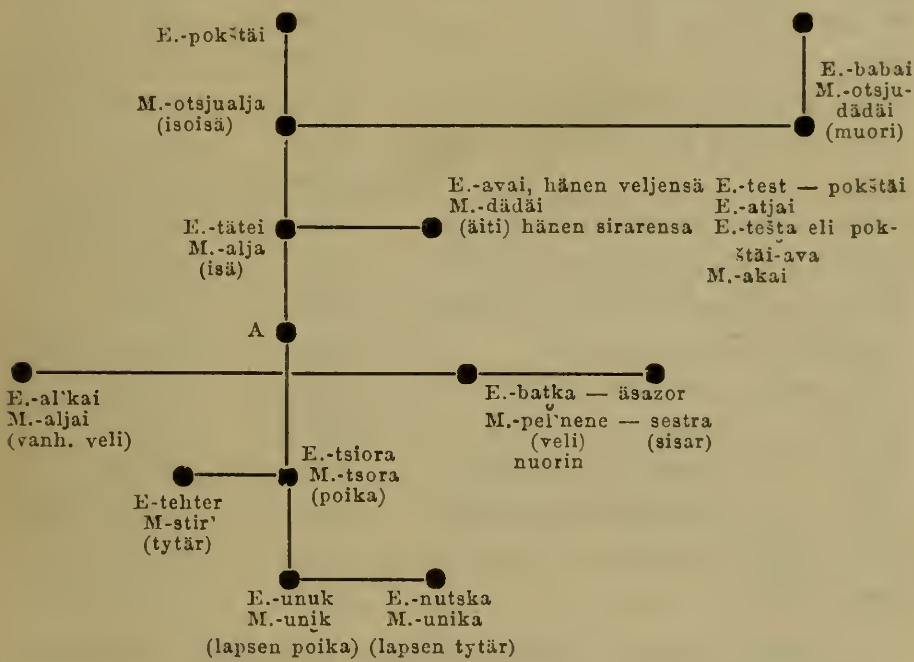
Kuin oli mordvalaiselta kyseleminen sitä, mitä hän ymmärtää meidän käsitteillämme aste, linja ja polvi, he useimmiten joutuivat ymmälle eivätkä voineet juuri mitään sanoa asiasta, joka oli kysymyksessä; joskus tapasimme henkilöitä, jotka olivat paljon olleet venäläisten yhteydessä, olivat muuten kokeneita ihmisiä ja sentähden koettivat selitellä kaikkea tätä yhtäpitävästi sen kanssa, kuin olivat venäläisiltä kuulleet. Mutta mordvalainen, puhdas ummikko mordvalainen, ei tajua näitä määrityksiä ja tunnustaa ainoastaan syntymisen esikoisuutta, joka perheessä tuottaa vissiä kunniaa, oikeuksia, jopa valtaakin. Mordvalainen käsittää suvulla perhettä ahtaassa merkityksessä ja arvelee, että „samansukuiset ovat yhtä [1]) sukua“ taikka sitten „*fkä šaťima — fkä pirf*“, [2]) s. o. samansukuiset ovat yhtä taloa, jolloin talolla ymmärretään saman katon alla asuvia, erittäinkin saman kantaisän lapsia. Tietysti tällöin kaikkialla, missä vaan mordvalaisia asuu, isän heimoa (*aljan šaťima*) pidetään setien sukuja vanhempana, vaan ei siksi, että kaikki samaan perheesen kuuluvat tunnustaisivat isää, kanta-isänä, vanhimmaksi, vaan siksi, että hän tavallisesti on iäkkäämpi hänen luonansa asuvia veljiä, s. o. hänen „*šaťima*'nsa“ on vanhempi; aivan samaa voi sanoa vanhimman veljen, vanhimman kydyn (miehen veljen) j. n. e. heimoista. Aina on vanhemmuus ja kunnia tullut sen osaksi, joka on aikasemmin

---

[1]) Сарлей, Марья Данилова; Кардавеле, Өедоръ Ильцовъ.

[2]) Шингарино, (Красносл. уѣздъ), Степанъ Атяшкинъ, и Пичилей, (Городищ. уѣздъ), Дарья Еврейнова.

syntynyt. Mordvalaiset niinmuodoin tuntevat ainoastaan „pirf'in" (moks.) tai „pirjafks'in", (ers.) suojakunnan, talokunnan, mutta johdetussa merkityksessä kaikki yhteen käsitettyinä, mitkä asuvat saman katon alla, ja „tev'in" (moks.), s. o. kotosuvun. Liittosukulaisuutta merkitäkseen ei kansa ole saanut aikaan omantakeista sanaa, vaan taivuttelee 14:ään laatuunsa venäläistä sanaa свойство. Tähän liitämme sukutaulun, joka on hyvin lavea, vaikka onkin huomaaminen, että ani harvoin suku kokonaisuudessaan on keskenään alituisessa kanssakäymisessä ja tunnustaa sukulaisuuden koko piiriä.

Tämmöinen on mordvalaisilla lähimpäin sukulaisten suhde, vaan tällä ei ole suinkaan tuotu esiin kaikkia kielen keksimiä sanoja osottamaan sukulaisuuden eri asteita ja sukusuhteita. Kauan täytyy oleskella mordvalaisessa perheessä, tottuakseen tuohon äärettömään erilaisten nimitysten paljouteen, joita toisilleen antavat perhekuntalaiset, ja karsain silmin katsotaan sitä perheen jäsentä, joka ei osaa oikealla nimellä nimittää sitä tai tätä sukulaista, koska jokai-

nen nimi välttämättä viittaa siihen sijaan, jota sukulainen nauttii vanhemmuutensa nojalla perheessä tai suvussa. Kas tässä jokseenkin täydellinen sukulaisluettelo:

	Ersalainen.	Moksalainen.
käly (vaimon sisar)	svoika [1])	paldas
lanko (vaimon sisaren mies)	svojak	paldjai
nato (miehen sisar hänen vaimolleen)	pareja	akljai
appi (miehen isä)	titjai	atjai
miniä (pojan vaimo hänen isälleen)	snoha	ervänä
anoppi (miehen äiti)	avai	avai
appi (vaimon isä)	test'	atjavs'
anoppi (vaimon äiti)	nizanja	avavs'
vävy	sodamo	ov
miniä (pojan vaimo hänen äidilleen)	urva	ervänä
veljen vaimoa sanotaan	urjaš	ervänä
	(vanhimman)	mazai
natoa (miehen sisarta) sanotaan	patingeja	iolmastir'
vanhinta kytyä (miehen veljeä)	šitse	atjai
lankoa (sisaren miestä) sanotaan	ljaljai	atjai
nuorinta kytyä sanotaan	parat	iolmaatjai
miniä sanoo vanhinta miniää	patjai	akljai
miniä „ nuorinta miniää	nikak	nikak
veli „ vanhinta veljeään	otsjuljaljai	batjai
veli „ vanhinta sisartaan	patjai	dädäi eli akai
näälä (vaimon veli)	—	bažai
nuorin veli	—	päl'nenä

Tässä täytyy meidän pysähtyä muutamiin nimityksiin sen tähden, että nuo nimitykset voivat meille tehdä selväksi perheen jäsenten keskinäisen suhteen, joka vuorostaan määrää heidän sijansa ja sen arvon, jota he perheessä nauttivat. Saavuttaaksemme suurempaa mukavuutta näin tarkassa tutkimisessa, käännymme ennen kaikkea tarkastamaan

[1]) Lepehin'in arvelun mukaan I, 173 vaimon sisar on ersaksi „änai", mutta voimme huomauttaa, ettemme semmoista sanaa kuulleet emmekä luule sen olevan muuta kuin pilautunut „*ervänjai*".

sukulaisten nimiä Ersassa, ja katsomme, mikä nimenomaan ja mitkä käsitteet ovat näitten nimien perustuksena olleet. Ensiksikin huomaamme, että „*pokštäi*“, isoisä, merkitsee yksinkertaisesti „isoa isää“ (pokš tetei), mutta „*babai*“, isoäiti, on suorastaan lainattu venäjänkielisestä sanasta бабка (= isoäiti). Isä on ersaksi „*tätei*“, ja sen johtoperä on selvä; äiti, „*avai*“, on luonnollisesti saanut alkunsa naisen käsitteestä, vaimosta, imisästä (ava). „*Pokštäi*“ ja „*pokštäi-ava*“ käytetään myöskin merkitsemään enoa ja tätiä äidin kannalta, mikä epäilemättä viittaa siihen, että kansa vertaa niitä merkityksen ja kunnian puolesta vaariin eli isoisään. Nuorinta veljeä („*batška*“) sanotaan samaksi kuin näälää sekä veljen tahi sisaren-poikaa; mordvalainen alkuperäinen nimitys on nähtävästi kansasta hävinnyt, jonka tähden Mordva onkin omistanut venäläisen sanan „батюшка“ hellittelynimenä vaan, tunkeutumatta sen varsinaiseen merkitykseen. Sisar, ersaksi „*sazor*“, johtuu nähtävästi tekosanasta „*sazams*“: tuoda, saavuttaa, tuottaa, hankkia, kasvattaa. Vanhimman veljen (*al'kai)* nimitys ilmoittaa vaan käsitteen syntymän järjestyksestä ja merkitsee alimmaista, sitä, joka seuraa heti jälkeen... „*Tehter'*“ *eli* „*teiter'*“ (tytär) johtuu epäilemättä tekosanasta „*teiems*“: tehdä, tehdä työtä, ponnistella, ja viittaa siihen, että tytärtä pidettiin pääasiallisena, tai, oikeammin, etupäässä työntekijänä talossa. „*Tsora*“ (poika) muistuttaa vanhaa sanaa, jonka muoto ei ole tunnettu, vaan jonka jäljet ovat säilyneet johdannaisverbissä „*tsokadems*“: lyödä sauvalla. Luultavimmasti on vanha hävinnyt sana merkinnyt vesaa, oksaa, vaan sittemmin saanut sauvan merkityksen, venäläisen sanan батогъ tavalla, joka merkitsee pölkkyä, sauvaa, ja johtuu sanoista батѣть, батиться = vesota, haaroittua; samanlaisen viittauksen tuohon hävinneesen sanaan me löydämme sanasta „*sioravt*“, joka merkitsee naisten sivupalmikoita. Lastenlapsien merkitsemiseksi ei Ersan murteessa löydy omia sanoja kummallekaan sukupuolelle, ja vaikea on päättää, ovatko kansalliset nimitykset joutuneet Ersassa unohduksiin vai eikö niitä ole koskaan ollut olemassakaan. Kälyn (vaimon sisaren) ja vaimon sisaren mie-

hen nimet on Ersan murre lainannut venäjän kielestä, luultavasti semmoisten puutteesta omassa kielessä. Natoa, sanovat kaikki perheen jäsenet *„pareja'ksi"*, täten häntä kehaisten, koskapa tämä sana johtuu sanasta *„paro"*: hyvin, suopeasti, miellyttävästi, ihastuttavasti; apen ja anopin (miehen vanhempina) panevat ersalaiset varsinaisten vanhempain rinnalle, vaan appea (vaimon isänä) ja miniää nimittää Ersa venäjäksi (тесть, сноха), vaikka täytynee otaksua, että ainakin vaimon isää varten on löytynyt oma sana, joka sitten aikojen kuluessa on hävinnyt, koska vaimon äitiä varten tapaamme oman sanan, *„nizanja"*, joka merkitsee sitä naista, jolta vaimo on otettu (sanasta *„ni"*: vaimo ja *„zanjaltams"*: ottaa). Vävy on ersaksi *„sodamo"*, s. o. tunnettu, tuttu, tietty, (sanasta *„sodams"*: tietää, tuntea), mutta miniä, tai muuten vaan aviovaimo, nuorikko, on *„urva"* (sanasta *„urvakstoms"*: mennä naimisiin). Omituista on, että veljen vaimoa sanotaan nimellä *„urjaš"*, joka suorastaan viittaa sanaan *„ura"*: orja ja *„uren'"*: orjatar, ja siis osottaa sitä asemaa, joka tällä naisella luultavimmasti oli perheessä entiseen aikaan. Miehen sisarta sanovat perhekuntalaiset *„patingeja"*, joka merkitsee naista, jolle kuuluu vanhan kunnioitus, ja mahdollisesti on puolestaan merkityksen suhteen veljen vaimon vastakohtana. Vanhinta kytyä: *„šittse"*, sanotaan siksi hellittelevässä merkityksessä, niinkuin sanottaisiin kytynen, kultanen; mutta lankoa (sisaren miestä): *„ljaljai"*, (sanasta „ljad'jams": yhdistyä, tulla ystäväksi), nimitetään niin, osottaen sillä, että hän, mentyään naimisiin, muuttuu perheen ystäväksi. Nuorimmalla kydyllä: *„parat"*, on sama johtoperä kuin sanalla *„pareja"*, ja merkitsee hyvää, suloista. Vanhin miniä on nuorimman *„patäi"*, s. o. hallitsijatar, eikä vanhin taas nimitä nuorinta muuten kuin hänen nimellään, lisäten siihen joko *„mazai"* taikka *„paräi"*, s. o. kaunotar tai sulonen. Eipä ole vähemmän huvittavaa tarkastaa kaikkia näitä sukulaisnimityksiä Moksan murteessa. Tässäkin ovat isoisä ja isoäiti vaan iso isä ja iso äiti, ja isä: *„alja"*, merkitsee miestä, aviomiestä. Äiti: *„äďjai"*, on vaan hellittelynimi. *„Atjai"*, — äidin veli — johtuu sanasta *„atja"*

ja merkitsee ukkoa, mutta „*akai*", — äidin sisar — viittaa vanhaan sanaan „*aka*", joka merkitsee harmaapäistä. Vanhin veli: „*aljai*", asetetaan kunniasijan puolesta isän rinnalle ja luetaan nuorimman suhteen mieheksi; nuorinta veljeä: „*päl'nenä*" pidetään puoliskona, toisena „minuutena", johon viittaa hänen nimensä, joka johtuu sanasta „*päl'*" = puoli. Sisarta nimittäkseen ei moksalaisella ole omaa sanaa. Poika on moksaksi „*tsora*", s. o. nuorukainen, ja tytär — „*stir'*", s. o. tyttö; samaten ei Moksa ole mitään nimeä luonut lapsenlapsille, ei pojalle eikä tytölle. Vaimon sisar on moksaksi „*paldas*", ja vaimon veli „*paldjai*", jotka molemmat nimitykset osottavat sitä, että he ovat välttämättömät perheen jäsenet (sanasta „*pal*" = puoli). Nadoksi: „*akljai*", sanotaan vaan sitä miehen sisarta, joka on miestä vanhempi ja jolle siis harmaapäisen liikanimi hyvin sopii. Appi ja anoppi (miehen vanhempina): „*atjai*" *ja* „*avai*", viittaavat suorastaan siihen, että sekä edellinen että jälkimmäinen ovat vanhuksia. Miniä: „ervänä", on vähennysmuoto sanasta „*ervä'*", ja merkitsee melkein samaa kuin venäläinen: женушка = vaimoinen, nuorikko. Vaimon isä ja vaimon äiti: „*atjavs'*" ja *avavs'* ymmärretään jo ylempänä sanomastamme. Vävy on moksaksi „*ov*" ja tätä sanaa Ahlquist vertaa suomalaiseen *vävyyn*; vaan huolimatta kaikista yrityksistämme emme ole suomen emmekä mordvan kielessä löytäneet ainoatakaan sanaa, jolla voisi näitä nimityksiä selittää. Nuorimman veljen vaimoa ja miniää yleensä moksalainen nimittää yhdellä nimellä: „*ervänä*", s. o. vaimoinen, nuorikko, mutta vanhimman veljen vaimoa sanoo „*mazai*"-ksi, sanasta „*mazi*", joka merkitsee koreata, komeata, kaunista. Miehen sisar on moksaksi „*iolmastir'*", s. o. pieni tyttö; vanhinta kytyä ja sisaren miestä sanotaan yhdellä nimellä „*atjai*", s. o. ukko, vanhin, mutta nuorinta kytyä sanotaan erotteeksi vanhimmasta pikku vanhukseksi: „*iolma atjai*". Nuorin miniä sanoo vanhinta „*akljai*", s. o. valjistuneeksi, harmaantuneeksi, vaan vanhempi puhuttelee nuorempaa vain tämän nimellä, esim. Kato, Odo, Lukko (ven.: Katja, Dunja, Luscha) ja liittää siihen nimityksen „*mazai*". Vanhin veli esiytyy nuo-

remman suhteen isänä ja on nimeltään „*batjai*“, samoin esiytyy vanhin sisarkin hänen suhteensa äitinä, mikä jo kuuluu tämän nimestäkin: „*dädjai*“ tai „*akai*“. Vaimon veljeä sanoo moksalainen „*baža*“-ksi, joka tietysti on venäjästä lainattua ja merkitsee toivottua, rakastettua (sanoista: бажить, баженый). Merkitsemään „kotivävyä“ ei Mordva ole saanut aikaan erityistä sanaa; samaten se ei osaa mitenkään nimittää serkkuja ensimmäisessä, toisessa eikä muissa polvissa.

Perhe vanhempain ja lasten yhdyssiteenä.

Ylläolevasta Mordvan suku- ja sukulaisuus-olojen kuvauksesta jo näemme, että vaikkei sukusuhteet tällä kansalla olekkaan täysin omiansa ylläpitämään sovinnollisuutta, niitten merkitys on kuitenkin erittäin suuri. Mordvalainen ja erittäinkin moksalainen pitää kiinni suvusta, vaan kaikissa tapauksissa naapuruus arvolleen voittaa suvun, ja voittaa nähtävästi syystä, että uutisasutusten alkaessa ainakin lähimpinä naapureina olivat lähimmät sukulaiset. Omituista on, ettei Ersan eikä Moksan murteissa löydy sanoja merkitsemään syntyperää, sukulaisia ja sukua. Siihen käytetään venäläisiä sanoja tahi muodostetaan uusi sana läheisyyttä merkitsevän *mal*-sanamuodon avulla, joka merkitsee läheisyyttä; vaan tässäkään tuo omatakeisuutensa paraiten säilyttänyt moksalainen haara ei ole vielä ennättänyt luomaan johdannaista merkitsemään „läheisiä“ ihmisiä ja ainoastaan Ersan murteessa tapaamme sanan „*malaviks*“, joka merkitsee yleensä „läheistä“ ja siitä sitten sukulaista. Selvää on, että tässä sanassa asunnon läheisyyden käsite voittaa heimolaisuuden käsitteen. Kuinka lieneekään, venäläisen vaikutuksen voimakkuudestako vai, niinkuin luulemme, puhtaasti taloudellisistako syistä ja välttämättömyydestä kaikille läheisimmille samansukuisille elää yhden suojan alla, on perhe saanut jonkun merkityksen Mordvan Ersassa, vaikka Gorodistschen piirikunnassa saimmekin kuulla sananparren „*ma-*

laviks af ärävi, a šabrasa ärän'", s. o. ei ole tarvis sukulaisia (= läheisiä), mutta naapurin kanssa on eläminen. Useimmiten sattuu tapaamaan taloja, joissa on ainoastaan verisukulaisia, ja vaan poikkeustiloissa verisukulaisia muitten sukulaisten esim. serkkujen kanssa, vaikka toiselta puolelta kaksi veljestäkin harvoin yhdessä elää, koska ei ole olemassa sitä rengasta, joka heidät yhdistäisi. Sitävastoin kuin tämä yhdistävä rengas löytyy elävien joukossa, nähdään sangen usein samassa talossa asuvina isoisä, hänen kaksi poikaansa ja joitakuita lapsenlapsia; tässä tapauksessa, jos yksi niistä henkilöistä, jotka yhdistävät kolmannen polven jäseniä keskenään, s. o. yksi isistä, kuoleekin, niin hänen lapsensa kumminkin jäävät elämään samaan taloon koko perheen kanssa.

Jo talojen rakennustapa Mordvassa antaa tälle kansalle mahdollisuuden elämään niin, että „saman puun oksat ovat samaa puuta" („*sjurlnä tjakin šuftan-tjakašufta*"); melkein samaa ajatusta lausuu toinenkin, Makatelemossa muistiinkirjoittamamme, sananparsi: „*lamotaradatnen', a tšufto veike*", s. o. monta oksaa, mutta yksi puu. Edempänä olemme vielä tilaisuudessa puhumaan tarkempaan talon ja kartanon rakennuksesta Mordvassa; sentähden emme tässä yksityiskohtia rupeakaan kertomaan.

Miehen vallalla vaimoon ei mordvalaisessa perheessä ole oikeastaan mitään rajoja, koskapa hän saattaa häntä mielin määrin lyödä, eikä kukaan hänelle siitä mitään rangaistuksen tapaista tuomitse. Siveellisesti hänet kumminkin kaikki tuomitsevat, ihmisenä, joka ei ole osannut sovinnossa elää vaimonsa kanssa. Mordvalainen katsantotapa on tässä suhteessa hyvin vakaantunut ja sen ohessa aivan päinvastainen niille säännöille, jotka ovat vallalla venäläisessä perhe-elämässä. Ersalainen sanoo suoraan ja välttelemättä: *šabraso rubljaso,' avaso lälimoso*", s. o. naapuria (suosittele) rahalla, (ruplalla), vaimoasi lempeydellä. Moksalainen arvostelee epäsopua miehen ja vaimon välillä vieläkin epäilyttävämmäksi ja sanoo, että „*kosa kelgima afpodmogai, af uli tian kat'mez veška*", s. o. missä ei rakkaus auta, siinä ei

ole kepilläkään mitään tekemistä. Selvää on, että näin arvostellen perheellistä elämää mordvalainen ei voi hyväksyä lyömistä mahdolliseksikaan, saati sitten vaimon silpomista ja tappamista. Uskottomuudenkin sattuessa on nyrkkioikeus luvallinen vaan rikospaikalla, koska „*maksat bikandi valgindan, pozna vedras dubidindan*“, s. o. päästit härän alas, myöhäistä on lehmää lyödä. Kaikkiin kysymyksiimme vaimon alamaisuudesta miestä kohtaan, me aina kuulimme saman vastauksen ja joka paikassa arveltiin, että vaimon täytyy kaikessa miestään totella, vaan jos vaimo on tottelematon, niin tämä on useimmissa tapauksissa seurauksena miehen taitamattomuudesta, joka ei ole osannut suostuttaa häntä itseensä eikä opettaa häntä kunnioittamaan tahtoaan; „saat koiran suostutetuksi, saat kissankin, vaan akka on kaikista vaikein“, sanoo ersalainen („*i pes karmat manjams, i katka karmat manjams, a ava staka manjams vesemede*“). Vaikka sitä pidetäänkin erittäin vaikeana tehtävänä, on se kuitenkin enemmistön silmissä kyllä saavutettava ja alamaisuuden täytyy olla rakkauden ja kunnoituksen tuotteena. Kaikkiin kysymyksiini siitä, onko koskaan tapahtunut, että vaimoja pantattiin tai myötiin, vastattiin kummastuksella ja minua pidettiin ihmisenä, joka ei enää tiedä mitä vielä kyselisi. On kaiketi sattunut, että joku nahjus on, silmällä pitäen etujansa, suonut muutamaksi aikaa vaimonsa hyväntahtoiselle virkamiehelle; vaan semmoinen mies on joutunut aina naurun ja ylenkatseenkin alaiseksi. Jumalaa vastaan ei ihminen tietysti mitään voi, ja sentähden semmoiset tapaukset, jollain jumalat — ja niitten joukosta on tässä suhteessa Purgine-Pas eli Ukkosen jumala oikea mestari — ottavat vaimoja miehiltä, ovat erittäin tavallisia; tällöin leikkisä jumala ilmestyy kuolevaisen valionsa luo aina jonkun pulskan pojan muodossa, joka on vaimon, tai saattaa olla hänen miehensäkin tuttavia.

Niin suosittuja kuin ovatkin Mordvassa hellät suhteet aviopuolisojen kesken, ei ne tule aina saavutetuiksi ja, ottaen esimerkkiä venäläisistä naapureistaan, mordvalainen (erittäinkin ersalainen) usein lyöpi vaimoaan; joskus, jos

mies on kylässä oppinut juomaan ja ryyppää jo kotonaankin, alkaa hän useammin kurittaa vaimoaan ja lyöminen muuttuu tavaksi. Sattui tapauksia sekä Krasnoslobodskin että Insarin piirikunnissa, että vaimot läksivät kotoaan pieksämistä pakoon ja hakivat suojaa vanhempainsa luota; vaan kuin mies ilmaantuu vaatimaan vaimoaan takaisin, ei kukaan ole uskaltanut eikä uskalla pidättää tätä luonaan. Atjaschevin kunnallisoikeus on semmoisen asian [1]) johdosta säätänyt: haettavaksi vaimon vanhemmilta miehen hyväksi viisi ruplaa 20 kopekkaa kulunkia ja menoja, ja vaimon saatettavaksi viipymättä miehen luo. Pöytäkirjaan on samassa merkitty, että tuomarit nuhtelivat miestä ja neuvoivat häntä, kuinka hänen on vaimon kanssa eläminen, ettei tämä toistamiseen karkaa. Hyvin harvinaista on, että vaimot kääntyvät suoraan kunnallisoikeuden puoleen, koskapa ei kukaan tahdo tuoda roskia pirttinsä ulkopuolelle, tai „kopeilla reikäsellä astialla“ („*varjauda sjakanäda šnjakšnjan*“), niinkuin moksalainen sanoo; jos vaimon ei ole onnistunut asettaa kotielämäänsä niin, että siinä viihtyisi, niin hän suoraan tunnustaa joko vikansa tai avuttomuutensa. Yleensä on hyvin vaikeata oppia tuntemaan minkään talon sisällistä perhe-elämää; kysymyksiä siihen suuntaan pidetään puutteellisen kasvatuksen todisteena ja jokainen kummastuu, kuinka kysyjä voi luullakkaan, että hänelle semmoiseen vastataan. Olipa tarpeen koko järjestelmä kokeita, saadakseen selvän ja täydellisen kuvan mordvalaisesta koti-elämästä, ja ainoastaan mordvalaisten puhetapojen tunteminen auttoi meitä tarttumaan kertojien katkonaisiin puheisin ja pakottamaan heitä puhumaan loppuun. Kuin kerran Kemeschkerassa eräs kielevä äijä puhui liian paljon omista suhteistaan kotolaisiinsa, alkoi ensin kuulua paheksiva nurina, ja sitten hänelle suoraan huudettiin: „sakmedä!“ (ole vaiti). Koetin minä kyllä selitellä, selittelin, ettei tällä nyt ole mitään yhteyttä kopeilemisen kanssa reikäisellä astialla, vaan että tässä sekä kysellään että puhellaan noin vaan puhellak-

---

[1]) Vuonna 1873, N:o 39.

semme. Yhden ainoan kerran satuin kuulemaan, että vaimo oli miehensä nuoralla kuristanut, vaan siinäkin saatiin jälestäpäin tietää hänen jo 10 vuotta sairastaneen pernatautia. Yleensä, kuin Mordvan aviollisia olosuhteita tutkii, ei saa olla huomioon ottamatta, että tällä kansalla avioliitto tapahtuu melkein aina molemminpuolisen suostumuksen nojalla, joka joskus on ristiriidassakin vanhempien tahdon kanssa; sentähden onkin selvä, että vapaasta tahdostaan toisiinsa rakastuneitten yhdyselämän muuttuessa onnettomaksi, ei auta muu kuin syyttäminen omaa onnistumatonta valintaansa, eikä hakeminen vanhempain puolustusta, saati oikeuden.

Jos elämä käy liian rasittavaksi jommallekummalle aviopuolisoista, niin lähtee tämä suruineen ukkojen luo, s. o. huonosti käyttäytyvän puolison isoisän tai isän luo. Tämän täytyy tietysti kuulla valitusta ja haastella rikoksentekijän kanssa sydämmellisesti, kehottaen häntä parantumaan, esittäen hänelle hänen käytöksensä koko kehnouden, ja ystävällisesti häntä neuvoen, miten parantua; vaan että jonkun päähän koskaan pistäisi valitella olojaan vieraille ukoille, tai päälliseksi „oikeamielisille“, s. o. oikeuteen, tai että perhe (puhumattakaan oikeudesta) koskaan olisi päättänyt pahantekijä-mieheltä ottaa pois esimiehyyden talossa ja antaa sen vääryyttä kärsineelle vaimolle, niin semmoisistapa mordvalaisten perhe-elämän jo oleellisen luonteenkin kannalta mahdottomista tapauksista ei kukaan ole kuullut, „tuskinpa koskaan tuleekaan kuulemaan“, vakuuttivat meille kaikki yhdestä suusta.

Mordvalainen, syntinen kuin muutkin ja vielä taipuvainen kulkemaan poissa työansioilla, ei aina pidä lukua aviollisesta uskollisuudesta; syntiä tekevät sekä miehet, jotka usein joutuvat muutaman satasen virstan päähän asuntopaikastaan, että nuoret vaimot, kuin jäävät pitemmäksi aikaa miehistään erille. Ei miehet eivätkä naiset kovin pahastu, vaikka saavatkin tietää rakastettujensa uskottomuuksista, koska „siksi aura, että kyntäisi, siksi pelto, että kynnettäisiin“ (*„seks i iza — sokams, seks i paksja — sokavoms“*);

vaan senpä ohessa, koska „tiehen jälki jää, ei matkalaiseen“ („*Kigä — pil'geki, jakamagä af uli*“), luetaan vaimo, joka tuo taloon vieraan lapsen, paljoa rikollisemmaksi, kuin mies, joka on tehnyt syntiä jossakin syrjäisemmässä paikassa. Kuinka onkaan, ei langennut nainen eikä harhateillä oleva mies joudu ollenkaan yleisen ylenkatseen alaiseksi, kuinhan kysymys ei ole alituisesta ja hävyttömästä epäsiveellisyydestä; onpa sattunut, ja sattunut useinkin, että vaimo kurittaa harhailevaa miestään, tai päinvastoin, mutta sitten heidän elämänsä jälleen luistuu vanhaan latuunsa. Jos vaimo on uskoton, vaan ei hanki miehensä taloon vieraita lapsia, niin useimmiten mies ei ole huomaavinaankaan näin vähäpätöisiä seikkoja; joskus asia päättyy vaan toruntaan, toisinaan, erittäin Ersassa, voi syntyä pieksäntäkin; Moksassa ei lyömistä tapahdu, koska siellä voi helposti tapahtua, että vaimo käyttää samaa tapaa puolustuksekseen ja yleinen mielipide tulee hänen puolelleen. Huomattava on yleensä se tosiseikka, ettei moiset asiat koskaan tule kuultaviin ulkopuolelle sitä taloa, missä ovat tapahtuneet; aivan mahdottomat ovat semmoiset tapaukset, että mies tai vaimo veisivät roskat tuvastaan ulos ja kertoisivat kotisuruistaan jollekin kyläläiselle. Yleensä kaikissa perheoloissaan mordvalainen, ja erittäinkin moksalainen, lujasti noudattaa vanhan vanhaa sananlaskuaan, jonka todellisuuden hän vie läpi koko elämänsä: „*ardas' užas kotkak, tat-teija sel'mätnen-äs šabratnen*“, s. o. kerää tomu nurkkaan, elä lakase ulos naapurein silmiin.

Mies ja vaimo ovat kotioloissaan aivan yhtäoikeutettuja perheellisten etujen ja hyvänvoinnin valvojia; molemmat he tekevät työtä sekä talossaan että pellolla, yhdessä käyvät metsästä tarvepuita ja yhdessä työansioretkilläkin; vaimo tietysti pikemmin väsyy, sentähdenpä miehen on luontonsakin vuoksi enemmän raataminen, kuin vaimon. Koska lapset jäävät kotiin ja koska naisen on valmistaminen ruokaa j. m. s., niin on selvä, että hän useammin tulee istuneeksi kotona ja askartaneeksi etenkin kotitöitä, mies sitävastoin ehdottomasti enemmän kuin vaimo liikkuneeksi ulkotöissä. Mordvalainen nainen niittää, kyntää ja tekee kaik-

kia peltotöitä yhtäveroisesti miehen kanssa, eikä ole tapahtunut niin, että mies olisi sysännyt vaimonsa niskoille suurimmat vaivat, sekä koto- että ulkotyöt. Selvää on, että eläen „hyvässä sovussa keskenään", puolisot eivät voi nostaa kysymystä siitä kenen ketäkin pitäisi elättää, siitäkin yksinkertaisesta syystä, että kodin eduksi kumpikin yhtä paljon puolestaan työllään vaikuttaa; niinikään on selvää, että jos toinen puolisoista sairauden tai muitten hänestä riippumattomien syiden tähden ei ole tilaisuudessa jakamaan toisen puolison kanssa talouden huolia, niin on toisen ruokkiminen sairasta; vaan että mies olisi velvollinen elättämään vaimoaan ja että tämä ainoastaan sukupuolensa oikeuksien nojalla olisi oikeutettu eläkkeesen mieheltä, niin siinä kohden ei mordvalaisella, edes enimmin venäläistyneissäkään paikoissa, ole mitään käsitystä moisesta kummallisesta tilasta, ja hän aina nauraa tämmöisiä tapoja, joita on huomannut venäläisillä; *„päljas-kaftava svaiva, kud-kaftava preava"*, sanoo moksalainen (s. o. veräjää kannattaa kaksi pieltä, kotoa kaksi päätä), arvellen että kotoa kannattaa yhtäpaljon kumpikin puolisoista. Kuin näin arvostellaan aviopuolisojen keskinäisiä suhteita, ei tietysti voi olla kysymystäkään siitä, että toinen olisi velvollinen toista elättämään tai että laiskana vetelehtivä aviopuoliso voisi valittaa sen päälle, joka ei halua häntä, ilmaiseksisyöjää ruokkia. Koska rahalla on useimmissa tapauksissa kaikkialla suuri ja voittamaton voima, niin Mordvassakin rikas puoliso esiintyy köyhemmän hallitsijana; *„avan' jarmak — aljan' ozal'"* (vaimon rahat miehen suru), sanoo moksalainen, ja ersalainen, muuttaen sananlaskun toiseen muotoon, vakuuttaa, että *„ava šupav — aljanen utšaskazo aras'"*, s. o. että, kuin vaimo on rikas, ei miehellä ole onnea. Näissä tapauksissa tietysti rikkaammalla on valta talossa, hän hallitsee ja valitsee mielin määrin, ja vaikkei muodollisesti vaadikkaan, niin itse asiassa kumminkin käyttää hyväkseen toisen puolison täydellistä alamaisuutta. Tietysti köyhempi puolisoista riippuu täydellisesti rikkaammasta, ja perheesen ilmaantuu semmoinen ala-

maisuuden henki, jommoista emme muuten mordvalaisessa perheessä tapaa.

Koska puolisojen omaisuus muodostaa jakamattoman kokonaisuuden, niin ei kumpikaan saa päähänsä lukea yhtä osaa omakseen, toista vieraaksi; tämmöinen tapa suhtautua perheen omaisuuteen on vallalla yhtäläisenä Ersassa kuin Moksassakin. Erittäin selvästi tunnustaa tämän Moksa, arvellessaan, että *„nilä grablät fkäs mars kirgaiht“*, s. o. neljä haravaa kokoo yhteen läjään, osottaen tällä selvästi, että molempien aviokumppanusten vaivat ovat suunnattavat yhteisen perhe-omaisuuden hyväksi. Sattuu kyllä, että mies lainaa jotakin „akan tavaroista“ talon välttämättömiin tarpeisin, vaan erinomaista huvia ja naurua syntyisi kaikkien naapurien kesken, jos mies antaisi tai vaimo vaatisi kirjallista tunnustusta lainatusta omaisuudesta; tässä, uudistamme taaskin, riippuu kaikki aviopuolisojen keskinäisistä suhteista, ja koska nämät suhteet ovat mordvalaisilla erittäin sydämmellisiä, niin ei voikkaan siellä löytyä niitä muodollisuuksia, joita on ja olosuhteisiin nähden täytyy olla venäläisten talonpoikien keskuudessa. Joskus vaimo omilla varoillaan ostaa kaikenlaisia puku-tarpeita, jotka taaskaan eivät missään tapauksessa voi joutua miehen haltuun, vaikka ne olisivatkin aijotut puvuksi häntä itseänsä varten; sitä käyttämään on mies tietysti koska tahansa oikeutettu, vaan ei myymään eikä pantaamaan. Siinä tapauksessa, että mies juoppouteen taipuvaisena alkaa tuhlata perheen yhteistä tai vaimonsa omaisuutta, on Ersan naisella oikeus valittaa ainoastaan vanhimmalle, joka voi nuhdella jopa joskus „venäläiseen“ tapaan hiukan kovistaakin väärillä poluilla olevaa perheen jäsentä; Moksassa menee asia tässä tapauksessa paljoa pitemmälle: vaimo valittaa tuhlaajan päälle ukoille, ja jos nämät tulevat vakuutetuiksi siitä, että mies hävittelee perheen s. o. lasten omaisuutta, ne syyllisen vielä pieksevätkin. Ei koskaan kukaan miehistä semmoisella sitkeydellä puolusta omaisuuttaan, kuin mordvalainen nainen omia tavaroitaan. Tavallisesti puutarhan tuotteet, maito, siipikarja, kehruukset ja villat kuuluvat vaimoille, joitten velvollisuus on tästä

kaikesta syöttää ja vaatettaa perheen jäseniä, vaan jäännöksen saavat omin päinsä myydä ja rahat käyttää omiin tarpeisinsa. Useimmiten, kuin hänen asemansa perheessä ei ole ollenkaan huono, vaimo ei piilotakkaan näitä rahoja omaan kirstuunsa, vaan käyttää niitä lastensa tai miehensä hyväksi. Huomattava on, että vaimon luovuttamattomana omaisuutena on pään- ja kaulankoristukset, jotka menevät perintönä naiselta naiselle, ja joihin jokainen omistaja pitää ehdottomana velvollisuutenaan lisätä mahdollisuuden mukaan koristuksia, ostamaan rahasia, näkinkenkiä j. n. e. Atjaschevin kunnallisoikeudessa käytiin kerran riitajuttua miehen ja vaimon välillä; edellinen oli myynyt 5 kultarahaa jälkimmäisen päähineestä. Oikeus ei arvostellut kultarahoja niiden kurssi-arvon mukaan, vaan siihen nähden, että „Arina Trefoleva todisti niitten rahojen olleen hänen äidin-äidin äitinsä, Annan, kokoomat ja kiinni-ompelemat, syytetty Ivan Kosmin Trefolev maksakoon vaimollensa Arinalle seitsemänkymmentä viisi ruplaa tai hankkikoon, lupauksensa mukaan, Pensasta kolme katarinalaista kultarahaa ja kymmenen ristiruplaa, ja, että vasta olisi koskematta vieraasen omaisuuteen, saakoon 18 ruoskaa ja pantakoon arestiin kahdeksi päiväksi, jollei tahdo rangaistusta vastaanottaa“. [1]) Tästä tuomiosta jo nähdään, missä arvossa mordvalaiset pitävät vaimon omaisuutta. Ei mikään, mikä on vaimon tuloa tai omaisuutta, voi joutua miehen tai talon-vanhimman (*kud-azir*) tuhlattavaksi. Siinä tapauksessa, että mies, ollen kud-azirina tai talon isäntänä, esimiehenä, tekee velkoja ja sitten kuolee tai muuten ei jaksa veloistaan vastata, täytyy vaimon, vastaanottaneena häneltä taloudenhoidon, vastata niistä veloista, joita mies on tehnyt talon hyväksi, vaan ei omia personallisia tarkoituksiansa varten; päinvastaisessa tapauksessa, s. o. jos vaimo on tehnyt velkoja joko omia tai talon tarpeita varten, on miehen, isännän, kaikissa tapauksissa oleminen vastaajana näistä veloista, ja vastaaminen niistä koko perheenomaisuudella. Tässä ei ole Ersan eikä

[1]) Päätökset v:lta 1873, N:o 76, kesäk. 16 p.

Moksan tavoilla mitään erotusta ja on tämä ominaisuus nähtävästi kansallisen luonteen ominaisuuksia. Aivan toisella tavoin katsoo Mordva asiata, kuin velkaantunut on mies, eikä velkaa ole tehty minkään todellisen tarpeen vuoksi, vaan juoppouden ja kuljeskelemisen tähden. Ersassa, esimerkiksi, ei vaimo, ja vielä vähemmän perhe, ole koskaan eikä missään tapauksessa moisten velkojen maksaja, vaan voipi olla niitä aivan tunnustamatta; [1]) mitä moksalaisiin tulee, niin ovat tällä Mordvan kansan haaralla yleensä perheelliset suhteet ikäänkuin lähempiä ja perustettuja enemmän keskinäisen rakkauden valtaan. Vaimo täällä koettaa jotenkuten salaa myödä jotakin omaisuudesta ja kenenkään tietämättä maksaa miehensä kapakkaretket. Sitä vaimoa katsottaisiin karsain silmin, joka toisin menettelisi, eikä paljon lukua pidettäisi, vaikkeivät lapset ja perheen jäsenet suorittaisikaan isänsä velkoja. [2])

„*Vi tätja a saiji*“, s. o. voima ei ota isää, sanoo ersalainen [3]) ja arvelee, että isällä on ja on oleva sellainen valta, ettei mikään mahti maailmassa sitä vastaan pysty. Tämän johdosta on moksalainen tekaissut oman sananpartensa, joka asettaa vanhempain vallan keisarinkin valtaa korkeammaksi; „*i otsazir joras', a tätja ašiz mär'ga*“, s. o. keisarikin tahtoi, mutta isä ei vaan sallinut. [4]) Näin ollen ja näin arvosteltaessa isän tahtoa ei tietystikään voi sattua, että kukaan uskaltaisi olla tottelematta isää, vaan tästä ei lainkaan seuraa, että lasten kaikki suhteet vanhempiinsa perustuisivat vaan pelkoon; moksalainen ei suotta sano, että „*pes tonaftak veškaza, žaba — kelgimaza*“, s. o. koiraa opeta ruoskalla, lasta lempeydellä. Mordvalainen tietää erittäin hyvin, ettei yksistään väkivoimalla mitään aikaan saa, ja että, jolleivät vanhemmat osota puolestaan suurta,

---

[1]) Aivan kaikissa ersalaisissa paikoissa, paitsi ehkä Gorodistschen piirikunnassa, missä ersalaisia asuu sekasin moksalaisten kanssa.

[2]) Краснослоб. уѣздъ, с. Мамалаево и Кузнецкій уѣздъ, с. Кемешкерь.

[3]) Корсунскій уѣздъ, с. Пермисъ, Марья Гудкова.

[4]) Кемешкерь, Степанида Пятаева.

joskus rajatontakin rakkauttaan lapsiansa kohtaan, kasvatus ei missään tapauksessa voi onnistua. Tietysti lapsienkin on ennen kaikkea rakastaminen vanhempiansa; sillä mordvalainen arvelee, että perheellisen onnen pääehtona on pidettävä perheen keskinäistä ystävällistä suhdetta. Ylevän runollinen ja syvääjatuksinen mordvalainen sananlasku[1] sanoo, että „*loman' af-peljak, peljak son kirdjaftan*", s. o. ihmistä älä pelkää, pelkää häntä loukata (hänen mieltänsä pahoittaa). Vaan jos sääntö on semmoinen ihmisten yleisissä suhteissa, niin on selvä, että saman perheen jäsenten keskinäisissä suhteissa on rakkaudella rajaton merkitys; isän mieltä ei saa edes pahoittaa ja perheen jäsenten pääpyrinnön pitää olla sen, ettei hyvien suhteitten perustus olisi ruumiillisen voiman pelossa, vaan pelossa pahoittaa hänen mieltään; semmoinen pelko on syntyvä puhtaasta rakkaudesta ja sydämmellisestä mieltymyksestä.

Mitään erotusta lasten välillä heidän sukupuoleensa nähden ei ole Mordvassa tapana tehdä; sekä pojat että tyttäret ovat velvolliset tottelemaan niin isää kuin äitiäkin; jos poika on tottelematon, niin äiti sekä itse koettaa ohjata häntä oikealle tielle että kantelee pahemmasta uppiniskaisuudesta isälle, kuin ei aikamiesten kanssa tulee nää toimeen. Jo miesten ja naisten asemastakin perheessä me näemme, ettei mitään jakoa edellisten tai jälkimmäisten hoidossa voi tapahtua; ei milloinkaan isä ota neuvoakseen miespuolista perheen osaa ja äiti naispuolista, koska hallitsijana ilmestyy itse asiassa yksistään isä, ja äiti on enimmäkseen hänestä riippuvainen. Vanhimmalle emännälle tai naiselle (*kud-azir-ava*) tietysti kuuluu käskyvalta niissä töissä, jotka koskevat erityisesti taloa, pukuja, ruoanvalmistusta j. n. e., eikä mies, isäntä, tietysti sekaannu näihin asioihin; koska vihdoin miehillä ei ole aikaa puuhailla alaikäisten kanssa ja koska naiset useammin ovat kotona, niin on lasten kasvatus määrättyyn ikään asti naisten huolena. Välttämätön tarve on pannut moksalaisen keksimään erään, ei aivan hienotunteisen

---

[1]) Городищенскій уѣздъ, с. Катъ.

sananlaskun, jossa sanotaan, että „*ali paksjaza inzamaza uman, ali žabati nolgat targan*“, s. o. joko pellolla raataminen, tahi lasten räkiä niistäminen. Ulkotöitä tehdessään ei mies tietysti voi ajatella lapsikakaroitten kasvattamista, niin kauan kuin eivät tarvitse maanviljelystöitten oppimista; siksi lausuukin ersalainen: „*avai tšatšti, avai kazindi, tätjai tonafti*“, s. o. äiti synnyttää, äiti kasvattaa, isä opettaa. Isän kuoltua siirtyy tuleva työntekijä uuden „kud-asyirin“ oppiin, vaan äiti ei ota koskaan huolekseen opettaa poikaansa työmieheksi.

Sattuu joskus, että tytär annetaan jostakin perheestä miehelään, vaan sitten jääpi leskeksi ja palaa uudestaan vanhempainsa kotiin, mihin jääkin elämään; tämmöisen leskityttären asema ei eroa laisinkaan muiden, vielä naimattomien perheen tyttärien tilasta; hän on samalla tavalla kuin naimattomat tyttäret velvollinen kuuliaisuuteen „kud-asyiriä“ kohtaan, joka on ilman erotuksetta kaikkien perheen jäsenten päämies. Huomattava on, että moksalaiset, kysymyksiini semmoisista leskityttäristä perheessä, aina lisäsivät, että näiden alamaisuus on oleva vielä täydellisempi ja ehdottomampi, koskapa he selvemmin kuin muut perheen jäsenet elävät armoleivällä. [1])

Vaikka isän valta lapsiin onkin erittäin suuri, niin ei se kuitenkaan koskaan mene määrä rajojensa yli: pahantapaisen pojan saattaa isä joksikin aikaa antaa „ihmisiin“, s. o. työmieheksi, vaan ei tässäkään tapauksessa semmoinen rangaistus voi liian pitkää aikaa kestää, ja vihdoin joko äiti tai muut perheen jäsenet saavat isän vakuutetuksi siitä, että jo on aika palauttaa parannettavaksi lähetetty jälleen kotiin, koska hän muuten voisi aivan siitä vieroittua. Mordvalaiset pitävät erittäin huolta siitä, etteivät eri perheenjäsenet vieraantuisi perheestä, vaan aina tuntisivat välitöntä yhteyttään sen kanssa; siksipä jokainen „kud-asyir“ pitääkin tarkkaa vaaria siitä, että hänen lapsensa ja muut jäsenet aina pysyvät hänen hallitsemansa perheen helmassa, ja

---

[1]) Мамалаево, Васильчикинъ.

vastahakoisesti erottaa perheestä todella rikoksellisiakin jäseniä. Ihan viimeisinä aikoina vasta on sattunut avioliittoon-pakotuksia, vaan semmoiset pakotukset ovat niin harvat, ettei suinkaan ole mahdollista näitä tapauksia lukea yleisesti levinneeksi tavaksi. On huomattava, että kaikki nämä tapaukset [1]) olemme merkinneet semmoisissa paikoissa, missä puhtaasti mordvalais-moksalainen aines on jo paljon muuttunut suuresta venäläisestä vaikutuksesta. Tämä kuuluisa vaikutus tuopi aina, kaikkialla ja kaikessa tapojen hellistymisen sijaan päinvastoin niiden tylystymistä ja raaistumista, joka on suora seuraus naisen ja alaikäisten surkeasta tilasta venäläisessä talonpoikaisperheessä.

Mordvalaisten kansallisen katsantotavan mukaan ei isänvalta ole suinkaan lyhyt-ikäinen; tähän päivään asti vielä Ersassa pidetään sen loppuna pojan kolmenkymmenvuotinen ikä, jonka jälkeen viimemainittu, niin sanoaksemme, de jure, vaan ei suinkaan de facto, on vasta vapaa toimimaan tiliä tekemättä; isä voi aina saada siihen määrään itseänsä kunnioittamaan, etteivät kolmenkymmenvuotisetkaan pojat enimmältään halua päästä hänen tahtonsa alta. Tämän tähden tapahtuvat useimmat perheenjaot, joita, sivumennen sanoen, taloudellinen ja etupäässä maanviljelijä mordvalainen niin suuresti kammoo, Ersassa, missä tämä ikävuosi on säädetty, juuri siihen määräaikaan. Vaan pitää kumminkin huomata, ettei mainitun ikävuoden täytettyäänkin poika suinkaan täydellisesti vapaudu isän holhoudesta; sillä vaikka aineellinen holhous päättyykin, niin ei pääty siveellinen koskaan, ja päinvastoin isä on aina oikeutettu, jopa siveellisesti velvoitettukin johtamaan poikaansa neuvoilla ja osotuksilla. Koska varsinainen aineellinen holhous päättyy kolmenkymmenen vuoden ikään, niin onkin ymmärrettävä, miten Ersassa on voinut syntyä tuo erittäin kuvaava sananparsi, jossa sanotaan, että *„tätjäde af-kekšems pando-äkš, a sakal-äkš“*, s. o. isältä ei pääse piiloon vuoren vaan parran taa. Moksalainen katsoo isän ja pojan suhdetta vielä

---

[1]) 6 tapausta Pensan ja 2 Tambovan maakunnassa.

ankarammalta kannalta ja suoraan vakuuttaa, että paha on, jos nuori poika ei ole isälleen kuuliainen, vaan vielä pahempi, jos niin on harmaapartaisen pojan laita; Moksassa ei pidetä isän valtaa loppuneena pojan täytettyä määräikänsä, koska *„alja i kalmaza muji“*, s. o. isä haudastakin löytää. Kuin isällä on kansallisen tavan voimasta näin suunnattoman suuri vaikutusvalta perheen jäseniin, voisi luulla, että „kud-asyirit“ alkaisivat tätä valtaansa ja voimaansa väärin käyttää, vaan siihen nähden, että perheen side Mordvassa perustuu rakkauteen, ei isänvallan väärinkäyttämisestä ja lasten tyytymättömyydestä ole itse asiassa mitään esimerkkiä tavattu. Ersassa ei vanhempain valta, eli oikeammin vaikutus, lapsiin suinkaan pääty tyttärien mennessä naimisiin, vaikkei se tietysti niin selvänä ja jyrkkänä ilmaannu, kuin ennen naimista. Ei voi otaksua, että joskus Ersassa todellisuudessa tavattava vanhempain valta olisi katsantotapojen vaatima, joita tällä kansalla on muinoisista ajoista ollut; sillä Moksassa, joka on paljoa suuremmassa puhtaudessa säilyttänyt siveydelliset ja muut elämänlaadulliset ominaisuutensa, ilmoitettiin suoraan, ettei vanhempain valta ulotu naimisissa-oleviin tyttäriin jo siitä yksinkertaisesta syystä, että astuessaan uuteen perheesen, miehelään, hän tällä tacito consensu tunnustaa itsensä uuden „kud-asyirin“ vallanalaiseksi, sen, jonka taloon hän on naitu.

Tietysti „kud-asyirin“ eläessä ei äidin eli oikeammin *„kud-azir-avan“* valta voi olla suuri. Talon toimiin ja maanviljelystöihin hän ei Ersassa ollenkaan sekaannu ja tyytyy ainoastaan tarkastamaan naisia ja heidän töitänsä. Jos joku hänen alamaisistaan on tottelematon, on hän velvollinen ilmoittamaan siitä isännälle, joka sitten menettelee kuuliaisuutta kieltävien kanssa valtansa nojalla; neuvoja, joita emäntä antaa muille, mitkä eivät välittömästi ole hänen alaisiaan perheen jäseniä, vastaanotetaan hyvin kernaasti ja kunnioituksella, koska tiedetään, että se oikeastaan on isännästä lähtenyttä. Kuin perheen isä kuolee ja perheen ynnä talon hallinto siirtyy hänen leskelleen, niin on tällä jälkimmäisellä täysi ja aivan isännän vertainen valta talossa: hän ja-

kaa työt perheen jäsenten kesken, pitää huolta perheen hyvinvoinnista, työskentelee, tuumailee ja panee toimeen kaikenlaisia yrityksiä, sekä esiintyy sanan täydessä merkityksessä „kud-asyir-avana." Hiukan toisenlainen on asianlaita Mordvan Moksalla; täällä on emännällä aivan samat oikeudet kuin isännällä, ja, kuin ei hänen tahtonsa vaan ole ristiriidassa isännän tahdon kanssa, on hänen käskynsä pyhä ja tottelemattomuus sitä vastaan mahdoton. Vaan heti isännän kuoltua lakkaa emännänkin valta, ja hallitusohjat siirtyvät vanhimman miniän ja hänen miehensä käsiin, eikä leskellä enää ole mitään merkitystä; hän on vaan tavallisen alamaisen perheenjäsenen asemassa. Tästä käy selville, ettei moinen „leskijärjestelmä" ole ollenkaan mordvalaisen kansallishengen luoma, vaan on luultavimmasti venäläisten naapurien tuoma, jotka yleensä paljon vaikuttavat Mordvan tapoihin, ja etenkin enemmän tämän vaikutuksen alaiseen Ersaan.

Selvä on, ettei isintimä eikä emintimä voi nauttia niitä oikeuksia, jotka kuuluvat oikeille vanhemmille. Vanhempain velvollisuuksia ovat lasten ruokkiminen, kasvattaminen, elättäminen sekä opettaminen tietoon ja taitoon; lapset puolestaan ovat velvolliset olemaan vanhemmillensa kuuliaiset, suojelemaan ja ruokkimaan heitä, kuin he eivät enää omin voiminsa voi hankkia itselleen jokapäiväistä leipää. Kaiken tämän tietää jokainen kyllä hyvin, että tarvitsisi pitää silmällä tämän tavan noudattamista; mutta todennäköistä on, ettei aina niin ole ollut, vaan että vanhemmilla ennen on ollut oikeus hylätä ja jopa tappaakin heikkovoimaisia lapsiaan; vakuudeksi siihen, että tämmöinen tapa todellakin on muinaisiin aikoihin ollut olemassa, voimme tässä esiintuoda laajalti levinneen tarinan Purgine-Pas'ista ja Syirsasta. „Syntyi Purgine-Pas vääräjalkainen, että missä kulkee, siinä oikealla jalallaan maan vaottaa. Tuumaili Tschim-Pas, tuumaili Ange-Patjaikin, mitä tekisivät tuommoisen raajarikon? ei hän voi kyntää, eikä tehdä muuta työtä, ja viskasivat he hänet maahan niin kovasti, että putosi kuin salama Arunaan (Volgaan) ja siinä niin ankarasti läsäytyi vettä vasten, että

vesi Suurassa alkoi juosta taakseppäin. Pitkään aikaan ei Purgine-Pas sitten enää voinut nousta taivaasen isänsä ja äitinsä luo, vaan eleli maan päällä siksi, kunnes vihdoin tuli aika mennä taivaasen; syksy alkoi lähestyä ja pellolla teki työtä Syirsa-tyttö, visaisen tammen paksuinen ja jalat kuin pölkyt; hyvä oli Syirsa-tyttö ja paljon oli hänellä kosijoita, vaan ei yhdenkään kanssa hän lisesiin *) suostunut; tuskin lähtee Syirsa työhön, kuin jo nousee myrsky, ukkonen jyrähtää, salama leimahtaa ja Purgine teuhaa tytön kanssa, kunnes tämä putoo kutkutuksesta maahan. Ei voi Syirsan vanhemmat saada viljaansa korjatuksi, — aivan heidän täytyy kukistua. „Ota sitten, Purgine-Pas, hänet kokonaan!" sanoivat he kerran ruoalla ollessaan, ja kas! heti alkoi tuuli, akkuna avautui, sisään lensi Purgine-Pas ja vei Syirsan mukanaan taivaasen. Niinpä naikin Purgine-Pas meidän halvan tyttösemme Syirsan ja tuli sukulaiseksemme, niin ettei mordvalaista koskaan tapa, vaan tappaa ennen elukan tai venäläisen". [1]) Tästä tarusta näemme, että jumalillakin oli tapana tavalla tai toisella vapautua epäonnistuneista lapsistaan, jotka luultavimmin heitettiin vaan oman onnensa nojaan. Mitään kertomuksia tavasta tappamalla vapautua vanhentuneista vanhemmista ei meillä ole, ja epäilemme sentähden, että mitään semmoista olisikaan voinut olla olemassa samalla Mordvalla, joka lapsilta vaatii niin täydellistä ja syvää kunnioitusta vanhempia kohtaan. Päinvastoin olemme kuulleet, etteivät jumalat suosi niitä ihmisiä, jotka eivät kunnioita vanhempiaan, ja aivan usein on sattunut, että ne puolestaan ankarasti ovat rangaisseet semmoisia kelvottomia lapsia. „*Aljati vidiptan, Ŝkaiti vidiptan*", sanoo moksalainen ja on tädellisesti vakuutettu, että tehdä mieluista, hyvää isälle (oikeastaan: olla suora isää kohtaan), on samaa kuin tehdä otollista jumalalle. Ei kertaakaan vielä

*) „Lises" oli Mordvankansassa ennen aikaan tavallinen naimatapa, jonka mukaan morsian käytiin hänen vanhemmiltaan ja kotisuvultaan ryöstämässä. (Katso „Mordvankansan häätapoja. W. Mainow.")
Suom. muist.

[1]) Ревезепь, Княгининскаго уѣзда, Кардавеле, Ардатовскаго уѣзда.

ollut tapahtunut, että lapset olisivat kieltäytyneet antamasta eläkettä vanhentuneille vanhemmilleen, koska semmoinen tapaus on mordvalaiselle suorastaan käsittämätön ja tuottaisi semmoiselle ihmiselle yleistä ylenkatsetta; tosin jossakin paikoin, niinkutsutun „kulttuurin" vaikutuksesta (esim. Terjuschevin maakunnan Nishegorodin piirikunnassa), on alettu jo joskus arvella, että isä jo on aikansa elänyt, että jo hänen olisi aika tietää mitä hänen arvonsa vaatii, j. n. e.; vaan suuri enemmistö kuuntelee kumminkin tämmöisiä sanoja jonkunlaisella kauhulla ja, jos vaan semmoinen asia voisi mennä oikeuteen asti, niin oikeus ei ainoastaan hylkäisi huonon pojan valituksia, vaan esimerkin vuoksi hänet rankaisisi ihan kelvottomana ihmisenä. Kuin oli vielä helppo kyläkuntien päätöksestä lähettää tiettyjä epäkelpoja Siperiaan, saimme usein kuulla, että joku oli lähetetty pois epattona, jolloin aina lisättiin, tahtoen vakuuttaa meitä hänen kelvottomuudestaan: „*a kultsonasǐnze tetäti-avati*", s. o. hän ei totellut vanhempiansa (isää-äitiä). Jos kansallinen tapa vaatii lapsia, vanhempien vielä eläessä, ruokkimaan ja hoitamaan heitä, niin on selvä, että se syvä kunnioitus, jota kuolleitten sielut nauttivat, vaatii lapsilta, että he kaikella kunnialla hautaavat ei ainoastaan vanhempansa, vaan jokaisen, joka kuolee heidän talossaan. Kuolleitten sielut muodostavat maanjumalan, „Mastyir-Pasin" mehiläistarhan, mutta Mastyir-Pas on milt'ei kaikkia muita jumalia väkevämpi, koska hän on sekä hedelmällisyyden että kaikenlaisten hyvien tuoja; jos ken tulee sopimattomalla tavalla hänen luoksensa, niin pitää hän sitä itseänsä vastaan tehtynä loukkauksena ja rupeaa kostamaan sille, joka ei ole osottanut hänelle kunnioitusta. Paitsi sitä on huomattava, ettei ihmissielu suinkaan heti kuoleman jälkeen jätä tätä maata ja siirry autuaitten asuntoihin; se harhailee aina jonkun aikajakson maan päällä ja erittäin mielellään viihtyy entisen kotilieden ympärillä muistiaispäivien aikana. Jos kuka olisi haudannut kenen ilman asianomaista kunniaa, niin vainaja epäilemättä alkaisi ilmaantua syyllisen luo, kiusata häntä kaikin tavoin, jopa tuottaisi hänelle aineellistakin vahinkoa. Tämmöisiä tapauksia vainajain kostosta ei tarvitse kaukaa hakea: Mamalae-

vossa eräs äijä-vainaja pahastui siitä, ettei hänelle oltu toimitettu toista sielumessua; hän ajoi öisin kaikki hevoset kuoliaiksi; Gorodistschen piirikunnassa kuoli vanha akka, joka eläessään oli ollut haluisa kehräämään, — ja sepä pahastui kuin ei hänelle hautaan pantu mukaan hänen lempivärttinäänsä; kuin akat sattuivat yöksi jättämään kehruukset esille, tapahtui, että hän repi kaikki palasiksi ja pellavaan pisteli päistäreitä; siinä sitä tuumailtiin, mutta rauhaan päästiin vasta sitten kuin muori hänen hautaansa toimitti kehrävarren. Semmoisia kertomuksia voi kerätä läjittäin, mutta se ei osota siltä, että mordvalainen olisi mitenkään taipuvainen jättämään täyttämättä kaikkia ajan pyhittämien hautajaistapojen vaatimuksia, vaan ainoastaan sen, että näitä tapoja on niin suuri joukko, etteivät elämään jääneet niitä kaikkia aina muistakkaan. Suuri asia on vanhempain mielen pahoittaminen tai erittäinkin jonkun toimen alottaminen, johon ei ole saatu heidän suostumustaan ja siunaustaan, vielä pahempi jos tämä tapahtuu heidän tahtoaan vastaan; armoa älä odotakkaan: jokainen moittii semmoista ihmistä, sillä: „*konaška kud baška vel'htaftä, tenaška loman' baška joroftä tätjan-avan*“, s. o. niin pitkälle kuin pääsee katoton talo, niin pitkälle ihminen vanhempainsa (isän-äidin) suostumuksetta. Selvä on, että vanhempain siunauksetta ei voi onnea olla, koska se, joka ei tätä siunausta kaipaa, asettuu jumalien isän, Tschim-Pasin, ja jumalien äidin, Ange-Patjain viholliseksi. Isä on perheen uhripappi, jumalien suosima ihminen, siksi he hänet opettavatkin ennen kaikkea tietoon ja taitoon; vielä tähän asti on Moksassa säilynyt merkillinen sananlasku, joka suoraan selittää meille, miksi vanhemmilla on niin suuri merkitys perheessä. Kysellessämme Kusnetsin piirikunnan Saratovan läänissä, minkä tähden perhe oikeastaan on velvollinen olemaan isälle alamainen, aina vastattiin: „*kudin pavas — azirin peijeli*“, s. o. että talon onni on isännän veitsen kärjellä, ja selittivät vielä, että hänen velvollisuutensa on leikata ozondam-pal *) perheen menestykseksi ja siis hä-

---

*) Ozondam-pal = Jumalalle tuleva pala leivästä. (Katso Mordvankansan häätapoja. W. Mainow.) Suom. muist.

nelle on ikäänkuin ylhäältä uskottu koko talon onni. Yleensä on huomattava, että isän merkitys perheen päämiehenä vahvistuu melkoisesti sen kautta, että hänen velvollisuuksiaan on ollut aina, muutamin paikoin on yhä vieläkin, uhripapin toimi, joka edustaa perhettä jumalien edessä ja antaa kaikille kotolaisille tiedon heidän tahdostaan. Viimeinen tahto on erittäin sitova, koska muuten vainaja ei anna rauhaa eläviin jääneille, vaan rupeaa laittamaan perheelle kaikenmoista vahinkoa, kunnes hänen tahtonsa täytetään.

Naimisissa olevien ja naimattomien lasten omaisuus-oikeuksien suhteen on Mordvassa luultavimmasti tehty erotusta, mikä nykyiseen aikaan kuitenkin on täydellisesti poistunut Ersasta, joka on venäläisten katsantotapojen voimallisen vaikutuksen alainen; vaan kuin tarkastaa Ersaa siinä, missä tämä vaikutus ei ole niin tuntuva, niinkuin esimerkiksi Gorodistschen piirikunnassa, missä se tasaantuu moksalaisten naapurien vastavaikutuksen kautta, niin tämä erotus tulee jälleen näkyviin. Ersassa on kaikki perheen omaa, eikä yhdelläkään perheen jäsenellä ole mitään hänelle yksin kuuluvata; „*i läže semeanen, i kolamo semeanen*" (sekä tulot ovat perheen että menot ovat perheen), arvelee Ersa eikä tunnusta edes mahdolliseksi omistaa jotakin yksin-omanaan. Siellä olemme kuulleet tämänkin sananlaskun: „*konaškasto semeava erjat — päket peškedz, a lisjat — vatšomat*", s. o. niinkauan kuin elät perheessä — olet kylläinen, kuin lähdet — nälistyt. On ymmärrettävä, että jos moinen vakuutus on voinut syntyä ja jäädä vakaantumaan kansaan, siinä ei voi ilmaantua pyrintöä taloudellisessa suhteessa eroamaan perheestä; ersalainenkaan ei rupea koskaan puuhaamaan mitään yksityistä työnansiota itselleen, eikä perhekään rupea koskaan kehottamaan jäseniään moiseen erikoishenkeen. Toisin on Moksassa, missä, vaikka perheet eivät ole pienemmät kuin Ersassa, ja talon perus pysyy vielä paljoa vankempana, kumminkin yksityiset perheen jäsenet ovat täysin oikeutetut tekemään työtä omaksi edukseen siihen aikaan, kuin ei ole työskenteleminen perheen hyväksi; tietysti ei tässäkään jokaiselle jäsenelle suoda omia

yksityisiä tuloja; vaan jos semmoisella jäsenellä on itsellä vastusta perheestään, niin isä sallii hänen tehdä kaikenlaista työtä ei lastensa elatukseksi vaan esimerkiksi vaatetukseksi. Tiedämme tapauksen, jolloin yksi perheen jäsenistä oli päästetty rahatyöhön ainoastaan sitä varten, että voisi opetuttaa poikaansa mallimeijerissä ja sitten Moskovassakin. Kuin perheen isän on lähteminen pois, niin astuu hänen sijalleen hänen vanhin nainut poikansa, ja kaikki ovat velvolliset tätä kuulemaan joka asiassa, niinkuin itse isäntääkin; yksi ainoa seikka vaan ei ole hänen valiassaan: hän ei saa myydä eikä pantata perheen yhteistä omaisuutta, mikä puolestaan saattaa usein suuriin vaikeuksiin, niinkuin kerran näimmekin tapahtuvan; kruununmies tuli nimittäin hakemaan rästejä ja isännän lähdettyä kotiinjäänyt vanhin poika ei voinut mitään talosta myydä; kuinka kruununmies pyytelikin, ei isännän sijainen suostunut mitään myymään ja oli sentähden ryhtyminen huutokaupalla-myyntiin, jolloin hyvä lehmä meni kolmesta ruplasta. Vanhastaan on ollut tapana, että isoisä lahjoittaa kuolinhetkellään lapsensa nuorimmalle pojalle mehiläisensä, ja isoäiti lapsensa nuorimmalle tytölle lehmänsä tai pari kolme lammasta; tämä tapa on erittäin yleinen Moksassa, vaan tavataan Ersassakin, vaikka se täällä onkin ehtinyt kadottamaan kysymyksessä olevan merkityksensä, koska moinen lahjoitus muuttuu tässä perheen täydelliseksi ja jakamattomaksi omaisuudeksi, ja oikealla omistajalla on vaan nimellinen omistusoikeus; tämmöisen hänen omaisuutensa myymiseen tarvitaan kumminkin välttämättä hänen suostumuksensa, vaikka hän olisi alaikäinenkin. Toisin on Moksassa, missä lahjansaajalla on asiallinen omistusoikeus lahjaan ja sen lisään; vaan lampaista villa ja mehiläisistä mesi on perheen yhteistä tuloa; jos tämmöinen lahja sairastuu tai mehiläispesä surkastuu meden puutteesen, ja joku toinen parantaa sairaan tai syöttää kekoa omalla medellään yli talven, niin lahjansaaja kadottaa omistusoikeutensa siihen, ja se kuuluu tästä hetkestä sille, joka siitä on pitänyt huolta. Tätä tarkoittaakin sananlasku: minun lampaani on minun vahinkoni, lahjoitettu lammas on

vieraan onni, tai moksaksi, „*revezä — ozalzä, kasjaf reves' — ilä pavas*", s. o. toisin sanoin, että „lahjoitetun hevosen hampaisin ei katsota", sillä sen ei tarvitse muutakuin sairastua, kuuluakseen parantumisensa jälkeen kohta sille, joka sitä on hoitanut. Paitsi tätä tapausta voivat eroamattomat perheen jäsenet vielä omistaa yksityistä omaisuutta, jos se on saatu satunnaisten tulojen kautta, niinkuin sienistä, marjoista y. m. Emme koskaan unohda, kuinka ylpeänä eräs 13-vuotias poika meille vastasi varotuksiimme, ettei kukaan perheen jäsenistä vaan ottaisi häneltä pois rahoja, joita oli ansainnut tien opastamisesta: „*Kiä jorai vardžan?*" sanoi hän ja siltä näyttikin, ettei kenenkään haluttaisi mennä rahoja häneltä ottamaan. Samaten katsovat perheeläiset niihinkin rahoihin, joita lapset saavat sienistä ja marjoista rautateitten asemilla. Isoäiti antaa vanhimmalle lapsensa tyttärelle ja joskus äiti tyttärelleen „kyirgaks'in" — kaulakoristeen ja myöskin päähineen, eikä tietysti kukaan saa päähänsä lukea näitä yhteiseksi perheen omaisuudeksi, koska jokainen tyttö pitää velvollisuutenaan lisätä näitä laitoksia uudella rivillä rahasia, näkinkenkiä tai uudella näädän hännällä; vihdoin kaikki nuorikon saamat tai nuorikon saattoväelle häissä antamat lahjat ovat myöskin heidän yksityistä omaisuuttaan eikä perheen päämiehellä ole niihin mitään valtaa.

Itsestään on selvä, että jos isäntä tuhlaa pois perheen omaisuuden, hän on vastuunalainen siitä ainoastaan Jumalalle, jonka tähden Ersassa sanotaankin, että „poika olkoon syyllinen isän edessä, isä — Jumalan" eli „*tsiora tätjati erjavi pulzjams, a tätja Pazti*"; on kyllä tapahtunut, että lapset ovat valittaneet kunnallisoikeuteen siitä, että isä oli tuhlannut heidän omaisuutensa, vaan aina on oikeus antanut seuraaviin syihin perustetun päätöksen: „Koska tuo omaisuus on mainitun Pietari Rjabboevin hankkima, on hän myös oikeutettu sitä hallitsemaan; hänen poikansa Vasili rangaistakoon oikeuden edessä levottoman mielensä tähden [1]) j. n. e.

---

[1]) Морд. Кемешкерь, Кузнецк. уѣзда, Саратов. губ.

Mordvalainen ei siis katso perheen omaisuutta miksikään semmoiseksi, mihin ei isä voisi ollenkaan koskea ja erittäin, jos juuri hän on sen kokonaisuudessaan hankkinutkin. Tässä meidän kumminkin täytyy vakuuttaa, että tuhlaamisen tapauksia ani harvoin tapaa siitä yksinkertaisesta syystä, että isän suoranainen etu on koota eikä tuhlata, ja sitä paitsi on vanhastaan tapana, ettei isäntä ryhdy mihinkään tärkeämpään toimeen omaisuuden suhteen kysymättä ensin neuvoa muilta perheen jäseniltä; „ihmisten keskessä on lapsikin viisas", sanoo mordvalainen (*loman'ga i eikakš joni*), ja siksi perheen isä kyseleekin kaikilta kotolaisiltaan, miten hänen on menetteleminen yhdessä tai toisessa vaikeassa tilassa. Hänestä tietysti riippuu joko neuvojen seuraaminen taikka oman tahtonsa toteuttaminen; kaikissa tapauksissa, vaikkei Mordvassa tunnustetakkaan paljon suvun arvoa eikä siis suvun omaisuuttakaan, vaan suvun päämiehen, s. o. isän valta on kumminkin erinomaisen suuri ja voi hän aivan omin päinsä menetellä perheen omaisuuden kanssa, vaikkei hän niin koskaan teekkään hävystä naapurien, „schaberien" tähden, jotka alkavat häntä pitää kelvottomana ihmisenä, kykenemättömänä säilyttämään sitä, mikä on hänelle isiltä tullut perintönä. Hän voi aivan huoletta myydä ja pantata yhteisen omaisuuden jonkun onnettomuuden sattuessa; niinpä esimerkiksi Issassa eräs mordvalainen möi 40 mehiläiskekoa varustaakseen toisen poikansa sotaan, kuin v. 1877 kaikki vapautetutkin olivat kutsutut; perhe oli suoraan vastaan tätä myyntiä, vaan isä menetteli omin päinsä, ja kuin poika hänelle palautettiin, niin kuitenkin kaikki „schaberit" hyväksyivät hänen tekonsa sentähden, että „(kuin) sotamieheksi, (niin) kuin hautaan" — *soldatnafsa, koda kalmasa*"; sama laaja toiminnan vapaus on isällä tai isännällä myöskin tulipalojen, nälänhädän y. m. sattuessa.

Kussakin pesässä on kuitenkin mätämunansa, ja niinpä on Mordvassakin semmoisia äijiä, jotka, unohtaen kaiken häveliäisyyden ja siveellisen vastuunalaisuuden kunnan, s. o. „schaberien" edessä, juovat ja tuhlaavat kaiken, minkä itse ja esi-isät ovat ennättäneet ansaita. Ersassa ei voi kukaan

moista tuhlaajaa estää tässä hävitystyössä eikä kuntakaan voi sekaantua hänen toimiinsa; selvää on, että muutamin paikoin haetaan kunnallis-oikeuden puolustusta tämmöisiä isiä vastaan, vaan tavallisesti asia menee myttyyn, koska tuomareista ei kukaan pidä itseänsä oikeutettuna sekaantumaan tähän puhtaasti perheelliseen asiaan, sillä „*šabrat vanok meze ulitsanen, af meze ugolnen*“, s. o. naapurit katsokoot mitä on kujalla, eikä mitä nurkassa. Jokainen syrjäinen vierasmies koettaa antaa loukatuille neuvon välttämään käräjöimistä, koska ei kukaan kykene kumminkaan tätä surua poistamaan. Vähän toisin on asianlaita Moksassa, missä isä on aina niin sanoaksemme „schaberien“ tarkastuksen alainen; kokous voi päättää, että jos talous joutuu häviöön isän huikentelevaisuuden ja juoppouden kautta, voivat naineet lapset, jotka itse ansaitsevat rahaa, ryhtyä joihinkin toimiin yhteisen omaisuuden turvaamiseksi; sattuupa vielä, että ukot ottavat isältä ajaksi päällikkyyden talossa ja antavat sen, ei välttämättömästi vanhimmalle perheessä, vaan sille, joka perheen jäsenistä paraiten kykenee talon johtoon. Tämä tapahtuu useimmiten niissä paikkakunnissa, missä väki lähtee pitemmille työretkille. Näillä kulku-elinkeinoilla ansaitut summat ovat usein hyvin suuret, ja perheellisen elämän puute matkaansaattaa usein epäjärjestystä ja juoppoutta, joista sitten on vaikea luopua, erittäin kuin ihminen pian alkaa juoda häpeästä ja viimein juopi itsensä hulluksi.

„*Kuli bika kulas', vaznän tärdedak!*“ neuvoo moksalainen, s. o. „jos härkä kaatuu, valjasta vasikka“, ja pitää hyvin kiinni tästä säännöstä. Jos isä on veloittunut ja kuolee tyydyttämättä velkojaa, ovat kaikki hänen kotona-olevat lapsensa vastaajina velasta; ei kukaan saa päähänsäkään vetää ristiä velkakirjan yli velallisen kuoleman jälkeen, koska otaksutaan, että velka aina tehdään perheen yhteisten tarpeitten vaatimuksesta; senpätähden ei vastuunalaisuus semmoisesta velasta satu kenenkään yksityisen jäsenen niskoille, vaan perheen omaisuudelle; mutta kuin tämä omaisuus kuuluu kaikille jäsenille jakamatonna, niin esiintyy jokainen jäsen isä-vainajan tekemän velan vastaajana. Aivan saman

katsantotavan löydämme Ersassakin, jonka ohessa huomautamme, että jollei isällä ole millä velkansa maksaa, ja hän jo on työhön kykenemätön, niin erotettukin poika on velvollinen maksamaan velkaa vaikkapa vähitellen työnteolla, koska „*sel'gemo tätjati sakalnen tsioran*“, s. o. sylkäys isälle (putoo) pojan parralle. Niinkuin lapset vastaavat isiensä veloista, niin he ilmaantuvat myös vastaajina ulosteoista ja veroista. Mordvalainen ymmärtää aivan hyvin, että itse asiassa verotuksen oikeudellisena yksikkönä ei ole henkilö, vaan itse omaisuus, ja sentähden, koska isä ainoastaan elämän aikansa on tämän omaisuuden haltijana, kansa pitää jokaisen perheen jäsenen vastuunalaisuutta täysin laillisena. Me olemme sattuneet, esimerkiksi Borisovassa Nishegorodin piirikunnassa, olemaan läsnä vapaaehtoisessa huutokaupassa, jossa eroamattomat perheen jäsenet myivät häissä lahjaksi saamiaan tavaroita maksaakseen isänsä vastattavia veroja, eikä kruunulle tulevia, vaan maaveroja ja niin sanotuita kunnallisveroja. Samoin on isäkin velvollinen suorittamaan eroamattomien poikiensa velat, jolleivat he ole velkaantuneet irstaan elämän kautta; sattuu kumminkin, että isä tulee kuntakokoukseen ilmoittamaan lakkaavansa maksamasta poikainsa velkoja; naapurit tulevat täten vieraiksimiehiksi tässä luottamuksen kieltämisessä, ja silloin pojan uudet velat eivät enää ole sitovia isälle. Mitään välipuheita ulostekojen ja verojen suorittamisesta ei vanhempain ja erotettujen poikien välillä tapahdu, sillä „*ärveijaš-petkas'*“, s. o. „naitti — erotti“ omaisuudellisessa suhteessa.

Kuin Mordva on työtätekevä kansa, niin on tietysti jokainen tavallinen työmies, joka on velvollinen ijäkseen jäämään perheesen ja tekemään työtä sen hyväksi, kalliimpi kuin nais-työntekijä, joka ei muuta puuhaakkaan kuin tullakseen perheestä pois ja päästäkseen toiseen; siksi pojan syntymistä aina ja jokapaikassa nähdään suuremmalla ilolla kuin tyttären; „*stir't' kodnä trjak šte annek son lomanen, a tsioratsä proks kormiletsä*“, s. o. „tytärtä kuinka hoitaisitkin ja ruokkisit, hän pysyy palkkalaisena, vaan poika on aina elättäjäsi“, sanottiin meille Mamalaevossa; vaan tämä

vakaumus ei ole ollenkaan ainoastaan mitään paikallista, se on yleinen kaikkialla, huolimatta siitä, että tytön ja naisen asema on Mordvassa paljoa parempi, kuin venäläisissä talonpojissa. Muutamin paikoin Moksaa meille kerrottiin, että kuin lapset kysyvät, mistä on ilmaantunut perheesen uusi jäsen, heille vastataan, jos on poika syntynyt: „*Veďava kazjas'*" — Veďava lahjoitti, mutta kuin jumalan ilmoille on tyttö tullut, niin „*Veďava jafidjas'*", [1]) s. o. Veďava heitti; erotus näissä tekosanoissa heti näyttää, minkä erotuksen kansa tekee pojan ja tytön syntymisen arvossa. Täys'ikäisyyden saavuttamista ei ole tapana millään erityisellä juhlallisuudella viettää, koska nähtävästi täys'ikäiseksi tulemisena pidetään avioliittoonmeno-hetkeä tai oikeammin kypsyyttä avioelämään, mistä asiasta olemme jo ennen puhuneet; *) vanhastaan on kuitenkin tullut tavaksi, että sen, joka ensi kerran tulee kunnan kokoukseen, on kestitseminen naapureita, ja tämäkin tapahtuu vaan silloin, kuin vastanainut ensi kerran tulee kokoukseen, jolloin läsnäolijat eivät jätä laskematta sukkeluuksiaan: „*avalan'ksa — jon'ftemä, avapreasa — päljasftemä*", s. o. ollessaan akan vieressä oli järjetön, heittäytyi akan päälle — tyhmyys pois; tästä sananparresta voimme suoraan päättää, että järki, s. o. kokemus, kykeneväisyyden merkkinä, asetetaan välittömään yhteyteen sen kanssa onko mies nainut vai naimaton ja siis vielä vailla kypsyyden ikää.

Kaikki perheen voimat yleensä, ja siis kunkin yksityisenkin jäsenen, ovat suunnatut siihen, että tytöt saataisiin perheelle edullisimmalla tavalla käsistä pois; koska on olemassa kalŭma, **) niin täytyy siis tavarataan näyttää sen paraimmalta puolelta, ja kiihoittaa sillä ostajia, vaan siksipä sanotaankin, että „*ombotsetnen vedŭn', a tehternen — lovzon'*", s. o. muille vettä, tytölle maitoa. Tyttö kuin on tar-

---

[1]) Адашево, Инсарскаго уѣзда Пензенской губ., Өедоръ Эртовъ.

*) Katso „Mordvankansan Häätapoja. W. Mainow."
Suom. muist.

**) Kalŭma = lunnasraha, joka maksetaan morsiamesta. (Katso „Mordvankansan Häätapoja. W. Mainow.") Suom. muist.

jottavana, hänelle ostetaan liinakin tavallista loistavampi eikä nauhasiakaan säästetä, ja yleensä koetetaan pitää häntä hyvänä; erittäin pitää hänestä huolta äiti, joka aavistaa eronhetken lähestymistä ja hoitaa häntä kaikin tavoin; tosin tämmöistä suhdetta pois-annettavaan tavataan erittäin selvänä vaan Moksassa, jota vastoin Ersassa tätä erotusta ei nimeksikään huomata, ja niissä seuduissa, missä venäläistyminen on voimakkaampi, ilmaantuu täydellistä välinpitämättömyyttä tyttäriä kohtaan, ja usein saa kuulla sanottavan, että „jokainen ruukku löytää lusikkansa" (*er'vaki šakš karmį muijems pen'šonzo*)" tai että sulhasensa löytää mikä tyttö tahansa. Kuin tyttö on kerran ilmoitettu morsiameksi, s. o. milloin avioliitto ei tapahdu ryöstön (lisez) kautta, hän nauttii perheessä yleistä kunnioitusta ja jokainen koettaa kilvan häntä kaikin tavoin palvella, tehdä hänelle jotakin mieleen, koska hän koko tämän ajan on Ved'-asyir-avan erityisen suojeluksen alaisena, joka voi suuttua, jos hänen rakastamaansa tyttöä jollakin tavoin loukataan; Insarin ja Krasnoslobodskin piirikuntain sydänmaissa käytetään tämmöisen morsiamen unennäköjä ennustuksiin, koska hänen unensakin on syväsyntyinen, ja hänen jumalallisen suojelijattarensa alaslähettämä. Sattuu joskus, että tyttö äkkiä saa päähänsä hullun ajatuksen ja päättää jäädä naimattomaksi; tämmöistä tapahtuu jokseenkin usein, ja etenkin, jos kaikeksi onnettomuudeksi on luostari läheisyydessä; nunnat matkustavat rahoja keräilemässä, kiertelevät töissä ja puheillaan yllyttävät nuoria naisia ja tyttöjä, jotka äkkiä „ikävystyvätkin"; tarvitsee vaan ikävystyä, kuin ikävystynyt heti jo alkaa mahtailla, lukea rukouksia, ja lopuksi kiusaa omaisiaan rakentamaan hänelle luostarikammiota. Jos perheesen ilmaantuu tämmöinen nunna, niin ollaan siitä erittäin tyytyväisiä, sillä nyt tietysti lepää Jumalan siunaus perheen yli; kaikki palvelevat tämmöistä maailmasta ja sen iloista luopunutta, eikä perhe koskaan moiti moista ruokavierasta työttömyydestä; niinkuin perheellä on siveellinen velvollisuus ei ainoastaan ruokkimaan nunnaa, vaan toimittamaan hänelle kaikki, jottei hänen tarvitsisi ajatella mitään maallista, niinpä nunnakin

on velvollinen rukoilemaan perheen puolesta, ettei mitään pahaa sattuisi kellekkään sen jäsenistä. Näin syntyy perheen jäsenten ja nunnan välillä suhteita, joitten perustuksena on sääntö „toinen käsi toista pesee“ ja siksi eivät edelliset eikä jälkimmäiset lue itseänsä velvoitetuiksi toistensa suhteen. Tapahtuupa, että nunna lopultakin menee naimisiin; omituista on, että silloin ei perhe enää ota lunastusrahoja vastaan, niin että hän, luultavimmasti, pidetään jo ilman sitäkin perheestä lähteneenä, siihen kuulumattomana, ja siksi hän meneekin naimisiin lesken kannalta; myötäjäisiäkään ei perhe tietysti nunnalle anna, mutta eipä hän niitä kaipaakkaan, koska hän luostari-aikanaan on kylläksi itsekin ennättänyt saada olonsa turvatuksi almuilla, hautausrukousten pitämisellä vainajille, ja kaikenlaisten taudistapäästöjen lukemisella vanhan kirkonmenokirjan mukaan, jonka käsiinsaamista pitää jokainen puoleksi lukutaitoinen „Kristuksen morsian“ toivottuna päämaalina. Moksassa taas sangen usein perhe katsoo nunnan ilmestymistä välttämättömäksi pahaksi; isä ukko ja muutkin työntekijät arvelevat vaan, että menköön! sillä suorastaan vastustaa nunnaksi-aikovan tuumia pidetään kumminkin hiukan sopimattomana. Joskus yhtyy 5—7 nunnaa yhteen luostarikammioon, jonka perheeläiset heille rakentavat yhteisillä voimilla, vaan siihen nähtävästi päättyvätkin kaikki perheen velvollisuudet nunnaa kohtaan, sillä elättämään itseään on hän jo itse velvollinen.

Jos muutamat veljet tulevat erotetuiksi, ja muut pysyvät eroamattomina, niin jälkimmäiset tietysti tulevat kohdelleeksi kunnioituksella edellisiä, sillä tässä ei ole vaikuttamassa se seikka, että hän on erotettu, vaan se, että hän on heitä vanhempi; mutta koska sananlasku opettaa, että „*nudiks virti sjukunai*“ (ruoko taipuu metsän edessä), niin onkin selvä, että eroamattomien, s. o. nuorempien, on kohteleminen kunnioituksella vanhempia. Ersassa ei tehdä mitään erotusta äidin lapsien ja lapsipuolien, kasvattien ja ottolasten välillä; Moksa sitävastoin tunnustaa jotakin erotusta olevan, ja se tuopi mukanaan usein riitaa ja tyyty-

mättömyyttä. Ensiksikin sanotaan Moksassa kasvattia „*trätsiora*", s. o. elätti, syöttiläs, ja siis hän on ikäänkuin velvollinen maksamaan vastaisuudessa takasin hänen tähtensä nähdyt vaivat; kasvatti on velvollinen elättämään vanhentuneita kasvatusvanhempiaan, jos niitten omat lapset ovat jo kuolleet; mitä taas tulee äidin lasten ja lapsipuolien suhteisin, niin on luonnollista, että elossa olevan äidin lapsia rakastetaan enemmän kuin orpolapsia, ja sentähden koetetaankin kaikin tavoin niitä niin pian kuin mahdollista erottaa ja asettaa omille jaloilleen; „*af uli azirava-kulava*" (ei ole emäntänä kuollut vaimo), sanoo moksalainen, sillä ainahan elossa oleva vaimo ymmärtää ihan muitten huomaamattakin asettaa niin, että orpolapset ovat ahdistettuja, vaan hänen omat lapsensa suosiossa. Vielä suurempi näyttää erotus olevan uusiin naimisiin menneen äidin suhteessa lapsiin ensimmäisen miehen kanssa, ja kansa onkin täysin vakuutettu siitä, että „nuori leski ei ole äiti" („*levks vidava af uli dädja*"), koska hänellä uusissa naimapuuhissaan ei ole aikaa ajatella orpolapsia, ja sitten kuin saadaan uusia lapsia jäävät entiset aivan oman onnensa ja armeliaitten ihmisten nojaan; näin ollen Mordvassa annetaan suuri arvo semmoisille leskille, jotka eivät miehensä kuoltua enää mene toisiin naimisiin, vaan antautuvat lastensa hoitamiseen, käyttäen silloin tällöin hyväkseen yhden tai toisen miehen palveluksia, sitomatta kumminkaan vapauttaan uudella avioliitolla.

Apärälapsien kohtalo on Ersassa parempi kuin Moksassa, mutta ei suinkaan siitä syystä, että Ersa olisi enemmän kehittynyt, vaan ainoastaan siksi, että äpärien luku on siellä paljoa suurempi, ja voipa sanoa sen päivä päivältä enenevän sen mukaan kuin venäläistyminen edistyy. Ersassa pidetään välttämättömänä salata synti; s. o. siellä suoraan vaaditaan, että syyllinen mies menisi naimisiin, ja jollei tämä siihen ole taipuvainen, niin aina löytyy joku, joka on halullinen avioliittoon synnyttäjän kanssa, koska asia vaan todistaa, että tämä nainen on hedelmällinen. Koska Moksassa on „lisez" enemmän käytännössä, ja avioliitot toteutu-

vat liittoutuvien molemminpuolisen täydellisen suostumuksen nojalla, niin sattuukin ulkopuolella avioliittoa syntymisten tapauksia paljoa harvemmin, ja siksi kansa katsookin syyllistä naista jonkinlaisella paheksumisella; tässä jo on selvää, ettei syyllinen nainen ole tehnyt syntiä minkään tarpeen pakotuksesta, vaan jonkunlaisesta epäsiveellisyydestä; siksipä *„palaksta šatf“* (nokkosissa syntynyt) ei voi nauttia samoja oikeuksia kuin lailliset lapset; ei hän saa samaa hoitoa eikä arvoa, ja omaisuudenjaossakin hän joutuu alakynteen; sillä jonkun osan hän kumminkin saapi perheen yhteisestä omaisuudesta. Moksassa ja Ersassa on paljo semmoisia, jotka kuuluvat popofstschinaan, *) jopa papinhylkääjiin; tällöin ei laillisten ja laittomain lasten välillä tehdä mitään erotusta, koska Mordvassa vakuutetaan niitä lapsia laittomiksi, jotka ovat nikonilaisessa kirkossa vihityistä vanhemmista syntyneet. Emme kertaakaan tavanneet semmoisia laittomasti syntyneitä, joilla olisi ollut äidin sukunimi, vaan on yleensä tapana antaa heille isän sukunimi, jonka ohessa erotus Ersan ja Moksan välillä on siinä, että edellisessä otetaan laillisen isän sukunimi, vaan jälkimmäisessä todellisen, ja siinä tapauksessa että laillinen isä siihen suostuu, salataan synti hänen nimellään. Äpärälasta ruokkimaan ovat velvolliset hänen todelliset vanhempansa, vaan asia on siinä, että Moksassakin sangen usein saadaan huomata seuraava ilmiö: koska lisätyömies on perheessä tarpeellinen, ottaa isäntämies vaimonsa laittoman pojan usein kasvatikseen, ja siitä asti ei tätä enää katsota „polaksta šatf'iksi“, vaan hän saapi „träi-tsioran“ oikeudet. Kuin Ersassa nuorimies rikkoo ja tekasee lapsen, niin hän luetaan syylliseksi, eikä nainen, koska *„af uli sur-aš-kosinga sur'ksen uskams“* (kuin ei ole sormea, niin ei ole missä sormusta kantaa); Ersassa annetaan arvelematta tämmöiselle kujeilijalle hiukan selkäänkin oikeuden edessä, mutta Moksassa ei häneen käänny kenen-

---

*) *Popofstschinaksi* sanotaan Venäjällä erästä uskonlahkoa, joka jumalanpalvelukseensa käyttää kirkosta luopuneita pappeja.
Suom. muist.

kään huomio, koska „siksi pieksutkin, että ne jalkaan vedetään“ („*sjasendi i kaz', pervka pil'ge kar'sjan*“). Mitään korvausta ei isän puolelta äidille tule, koska kaikki on tapahtunut heidän yhteisestä suostumuksestaan, eikä siis edellinen ole ensinkään syypää jälkimmäisen suhteen; — miksi ei tämä ennen eteensä katsonut? Kaikissa tapauksissa kiirehdimme vakuuttamaan, että äpärälasten syntyminen vaimojen kyläjuoksujen tähden on hyvin harvinainen, vaan „tyttö“ on niinkuin venäläisilläkin „yleisen pilkan esine“ ja osaa kyllä itse itsensä puolustaa; tämä pahennus on useimmiten tavattavana sotamiesten vaimoissa, vaan niillepä onkin jumala sen sallinut, koska he yleisen vakuutuksen mukaan eivät ollenkaan ole syyllisiä siihen, että heille „pure“ *) annettiin ja jälleen pois otettiin („*puren maksas't — da säräs't*“), miehelään annettiin, mutta miehet ajettiin pois. Ersalaiset, kysyttäessä, suoraan väittivät, ettei tässä syntiä ole ollenkaan, koska „*vivel' nalksi*“, s. o. liha on heikko, vaan moksalaiset eivät suosi kylänkävijää ja yöjalkalaista, ja siksi jokainen, joka on tämmöistä pahaa harjoitellut, kiirehtii ottamaan laitonta lastaan joko kasvatikseen tai ottopojakseen; erittäin usein on niin asianlaita niitten, joilla ei ole omia laillisia lapsiaan.

Ottolapsiksi-ottamisia ei tapahdu yleensä erittäin usein; pääkehottimena siihen ilmaantuu työvoimain puute perheessä, vaan tätä puutetta ei Mordvassa erittäin huomata, koska se ensiksikin on kylläksi hedelmällinen, ja toiseksi usein täällä tapaa niin sanotun „*otsju kud*“ — suuren talon, s. o. moniväkisiä perheitä; toinen on asia, jollei jumala anna lapsia; mutta eipä akka tämmöisestä onnettomuudesta hevin rauhoitu, hän menee avunhakuun papin luo, vaan jos ei tämäkään auta, kääntyy hän tietäjä-akan puoleen, joka käskee häntä „Ved'aziravan“ juhlan aikaan ryömiskellä pitkin vaatekangasta, ja muutenkin käyttää kaikki voimansa auttaakseen häntä surusta. Jollei vielä tämäkään auta, tietävät

---

*) Pure'ksi sanovat mordvalaiset eräänlaista häissä käytettävää, simalla sekoitettua olutta. Suom. muist.

kyllä munkit Sarovin erämaassa erään salaisuuden, vaan kuin ei siitäkään mitään lähde, niin ei auta muu kuin ottaa kasvatti ja tehdä se ottopojakseen. Ottolapsiksi otetaan enimmästään poikia, koska niistä perhe aina tulee hyötymään, vaan tytöstä on ainoastaan tappiota. Moksassa tapahtuu joskus, että, kuin ei löydetä läheisyydestä lasta, jonka voisi ottaa pojakseen, haluaja lähtee kaupunkiin, mistä varmaan semmoinen on löydettävissä, koska kaupunki on maaseutua paljon epäsiveellisempi ja siellä laittomasti syntyneitä voi saada yllinkyllin. Ei vaikuta mitään asiaan, jos perheessä on jo muutamia tyttäriä, koska „*tehter'* — *šra*, *a tsiorat* — *šotškot*", s. o. tyttö on pöydänkansi (jonkin nojassa lepäävä), vaan pojat ovat sen jalkoja (pidättelijöitä); koko kysymys on saada perheesen työntekijä, ja siksi, kuin on jo pari kolmekin tytärtä, haetaan vielä joku poika ottopojaksi. Mitään tapaa, joka määräisi otto-isän ja ottolapsen ikävuosia, ei ole olemassa, koska otto-isältä vaaditaan vaan, että hänellä on oikeus ottolasta ottamaan, s. o. että hän on perheen päämiehenä, tai että hänellä on tämän suostumus. Useimmiten otetaan tietysti alaikäisiä, ja täysikäisten ottaminen on Ersassa hyvin harvinainen; siellä otetaan taloon mieluummin suoraan päivämies, „kasakka", joskus useampiakin; Moksassa sitävastoin otetaan usein täysikäisiäkin, mutta sillä välttämättömällä ehdolla, että ottopoika olisi lapsiton, sillä siten olisi otto kaksin-, kolmin- ja useammankertainen, joka taas ei suinkaan sovellu yhteen ottajan tarkoitusten kanssa. „*Kafta kättnä fkät kurgat treaiht*", s. o. kaksi kättä ruokkii yhden suun, ja paha on, jos niiden on syöttäminen useampia nälkäisiä suita. Kukin omastaan pitää ja tietysti (Ersassa) otetaankin mieluummin ottopojaksi sukulainen, kuin joku vieras lapsi; mutta Moksassa ei tätä erotusta tehdä, vaan otetaan perheesen yhtä halukkaasti omaisia, kuin vierassukuisiakin, koska oton perustuksena ei ole sukulaisrakkaus, vaan suorastaan taloudelliset tarkoitukset; juuri tämänpä nojalla ottolapseksi-ottamisen oikeus ei olekkaaan yksistään miehellä, vaan myöskin naisella, jos hän on perheen johtajana, tai jos hänellä on siihen talon isännän suostumus. Mitään erityisiä menoja ot-

topojaksi-ottamisen toimessa ei tapahdu, ja vaaditaan vaan ilmoitus kunnallishallitukselle, että ottopojaksi-ottaminen on tapahtunut; kerrottiin meille tosin, että „esi-isien aikaan" otto-isä, tuodessaan ottopojan taloon, asetti hänet .kynnykselle tai „*kardas'särkön*" päälle, s. o. sen kuopan päälle pihan keskellä, missä asuu kodin suojelusjumala; vaan koska nykyjään tätä tapaa ei seurata, niin mitäpä siitä puhuukaan. Ottopojalta vaaditaan, että hän kutsuu otto-isää ja -äitiä isäksi ja äidiksi, kuin heidän sitävastoin ei ole ollenkaan pakko sanoa häntä pojakseen; niinikään hän saapi omakseen isän sukunimen ja puumerkin, s. o. sen isän, jonka oma on talo, missä hän asuu; olkoon että löytyy tapauksia, jolloin ottopojan yhdysside todellisen isän kanssa ei katkea, mutta nämät ovat pikemmin yksityistapauksia, missä tuntuu sukurakkauden voittamaton vaatimus. Enimmäkseen ottopojaksi-ottamisen toimi tapahtuukin sillä ehdolla, että todelliset vanhemmat jo edeltäpäin luopuvat kaikista oikeuksista lapseensa, vaan kuin otetaan täysikäinen ihminen, ei tietysti voi vaatia häntä unohtamaan niitä, joita hän saa elämästään kiittää; tässäpä eroaakin Ersa Moksasta, sillä edellisessä sanotaan otto-isää „isoksi isäksi", ja hän se määrää lopullisesti ottopojan kohtalon, vaan jälkimmäisessä todellinen isä ei kadota kaikkea valtaansa ja kunnallisoikeudetkin [1]) tekevät semmoisia päätöksiä kuin: „Kuznetsov annettakoon oikean isänsä haltuun; tämä opettakoon isän tavalla häntä ymmärtämään Pietari Kuznetsovin ansiota, joka on hänet ihmisiksi opettanut". Kuin otto on kerran tapahtunut, niin otto-isän ja ottopojan välillä alkavat tavalliset isän ja pojan väliset suhteet; ottopoika on isänsä perillinen ja nauttii samoja omaisuus-oikeuksia, kuin oikeat pojat; tietysti semmoinen hänen asemansa perheessä velvoittaa häntä, aivan samaten kuin oikeitakin poikia, hoitamaan ja elättämään vanhempiansa, kuin nämät tulevat voimattomiksi ja kykenemättömiksi mitään talon hyväksi hankkimaan. Kunnalla ei tietysti ole mitään tekemistä sen kanssa, ketä ja kuinka monta

---

[1]) Верхисъ Инсар. уѣзда Пенз. губ., дѣло 169 за 1875 годъ.

isäntä haluaa ottaa lapsikseen, koska ottolapsen osuutta ei lohkaise kunta, vaan isä, joka saattaa hänelle antaa vaikka koko maansa tai olla mitään antamatta eläessään, ja kieltää häneltä osuutta tai osaa siitä vielä kuolinvuoteellaan.

Erilailla katsoo Moksa taloon otetun vävyn asemaa, kuin Ersa, — vaan mistä tämä erotus on syntynyt, on meille epäselvää, sillä Ersassa semmoista vävyä pidetään ottopoikana, Moksassa taas „ov'ia“ ei pidetä sinä; voipi olla tämän asianhaaran syy siinä, että „ov“ on oikeuksiltaan ylempänä lapsia, koska tällä samalla nimellä sanotaan sisarenkin miestä; katsoen siihen, että isännän sisar on hänen lapsiaan ylempänä, on sisaren mieskin kenties setä, eikä siis missään tapauksessa voi tulla ottopojaksi. Koska erotus on olemassa erilaisessa suhtautumisessa vanhemmuuteen perheessä, niin on ymmärrettävää, että Ersassa joskus tämmöinen taloon otettu vävy on pakotettu luopumaan omasta liikanimestään ja ottamaan vaimonsa liikanimen, silloin kuin Moksassa ei tätä koskaan tapahdu, ja vävylle jää hänen oma liikanimensä. Huomattava on, ettei tällä erotuksella ole ollenkaan vaikutusta semmoisen vävyn oikeuksiin vaimoonsa ja omaisuuteen, vaan hän nauttii tässä suhteessa aivan samoja oikeuksia, kuin se vävy, joka ottaa vaimon luokseen omaan taloonsa; se onkin ymmärrettävää, koska hänellä oikeastaan on vähemmän oikeuksia suhteensa kautta perheen päämieheen, vaan suhteissaan omaan perustamaansa perheesen hän itse ilmaantuu päämiehenä. Ei mitään erityisiä kirjallisia välipuheita kotivävyn taloon-ottamisen johdosta toimiteta, koska tämä tehdään kerran vakaantuneen tavan mukaan, ja erittäin koska se ei tuo mukanaan mitään rajoituksia omaisuus- ja perheoikeuksissa henkilölle, eikä siis anna aihetta riitoihin ja rettelöihin.

Niitten tila, jotka ovat aikansa sotamiehinä palvelleet, on jokseenkin tyydyttävä, koska kansa pitää sotapalvelusta uhrauksena, jonka rekryytti on tehnyt koko kunnan edestä, ja perhe näkee hänessä pelastajansa. Siitä saakka, kuin sotamiehelle on käynyt mahdolliseksi ansaita palveluksessaan, on kansa ruvennut toisin silmin katsomaan kotiin palaavia

sotamiehiä, sen mukaan, mitä kukin palvelus-ajaltaan kotiinsa tuo. Ersassa esimerkiksi annetaan sille palvelleelle suurempi arvo, joka on enemmän tuonut, vaan joka ei elatuksensa korvaamiseksi mitään tuo, olkoonpa vaikka kätensä tai jalkansa kadottanut, hänen ei tarvitse odottaakaan erityistä arvon-antoa, ja saa olla tyytyväinen, että saa niinkin hyvää elatusta, kuin muut perheen jäsenet; Moksassa palveluksesta palautettu sotamies ei saa mitään pesäjaossa, ja joskus vaan kuin isännän pistää päähän, pakottaa hän jonkun jo erotetun perheen jäsenen elättämään palautettua tämän kuolinhetkeen asti. Jos sotamiehen vaimo ja lapset tekevät työtä perheen hyväksi, niin he nauttivat elatusta, vaan eivät missään tapauksessa voi vaatia samaa jako-osuutta kuin muut perheen jäsenet: „*soldat af kudon'tsti tii, a ilätnendi*“, s. o. sotamies ei tee työtä oman talonsa hyväksi, vaan vieraille. Tästä ei suinkaan seuraa, ettei perhe muka pitäisi itseään velvoitettuna elättämään sotamiehen vaimoa sekä edellisen eläessä että kuoltua, erittäinkin jos tämä ymmärtää oikeen arvostella perheen hänen tähtensä näkemiä vaivoja, eikä pidä niitä minään pakkona tai velvollisuutena; tässä avautuu yleensä mitä laajin ala henkilöllisellë hyvänsuopuudelle, ja yleisen säännön tekeminen on kerrassaan mahdoton; kuitenkin on Ersaan ilmaantunut eräs tapa, jota nähtävästi ennen ei ole ollut, ja joka ei erittäin hyvältä puolelta valaise kansan hyväsydämmisyyttä. Meidän kuullemme saatiin sanoma, että oli kuollut eräs sotamies Ritschkasin kylästä, Ardatovin piirikunnasta Simbirskin lääniä, ja leski kahden lapsensa kanssa oli pakotettu muuttamaan vanhempainsa taloon; tätä meille kertova Daria Jevreinov vakuutteli, että näin tapahtuu nykyjään usein ja selitykseksi lisäsi aina: „voisiko elääkään vieraassa talossa?“ Moksa pysyy nähtävästi lujemmin kiinni vanhoissa tavoissaan ja siinä tapauksessa, että leskellä on poikia, jääpi hän appelaan, koska Moksa arvostelee asiaa suoraan taloudelliselta kannalta ja, odottaen vastaisuudessa orvoista työvoimain lisäystä, ei pidä mukavana antaa tätä pois lesken perheelle, joka mielellään vastaanottaisi semmoisen lesken; toinen on asia, jos leski on

miehen kuoltua jäänyt lapsettomaksi, sillä silloin ei ole mitään syytä pidättää häntä luonaan. Jos sotamiehellä on veljiä, saa hän yhtä paljon kuin nämätkin, sillä hänessä on yhtä suuri työvoima kuin heissä, ja siis, tehden yhtä paljon työtä perheen hyväksi, täytyy hänen saada nauttia samoja oikeuksia kuin hekin omaisuuden ja muun suhteen. Näin tavoin on lapsettoman ja lapsellisen lesken asemassa suuri erotus, sillä Ersassakin on jo tavallista, ettei perhe päästä käsistään leskeä, jolla on täys'ikäisiä poikia, mutta mielellään saattaa ovesta semmoisen, joka ei ole niin onnellinen. Moksassa tapahtuu, että jos leskelle ei ole jäänyt lapsia ja hänen miehellensä on tämän eläessä ollut talon-osuus erotettu, niin hän saa ainoastaan seitsemännen osansa, ja saa lähteä asumaan omaistensa luo; jollei hän halua osuutensa erottamista, vaan jättää sen miehensä perheen jakamattomaan hallintoon, niin ei kukaan tee viittausta hänelle lähtemään, vaan hän jääpi paikoilleen kuolinpäiväänsä asti, vaikka kadottaakin oikeutensa määräämään testamentilla sukulaisilleen osaa leskiosuudestaan. Itsestään on selvä, ettei kotiin palanneen sotamiehen turvaaminen ole perheen velvollisuuksia, jolla ilman sitäkin on melkeen kaikkialla maata liian vähän, ja joka ei voi enää perintöosastaan mitään erottaa täysipalvelleen sukulaisensa hyväksi; vaan siitä, ettei kunta sotamiehelle anna maata, seuraa, ettei hänellä ole mitään rasituksiakaan; vieläpä saatuaankin kunnalta maata sotamies vapautetaan kaikista kunnallisista rasituksista, jollei hän vaan itse tahdo astua kunnalliseen toimeen makasiininvahtina tai muuna kunnan palkkaamana virkamiehenä; paljon on sotamies eläessään nähnyt, ja siksi kunta mielellään ottaakin hänet yhteiseksi paimenekseen, sekä myöskin kymmenniekaksi *), koska tavallisesti aika ihmisten ajanpuute vaikuttaa, että tätä virkaa hoitavat poikanulikat, josta on asialle haittaa. Yleensä katsotaan, että täysipalvellut sota-

---

*) Kymmenniekka on inkeriläinen sana ja vastaa venäläisessä alkutekstissä käytettyä sanaa десятскій, jolla nimitetään alimpia poliisivirkamiehiä maalla. Suom. muist.

mies on jo tehnyt tehtävänsä kunnalle, ja paha on pakottaa häntä vieläkin palvelemaan. Kunnallisten asiain ratkaisemisessa on taaskin sotamiehen asema erilainen Moksassa kuin Ersassa; sillä Ersassa arvellaan, että, lain mukaan, jos sotamies ei ole talonisäntä, ei hänellä myöskään voi olla ääntövaltaa kunnan kokouksessa, vaikka meille tosin aina sanottiin: „tulkoon vaan ja sanokoon siivosti asiansa, — jos on viisasta, kyllä kuullaan". Tämmöiseksi koko asia siis tässä muodostuu julkisen oikeuden puutteesta ja olevan tavan vaikutuksesta, joka on ristiriidassa kirjoitetun lain kanssa ja löytää ratkaisun juuri antamalla sotamiehen äänelle neuvonantajan vaan ei päättäjän merkityksen. Moksassa sitävastoin sotamies suorastaan nauttii ääntövaltaa kunnan kokouksissa, ja lakia koetetaan jollakin lailla kiertää.

Perhe, sanan laajassa merkityksessä.

Kaiken todennäköisyyden mukaan oli vanhan mordvalaisen talon varsinaisena tunnusmerkkinä moniväkisyys *), joka kuitenkin aikain kuluessa yhä vähenee, ja mahdollisesti pian täälläkään perhe kokoonpanoltaan ei ole muunlainen kuin venäläinen, nykyjään valitseva yksiväkinen perhe; jo itse talojen rakennustapa Mordvassa osottaa perheen keskinäistä sopuista suhdetta tässä kansassa, sillä tähän aikaan asti voi vielä usein tavata kolme jopa neljäkin pirttiä yhdessä koossa, jonka ohessa *„kud"* ei likimainkaan merkitse vaan yhtä rakennusta, vaan koko taloa, vaikka siinä olisikin useampia huonekuntia. Sanaa „perhe" sen laajassa merkityksessä ei mordvankielessä ole olemassa, ja tavallisesti sanotaan perheen- tai sukunimen asemesta joku puumerkki, tahi: „Pekka Pakärnän (Jyväsen) puumerkkiä oleva"; koko per-

---

*) Moniväkinen on semmoinen talo, jossa yhtenä kokonaisuutena elää useampia eri perheitä ja jossa siis on suuri työvoima; yksiväkisessä talossa on ainoastaan yksi perhe, ja tämä on perhe ahtaammassa merkityksessä. Suom. muist.

heellä, niinkauan kuin se elää yhden talonisännän vallanalaisena, on tunnusmerkkinsä, esimerkiksi pyörä, viikate, jyvä (Pyöränen, Wiikatteinen, Jyvänen), jolloin eri jäsenten erotteeksi käytetään eri merkkiä: lisä värttänä, kaksinkertainen varsi j. n. e. Jos tämän puumerkin omistajien joukosta jakaantuu uusi eri perhe, niin ottaa se itselleen joko uuden tunnusmerkin tai muuttaa vanhan muodon, esimerkiksi Pyöräsestä tehden Värttänäisen, Vankkurisen, Aisasen j. n. e.; joskus, ettei syntyperä joutuisi unohduksiin, uusi perhe lisää jotakin vanhan tunnusmerkkinsä täytteeksi, jolloin nimi kuuluu samalta, mutta sen merkkinä käytetään esimerkiksi jo kahta viikatetta ristikkäin. Omituista on, ettei perheelle ahtaammassakaan merkityksessä löydy Mordvan kielessä sanaa, ja se muodostaa sikäli vaan kokonaisuuden mikäli se on yhtenä talona. Tietysti on tavattavissa sekä moni- että yksiväkisiä perheitä, vaan jälkimmäisiä on yhä vielä harvassa ja erittäin vähemmän venäläistyneissä paikoissa, mihin ei vielä ole ennättänyt tunkeutua halu alinomaisiin pesäjakoihin, jotka tuovat mukanaan perheitten köyhtymisen. Enimmäkseen tavataan Ersassa perheitä, joissa on isä ja poikia, jotka saattavat olla naineitakin ja joilla on lapsia; vaan ei ole vielä kaukana se aika, jolloin usein saattoi tavata perheitä, missä jäsenluku nousi 50—60 henkeen; valitettavasti venäläisen vaikutuksen tähden semmoisia tavattomia perheitä voi jo sormien avulla laskea, ja muutos yksiperheisyyteen eli yksiväkisyyteen on odotettavissa läheisessä tulevaisuudessa, jollei vaan tapahdu jotakin taloudellista käännettä, joka ehkäisee jakojen hävittävää vaikutusta. Moksassa ovat vallalla suuret perheet; siellä erotetaan erinomaisen hyvin toisistaan „*otsju semja*“ ja „*jolma semja*“, ja ainoastaan ensimmäistä pidetään todellisen menestyksen takeena; ukot eivät tietysti tulisi ajatelleeksikaan jakoa pojilleen, vaan liike tulee suorastaan nuorien puolelta, jotka viehättyen venäläisten talonpoikain esimerkkiin ja myöskin kaupungin elämään, vaativat vanhempia jakamaan ja vaimojensa itsepintaisuuden avulla pääsevät siihen, että vanhemmat vihdoin ovat pakotetut panemaan toimeen perheen yhteisen omaisuuden

jaon; vaan Moksassa ollaan tässäkin kohden kekseliäämpiä kuin Ersassa, ja semmoinen jakoon pakotettu isä suostuu lasten vaatimukseen ja jakaakin irtaimiston, vaan maan jättää koskematta; hän rakentaa naineille lapsilleen tuvat samaan kartanoon omansa oheen ja vaatii ainoastaan yhteistä osanottoa ulkotöihin; nuorison tarkoitusperä on täten saavutettu, sillä nyt he saavat elää omaa itsenäistä elämäänsä, mutta samassapa ei talokaan joudu häviöön, vaan päinvastoin kukoistaa edelleenkin suureksi kateeksi venäläisille naapureille, jotka eivät muuten voi selittää mordvalaista varallisuutta, kuin sillä, että se Mordva on taijan tekijä eikä „rukoile samaa jumalaa.“ Sangen usein voi tavata perheitä, joissa elää isoisä — perheen päämies, kolme hänen poikaansa, joista yhdellä on kolme poikaa ja yksi niistä naimisissa, toisella on kolme poikaa, joista yhdellä on vaimo ja lapset, ja kolmannella samaten kolme poikaa, naimatonta; koko perhe on siis 17-henkinen; sattuipa toisinaan tämmöisiäkin perheitä: kolme veljestä, kaikki naimisissa, yhdellä neljä lasta ja kaksi heidän serkkuaan lapsineen; mitään epäsopua emme huomanneet ja yleensä, kuin aloimme puhua pesäjaon mahdollisuudesta, vastattiin meille: *„vatkak pin'gen — ved botkasta karmas' kol'gama“*, s. o. hellitä vanteet niin vuotaa vesikin ämpäristä, ja tarkoittivat tällä, että he aivan tieten tahtoen elävät yhdessä taloudellisten etujen tähden, jotka he muuten vähissä työvoimissa ollen epäilemättä kadottaisivat. Samat olivat katsantotavat Ersassakin, sillä tämän sananlaskun olimme tilaisuudessa muistiinkirjoittamaan eräässä ersalaisessakin piirikunnassa; *„uskak pinksen — ved botkasta karmas' tšudems“*, sanottiin usein Ersassa, vaan sitten alkoi loppumattomia valituksia nuorisoa ja erittäinkin nuorikkovaimoja vastaan, jotka eivät voi puuroastioitaan uunissa saada erilleen ja nurkumisellaan saavat vihdoin miehensä jakoon. Kuin ersalaisille kerroimme, miten Moksassa menetellään tässä vaikeassa asiassa, niin he ihmettelivät „nahkaveroa maksavan“ Mordvan kekseliäisyyttä, vaan eivät sanoneet heillä niin voitavan tehdä, koska ei asuta niin laajalti eikä sijaa riitä pihalla useammille tuville; tämä syy ei oikeastaan

ole ollenkaan todellinen, sillä sijaa olisi kyllä kaikille, vaan koko asia on siinä, että Ersa on enemmän „kulttuurin“ vaikutuksen alainen ja sentähden elääkin paljoa köyhemmästi kuin Moksa. Enempää kuin 7 jäsentä yhdessä perheessä emme Ersassa sattuneet tapaamaan, kuin sitävastoin Moksassa usein näimme perheitä, joissa oli 25 jopa 40:kin jäsentä. Kuin kahdeksatta maailman ihmettä näytettiin meille Issassa isoisää, joka läksi pellolle 21:llä auralla. Hänen perheessänsä oli, paitsi häntä itseään ja vaimoaan, hänen veljensä ja tämän kaksi poikaa, kuusi hänen poikaansa vaimoineen ja 21 lapsineen, 7 lapsenlasta, kaksi lapsenlapsen poikaa ja 4 lapsenlapsen tytärtä, s. o. yhteensä 51 henkeä. Arvokas patriarkka ei tuumailekkaan vielä kuolla, ja häntä kunnioittavat hänen poikansa yhtä suuresti, kuin heitä itseään heidän lapsensa; ei mihinkään ryhdytä isännän tahtomatta, joka puolestaan aina edeltäpäin neuvottelee naineitten jälkeläistensä kanssa.

Moniväkisessä perheessä on tavallisesti vaan yksi päämies, sillä „*tijado sisemnask, arseijek-fkä*“, s. o. tehtäköön seitsemin, ajatelkoon yksi; jos olisi useampia isäntiä, niin tietysti ei järjestystä talossa olisikaan, koska perhe pysyy koossa ainoastaan yhden henkilön taipumattoman tahdon voimasta, jota rajoittaa ainoastaan perheen yhteisten etujen valvonta. Sekä Ersassa että Moksassa sanotaan yhtälailla vanhinta „*sirä*'ksi“, s. o. vanhukseksi, mutta kuin perheen jäsenet kääntyvät hänen puoleensa, niin sanovat häntä „*atja*'ksi“, joka samaten merkitsee hyvin vanhaa; kuin tahdotaan nimittää häntä hänen valtansa mukaan talossa, s. o. isännän merkityksessä, sanotaan tavallisesti „*kud-azir*“, s. o. talon-isäntä, ja emäntää mainitaan „*kudazirava*'ksi“. Kudasyir on isäntä, talon haltija, ja sentähden koko valtakunnan hallitsija on „iso isäntä“ — „otsasyir“. Vähemmät perheen jäsenet kutsutaan yleensä Ersassa nimellä „*menštikat*“, vaan Moksassa ei niillä ole erityistä nimeä, vaikka isäntä kääntyessään heidän puoleensa käyttääkin nimitystä „*jolmanät*“, s. o. pienokaiset, lapsoset. Jo alussa mainitsimme, kuinka ankarasti Mordvassa noudatetaan tavaksi tulleita kohtelun

vaatimuksia perheen eri jäsenten välillä, ja mainitsemme vaan tässä, että muunlainen, vähemmän kunnioittava käytöstapa tuopi mukanaan usein suuria perheellisiä ikävyyksiä. Tapauksia, että perheessä olisi vierassukuisiakin jäseniä, ei tietysti Mordvassa, niin vähän kuin se antaakin sukulaisuudelle merkitystä, ole koskaan tilaisuutta huomata; sillä semmoinen vierassukuinen voi tulla perheesen joko kasvattina, ottopoikana tai kotivävynä, mutta silloin hän ei enää ole vierassukuinen, vaan kuuluu siihen sukuun, joka on hänet vastaanottanut; tästä syystä ei Mordvassa ole myöskään nähty, että joitakuita toisilleen aivan vieraita ihmisiä olisi yhtynyt yhdessä elämään ja muodostanut itsestään perheen. Muutamissa hyvin varakkaissa perheissä on tosin olemassa työmiehiä eli palkkalaisia, vaan tämä ilmiö on nähtävästi uudenaikaista eikä sillä ole juuria Mordvankansan muinaisissa oloissa; siitä onkin tullut, että enemmän venäläistynyt Ersa on ottanut venäläisiltä naapureiltaan tavaksi kohdella työmiehiä niinkuin nuorempia perheen jäseniä, silloin kuin Moksassa, vaikka palkkalaiset syövät perheen kanssa yhdessä pöydässä ja nauttivat erinomaisen hyvää kohtelua, ei heillä ole kumminkaan nuorempain jäsenten oikeuksia, koska heitä ei yhdistä yhteinen syntyperä eikä yhteinen tunnusmerkki perheen päämiehen kanssa; eipä Mordvan kielessä ole edes sanaakaan, joka merkitsisi työmiestä, palkkalaista, ja kuin Mordvalainen lähtee työnansiolle Volgan vasemmalle rannalle, niin ei hän lähde „*tijiks*“ s. o. tekemään, toimimaan, vaan hän lähtee „*rabotams*“, [1]) s. o. tekemään muitten hyväksi, joko sitten palkasta tai ilman sitä. Tietysti tarvittaessa, kuin ei yksikään naineista kykene talon hallintoon tai muusta syystä ei voi ottaa tätä vaivaa niskoilleen, sekä Ersassa että Moksassa isännän velvollisuudet siirtyvät jollekin naimattomalle, joka on toimelias ja neuvokas siinä, missä muut eivät saa mitään aikaan; luonnollisesti annetaan kumminkin etupää naineelle naimattoman rinnalla, ja vaadi-

[1]) Venäläisestä sanasta „работать“ = tehdä työtä.
Suom. muist.

taanpa paljon päteviä syitä ennenkuin isännyys voidaan siirtää noin 18-kin vuotiaalle mutta vielä naimattomalle nuorukaiselle; nämät tapaukset ovat tietysti hyvin harvinaisia, mutta ei siksi, että tämä olisi mahdotonta vakaantuneitten tapojen voimasta, vaan siksi, että harvoin löytää sen-ikäistä naimatonta mordvalaista, koska tällä kansalla, niinkuin olemme ylempänä osottaneet, kykeneväisyys yleensä arvostellaan aviollisen kypsyyden mukaan, ja tämä jälkimmäinen syntyy paljon ennen laissa määrättyä täys'ikäisyyttä. Erotus Ersan ja Moksan välillä ilmaantuu toisessa asiassa, ja siinä erittäin jyrkkänä, nimittäin naisen oikeuksissa. Kaikista tähän asti nähtävistä merkeistä päättäen, olemme oikeutetut otaksumaan, ettei muinaisissa mordvalaisissa oloissa naista ollenkaan pidetty minään miestä alhaisempana olentona, ja että hän nautti samoja sekä perheellisiä että omaisuusoikeuksia kuin mieskin; mutta aikain kuluessa ja tiheämmän kanssakäymisen kautta venäläisten kanssa, joihin jo oli ennättänyt juurtua toiselta puolen bytsanttilais-askeetinen, toiselta itämais-tatarilainen katsantotapa, joka asettaa naisen jonkinmoiseksi käärmeen jälkeläiseksi ja orjaksi, alkoi siinä Mordvassakin, joka oli lähemmässä yhteydessä venäläisten kanssa, varttua vakuutus miehen ja naisen oikeuksien epätasaisuudesta. Ersassa pidetään aivan mahdottomana, että nainen olisi perheen johtajana, jota vastoin Moksassa arvellaan, että tietysti leski — alaikäisten lastensa äiti — täytyy olla talonsa päämies, ja niin sattuessa voi myös olla täys'ikäistenkin lapsiensa „kudasyiravana“. Jollei Moksa antaisi äidinoikeudelle arvoa, ei siellä missään tapauksessa voisi löytyä semmoisia sananlaskuja, kuin: „*aljan vašenä af sodį, a äldän' in'ksatafį*“, s. o. isäänsä ei varsa tunne, vaan tammalle hirnuu; tai: „*avatnen — lama, dädjas'-fkäs*“ — paljon on vaimoja, äiti on yksi; taikka vihdoin: „*dädjas' korhtas' — Škai korhtas'*“, s. o. kuin äiti on sanonut, on Jumala sanonut. Kunnioituksen tunnetta äitiä kohtaan usein havaitsimme, ja usein satuimme näkemään semmoisia perheitä, joissa itse asiassa oli päämiehenä äiti, koska isäntä ei mihinkään ryhtynyt ilman hänen suostumustaan. Voi olla hy-

vin mahdollista, että tämän naiskunnioituksen tunteen juuret ovat Mordvan itse uskonnollisissakin katsantotavoissa, sillä meille on esimerkiksi aivan varmana tunnettu, että useissa tapauksissa uhripapin toimi on ollut naisten käsissä, koska tähänkään aikaan miehet eivät voi muutamille jumalille toimittaa *„moljamaa“*, s. o. uhripalvelusta; lopuksi itse äiti-jumaluuden olemassaolo selvittää jokseenkin syytä, miksi mordvalaisen naisen asema täytyi olla toisenlainen kuin itämaisilla kansoilla.

Isä-isännän valta on hyvin suuri, ja kaikki riippuu hänen tahdostaan. Ei missään ole tapahtunut, että tämmöisen miehen eläessä perheen jäsenet olisivat saaneet päähänsä sysätä hänet asemastaan ja asettaa hänen sijoilleen toisen, sillä semmoinen teko olisi koko kansan pyhimpäin katsantotapojen ja vakuutusten häpäisemistä. Koska esivalta ei tahdo mitään tietää kansaan juurtuneista tavoista, niin onkin joskus tapahtunut, että rauhatuomarit, ja siitä muutkin vallanpitäjät henkilöt, ovat sysänneet omin päinsä perheen päämiehen sijaltaan ja asettaneet toisen, joka heitä on enemmän miellyttänyt ja ollut heidän mielestään kykenevämpi taloa hallitsemaan ja sitä edustamaan asioissa kruunun kanssa; tämmöiset valitut eivät tietysti ajattelekkaan asettua todellisiksi isänniksi, ja vaikka semmoisina esiintyivätkin hallituksen silmien edessä, kotona kumminkin tottelivat kaikessa todellista päämiestä ja tekivät vaan mitä hän käski; eipä siis „toimenpide“ onnistunutkaan ja tuo ennen niin „toimelias“ mordvalainen käyttäytyi ihan samaten kuin se, joka ei herroille kelvannut. Isä itse voi kuitenkin joko tuntien voimain vähenevän tai muista syistä kieltäytyä vallasta ja siirtää se kelle tahansa perheensä jäsenistä, vaikkei tämä lemmikki olisikaan vanhin hänen jälkeensä perheessä; samassa kaikki isännän oikeudet siirtyvät tälle uudelle päämiehelle, jota kaikki ovat velvolliset ehdottomasti tottelemaan, sillä hän esiytyy muitten perheen jäsenten suhteen „kudasyirina“. „Kudasyirin“ kuoltua on valittava uusi, jolloin kaikkien huomio kääntyy etupäässä siihen onko vastainen päämies kuinka vanha ja onko hän naimisissa, vaikka

tietysti pääasiallisesti otetaan lukuun, onko hän kelpo ihminen, käykö häneltä asiat sukkelaan, sujuuko riitajutut ja onko hän viinaan menemätön; jos valittu vastaa kaikkia vaatimuksia ja täyttää nämät ehdot, niin hän kaikkien suostumuksella tunnustetaan päämieheksi ja kinat tämmöistä vaalia vastaan ovat mahdottomat. Pää-isäntä hallitsee perheen omaisuutta aivan ilman tarkastusta, vaikka itse asiassa tämä tarkastus onkin olemassa, sillä ei mikään kelpo isäntä ryhdy mihinkään tärkeämpään, edeltäpäin neuvottelematta perheeläisten kanssa; täytyy huomata, ettei semmoinen neuvo ole asyirille ollenkaan sitova, mutta kumminkin kaikki isäntäväki, joitten kanssa tästä puhuimme, vakuuttivat, että se on välttämätön, koska *„kudazir kuli, a kud uli“*, s. o. isäntä kuolee, mutta talo jää. Jos joku jäsenistä tekee pahoja, niin isäntä on oikeutettu antamaan hänelle tuossa paikassa oikaisua, joskus saattaa käyttää ruoskaakin, eikä ole valitettu tämmöistä rangaistustapaa vastaan, jo siitäkin syystä, ettei kukaan kumminkaan kuulisi moista valitusta, ja jos kuulisikin, niin syylliseksi joutuisi itse valittaja, koska kansan yleisen vakuutuksen mukaan isä tai isäntä ei hänelle syyttä olisi ruoskaa antanut. Kiirehdimme kumminkin huomauttamaan, että kaikki mitä tässä puhumme perheen jäsenten keskinäisistä suhteista, koskee ainoastaan niitä perheitä, jotka ovat säännöllisissä olosuhteissa; sillä venäläinen sananlasku „kullakin perheellä on raajarikkonsa“ *) löytyy Mordvankin kielessä ja kuuluu Moksassa: *„i tozirsa ardas uli“* — onpa rikkoja vehnässäkin, ja siis tässäkin ovat poikkeukset mahdolliset, jotka eivät yleiseen sääntöön sovellu. Pää-isäntä edustaa perhettä esivallan, yhteiskunnan ja kirkon suhteen, hän vastaa talostaan hallitukselle, hän maksaa koko perheen puolesta ulosteot ja verot, hänpä tarpeen tullessa käy papinkin puheilla, sanalla sanoen johtaa kaikki talon asiat; tietysti hän tavallaan myöskin esiintyy vas-

---

*) Vastaa tutumpaa sananlaskua „kussakin pesässä on mätämunansa“, ja suomalaista „ei kylää ettei vaivaisia“.

Suom. muist.

taajana perheensä jäsenien puolesta, ja usein näimme kunnallis-oikeuksien päätöksiä, joissa ei sakkoa langetettu itse syyllisen vaan hänen isäntänsä maksettavaksi, joka vastaa työmiestensäkin väärinkäytöksistä, joitten suhteen hänen sallitaan sitten menetellä niinkuin tahtoo. Permis-kylässä Korsunin piirikuntaa sattui käteemme seuraava oikeuden päätös: „toukokuun 3 p. tänä vuonna (1874) Pietari Gudkovin työmies Iivan Schkurin, ollen suuressa määrin juovuksissa, oli tullut ikkunan alle, ja, nähtyään siinä Maria Lobovan, oli lyönyt häntä koiria varten mukaan ottamallaan kepillä, josta Maria Lobovalla oli oikeuden edessä nähtyjä lyöntien jälkiä ruumiissa, ja hän putosi rahilta, vaan hän, Schkurin, hillitsemättä raivoaan, oli rikkonut lasiruudun hänen edestänsä ja palannut jälleen kapakkaan... Tuomittiin Schkurin oikeuden edessä rangaistavaksi viidellätoista ruoskanlyönnillä ja korvaamaan kulungit; lyönnistä viisi ruplaa ja rupla ruudusta. Vaan koska hänellä, Schkurinilla, ei koskaan ole rahoja ollut, eikä nytkään juominkien jälkeen ole, niin otettakoon nuo kuusi ruplaa hänen isännältään Pekka Gudkovilta, ettei hän vast'edes suvaitsisi työmiestensä semmoista vallattomuutta harjoittaa, eikä sallisi sopimattomuuksia. [1]) Moisia esimerkkiä isännän vastuunalaisuudesta lapsiensa ja kotolaistensa puolesta on hyvin paljon, ja tämä hänen vastuunalaisuutensa perustetaan aina samoihin syihin, s. o. „ettei vallattomuutta suvaitsisi eikä sopimattomuutta sallisi.“

Pääisännältä ottaa pois hänen valtansa ei Ersassa kukaan voi, paitsi jos hän itse tahtoo luopua talon hallinnon kuormasta; Moksassa on sitä vastoin tullut tavaksi, että jos isäntä näyttäytyy kykenemättömäksi suorittamaan asioita tai alkaa alinomaa juomingeissa eleksiä, niin kaikki perheen jäsenet kokoontuvat juhlalliseen neuvotteluun, jossa sysäävät päämiehen sijalta ja määräävät uuden; tässä noudatetaan erästä erinomaisen huomattavaa tapaa, joka voi hiukan valaista tuota päämiehen muuttamista, mikä ensi silmäykseltä

---

[1]) Пермисъ, Корсун. уѣздъ, Симб. губ., дѣло 1874 года, N:o 61.

tuntuu olevan ristiriidassa kansan katsantotapojen kanssa hänen vallastaan. Tämmöinen neuvottelu pannaan aina toimeen päivällis- tai yleensä vaan jonkun aterian aikana, jolloin pöytään välttämättä katetaan yksi ylimääräinen ruokasija; s. o. pannaan lusikka ja leipäpala viimeiksi kuolleen vanhimman varalle. Näin ollen voi otaksua, että perheen jäsenet ovat täydesti vakuutetut tämän vainajan olevan neuvottelussa läsnä ja sillä ikäänkuin pyhittävän neuvoston päätökset. Samaten on isännän kuollessa olemassa erotusta Ersan ja Moksan välillä, sillä edellisessä astuu heti isän kuoltua vanhin veljeksistä täyttämään „kudasyirin“ toimia, jotavastoin jälkimmäisessä ottaa asiat käsiinsä se, joka perheläisistä on järkevin, ja vasta muistiais-ajan loputtua perhe voi ryhtyä valitsemaan uutta päämiestä; sillä Moksassa arvellaan, ettei vainaja heti lähde Mastyir-Pasin mehiläistarhaan, vaan vaeltaa maan päällä ja ottaa mitä tehokkainta osaa perheensä kaikkiin asioihin, siksi kunnes eläviin jääneet suorittavat viimeisen juhlamenon jättämällä hänet haudalle ja ajamalla talosta.

„Kudasyirava'lla“ (pääemännällä) on mordvalaisessa perheessä vaan sikäli merkitystä, mikäli hän on pääisännän vaimo; kuin pääisäntä kuolee, jää hänen leskivaimonsa tietysti pääemännäksi, ja säilyttää tätä nimeä vielä senkin jälkeen kuin perheessä on jo toinen „kudasyir“; vaikka tämän jälkimmäisen vaimo onkin todellisuudessa „kudasyirava“, niin ei hän mihinkään toimeen ryhdy kysymättä neuvoa entisen päämiehen leskeltä, jo siitäkin syystä että *„sirät kirdzidịht kofta jon't“*, s. o. vanhuksilla on kaksi järkeä. Pääemännän valitseminen ei tule koskaan kysymykseen, koska nainen muuttuu siksi ipso facto, kuin hänen miehensä on pääisännäksi määrätty. Vanhastaan on totuttu tottelemaan pääemäntää yhtä kuuliaisesti kuin pääisäntääkin, sillä *„alja i ervä fkasta tolkevsta tatkat ulịht“*, s. o. mies ja vaimo ovat kipinöitä samasta tulikivestä, ja perheen naiset ovat pääemännän täydellisen vallan alaisia eivätkä voi askeltakaan tehdä hänen luvattaan; miehet vielä voivat viisastella ja käydä kysäsemässä pääisännältä, vaan naisille ei tämä ole sallittu

ja he ovat velvolliset sanaakaan sanomatta tottelemaan pääemäntää.

Naineitten ja naimattomien, mutta täys'ikäisten, miespuolisten perheen jäsenien henkilölliset, omaisuus- ja taloudelliset oikeudet sekä velvollisuudet ovat aivan yhtäläiset koska tässä taaskaan ei anna painoa asialle itse naimisissaolo, vaan täydellinen kypsyys siihen, joka tavallisesti saavutetaan ennen laissa määrättyä täys'ikäisyyttä; senpätähden sekä verot että ulosteot jaetaan tasan naineitten perheenjäsenien välillä, mutta ne maksetaan perheen yhteisistä tuloista ja pääisännän itsensä kautta. Neuvonantajan äänioikeuden saamiseksi perhekeskustelussa vaaditaan kuudennentoista ikävuoden täyttäminen, s. o. likipitäin naimaijän saavuttaminen Mordvassa, mutta ei suinkaan jokainen pääisännän teko joudu perheen punnittavaksi, vaan ainoastaan semmoiset toimet, jotka koskevat niin sanoaksemme kiinteimistöä; myymään tai ostamaan taloa tai maata ei pääisäntä missään tapauksessa ryhdy neuvottelematta kotolaisten kanssa, vaikka hän aina voikin omin päinsä myydä jotakin karjasta tai muutamia mehiläispesiä j. n. e. Huomattava on, ettei pääisäntä myöskään koskaan päätä omin päinsä siirtää mehiläistarhaa toiseen paikkaan, vaan aina ensin kysäsee kotolaisten neuvoa. Vanhemmaksi joutuessaan pääisäntä yhä useammin tiedustelee kotolaistensa mieltä, koska heikontuessaan ei enää kykene kaikesta vaaria pitämään.

Paitsi muutamia vähäpätöisyyksiä, niinkuin esimerkiksi häälahjoja, ei perheen jäsenistä yhdelläkään voi olla mitään yksityistä omaisuutta, sillä „mettiäinen syö mettä keosta, eikä omasta mesisäkistään“ (*„meš jarhtsi medin neškästä, af käskaustinza“*); kaikki mikä perheelle kuuluu, kuuluu osaksi hänellekin, vaan sen sijaan myöskin kaiken, mikä kuuluu hänelle, täytyy olla perheen yhteistä. Jokainen perheen jäsen saa vaatteensa ja jalkineensa, ruokansa ja juomansa koko perheen kustannuksesta ja voi olla aivan vakuutettu olevansa turvattu sekä nälältä että kylmältä, niinkauan kuin hän perheessä elää; jos hänen päähänsä pistää, niinkuin usein tapahtuukin, lähteä jonnekin rahatyöhön, on

hän velvollinen koko ansaitsemansa rahasumman tuomaan perheelle, mitään piilottamatta, sillä piilottanut hän silloin olisikin oikeastaan itseltään eikä muilta. Kuinka kauan ikinä tämmöinen työnansiolla-kävijä viipyykin työssään, ei hän missään tapauksessa kadota oikeuttaan perheen yhteiseen omaisuuteen; vaikkei hän pitkään aikaan kirjoittaisikaan kotolaisille, nämät hänet sulkevat pois perheen piiristä ainoastaan siinä tapauksessa, että saavat tiedon hänen kuolemastaan. Kaukaisille ja pitkille työmatkoille lähdettäessä ei ole tapana jättää mitään panttia, koskei kenenkään voi mieleenkään juohtua lähteä perheestä, hyljätä se, ja siis voivat kaikki olla varmat siitä, että työnansiolle lähtenyt palajaa; hänen vaimonsa ja lapsensa jäävät kaikeksi aikaa yhteiseen ylläpitoon ja nauttivat muitten perheen jäsenten kanssa samoja oikeuksia siihen. Voi olla, että nämät ovatkin juuri takeena perheelle siitä, että työnansiolle lähtenyt varmasti palajaa perheesen. Mordvankansa on hyvin työtä rakastavainen, ja sentähden se sitä alinomaa hakee; mordvalainen käy kalastamassa Astrahaanin joenlaaksoissa, käypi viljankorjuussa Volgan vasemmalla rannalla, ja löytyypä niitäkin, jotka tekevät työtä Permin ja Uraalin tehtaissa; viimeisiä tietysti on harvassa, ja pääammattina työretkillä pidetään työntekoa leikkuun aikana Samaran, Saratovan, Orenburgin ja Ufan lääneissä. Tavaksi on tullut, että lähtijät jo kotona lyöttäytyvät artteleiksi, joukkokunniksi, ja valitsevat kutakin joukkokuntaa varten vanhimman, jonka tehtävänä on pitää laskua valitsijainsa menoista ja tuloista, tinkiä heidän puolestaan työnantajain kanssa, vastaanottaa työpalkka j. n. e. Semmoista joukkokuntaa sanotaan mordvaksi (moks.) — „*kendžä*", s. o. parvi, lauma, ja se lähtee toisinaan tuhannen virstan päähän kotoa. Tämmöisen joukkokunnan vanhimmalla („*kendžazịr*"illä) on hyvin paljon puuhailemista, sillä mordvalainen ei tingi huonommin tatarilaista, ja usein saimme nähdä, että Volgan höyrylaivojen kapteenit, tingittyään jonkun tuntimäärän „kendshasyirin" kanssa, vihdoin suostuivat viemään koko joukkokunnan perille 25 kopekasta hengeltä siinä, missä taksan mukaan olisi ollut maksettava 75 kop. hengeltä; tie-

täminen on, mistä on paras tulla laivaa vastaan, eikä nousta siihen esimerkiksi kaupungeissa, joissa tinkiminen on mahdotonta, vaan etsiä semmoisia laitureita, missä ei ole odotettavana lastia eikä matkustajia; täällä ei kapteeni tietysti kauan vastaanpane ja kendshasyir saa juhlallisena poistingityksi ruplasta runsaan puolen. Työttömäksi ei joukkokunta koskaan jää, sillä niissä paikoin, mihin se matkansa suuntaa, on muutenkin vähän työvoimia: ja mordvalaisia pidetään paraimpina työmiehinä ja aina saa mordvalainen joukkokunta etusijan venäläisten rinnalla, vaikkei kohta tatarilaisten.

Naisten oikeudet ja velvollisuudet moniväkisessä perheessä eivät tietysti ole aivan samanveroiset kuin miesten oikeudet ja velvollisuudet, vaan mainitsimme jo, että naisen asema mordvalaisessa perheessä on kuitenkin paljoa parempi kuin venäläisessä; vaikkei hän tosin otakkaan osaa yleiseen perheneuvotteluun, hänellä sen sijaan on kumminkin siveellinen vaikutusvalta mieheensä ja hän toimii miehensä kautta. Ei Ersassa eikä Moksassa mennä melkeen koskaan naimisiin yksistään sentähden, että muka pojan ja tytön on aika mennä naimisiin, vaan enimmät avioliitot tapahtuvat rakkauden nojalla; senpätähden miehen ja vaimon väliset suhteet ovat erittäin hyvät, ja mies neuvottelee sangen usein vaimonsa kanssa; venäläisiä sananparsia naisjärjen lyhyydestä ja yhtäläisyydestä kanan järjen kanssa emme ole onnistuneet kuulemaan, päinvastoin saimme useissa paikoin tietää, että „*mir'de kohtį kozika arsį*“ (ersal), s. o. mies puhuu, vaimo ajattelee; Moksassa arvellaan nähtävästi aivan samalla tavoin, ja sanotaan, että „*af ţäijendak aljati — kiziftak ärven*“, (älä usko miestä, kysy vaimolta) ja „*val aljan — arzev ärven*“ (miehen puhe, vaimon tuuma). Koko erotus naisen ja miehen asemassa on siinä, että edellinen esiintyy miehensä ja siis perheenkin apulaisena, mutta tämmöiseen epätasaiseen asemaan on syy suorastaan se, että nainen ei ole perheessä alituinen asujain, vaan yhä hakeekin tilaisuutta sieltä päästäkseen, sen sijaan kuin mies on perheen alituinen työmies. Että tämä kaikki on niin, sen todistaa nai-

neitten naisten erittäin hyvä tila perheessä, jotka ovat siis kiinteämmin liittyneet perheesen eivätkä siitä sen koommin lähde; heillepä siitä kunnia ja arvo, vaan tyttöhän se millä hetkellä tahansa puikahtaa pois talosta. Itsestään on selvä, että nainen, tullessaan perheesen, voi tuoda mukanaan jotakin omaisuudestaan, niinkuin jokapäiväisiä pukuja, kaikenlaisia koristuksia j. m. s., vaan tätä paitsi heillä voi olla omia kanoja, jopa lehmäkin, jotka ainoastaan nimellisesti annetaan perheesen, silloin kuin maitotavarat ja munat he nauttivat itse; viimeistä noudatetaan tosin hyvin harvoin, sillä useimmiten naiset antavat tämän kaiken koko perheelle tekemättä erotusta omansa ja perheen oman välillä. Yksityisen omaisuutensa kanssa voi vaimo tietysti menetellä niinkuin tahtoo, vaan hyvä vaimo ei ryhdy koskaan mihinkään kysymättä neuvoa mieheltään; meillä oli nähtävänä useampia esimerkkiä, että vaimot antoivat perheesen niitä rahoja, jotka he olivat hankkineet myymällä rautatienasemilla matkustajille maitoa ja marjoja, vaikka myyjät olisivatkin voineet tavan mukaan pidättää rahat itselleen; samaten joutuivat vaimoille nekin rahat, jotka meidän oli maksaminen majoituksesta ja ruoasta, koska miehet niistä luopuivat, sanoen että ne on „*avatnen pavas*“, s. o. vaimojen hyväksi; rahat olivat annettavat „pääemännälle“ tai sitten sille vaimolle, joka oli enin puuhannut, ja siis olikin vanhin vertaistensa kesken. Koska on tullut tavaksi, että hyvä vaimo jättää kaikki ansaitsemansa rahat perheelle, niin vaatteitten ja kenkien laittaminen heille ei ole heidän yksinomainen velvollisuutensa, vaan koko perheen huolena; perhe ei tietysti rupea liian suuria rahoja tähän panemaan eikä koristuksista huolta pitämään, vaan se ei olekkaan oikeastaan tarpeellista, koska jokaisella vaimolla kyllä löytyy oma juhlapukunsa, arvoltaan 30—150 ruplaa, jopa joskus 800:nkin hintainen; nämät koristukset menevät perintönä äidiltä tyttärelle, ja koska ne eivät käyttämisestä kulu, voivat ne lisättyinä kulta- ja hopearahoilla ainoastaan nousta hinnassa, eikä suinkaan kelvottomiksi kulua. Perhe on velvollinen antamaan lapikkaat, vaan ei sitä moniväristä kangasta, jolla ne jalkaan sidotaan; perheeltä tulee niin-

ikään liinapaita, vaan kaikenlaisten kirjailupiirroksien ompeleminen siihen jätetään vaimon itsensä tehtäväksi. Eipä missään kuulu että mordvalaiset vaimot ja tyttäret kävisivät joillakin syrjäisillä työnansioilla, ja jos löytyykin kaupungeissa joku osa palvelustyttöjä syntyperältään mordvalaisia, niin ne ovat pikemmin Ersasta; sillä Moksassa pysytään kiinteästi kototalossa, missä löytyy kylläksi työtä sille, joka ei työtä kammo; ja itse Ersassakin ainoastaan orjallinen asema pakottaa joskus lähtemään talosta, koska esimerkiksi Nishegorodin piirikunnassa rikkaat paikalliset tilanomistajat ovat osanneet niin sukkelasti luovuttaa talonpojille maata, ettei maanviljelijä-väestöllä ole mihin työtä tekisi, eikä siis millä eläisi. Niinkuin voi arvata, tytön olo perheessä on vaikeampi kuin vaimon, koska hänellä ei ole mitään sanomista, siitä yksinkertaisesta syystä, että „vaimo talolle, vaan tyttö päälle ja jaloille“ (*ava kudon' in'ksa, a stir' prean in'ksa, šte pilgetnen in'ksa*“); nainenkin alkaa vasta silloin saada jotakin merkitystä perheessä, kuin hän tulee raskaaksi, sillä sekä Ersa että Moksa ovat aivan vakuutetut siitä, että „miehen kunnia kasvaa parran mukana, naisen — vatsan mukana“ („*Aljati komama kasi sakalin marhta, a avati — potman marhta*“). Niinkuin siis mies saavuttaa täyden kykeneväisyytensä siittokypsyyden mukana, niinpä nainenkin tulee kykeneväksi, todistettuaan siittokypsyytensä; tämä katsantotapa selittää meille, miksi synnyttäminen ei ole tytölle häpeäksi, sillä tällä hän on vaan todistanut siittokypsyytensä ja kelpaavansa hyväksi vaimoksi, jonka ei tarvitse odottaa uutta raskaudentilaa nauttiakseen arvoa perheessä. Kaikki käskyt, mitkä koskevat naisia, antaa pääemäntä, jota kaikki ovat velvolliset ehdottomasti tottelemaan; hänen toimiinsa eivät miehet sekaannu koskaan, sillä se ei ole heidän asiansa, vaan jos muut naiset kieltävät kuuliaisuutta, joutuu asia pääisännän ratkaistavaksi, joka nuhtelee tottelematonta ja neuvoo hänen miestänsä opettamaan hänelle parempia tapoja. Kaikki työt jaetaan vaimojen kesken heidän taipumustensa mukaan, vaan tasaisesti, rasittamatta ketään liiallisella työllä, vaikka tietysti voi

tapahtua, että pääemäntää joku vaimoista ei miellytä ja hän työntää enemmän tämän osalle. Mordvalaiset naiset koettavat kuitenkin elää sovussa pääemännän kanssa ja sentähden ovat vainoamiset hyvin harvinaisia; he tietävät aivan hyvin, että *„af aljan marhta ärjama, a kudazgravan marhta“*, s. o. ei miehen kanssa eläminen, vaan pääemännän kanssa. Jokaisessa eri perheessä ja sen ohessa joka eri tytöllä on olemassa oma omaisuutensa, mihin ei ole kellään asiaa, kuinka se saadaan; Ersassa tämä omaisuus sisältää kaikenlaisia tarpeita juhlapukuun ja sen nimenä on *„park'“*, sanasta *„pare“* = kirstu, s. o. se, mitä on kirstussa; samaa tapaamme Moksassakin. Nuoresta pitäen tyttö jo alkaa ommella itselleen paitoja ja vähitellen täydentää myötäjäisiään, keräten lasihelmiä, nappeja, näkinkenkiä j. m. s., kooten heloja, kutoen liinaa, pyyhinliinoja, verkaa j. n. e. Tietysti hän ottaa ainekset joko perheen omaisuudesta, johon hänelle ei ole kieltoa, tai ostaa omilla rahoillaan, joita ansaitsee kaikenlaisilla pikku toimilla, marjain ja sienien myynnillä j. m. s.

Niin kadehdittava kuin onkin suuren jakamattoman perheen elämä, niin surulliset kuin ovatkin jakojen seuraukset, kuitenkin alkaa Mordva erittäinkin kaupunkien, rautatien asemien ja kauppakeskusten läheisyydessä panna toimeen jakoja; Ersassa saimme jo kuulla kertomuksia siitä, että „poika väijyy isää, niinkuin karhua, kirves kädessä“, eikä tämä ilmiö suinkaan ole huomattu ainoastaan yhdessä paikassa, vaan kuuluu jo sekä Arsamasin että Saraschekin läheltä. Kuinka kansa valittaakin tätä asianlaitaa, ei se sitä vastaan kumminkaan voi taistella ja vakuuttaa vaan katkerasti, että *„kodak jaust, tak tuist ništeiks“*, kuin erosivat, niin läksivät kerjäläisinä. Jakojen syynä on nuorison pilaantuminen, ja nuoriso pilaantuu siitä syystä, että sivistys tunkeutuu Mordvaan kapakkain, julkisten porttotalojen ja muun semmoisen viehätyksen muodossa, eikä ala niistä sivistyksen ilmiöistä, jotka voivat vaikuttaa kansallisen siveellisyyden ja elämän jalostuttamista.

Holhous ja hoito.

Kuin vanhemmat ovat kuolleet, on määrättävä tai valittava holhooja alaikäisille lapsille ja heidän omaisuudelleen; tämä on lähimmin orpojen sukulaisten huolena, jotka joko toimivat itse ja sitten kääntyvät kunnalta pyytämään vaan päätöksiensä vahvistamista, taikka kääntyvät suoraan ukkojen puoleen, jotka ovatkin velvolliset määräämään holhoojan niin pian kuin mahdollista, koska aika on kallis ja orpojen omaisuus sekä talo voi kärsiä sillä aikaa suuria haittoja. Useimmiten holhoojaksi määrätään äiti, vaan jos hänkin on kuollut, alaikäisten setä, jotka ottavat alaikäisten omaisuuden ja talon suoraan käsiinsä ja vastaisuudessa vasta saavat kunnan vahvistuksen holhoojatoimeensa; Moksassa tapahtuu, että tämmöiseksi holhoojaksi „ipsa nativitate" tulee joskus orpojen serkkukin, johon hänellä Ersassa ei ole mitään oikeutta. Näin ollen on kunnan osanotto orpojen kohtalon järjestämiseen oikeastaan kokonaan toimeton, ja harvoin se saa esiintyä alkuunpanijana holhoojan määräämisessä alaikäisten omaisuuden turvaamiseksi; sukulaiset kyllä itse tietävät, miten tämä omaisuus on varjeltava, ja, mordvalaisten vakuutuksen mukaan, voivat paremmin kuin ukkojen kokous, toimittaa asiat orpojen hyväksi. Jos orvot ovat hyvin pieniä, niin ovat he jätettävät jonkun kasvatettaviksi, vaan tässäpä voikin olla vastus, erittäin jos vanhempain kuoltua on jäänyt tyttö; usein sattuu, että sukulaiset kieltäytyvät ottamasta kasvattaakseen tämmöistä alaikäistä, ja Ersassa on menty niinkin pitkälle, ettei heitä voi kuntakaan siihen pakottaa, joka siinä tapauksessa ryhtyy valitsemaan jotakin syrjäistä henkilöä, jolle sitten uskotaan tehtäväksi „kasvattaa orpo aikaihmiseksi"; Moksassa ovat sukulaissiteet nähtävästi säilyneet paremmin, koska täällä kuntakokous voi suo-

raan pakottaa jonkun sukulaisista ottamaan orpo kasvatiksi, ja ainoaksi päteväksi esteeksi myönnetään vaan oman talon puute. Tietysti kunta on lain mukaan velvollinen seuraamaan holhoojien ja kasvattajien menettelyä, vaan itse asiassa ei tätä tapahdu, Ersassa siitä syystä, ettei kunta ennätä ajattelemaan ja suorittamaan omiakaan asioitaan, eikä sillä siis ole aikaa huolehtia joka orvosta ja täytyy odottaa, ennenkuin puolustukseen ryhdytään, hänen puolestaan valituksentekoa, — mutta Moksassa siitä syystä, että täällä holhoojaksi tai kasvattajaksi määrätään aina „hyvä ukko", jota vastaan kunnan mielestä ei mitkään valitukset ole mahdollisetkaan. Holhous on voimassa aina täysikäisyyden saavuttamiseen asti, s. o. 17 ikävuoteen, mutta oikeastaan on näin vaan paperille kirjoitettuna, eikä itse asiassa; joissakin paikoin seitsemäntoista vuotiaat itse vaativat holhoojavallan poistamista, vaan Moksassa menetellään niin, että orpo toimitetaan naimisiin 17—18-vuotisena ja holhouskin silloin poistetaan, koska naimisiin menemisellään asianomainen todistaa ei olevansa enää alaikäinen. Mitään vaivan palkkiota ei holhoojalle ole tapana antaa, sillä, ersalaisten sanojen mukaan, hän tekee tehtävänsä säälin tunteesta orpoja kohtaan; Moksassa on asia hiukan toisin ja holhooja, vaikkei vaivoistaan saakkaan mitään määrättyä, on oikeutettu palkitsemaan itseään osalla karjantuotteita ja vuodentuloa; niinpä pitää jokainen aivan kohtuullisena, että hän orpojen maan muokkaamisesta käyttää hyväkseen osan vuodentuloja, karjanhoidosta osan tuotesäästöja, mehiläisten hoidosta osan medestä ja vahasta; huomattava on, että jos hän omistaisi haltuunsa orvon lehmän vasikan, tai veisi orvon erilleen pesiytyneen mehiläiskeon omaan tarhaansa, niin jokainen pitäisi tätä tekoa tunnottomana, ja moksalainen sananparsi „tuote ei ole lisä" (*„kasaf — af uli šattf"*) saapi juuri tässä tapauksessa omaisensa merkityksen. Niitten orpojen kasvattaminen, joilla ei ole omaisuutta, tapahtuu sedän tai muitten sukulaisten kustannuksella, jotka koettavat korvata orpojen tähden tekemiänsä menoja sillä, että tämän tuskin saavutettua määrätyn ikänsä antavat hänet heti pestattavaksi, etenkin pai-

meneksi, tai sitten panevat perheensä puolesta toimittamaan kymmenniekan toimia y. m. s. Kuin alaikäinen alkaa kyetä työhön, on hän velvollinen osottamaan kiitollisuuttaan kasvatusvanhempiansa kohtaan sillä, että tekee heidän hyväkseen työtä kasvattien oikeuksilla; tässäpä piileekin syy siihen, että tyttöjä otetaan kasvateiksi perin vastahakoisesti ja kaikin tavoin koetetaan lykätä luotaan tämä karvas kalkki, jota vastoin pojat useimmiten ilmaantuvat haluttuina, koska heistä jokainen odottaa vastaista työvoimaa. Kansa ei katso ollenkaan karsain silmin sitä leskeä, joka hyvin pienten lasten äitinä menee toisiin naimisiin, ja erotus tehdään vaan siinä, miten suuria lapset silloin ovat. Ersassa ja Moksassa ei leski, joka itsestään välittää, mistään hinnasta mene uusiin naimisiin, jos hänen lapsensa jo „ymmärtävät“, mutta ottaa mielellään uuden miehen, jos lapset ovat hyvin pieniä, sillä ilman miestä on kumminkin paha olla; Ersassa on totuttu siihen, että leski, mennessään toisiin naimisiin, kokoo mukaansa sekä lapsensa että alaikäisten omaisuuden ja silloin isintimä ei enää esiinny alaikäisten omaisuuden holhoojana, vaan todellisena isäntänä; ainoastaan niissä tapauksissa, jolloin leski tahallaan valitsee miehekseen varattoman, joutuu tämä jonkinmoiseen isännän ja holhoojan väliseen asemaan, koska hän ei ole oikeutettu myymään eikä panttaamaan omaisuutta vaimon suostumuksetta; semmoisen lesken nimenä on *„vinava“*, s. o. rikas akka, ja hänen mielisuosiotaan pyytäviä miehiä on kosolta. Mordvan Moksassa leski suorastaan siirtää sekä lapset että omaisuuden uuden miehensä taloon, ja mies muuttuu tämän omaisuuden täysivaltaiseksi haltijaksi sekä hänen lastensa kohtalon määrääjäksi; jos leski tulee jakamattomaan perheesen, niin on hän velvollinen aivan samaan kuuliaisuuteen kudasyiria kohtaan, kuin hänen miehensäkin.

Koska aina löytyy sekä hyviä että huonoja ihmisiä, niin sattuu Mordvassakin semmoisia holhoojia, jotka erinomaisen hyvin osaavat hyötyä orpojen omaisuudesta ja vielä niin asettaa asiansa, ettei heitä konnamaisuuksistaan voi mitenkään tavata; löytyy sitten hyviä ihmisiä, useimmiten or-

pojen omaisista, jotka eivät tämmöistä menettelyä kärsi, vaan valittavat asiasta kunnalle; tietysti kunta ryhtyy puolustamaan orpoja ja ottaa takasin varastetun tavaran; Moksassakin voi holhooja käyttää hyväkseen vaan omaisuuden tuotetta, eikä itse omaisuutta, ja jos hän haluaa jotakin myydä pois, niin ovat rahat tuotavat kunnallishallitukseen. Riennämme kumminkin huomauttamaan, että vilpillisen holhouden tapaukset ovat yleisen vakuutuksen mukaan hyvin harvinaisia, eikä koskaan tapahdu, että semmoiset asiat tulisivat oikeuteen asti ja kunnallis-oikeuden tutkittaviksi, sillä kansa ei suostu milloinkaan „*gul'kanzo lomanotnenen nevtems*“, s. o. häpeätään ihmisille näyttämään, ja useissa tapauksissa, jotka ovat epäilyttävää laatua, vältetään oikeuksia ja käännytään suoraan ukkojen puoleen, joitten ratkaisu on sitova ja lopullinen, eikä salli vetoomista.

Kuka säälisi orpoja, jollei heidän lähimmät sukulaisensa, arvelee kunta, ja sentähden valitaankin holhoojiksi aina joku näistä; Ersa vaan siinä tapauksessa turvautuu vieraisin ihmisiin, että orvoilla ei sukulaisia ollenkaan ole. Moksassa ei ole tapana tehdä mitään erotusta holhoojien määräämisessä suureen ja pieneen perheesen, ja ukot koettavat aina ensin kaikin tavoin herättää sukulaisissa osanottoa alaikäisten kohtaloon; sitten, jos sukulaisia ei löydy, kunta valitsee holhoojaksi syrjäisen ihmisen, ja siinä pitää erittäin silmällä, että hän olisi omantunnonmukaisuudestaan tunnettu mies ja olisi, jollei rikas, ainakin varakas ihminen; kaikki tämä tapahtuu siksi, että tunnollisuus estäisi häntä petoksista ja rikkaus tekisi ne tarpeettomiksi ja turhiksi. Huomattava on, että jos elämään jää orpojen sedät, s. o. miehen veljet, niin leski saa ainoastaan jonkun osan vainajan irtaimistosta, jota vastoin maa jääpi alaikäisen hyväksi; tämä tehdään, niinkuin meille monasti sanottiin, tarkoituksella pidättää leskeä menemästä uusiin naimisiin, ja pysyttää häntä omaisuus-etujen avulla orpojen äitinä ja niitten hoitajana siksi kunnes varttuvat aikaihmisiksi. [1])

---

[1]) Мамалап, Краснослоб. уѣздъ, Васильчикинъ.

Omaisuudenjaot ja perimys.

Kaikki omaisuuden jaon muodot ovat olemassa Mordvassa; niillä on eri nimityksensä, ja ne tuovat mukanaan aivan eri omaisuussuhteita niille, joita ne koskevat. Pesäjako eli *„javuma“* (moksaksi) ja *„javmo“* tai *„jaumo“* (ersaksi) on vaan perheen yhtäveroisten jäsenten välillä tehty vapaaehtoinen suostumus, joka tarkoittaa sen omaisuuden tasaista jakamista heidän keskensä, mikä on jäänyt heidän yhteiseksi hyväksensä tämän perheen päämiehen kuoleman jälkeen; tässä perustuu kaikki toimintaan „bona fide“, eikä ole sijaa millekään riidoille ja kinoille jo siitäkin syystä, että kaikki jaon jäsenet saavat ehdottomasti yhtäsuuret osat; vaan jos tämmöisessä vapaaehtoisessa pesäjaossa nousisi joku erikoiskysymys jonkun osan jaosta irtaimessa omaisuudessa, niin jakajat pyytävät ukkojen ratkaisua, joitten päätös on vetoomaton; ukot esiintyvät tässä vaan uskottuina miehinä, kokeneina ihmisinä, ja kuin joku kerran on heidän ratkaisuaan kysynyt, ei saa enää „nauraa harmaille parroille“ (*„peidžams šardžutnen sakalhnen“*) eikä kuultuaan heidän päätöksensä kuitenkin menetellä omin päinsä. Toisin katsoo kansa omaisuuden „ulosjaottamista“ (*„akserdama“*), jonka toimeenpanijana ilmaantuu aina yksistään perheen isä; yksityisten tuumiensa mukaan, tai alituisten perheessä tapahtuvien riitojen ja rettelöitten pakottamana, hän päättää vihdoin panna teljen tämmöiselle yhteistä taloudenhoitoa häiritsevälle elämälle, ja tekee jonkin omaisuuden osan ulosjaotuksen perheen levottomalle jäsenelle; tässä jo kaikki riippuu ulosjaotuksen tekijän mielivallasta, sillä minkä hän tahtoo, sen hän antaa, ja ulosjaotetun on oleminen kiitollinen kaikesta, minkä saa. Varsinaisen rauhanrikkojan saattaa suuttunut isä suorastaankin perheestä

erottaa ja lähettää talosta tyhjin käsin; tämmöistä karkoittamista ei voida tuomita, koska perheen päämies on siihenkin oikeutettu; eipä semmoisia kuitenkaan aivan suljeta perinnöstä, ja vastaisuudessa, kuin sydän on lauhtunut, annetaan tällekin ennen aikaansa ulosjaotetulle jotakin, että hän voisi elää eikä kerjäilisi. Jollei kenenkään perheenjäsenen puolelta ole mitään rauhattomuutta tai röyhkeyttä tapahtunutkaan, vaan perheen päämies syystä tai toisesta pitää tarpeellisena erottaa joku perheeläisistään, niin tapahtuu „*maksama*“ eli erotus; tässä pannaan perheestä erottaminen toimeen täydessä sovussa ja erotettu jäsen saapi osuutensa täydellisesti (ersaksi „*maksmo*“), huolimatta siitä, millä sukulaisuuden asteella hän on perheen päämiehen suhteen; semmoiset erottamiset tapahtuvat tilan ahtaudesta, vaimon toraisuuden tähden j. n. e. Lopuksi löytyy vielä neljäs suuresta perheestä lähtemisen muoto, ja se on niinkutsuttu „*säsäma*“ („*säsmo*“, ersaksi), mikä moksaksi merkitsee irtirepeytymistä, ja vastaa venäläistä отходъ, = lähtöä; tässä panee perheestä lähtemisen toimeen itse jäsen, ilman perheen päämiehen lupaa tai suostumusta, vieläpä joskus aivan hänen tahtoaankin vastaan; tietysti tämmöistä omavaltaisuutta perheen on rankaiseminen, koska se kärsii siitä jotakin tappiota, ja niinpä uhkalähdön seurauksena on perinnön ja omaisuus-osuuden täydellinen kadottaminen; moiset tapaukset ovat onneksi vielä harvinaisia, erittäinkin Moksassa, vaan jopa on Mordvaankin tarttunut nuo takaperoisen kulttuurin seuraukset. Olimme tilaisuudessa näkemään perheitä, joissa oli tavattavina suuren perheen jakojen kaikki muodot, vaan olipa siltä semmoisiakin, missä kaikki jäsenet olivat jokaista välipuhe-tointa vastaan, joka voisi kukistaa heidän yhteisen kotonsa menestymisen, mikä perustuu kokoonpanoihin ja säästöihin.

Niin muodoin ainoastaan „*javuma*“ ja „*maksama*“ ilmaantuvat täysin säännöllisinä ylimenoina suuresta jakamattomasta perheestä pieneen, vaan laillisen voiman saa „*akserdama*’kin“, koska sekin kuuluu hajoittamiseen suostumuksen nojalla; ainoastaan „*säsäma*“ ei kaipaa mitään laillis-

tusta, koska siinä ihminen nähtävästi tekee kaikkea tapojen pyhittämää vastaan ja tapa ikäänkuin jättää aivan huomioon ottamatta tämmöistä sitä vastaan noussutta ihmistä. — Tavallisesti koko perhe kokoontuu pöydän ääreen, jolle on asetettu pyöreä leipä;*) perheen päämies ottaa leivän ynnä veitsen, ja kolmella sivalluksella leikkaa „ozondam-pal'in“, jonka nostaa päänsä yli ja rukoilee: *Škai-kormilets'! Ton maskat' pavas teinä i kutti! Maksak pavas, kozef, šumbraf i teinza! uleza kirdžidams mez maksama žabanzindi i unikzindi! maksak teinza lama žabatnen, tekara žabatnen, mezara uli potft nizmbrasa kšisa. Ton jambamast!*“ s. o. Jumala-elättäjä! Sinä annoit onnen minulle ja talolleni! Anna onnea, rikkautta, terveyttä hänellekin! olkoon hänellä mitä lapsilleen ja lastensa lapsille antaa! anna hänelle paljon lapsia, niinpaljon kuin on jauhoja leivässä. Armahda meitä!“ Sitten leipä jaetaan kaikkien juhlamenoon osanottajien kesken samaten kuin „ozondam-pal'kin“, jos kysymyksessä on yleinen jako; vaan jos yksi jäsen erotetaan, niin tarjotaan osondam-pal hänelle veitsen kärjellä, ja hän on velvollinen ottamaan vastaan tämän pyhän palasen ja viemään uuteen asuntoonsa, missä sen kätkee kynnyksen alle oman „kardas'-särko'nsa“ hyväksi. Kuin uhkalähtö tapahtuu, syövät pyhän palasen kaikki perheen jäsenet, ja lähtijän osalle jäänyt palanen heitetään ikkunasta ulos.

Jakojen vaikuttimina ja syinä on perheelliset riidat, jotka useimmiten ovat syntyneet vaimojen toraisuudesta ja nuorempien jäsenten vastahakoisuudesta alistumaan vanhempien tahdon ja käskyjen alaisiksi; koska mitään muita syitä ei ole, eikä olla voi, niin onkin ymmärrettävä, että kansa pitää jakoa onnettomuutena ja varmana tienä häviöön, joka todella ilmaantuukin jokaisen jaon tavallisena seurauksena, tietysti suuremmassa tai pienemmässä määrässä.

Jos jako on tapahtunut „suosiolla“, niin ystävälliset tai oikeammin schaberilliset, naapurilliset suhteet säily-

---

*) Katso „Mordvankansan häätapoja. W. Mainow.“
Suom. muist.

vät eronneiden ja perheesen jääneiden jäsenten välillä; vaan jos joku jäsenistä on eroon syynä, niin muut eivät tunnusta häntä edes schaberiksi, eivät käy hänen luonaan vieraissa, ja muutenkin häntä välttävät, tietäen että he saavat juuri häntä kiittää olojensa huonontumisesta. Huomattava on, ettei koskaan tapahdu, että kerran eronneita jäseniä otettaisiin jälleen perheesen, sillä Mordvassa nähtävästi pelätään uusien häiriöiden syntymistä, ja vakuutetaan, että „lihapaloista ei härkää tehdä“, *„suskomostot vivelen' a teit bukan“*, s. o. kerran jaettu ei voi enää uudestaan kokonaisuudeksi muuttua, ja jos se olisikin mahdollista, niin kumminkin yhdistymisestä puuttuisi pääasia, nimittäin sen elollisuus.

Kansa tekee melkoisen erotuksen milloin ja missä asianhaaroissa jako tapahtuu, s. o. pannaanko se toimeen isän eläessä, hänen suostumuksellaanko vai ilman sitä, vaiko perheen isän kuoltua. Erilaisuus ehdoissa tuopi mukanaan erilaisuuden osuuksissa. Useimmiten määrätään koko omaisuuden raha-arvo ja jako silloin tapahtuu omaisuuden hinnan mukaan; kuin yhtä hevosta on mahdoton jakaa, täytyy sen, joka sen saa, palkita muut joko rahalla taikka muilla omaisuus-esineillä sillä summalla, jota vastaa hevosen osan raha-arvo. Sangen harvoin tapahtuu, että isän pistäisi päähän toimittaa lapsilleen jako eläessään, vaan jos semmoinen kansan katsantotapojen mukaan omituinen sattuma joskus tapahtuisikin, niin omaisuus jaetaan tasan, niinkuin isää ei olisikaan elossa, jolloin hänen osuutensa tulee sen pojan osalle, joka ilmaisee haluavansa ottaa hänet luokseen ja pitää huolta hänen vanhuutensa päivistä. Kuin osien raha-arvo on määrätty, vaan joku haluaisi kuitenkin ennemmin saada juuri tämän osan eikä tuota, niin riitojen ja tyytymättömyyksien välttämiseksi tavallisesti heitetään arpaa, jolloin menetellään seuraavasti: jokainen saman perheen jäsenistä piirtää kopekkaan tunnus- ja erikoismerkkinsä, sitten kaikki nämät kopekat pannaan ruukkuun, missä on tuhkaa, ja ruukku asetetaan kynnykselle; kuin kaikki valmistukset näin ovat tehdyt, niin vanhin jakautuvista tai itse isä lähtee ulos ja kutsuu ensimmäisen vastaantulijan auttamaan heitä „saa-

maan tietää Jumalan tahdon"; tämä syrjäinen ihminen ottaa tuhkaruukusta ensimmäisen käteensä sattuvan kopekan, ja riidanalainen osa annetaan sille, jonka merkki löytyy piirrettynä ulosotettuun arpaan; arpaa voi heittää vielä näinkin: kaikki istuutuvat pöydän ääreen ja vanhin sytyttää päreen, jonka antaa vieruskumppanilleen vasemmalla; se, jonka käsiin päre sammuu, suljetaan arvoittelusta ja sille, joka viimeiseksi jää, tulee riidanalainen osa. Talot, myllyt ja muut rakennukset jaetaan Mordvassa eri lailla, ja Ersassa pidetään ennen kaikkea välttämättömänä määrätä semmoisen omaisuuden hinta sekä ottaa se jakoperusteeksi, eikä itse omaisuus; tapahtuu vielä niinkin, että, jos jako tehdään suostumuksen nojalla, isän talo tulee vanhimmalle veljeksistä, jonka velvollisuus on auttaa muita rakentamaan talojansa ja paitsi sitä maksaa ulos raha-arvo heidän osuuksistaan jakamattomassa omaisuudessa. Maa jaetaan tavallisesti kymmenyksittäin, *) karja lukunsa mukaan ja rahat tasan; puutarhaviljelystä ei Mordvassa ole, vaan kellä se on, sillä jako tapahtuu juurien mukaan; mehiläiset jaetaan pesueitten mukaan. Moksassa toimitetaan jako hiukan toisella lailla; ensiksikin siirtyy isän tupa kaikkien piharakennusten kanssa vanhimmalle pojalle, jotavastoin nuoremmille annetaan mieluummin enemmän rahaa; talojen rakentaminen muille perheen jäsenille on kaikkien velvollisuutena, eikä ole vielä tapahtunut, että joku olisi kieltäytynyt rakentamasta toiselle pirttiä, siitäkin syystä, että tässä kaikki perustuu keskinäiseen takaukseen ja jos yksi jäsenistä kieltäytyy tämmöisestä „posobljama'sta", **) niin hän itse jääpi tuvattomaksi, sillä eivät muutkaan huoli hänelle rakentaa. Maan, karjan ja rahan jako tapahtuu Moksassa suorastaan „veljellisesti", niinkuin sanoivat ne, joilta tätä kyselimme, s. o. toisin sanoin, keskinäisen suostumuksen perustuksella; puutarha on

*) Kymmenyksen (десятина) suuruinen maa-ala sisältää 1,092 hehtaaria. Suom. muist.

**) Avunannosta. Suom. muist.

taas aina taloon kuuluva, eikä ole siis jaon alainen, vaan siirtyy vanhimmalle veljelle, s. o. sille, joka talonkin omistaa.

Luultavasti jo vanhastaan on Mordvassa tapana ollut tehdä jaot kantaväen eli -perheen *) mukaan, s. o. niin, että se tapahtuu esimerkiksi kolmen naineen lapsellisen pojan, yhden naimattoman pojan, yhden sedän ja kahden lapsen välillä, mitkä ovat jääneet orvoiksi yhden naineen pojan kuoltua; tällöin omaisuus siis jaetaan kuuteen osaan, koska oletetaan, että vaikka yksi pojista onkin naimaton, hänkin voi aikaa myöten muodostaa kantaperheen ja orpoja taas on mahdoton ajatella ilman alussa ollutta kantaperhettä, josta he ovat syntyneet. Huomattavaa on, että Moksa on tähän päivään asti säilyttänyt oman sanansa, jolla se nimittää tämmöistä kantaa, ei verotuksen yksikön, vaan kantapariskunnan merkityksessä, ja sanotaan sitä „*pakar'nä*“ (jyvä, ydin); kuin kyselimme, miten oikeastaan jaetaan: henkiluvunko vai „isien“ mukaan, vastattiin aina „pakar'-näsa“, s. o. kantain, ytimien, tulevien perheitten kantavanhempain mukaan. Omaisuuden jaossa ei pidetä koskaan lukua siitä, kuka on enemmän tehnyt työtä talon hyväksi, ja vaikka omaisuudessa onkin erotus sen saannon tavassa, niin saannon tapa ei laisinkaan vaikuta itse jakoon. Mordvassa tiedetään aivan hyvin erottaa toisistaan perintöä iso-isältä, isältä ja hankkio-omaisuutta, vaan jakoon menee kaikki erotuksetta ja samassa joka eri esineen raha-arvon mukaan. Isoisänperintöä sanotaan „*atju*“ (moks.) ja „*atev*“ (ers.); isänperintöä „*alju*“ (moks.) ja „*alev*“ (ers.) ja, vihdoin, hankkio-omaisuutta „*pokil*“ (moks.) ja „*kovore*“ (ers.).

Selvä on, että jos jako pannaan toimeen suostumuksesta, voi tapahtua että jokin omaisuuden osa, joka vaan kokonaisena on tuottavaa laatua eikä siis siedä jakoa, jääpi jakajien keskinäisen sopimuksen mukaan yhteiseen hoitoon sopivaan aikaan asti, tai ainiaaksikin; semmoisiin jakamattomiin kohtiin on lukeminen esimerkiksi lauttaus Suuran

---

*) Venäjäksi тягло, jolla on paitsi tätä myöskin merkitys verotuksen perustuksena. Suom. muist.

yli Korsunin piirikunnassa, jota hoitaa kolme jo kauan sitten eronnutta veljestä yhteisesti, koska kontrahti piirikunnan kanssa tehdään aina yhdelle vastuunalaiselle henkilölle. Täytyy kumminkin huomauttaa, että tämmöiset tapaukset ovat hyvin harvinaiset, sillä, jos joku osa omaisuutta voi jäädä jakamattomaksi, niin vallitsee siis perheen jäsenten välillä täydellinen sopu, ja silloin olisi voitu aivankin välttää jakoa. Mitä koskee perheen yhteisiin velkoihin, ulostekoihin ja veroihin, niin ne jaetaan jakautuvien kesken aivan tasan, veljellisesti; riitoja tämän johdosta ei synny minkäänlaisia, eikä milloinkaan, koska Moksassa esimerkiksi vielä nytkin arvellaan, että „ensin velka maksettava, sitten paita ostettava" („*in'gelä šuman maksak, a melä ponaran ramsjak*").

Kuin enimmät jaot pannaan toimeen jakautuvien keskinäisen suostumuksen perustuksella, taikka sitten itse perheen päämiehen tahdosta, niin on tietysti kaikki kirjalliset toimitukset tarpeettomat, eikä mitään jakokirjoja tehdä. Jos tahdotaan jotenkin asia' vahvistaa tai muuten ihmisille todistaa, että jaossa on kaikki tehty säännöllisesti, eikä vääryyttä ole kukaan kärsinyt, niin sekä Ersassa että Moksassa kutsutaan jaossa läsnäolemaan, ja tällä läsnäolollaan ikäänkuin pyhittämään itse jakotoimitusta, sukulaisia, kylänvanhimman ja joskus kymmenniekkojakin; nämät läsnäolijat eivät tietysti ota osaa leivän ja osondam-pal'in syömiseen, vaan ainoastaan kuuntelevat ja hyväksyvät äänettömillä päännyökkäyksillä jakavan tai jakautuvien toimet. Jos jaossa syntyy jokin riita, niin täytyy ehdottomastikin kääntyä sivullisten puoleen apua hakemaan; tässä tapauksessa valitaan yhteisesti joku yleistä kunnioitusta ja luottamusta nauttivista sukulaisista välittäjäksi; hän silloin ikäänkuin pukeutuu talon päämiehen valtaan, koska hän leikkaa pyhän palan ja lukee pyyntö-rukouksen; niinkuin hän tuomitsee, niin on olevakin, eikä mitään riitoja hänen päätöstänsä vastaan voi tulla kysymykseen. Tämmöistä syrjäisen osallisuutta vieraasen asiaan ei tietysti mitenkään palkita, sillä hän tekee sen inhimillisestä velvollisuuden tunteesta, eikä

suinkaan minkään voiton toivosta, mikä muuttaisi hänen tuomionsa ostotavaraksi, ja siis antaisi mahdollisuutta tekemään hänen päätöksiänsä joskus riidanalaisiksi. Ei koskaan ole vielä esimerkkiä ollut siihen, että perheeläiset olisivat kääntyneet kunnallis-oikeuden puoleen, jota koko Mordva hyvin visusti välttää, eikä edes hyvin kunnioitetun kuntakokouksenkaan puoleen, pyytämään jaon toimeenpanemista, sillä moinen käytöstapa alentaisi ainiaaksi koko paikkakunnassa niitten arvoa, jotka eivät ole osanneet tulla toimeen omin neuvoin tai välittäjän avulla; yleensä ei sisällisiin, puhtaasti perheellisiin asioihin ole oikeudella eikä kunnalla mitään vaikutusvaltaa, eikä esimerkiksi jaossa tietysti kenenkään päähänkään pistä mennä heidän ratkaisuaan pyytämään, koska heidän asia on vaan tarkastaa, mitä tapahtuu talojen ulkopuolella, eikä miten ihmiset taloissaan, kotona perheissään elävät.

Itsestään on selvää, että jos suuressa perheessä elää veljekset setänsä kanssa, niin viimeinen ei missään tapauksessa voi toimittaa ulosjaotusta omalle pojalleen vastoin muitten perheen jäsenien tahtoa; vaan jos taas tämä setä on perheen „kudasyirinä“, niin riippuu jako täydellisesti hänestä. Tietysti veljenpoikaansa ei setä voi ulosjaottaa, jos hänen veljensä on elossa, koska silloin hänen olisi suorittaminen jako veljensä kanssa, vaan jos tämä ei olisi lausunut suostumustaan moiseen jakoon, ei siitä tulisikaan mitään. Ei yhdelläkään ole oikeutta vaatia jakoa, sillä kuin talonisäntä ei siihen suostu, semmoiset rauhattomat perheen jäsenet tulisivat yksinkertaisesti ulosjaotetuiksi taikka olisivat pakotetut lähtemään talosta ilman mitään toimeentulon välikappaleita. Veli voi tietysti veljeltä, veljenpoika sedältä ja setä veljenpojalta vaatia jakoa, sillä tässä on jo kysymys yhdenvertaisista, mutta asia onkin siinä, että vaaditaan hyvin harvoin, ja useimmiten ryhdytään sekä yhdyselämään että pesäjakoon suostumuksesta ja jaetaan sitten veljellisesti.

Ersa on jo nähtävästi ennättänyt tulla lainanneeksi venäläisiltä naapureiltaan sen mikä koskee naisten oikeuksia

omaisuuteen, niin että erotus ersalaisten ja moksalaisten tapojen välillä tässä on melkoisen suuri; huomattava on, ettei Moksaan ole tatarilaiset katsantotavat ollenkaan vaikuttaneet, ei niissäkään paikoissa, missä niinkuin esimerkiksi Tetjuschin piirikunnassa Kasanin maakuntaa Moksa on kokonaan kotikielensä unohtanut. Ersassa ei nainen missään tapauksessa saa pesäjaossa osuutta, jotavastoin Moksassa, jos hänellä on lapsia, hän saapi lasten varalle täyden osuuden. Naisen taloon tuoma „korob" *) eli „park'" on hänen koskematonta omaisuuttaan eikä missään tapauksessa joudu pesäjakoon perheen jäsenten välillä; leski ei vastaa korobillaan edes miesvainajansa velkojakaan, vaikka tosin jokainen hyvä Mordvan nainen välttämättä koettaa suorittaa ne, leikaten pois rahasia rinta- ja kaulakoristeistaan. Näitä koristeita, niinkuin jo ylempänä mainitsimme, ei koskaan myydä, vaan ne siirtyvät suvusta sukuun, ja jos kelle matkustajalle jotakin semmoista ostettavaksi tarjotaan, saa hän olla varma siitä, ettei tätä tehdä ahneudesta, vaan tosi tarpeesta, vaikkapa esimerkiksi saadakseen miehen velat maksetuiksi, jos ne vaan ovat sitä laatua, ettei perhe tahdo niitä maksaa, taikka hän on kuollut jo perheestä erotettuna.

Oikeastaan kaikki perheen jäsenet ovat yhdenverosia, vaan isännästä riippuu tahtooko hän heti toimittaa tasasen jaon taikka tehdä edeltäkäyvän jaon määräten heidät perillisiksi kuolemansa jälkeen; paitsi sitä riippuu hänestä, antaako hän yhdelle tai toiselle jäsenelle enemmän tai vähemmän, sillä hänen tuomiotansa vastaan ei voi olla tyytymättömyyttä, ei minkäänlaista eikä kellekään tehtyä valitusta. Isälle ovat tietysti kaikki lapset yhdenverosia, ja sentähden vähemmän antaminen yhdelle pojista tapahtuukin erittäin harvoin, ainoastaan ihan poikkeustiloissa, kuin esimerkiksi pojan kanssa ei voi mitenkään tulla toimeen, tai kuin hän tekee itsensä syypääksi johonkin semmoiseen, joka hänet lopullisesti riistää isän sydämmestä; niinikään ei mikään per-

---

*) „Korob" on mordvalaisnaisen myötäjäisiä. Katso „Mordv. k. Häätap. W. Mainow." Suom. muist.

heen isäntä halua poikiensa varalle sitä osaa, joka yleisten tapojen mukaan kuuluu hänen veljilleen, sillä Mordvassa arvellaan, että perimysoikeudessa setä ja nepain nauttii yhtäsuuria osia. Kuin setä kuolee talonisännän eläessä ja jättää nepaimen orvoksi, niin tämä, jos hän elää isännän kanssa täydessä sovussa, saapi pesäjaossa isänsä täyden osan, eikä siis missään suhteessa eroa omaisuus-oikeuksissa oikeasta pojasta, siitäkin yksinkertaisesta syystä, että Mordvassa on totuttu pesäjakoa toimittamaan „ytimen" eli kantaväen mukaan. Kotivävyihin ja lankosukulaisiin, jotka elävät jakoa toimittavan „kudasyirin" talossa, suhtautuvat Ersa ja Moksa eri lailla, jonka ohessa edellinen pitää heitä, jos yhdyselämä on sovinnollinen, omaisuuden asioissa aivan yhtäveroisina poikien kanssa, jota vastoin jälkimmäinen arvelee, ettei heillä voi olla vaatimuksia yhtä suuriin osuuksiin kuin pojille tulee, koska he ovat tulokkaita eivätkä ole yhtä paljon työllänsä perheesen tuoneet, kuin ovat antaneet ne, jotka siinä ovat syntymäpäivästään saakka eläneet. Moksa ottaa vaan huomioon kasvatit ja tunnustaa heidät aivan yhtä oikeutetuiksi omaisuudellisessa suhteessa poikien kanssa.

Kerran eroutuneet ja perheestä lähteneet jäsenet, vaikka olisivat likeisimmällä sukulaisuuden asteella talonisäntään, eivät voi, niin kauan kuin perheessä vielä on joitakin jäseniä, missään tapauksessa ottaa osaa perheen yhteisen omaisuuden jakoon, koska he joko ovat jo saaneet, mitä heille kuului, taikka sitten lähdöllään ovat suoraan osottaneet tahtoneensa katkaista siteensä perheesen eikä haluavansa vastaisuudessa olla missään asioissa sen kanssa. Isän tahto on jaossa täydellisesti sitova laki jokaiselle, eikä mikään mahti voi muuttaa sitä jako-osuuksien suuruutta, minkä hän kullekin on määrännyt; lisäksi hän on oikeutettu, jos joku perheen jäsenistä on uppiniskainen ja on lausunut haluavansa lähteä perheestä, päästää semmoinen rauhanrikkoja menemään tyhjin käsin, jätettyään hänelle ehkä vaan pitovaatteet; kuin tapahtuu, että tämmöinen lähtenyt, rauhaton ihminen kääntyy kunnallisoikeuden puoleen, niin tämä aina koettaa kumota hänen pyyntönsä, ja „ettei vast'edes vai-

vaisi oikeutta tyhjillä metkuillaan, eikä omalle isälleen riitelisi" (Issa, Pensan lääniä, Insarin piirik., juttu N:o 13, v. 1873), määrää raippojakin. Sydän ei ole sentään kivestä, ja niinpä, jos tuommoinen eksynyt poika, kuten usein tapahtuu, tunnustaa itsensä syypääksi ja nöyrtyy isänsä edessä, tämä heltyy ja muuttaa vihansa sääliksi; ei kukaan perheen jäsenistä uskalla siinä tapauksessa estää isää varustamasta entistä hylkyriä vaikkapa kokonaisella osuudella. Jo mainitsimme, ettei yhdelläkään miespuolisella perheen jäsenellä ole omaa hänelle yksin kuuluvata omaisuutta, koska koko ansionsa hänen täytyi panna kokonaisuudessaan perheen varoihin, eikä hän siis voi mennä uhkalähtöön vieden mukaansa jotakin talosta; kuin kerran on uhkalähtö tapahtunut, hän ilmaantuu täydellisesti perheestä irroitettuna, eikä mikään, mikä on perheen omaa, ole enää hänen omaansa. Jo pojan ensimmäisestä pahasta sanasta on isä oikeutettu tekemään hänet perinnöttömäksi ja ajamaan talosta antamatta hänelle osaa perheen yhteisistä varoista, eikä kukaan rohkene lukea tätä tekoa viaksi loukatulle isälle, sillä sekä Ersassa että Moksassa ollaan varmasti vakuutettuina siitä, että „*ilä uksendai — kelmai, a tsiora uksendai — lakai*", s. o. „vieras sylkee — jäähtyy, mutta poika sylkee — kiehuu." Missä vaan on mahdollista, siinä otetaan Moksassa tämmöiseltä kunnottomalta pojalta perintöosakin pois, mikä ei Ersassa onnistu, koska siellä on hallituskin lähempänä ja väestö puolestaan muuttunut höllemmäksi.

Pahojen tekojen tähden yleensä on isä oikeutettu erottamaan pojan oman isänsä eläessäkin, vaan tässäpä onkin erotus Ersan ja Moksan katsantotapojen välillä. Ersassa on tavallisesti isoisän sanalla perheessä merkityksensä, ja jos vaan pojanpoika ymmärtää päästä vanhuksen suosioon, niin voi tämä sanoa veto poikansa aikomukselle toimittaa rauhattomalle pojanpojalle ulosjaotus; tämä on jo puhtaasti venäläinen katsantotapa isän oikeuden voimasta, jota me emme tavallisesti nimeksikään tapaa uraali-alttailaisissa kansoissa, eikäpä Moksassakaan isoisä koskaan sekaannu kudasyirin toimiin ja, päinvastoin taas, jos hänellä juuri on tä-

män jälkimmäisen velvollisuudet, niin ei kukaan paitsi häntä voi tehdä mitään määräyksiä talossa. Tietysti voi tapahtua, että isä joko heikontuneen terveytensä tai vanhuutensa tähden eläessään siirtää talonhoidon pojalleen, vaan huomiota ansaitsevaa on, ettei missään tämä virantoimittaja kudasyir voi ryhtyä jakoon ilman varsinaisen kudasyirin — vanhentuneen isän suostumusta, sillä siihen on tämä yksistään oikeutettu; hänen valtansa on muuten niin suuri, että hän voi jäljestäpäin ottaa takasin erotetulta pojalta hänen osuutensa, jos poika osottaisi hänelle epäkunnioitusta; tämä on tosin huomattu ainoastaan Ersassa, emmekä ollenkaan tiedä miten menettelisi semmoisissa tiloissa Moksa, jossa nauraen kysymystämme suoraan sanottiin: „voisiko sitten semmoista tapahtua?"; niinpä emme siis voineetkaan saada mitään varmaa vastausta. Ersassa on mahdollinen seuraavakin tapaus: olettakaamme, että isä toimittaa pesäjaon kerrallaan kaikille pojilleen; silloin hän joskus ei jaakkaan omaisuutta tasaisiin osuuksiin, vaan suurempiin ja pienempiin, antaen enemmän niille pojille, jotka ovat olleet hänelle kuulijaiset, ja vähemmän niille, joihin hän on tyytymätön. Moksassa emme olleet tilaisuudessa mitään tämäntapaista huomaamaan, ja omaisuus täällä jaetaan aina tasaisiin osuuksiin, sillä kuulijaisuutta kieltävä poika olisi ulosjaotettu tai mennyt uhkalähtöön jo paljoa aikasemmin. Osuuksien epätasaisuus voi tosin sekä Ersassa että Moksassa syntyä toisestakin syystä, nimittäin siitä, että isä erottaa itselleen myöskin osuuden vanhuutensa varaksi („*siräti sakalti*") tai harmaan partansa varalle, niinkuin sanoo moksalainen, ja siirtää tämän osuuden sille pojistaan, jonka luo hän muuttaa asumaan; tämä osa jää, vanhuksen vielä eläessä, ainoastaan hallittavaksi häntä turvaavalle pojalle, ja joutuu kokonaan tämän omistukseen vasta isän kuoltua, joka voi kumminkin, jos poika käyttäytyy häntä vastaan huonosti, siirtää osansa jollekulle muullekin pojistaan, taikka jakaa sen tasan kaikkien poikiensa kesken; tämmöinen tapa tietysti pakottaa kelvottomia poikia kunniotuksella kohtelemaan vanhentuneita vanhempiaan. Itsestään on selvä, että vaikkei isä, joka on omaisuuden ja-

kanut pojilleen, olisikaan jättänyt mitään oman harmaan partansa varalle, erotetut pojat ovat kumminkin velvolliset häntä elättämään haudan partaalle asti, tai, kuten sanoo moksalainen, „*Ineške-Pazin peräs*“, s. o. Ineschke-Pasin mehiläistarhaan saakka. Mitään määrää tässä tapauksessa isälle annettavan ylläpidon suhteen ei ole asetettu siitä yksinkertaisesta syystä, että „isää ei leipä ruoki, vaan lasten ystävälliset sanat“ (*alja af kši treai, a tsebär val' žabotnen'*), ja mitä osotuksia tässä tapa tai kansan-oikeus antaisikin, mitkään suhteet eivät kumminkaan rakkaudetta vakaannu, ja jokainen lasten tarjooma leipäpalanen voi isästä tuntua kiveä kovemmalta. Sattuu niinkin, että, jos perheessä ei hyvä sopu vallitse, ja isä joko sairauden tai muun syyn tähden on pakotettu toimittamaan jakoa lapsilleen, hän kääntyy kunnan puoleen, niinkuin vieraanmiehen, joka läsnäolollaan ikäänkuin pyhittää välipuheen lasten kanssa, ja säätää naapurien kuullen suhteensa erotettuihin poikiin; silloin nämät naapuri-ukot esiintyvät ikäänkuin takaajina siihen, ettei isä tule mitään puutetta kärsimään, mutta selvää on, ettei näillä takaajilla ole itse asiassa mitään valtaa; he voivat nuhdella ja saattaa lapset häpeään huonosta käytöksestä isää vastaan, mutta pakottaviin keinoihin eivät voi ryhtyä, sillä „isän ja lasten välillä tuomitsee Jumala“ (*aljan i žabatnen' jotksa uli Škai vidi*“). Joskus on niinkin, että se, joka saa isän talon, velvoittuu elättämään häntä kuolinpäivään saakka, ja sen ohessa on huomattava, että tämmöinen isäukon ja hänen eläessään erottamiensa lasten välinen suhde on tavattavana useimmin kaikista. Yleensä on talolla, mordvalaisissa oloissa, tavattoman suuri merkitys, ja sentähden on meidän tärkeätä tutustua kansallisiin katsantotapoihin näistä asioista. „*Koza kud — joza prea*“, sanoo moksalainen (missä talo — siinä pää), vaan ersalainen menee tässä suhteessa vielä pitemmälle ja vakuuttaa, että „*kozo kudo — tozo ver'*“, viitaten tällä, että Mordvassa tunnustetaan yksistään perhettä kokonaisuudeksi ja yhtyydeksi, ja tämän yhtyyden, tämän siteen rajapiirinä on juuri talo, perheen asuntopaikkana. Niinkuin jo näimme ei

Mordvassa tunneta sukua, ei heimoa, eikä kansaa, ja sentähden onkin ymmärrettävää, mimmoinen tavaton merkitys on perheellisellä yhdyssiteellä, joka on keskittynyt yhteen taloon ja on yhden päämiehen johdossa; jos tämmmöinen päämies omin ehdoin kieltäytyy vallastaan, niin tietysti valta siirtyykin sille, jonka käsiin entisen vallanpitäjän asuinsija joutuu, ja ersalainen sananlasku onkin siis täydellisesti ymmärrettävä, kuin siinä sanotaan, että „isäntä ei tee taloa, vaan talo tekee isännän" (*af kudon'-azịr teiji kud, a kud teiji kudon'-azịr*), sillä niinkauan kuin ei isännällä ole taloa, ei hänellä ole oikeata vallan arvoakaan, ja ainoastaan talon' isäntänä hän tulee muitten isäntien veroiseksi, ja „viisaana parrankantajana" (*joni sakal*) oikeutetuksi ottamaan osaa kunnan asioihin. Ja toden totta, mordvalainen jättää ennen syöntinsä ja leponsa, uhraa kaikkensa, mutta rahakolikoita kokoo aina joukon, voidakseen rakentaa edes jonkinlaisen talon, eikä koskaan ole vielä tapahtunut, että kunta olisi tähän yhteistä apuansa kieltänyt, sillä „talon laittaminen on järjen antaminen" (*kud kirsjan — jožu maksan*), sanoo mordvalainen. [1]) Kenelle talo on perintöosaksi annettava, siinä ei Mordvassa kukaan pojista nauti erityistä etuoikeutta muiden edellä, vaan kaikki riippuu isän tahdosta, joka antaa talonsa suoraan, ikiomaksi ja jopa korvauksettakin, kelle tahtoo, Moksassa useimmiten vanhimmalle, jolloin kumminkin pääsyynä tämmöiseen etuoikeutukseen on se seikka, että vanhin on muita kokeneempi ja viisaampi, ja siis paraiten osaa ylläpitääkin jakajalle kallista perintötaloa. Tapahtuu niinkin, että isä velvoittaa eläessään muut poikansa rakentamaan taloa sille pojalle, joka on talottomaksi jäänyt, jolloin isä pitää silmällä, että tämä velvollisuus tulee välttämättä täytetyksi. [2]) Kaikissa tapauksissa talon antaminen toiselle tai toiselle pojalle riippuu Moksassa suorastaan isästä, joka jättää sen enimmin

---

[1]) Инсар. Верхисъ, Никол. Мурзайкинъ.

[2]) Хвал. Лебежайка, Наталья Ананьева и Красносл. Мамалаи, Тихонъ Васильчиковъ.

rakastamalleen ja häntä enimmin kunnioittaneelle pojalle; eipä siellä suotta sanotakkaan, että „mihin mato ei pääse, — ihminen pääsee“ (*konaška-vasta suks afilensuva — loman säpäli suvai*) [1]. Hiukan toisin on asia Ersassa, vaikka täälläkin on kaikki isän vallassa ja hänestä aina riippuu kuka talon saa; erotus on siinä, että Ersassa ensin tavallisesti määrätään maatilan raha-arvo, jaetaan tasasiin osuuksiin, ja sitten vasta on jakautuvien heittäminen arpaa. Tapahtuu niinkin, että jos jonkun jakautuvista olisi erittäin mieleen saada juuri talo omalle osuudelleen, niin silloin hän, saatuaan kaikkien jakoon osanottajien suostumuksen, lähestyy veljeään, joka on talon saanut, tarjoten hänelle luovutusrahoja; jos tämä silloin suostuu, niin ilmoittaa suostumuksensa sillä, että kuljettaa veljensä ulko-ovelle, käskien käymään käsin kynnykseen, ja sanoo: „Särko elättäjä! tuoss' on sinulle uusi isäntä“, jonka jälkeen, valiten kuolleista edeltäjistään onnellisimman, lisää: „hän on isoisän isän Iivanan pojanpojan poika!“ [2]). Jollei talon saanut luovutusrahoihin suostu, niin ei sille mitään voi, sillä pakottaa häntä luopumaan talosta ei ole kukaan oikeutettu. Äiti elää minkä pojan luona itse tahtoo, vaan useimmiten hän jää elämään sen luo, jonka käsiin talo joutui, koska vanhus tahtoo tietysti jäädä „vanhoilleen“.

Aivan toisenlainen, kuin poikien, on mordvalaisessa perheessä tyttöjen asema, joita pidetään vaan hyvänä työvoimana ja sentähden pidätetään niin kauan kuin mahdollista miehelään menemästä. „*Koza äl'dä af — uskai vaksak stir'*“ (missä tamma ei vedä — valjasta tyttö), sanoo moksalainen, vaan samalla jättää tytön aivan palkitsematta hänen vaivoistaan perheen hyväksi; mutta toiselta puolen taas, kuin hän tahtoo lähteä perheestä vanhempien suostumuksella tai „lisezin“ kautta, kaikki kotolaiset puuhaavat, että perhe saisi asianomaisen korvauksen kadotetusta työvoimasta. Moksassa esimerkiksi ovat veljet velvolliset ainoastaan elättämään sisartaan, eivätkä anna hänelle yhtään mi-

---

[1]) Мамалаи, Т. Васильчиковъ.

[2]) Городъ Катлинъ, Елена Гордѣева.

tään apua myötäjäisten ja pukujen laittamiseen, jotka, sivumennen sanoen, tulevat koko kalliiksi; tosin kyllä he ovat velvolliset laittamaan hyvät häät, joitten toimeenpanemisessa ei muuten yksikään mordvalainen rahoja säästä. Ersassa, luultavasti voimakkaammasta venäläisestä vaikutuksesta, tapahtuu niin, että veljet toisinaan antavat suostumuksen mukaan jotakin sisarelleen, mutta tässäkään ei isä ilmaannu perinnön-antajana, vaan isän perilliset itse, jotka, jolleivät tahdo sisarelleen mitään suoda, voivat koska tahansa nousta isän tahtoa vastaan, eikä heitä voi kukaan tästä vastustuksesta tuomita, koska semmoinen katsantotapa asiaan on suora seuraus kansallisista katsantotavoista naiseen. Tietysti kuin isältä jää eloon ainoastaan tytär, on hän oikeutettu antamaan sille talonkin ja koko omaisuutensa jakamatonna, eikä tässä ole kenenkään tyytymättömyyttään lausuminen, koska tytär on tällöin ainoa perheen edustaja. Jos jonkun erityisen onnettomuuden sattuessa isä jää äidin kanssa ihan lapsettomaksi, niin tämmöisen kuolon kohtaaman perheen omaisuus ei joudu missään tapauksessa kunnan omistukseen, vaan ollen nähtävästi Jumalan vitsauksen alaisen perheen omaa, se joutuu käytettäväksi hyviin tarkoituksiin. Enemmän käytännöllisemmässä Ersassa on tapahtunut, että melkoinen osa omaisuutta tämmöisessä erinomaisessa tapauksessa on siirtynyt poiskuolleen perheen lähemmille sukulaisille, nimittäin isän veljien perheisin; mutta tässäkin arveltiin, että moinen laiton perimys ei ollut miksikään hyväksi, vaan vei omankin omaisuuden niiltä, jotka olivat vastaanottaneet poiskuolleitten omaisuuden, jolloin heillä kaikki meni menojaan, [1]) *„Lomatnen' kulama — Škain valama“* (ihmisen kuolema on Jumalan tahtoma), sanoo moksalainen ja on lujasti vakuutettu, että käyttää hyväkseen Jumalan rankaiseman perheen omaisuutta on suuri synti. Ersassa tämmöinen omaisuus menee tavallisesti kirkoille ja köyhille, vaan Moksassa se annetaan mieluummin luostariin, ikuisten muistiaisrukousten pitämiseksi vainajien edestä. Joka kylässä löytyy varmaan niin kutsu-

---

[1]) Самар. Семейкино, Антонъ Мосѣевъ.

tuita tschernitschkoja, s. o. mustia naisia, erakkonaisia, jotka ovat vetäytyneet pois maailmasta ja sen huvituksista, asuvat henkensä pelastukseksi syrjässä muista asumuksista, pienissä mökeissä, jotka heille ovat rakennetut milloin heidän omien perheeläistensä kustannuksella, milloin armeliaitten ihmisten antimilla, kylän takamailla; sattuu tietysti, että tämmöinen erakkonainen kokoo koko joukon vaatetta ja rahaa „polsaltyiriensä“ (psalttariensa) lukemisella, ja elää sitten kiitellen, mitään puutetta kärsimättä. Vanhemmat eivät pane koskaan vastaan, jos tytön tekee mieli erakko-nunnaksi, ja, jos hän jää ainoaksi perheen edustajaksi, koko perheen omaisuus menee hänelle perinnöksi, ja hän menettelee sen kanssa niinkuin tahtoo; ei vakuuteta koskaan tapahtuneen, että moinen erakkonainen olisi omaksi hyväkseen tämmöistä omaisuutta vastaanottanut, vaan hän aina jakaa kaiken kirkoille ja kerjäläisille.

Vihdoin voi vielä niinkin onnettomasti käydä, että isä, jaettuaan eläessään omaisuutensa lasten kesken, jääpi heidän kuoltuaan ypö yksikseen. Tässä tapauksessa joutuu isä ehdottomastikin omien lastensa perilliseksi, ja aivan oikeuden mukaan, niinkuin Mordvassa sanotaan, koska perheen yhteiseen omaisuuteen kuuluu välttämättä sekin, minkä hän itse on hankkinut omalla työllään. Jos tämmöiselle isälle jääpi lapsia, mutta yksi tai kaksi jo erotetuista lapsista kuolee eikä jätä mitään jälkeläisiä, niin vainajien omaisuus siirtyy takasin isälle, joka sen voi jättää joko omiin hoteisinsa taikka uudestaan jakaa eloon jääneiden lasten kesken, sillä, aivan samasta syystä, tämän omaisuuden kokoomiseen olivat muutkin lapset ottaneet välitöntä osaa. Mitään erotusta siinä omaisuudessa, minkä sellaiset lapset ovat vanhemmiltaan saaneet ja minkä he ovat itse hankkineet, ei tällöin tehdä.

Mitä koskee aviopuolisojen keskinäistä perimystä, ovat heidän oikeutensa tässä suhteessa aivan erilaiset, niin että kuin miehelle annetaan perheessä sama sija kuin veljelle, — vaimo miehensä jälkeen jää oikeudettomaksi ja täysin riippuvaksi siitä onko hänellä lapsia vai ei. Mies on aina vaimonsa perillinen Ersassa, vaan vaimo suorastaan suljetaan

pois perimyksestä, ja vainajan omaisuus siirtyy hänen lapsilleen, s. o., heidän holhoojilleen; Moksa on päinvastoin nähtävästi mennyt kehityksessään pitemmälle, ja jos vaan miehen kuoltua vaimo jääpi „äitileskeksi“, niin vainajan omaisuus siirtyy hänelle; näkyykö tässä tosiasiassa venäläistä vaikutusta, vai onko moinen katsantotapa itsenäisesti kehinnyt, on vaikea päättää. Jos miehen isä ei ole vielä ennättänyt erottamaan poikaansa, ja tämä, ennen pesäjakoa, kuolee, niin saapi vaimo siinä tapauksessa, että hänelle on jäänyt lapsia, miehensä osuuden; miehellä puolestaan, niinkuin edellisestä nähdään, ei ole mitään saamistakaan, sillä tyttärelle ei osuutta anneta, *) mutta vaate- ja koristustavarat hän itse kyllä kysymättäkin ottaa, jollei vaan vaimo ole jo ajoissa pyytänyt häntä jättämään talouskapineensa eri sukulaisille, tavallisesti nuorimmille sisarilleen; jos mies on elänyt sovussa vaimonsa kanssa, täyttää hän vainajan pyynnön, jollei, niin ei häntä kukaan siitä voi tuomita. Uusi avioliitto ei vaikuta mitään tähän perimykseen, sillä tässä ei omaisuus siirry eloon jääneelle puolisolle, vaan lapsille, jotka huolimatta uudesta avioliitosta, voivat olla nälkäsiä ja janosia. Huomattava on se erotus, mikä ilmaantuu kansallisissa katsantotavoissa erotetun pojan omaisuuden suhteen, kuin poika on jättänyt vaimonsa lapsettomaksi vainajan isän eläessä ja hänen kuoltuaan; tässä on taaskin Moksa paljoa inhimillisempi, ja taaskin me kerrassaan kieltäydymme päättämästä, onko se puhtaasti kansallinen katsantotapa, vai onko se syntynyt yhteydestä naapurien kanssa, sillä moisia vuorovaikutuksia on Ersassa paljoa enemmän kuin Moksassa. Ersassa tämmöinen omaisuus menee kokonaisuudessaan takasin perheelle, jolloin vaimo saa ainoastaan jotakin „muistoksi“, ja senkin, jos vaan kaikki suostuvat moiseen lahjaan; Moksassa sitävastoin semmoinen omaisuus jätetään lesken haltuun, huolimatta siitä, ettei tälle jäänyt lapsia kuolleelta mieheltään, sillä: *„af mar'lu šumu ulį, mez mar'tnen' af-*

*) Tekijä tarkoittaa tietysti, että miehellä, kuin hänen vaimonsa on kuollut, ei ole mitään saamista vaimon isältä.

Suom. muist.

ulį“ (ei ole omenapuun syy, ettei ole omenoita), — kaiketi on näet tarhuri huonosti hoitanut. Ersassa vaimo miehensä kuoltua lasten täys'ikäisyyteen asti toimii ainoastaan niitten holhoojana; vaan Moksassa hän jääpi omaisuuden täydelliseksi ja täysivaltaiseksi emännöitsijäksi, hän voi aivan itsenäisesti sitä hallita, kuinhan ei sitä myy eikä panttaa, sillä edellisessä tapauksessa voivat sukulaiset tulla väliin ja kieltää, ja pantata taas ei voi mihinkään, jollei ehkä yksityisiin käsiin, jolloin tämä suoraan haiskahtaa omaisuuden joutumiselta pantinottajan valtaan, mikä tietysti pakottaa kaikkia orvoille läheisiä ihmisiä nostamaan melua. Omituista on, että leski, jonka on kerran jo onnistunut jäädä taloon holhoojaksi tai täydelliseksi emännäksi, ei enää koskaan, kuolinpäiväänsä asti, voi tätä oikeutta kadottaa, vaikkapa lapset tulevatkin täys'ikäisiksi, menevät naimisiin ja saavat omia lapsia, ellei vaan hän itse ikävysty talouden puuhiin ja omasta tahdostaan jaa omaisuuttansa lasten kesken; Moksassa tosin tällöinkin pojat pitävät neuvotteluja hänen kanssaan, eivätkä miniät häntä muuten kutsukkaan kuin „*otsjudäd'ja*“ (isoksi äidiksi) sekä kohtelevat kaikella mahdollisella kunnioituksella. Niinkuin eloonjääneet lastenlasten lapset Mordvassa pyytävät „nykimään suurta kellonkieltä“ isoisän isän kuollessa, niinpä soitetaan kylän suureen kelloon, kuin äidinäidin äidin kuollessa lastenlasten lapset jäävät eloon; — „itse synnytti — kerran Ved'asyiravaa rukoili; tytär synnytti — kahdesti rukoili; vunukka synnytti — eipä rukoillutkaan, Ved'ava itse kantoi“, niinkuin minulle eräässä paikassa [1]) selitettiin, tarkoittaen tällä, että mummo on nähtävästi tehnyt Jumalalle hyväntyön, jos on elänyt lastenlasten lasten syntymään asti.

Jos kuolevalla perinnönantajalla, jolla on yksityinen omaisuus, taikka perheen omaisuuden ainoalla edustajalla ei ole sukulaisia suoraan alenevassa polvessa, niin Ersassa kutsutaan perintöä saamaan sivu-perillisistä kuolleen miehen serkut, vaan ei suinkaan naisen serkkuja; jollei semmoisia taas ole, niin naisserkut eivät peri, ja omaisuus siirtyy miesser-

---

[1]) Город., Катмисъ, Елена Гордѣева.

kuille toisessa polvessa (pikkuserkuille) j. n. e.; sitä vastoin Moksassa taas käy perimys seuraavassa järjestyksessä: ensiksi kutsutaan miesserkut miehen kannalta, sitten samat vaimon kannalta, sitten miehen naisserkut, vaimon naisserkut, miehen miespuoliset pikkuserkut j. n. e. omaisuuden täyteen perinnöttömyyteen asti.

Koska vaimon taloon tuomaan omaisuuteen kuuluu etupäässä, jollei ainoastaankin, talouskapineita ja pukukoristeita, niin ei se tietysti ole miehille juuri mistään arvosta; he eivät edes käännä huomiotaan äidin omaisuuteen, ja siinä tapauksessa, että hänen jälkeensä jääneissä koristuksissa on joku määrä kultasia ja hopeisia rahoja, antavat mielelläänkin semmoiset koristukset naisille, joille moiset esineet ovat todellakin tervetulleita. Moksassa on pojilla myöskin oikeus äidin jättämään omaisuuteen, mutta eivätpä ne täälläkään rupea kilpailemaan sisariensa rinnalla ja jättävät kaiken näitten viimeisten haltuun. Tietysti jos vaimo-vainajalle ei tyttäriä ole eloon jäänyt, niin hänen omaisuutensa jaetaan poikien kesken, vaan vainajan perheesen ei hänen omaisuutensa milloinkaan takasin siirry Ersassa, ja Moksassakin vaan siinä tapauksessa, että kuolema on seurannut heti mieheläänmenon jälkeen; semmoista sanotaan tapahtuneen, mutta harvoin.

Kuin taloon jää emännäksi leski-äiti, niin eivät hänen lapsensa voi mitenkään olla noudattamatta hänen mieltään, saati sitten vastoin hänen tahtoaan ajatella isoisän tai isän omaisuuden jakamista. Jos tämmöinen mahdottomuus mordvalaisissa oloissa tapahtuisikin, niin ei se kumminkaan mitään auta, sillä äiti kieltää heitä jakautumasta ja voipi vihdoin laittaa heidät pois ilman mitäkään. Toinen on asia, jos äiti itse haluaa toimittaa lapsilleen jaon; silloin hän jättää itselleen mielenmääräisen osan, ja loput jakaa tasan kaikkien kesken, unohtamatta tyttäriänsäkään, jotka muuten eivät saa mitään hänen kuoltuaan, ja sentähden antaen heille, vaikkei tosin niin paljoa kuin pojille, niin aina kumminkin jonkun osan; tämmöistä jakoa nimitetään „*avatnen' java*“ s. o. akan jaoksi, ja sanotaan leikillä, että „akan jaossa saa varpunenkin kylläkseen“ (*avatnen' javasa i nar-*

mịn uli topịtsta), s. o. jokaiselle, joka tavallisesti muuten joutuu jaossa alakynteenkin, riittää palanen. Jos leski ei itselleen mitään jaossa jätä, niin antaa hän jollekin pojistaan enemmän ja siirtyy sitten tämän luo asumaan, sillä jollei hän olisi pojalleen tuonut omaksi leski-elatuksekseen hiukan lisiä, niin poikapa, näinä tämmöisinä aikoina, ehkä rupeisikin häntä pois ahdistelemaan, mutta nytpä näin ollen hän esiintyy talossa toivottuna vieraana ja voipi kaikkina aikoina, jos pojan puolelta osotetaan puuttuvaa kunnioitusta, ottaa häneltä liikaosan takasin, ja lähteä sen mukana toisen poikansa luo, jopa naimisissa olevan tyttärensäkin luo, niinkuin usein tapahtuu.

Sotamiehen asema perheessä ei ole erittäin viehättävää laatua, sillä Mordvassa ollaan jostakin syystä vakuutettuja siitä, että sotamiestä „*punjä kormai*“, s. o. nappi elättää, hänen sotilaspukunsa nimittäin, ja samalla väitetään, että „*otsjuzar, soldat i pop af — pidjaiht kši, a topịtstat*“ (keisari, sotamies ja pappi eivät leipää leivo, vaan ovat kyläisiä.) Puhetta siitä, että sotamies muka palvelisi koko perheen puolesta, emme tunnustaaksemme ole missään kuulleet, ja erittäinkin nykyjään, kuin on yleinen asevelvollisuus voimassa ja kuin viimeisen turkkilaissodan johdosta on tultu Mordvassa siihen varmaan vakuutukseen, ettei ensimmäisen luokan vapautuksetkaan pelasta sotapalveluksesta, ei voi moinen katsantotapa mitenkään kansaan juurtua. Tosin ei sotamiehen asemaa pidetä tämmöisenä jokapaikassa ja, vaikka Moksa onkin luonut nuo kaksi ylläkerrottua sananlaskua, se itse kumminkin pitää häntä yhtäoikeutettuna perheenjäsenenä; ainoastaan Ersassa ei sotamiehen osuutta ole olemassa, ja sielläkin aikaa myöten, palvelusajan lyhyyden tähden, täytyy tässä suhteessa muuttaa kansallinen tapa ja erottaa sotamiehellekin osuutensa. Tapa on syntynyt nähtävästi niinä aikoina, jolloin sotamiehen piti palvella 25 vuotta, s. o. jolloin hän tuskin koskaan, paitsi ehkä poikkeustiloissa, palasi enää kotiseuduilleen, eikä siis ollut välttämätöntä pitää huolta hänen tulevaisuudestaan; siitäpä onkin kai saanut alkunsa sananlasku: „sotamies on Keisarin käsissä“ (*soldat*

otsjuzartnen' käštnensa), s. o. perheen ei tarvitse enää pitää huolta sotamiehestä, kuin hänestä huolehtii Keisari. Perustuen tämmöisiin käsityksiin sotamiehestä ja hänen palveluksestaan, ei Ersassa ollenkaan jaeta osuutta sotamiehen hyväksi, vaan annetaan hänelle ainoastaan juomarahoja ennen rekryyttien uloslähtöä, jotakin hellitetään matkatarpeiksi ja joskus lahjana laitetaan milloin rupla, milloin kaksi, milloin rahan puutteessa vaan „terveisiä ja vanhempien siunaus ikiajoiksi.“ Moksassa on asianlaita toinen, ja sotamies saapi yhtäläisen osan kuin kaikki muutkin, joskus pienellä lisäykselläkin sen johdosta, että on palveluksessaan kärsinyt — „hampaistaan“ (*peitnen vastįsa*), joita on harjoituksissa kadottanut, niinkuin Moksassa piloilla sanotaan. Onpa Ersan ja Moksan välillä erotusta vielä seuraavassakin: edellinen antaa sotamiehen vaimolle ynnä lapsille osuuden pesäjaossa, mutta ainoastaan sillä ehdolla, että avioliitosta on lapsia, ja ettei sotamies vieraassa maassa ollessaan unohda perhettä, vaan ajottain lähettää perheeläisille rahoja; sitä vastoin jälkimmäisessä on totuttu siihen, että sotamies palvelukseen astuessaan ei missään tapauksessa kadota oikeuttaan osuuteen perheen yhteisessä omaisuudessa huolimatta siitä, onko hänellä vaimoa vai ei, onko hänellä lapsia vai eikö Jumala ole niitä hänelle suonut. Suurimmaksi osaksi, monivaivaisesta palveluksestaan palattuaan, sotamies (jos hänellä on siihen oikeus) saa osuutensa sen suuruisena kuin se oli jätetty, vaan ei tietysti mikään estä sukulaisia tätä osuutta enentämästä, ainoastaan vähentää sitä entisestä määrästä ei heillä ole oikeutta; tässä riippuu yleensä kaikki sovinnollisuudesta perheeläisten ja palveluksesta palanneen sotamiehen välillä, eikä tähän sovinnollisuuteen vähässä määrässä vaikuta keskeymätön ruplasien lähettäminen kotipuolelle, sotamiehen palveluksestaan kotiin tuoma rahakukkaro, ja vihdoin, jo sotamiehen taipuvaisuuskin auttamaan perhettä sekä vastaisuudessa omalla työllään että palveluksessa kokoomallaan säästöllä.

Mordvankansa ei ole lukutaitoinen; tosin on siellä täällä „ulkomaalaisia malli-opistoja“, mutta ne ovat luultavasti

vaan „malliksi“ laitetutkin, koska niissä käydään hyvin vähän; on kyllä muutamia mordvalaisia, jotka ovat näissä kouluissa oppijakson suorittaneet, onpa yksi ja toinen pitemmällekin mennyt; vaan enemmistö välttää tarkasti näitä kouluja, koska siellä opetetaan venäjän kielellä, eikä mordvalainen vielä tiedä, onko edes tarvis tietää kaikkea sitä, mitä siellä opetetaan. Kirjoitustaidon puutteen tähden ei ole olemassa mitään kirjallisia testamenttejä, ja koskapa sanotaan „kuoli — maan läpi meni“ (*kulis — modan jotks jaksis*), ei tarvitse suullisiakaan määräyksiä varten odottaa kuolinhetkeä. Kuin mordvalaisessa perheessä isän vallalla on niin suuri merkitys, niin tietysti jokainen isän-kudasyirin määräys tulisi täytetyksi, niinkuin Jumalan tahto, vaan siinäpä onkin asia, ettei tätä varten koskaan ilmaannu sopivia tilaisuuksia.

Mordvassa vakuutettiin meille, että jokaisella isällä, kudasyirilla, on täysi valta määrätä kuollessaan perintö- ja ansio-omaisuus yhdelle tai muutamille kaikista perillisistä, jopa sen ohessa semmoisellekin, jolla muuten ei ole mitään oikeuksia perintöön, vaan kansa ei muista milloinkaan semmoista tapahtuneeksi, sillä miksipä hän juuri loukkaisi muita perillisiään; toista on, kuin ukko vielä kerran kuolemansa edellä kaikkien kuultavaksi kertoo tahtonsa, kuinka hänen jälkeensä jäävä omaisuus on säännöllisimmin ja tasaisimmin jaettava, — tämä jälkimmäinen määräys muuttuu pyhäksi ja pidetään pyhänä, sillä jos viimeistä tahtoa ei panna toimeen, tullaan tekemisiin Mastyir-Pasin kanssa, jonka mehiläistarhaan vainaja siirtyy [1]), ja tämä ei kärsi leikkiä, vaan heti tappaa tottelemattomien karjalauman ruttotaudilla, joka onkin vaan siinä, että elukkoihin ilmaantuu erityisiä matoja, jotka ovat tunnetut „Mastyir-Pasin matojen“ nimellä (*Mastyir-Pazin sukst*). Ersassa vielä toisinaan, mutta hyvin harvoin sielläkin, tapahtuu, että isä tekee pojan perinnöttömäksi jostakin erityisemmästä tämän röyhkeydestä, vaan Moksassa ei tähän esimerkkiä ollenkaan löytynyt ja sanottiin ikäänkuin kauhistuen: „kuinka se voisi tapahtua“ (*koda*

1) Верхисъ, Мамалай, Семейкино.

maštai tä uljma?). Toinen on asia, jos poika itse eksyy kokonaan pois kotoa, lähtee jonnekin kauas työhön ja sinne katoaakin, jos siellä tarvitaan työväkeä, eikä anna itsestään tietoa, — silloin, ehkä 20 vuoden perästä, voi häntä pitää teille tietymättömille menneenä, ja olla hänelle osuutta jakamatta; vaan jos hän tietoja itsestään antaa, jää hänen palasensa aina hänen varalle, erittäinkin, jos hänen lähettämistään kirjeistä on muutamia viideläkin sinetillä lakattuja. Kuin isä tekee pojilleen jaon, vaan luottamatta heidän tunnollisuuteensa kumminkin jättää itselleen osuuden, niin voi hän tämän osuuden kanssa menetellä niinkuin tahtoo, vaikka useimmiten sekin menee yhteiseen pesäjakoon. Mitä äitiin koskee, niin on hänellä oikeus antaa osuutensa, jos hän semmoisen erikseen saa, kelle tahansa, vaan Ersassa on tässäkin kohden raja hänen vallalleen pantu, sillä syrjäyttämällä poikansa ei hän voi luovuttaa osuuttaan tyttärien hyväksi.

Ei kukaan koskaan ole määrännyt perillisten velvollisuuksia testamenttaajaa kohtaan, saati sitten hänen omaisiansa ja sukulaisiansa kohtaan, vaan kaikki tässä perustuu velvollisuuden ja kiitollisuuden tunteesen; mahdotonta on tietysti laskea tätä kaikkea sääntöjen alaiseksi, vaan jokainen menettelee asiassa niinkuin paraiten tietää, vaikka yleisiä vaatimuksia ikäänkuin sanattomasta suostumuksesta onkin olemassa; joka tapauksessa kaikki perustuu väleihin bona fide. Luonnollista on, että perinnönsaaja on velvollinen antamaan mahdollisuuden mukaan hyvää hoitoa perinnönantajalle ja kaikille hänen omaisilleen, varustamaan alaikäisiä sukulaisia jollakin talonpojille välttämättömällä tietovarastolla, kohtelemaan kaikkia ystävällisesti, kunnialla hautaamaan perinnönantajan ja pitämään muistiaispäiviä joskus 6 viikkoa, joskus vuoden, mutta milloin 18:kin kuukautta, vainajan viimeisen tahdon mukaan, ruokkimaan tyttäriä ja auttamaan heitä kunniallisiin naimisiin, että muut heitä hakisivat, eivätkä he itse lentäisi ensimmäisen vastaantulijan kaulaan j. n. e.

Jos tapahtuu, että mies ja vaimo jotenkin pahoittavat Ved'-avan mielen, jonka huolena ovat synnytys-asiat, ja

„omenapuu“ jää hedelmättömäksi kuin mies jo tuntee kuolemansa lähestyvän, niin hän voi, pelkäämättä mitään riidanhaluisia ihmisiä, täydellä oikeudella luovuttaa omaisuutensa lapsettomalle vaimolleen, eivätkä miehen sukulaiset missään tapauksessa ole oikeutetut ottamaan vaimolta perintöä pois, vaikkapa hän, itkettyään kyllikseen esimmäistä miestään, päättäisikin uudestaan hakea onneaan toisessa avioliitossa.

Usein saimme kuulla siitä, kuinka testamenttaajain viimeistä tahtoa vastaan rikkojia on kohdannut pikainen rangaistus milloin Mastyir-Pasin puolelta matojen muodossa, milloin taas välittömästi vainajan puolelta, joka ilmestyy yöllä, tukeuttaa niitä, jotka eivät kunnioita hänen tahtoaan, ja toimittaa heille kaikennäkösiä ilkeyksiä; tottelematon kituu kitumistaan, kunnes vihdoin sylkäseekin ja täyttää vainajan viimeisen tahdon ihan tarkkaan — ja kuin pyyhkäsemällä kaikki lakkaa. Eikä ainoastaan isän tahtoa pidetä pyhänä, vaan kuolevan sedänkin tahtoa; vielä pahempi jollei akkaa totella: tässä saapi nähdä semmoisia ihmeitä, että älähän muuta! Öisin alkavat saviastiat särkyä, hevosten harjat ja hännät palmikoidaan, mehiläiskeot heittelee ylösalasin — kyllähän ne akan konstit tiedetään! Kuinka tässä siis ollakkaan testamenttaajan tahtoa vastaan, kuin sitten kumminkin on nääntyminen! Onpa tapahtunut, että jako huomataan epätasasesti toimitetuksi, silloin lähdetään ukkojen luo suruineen, vaan eivätpä nämätkään mitään siihen voi, koska ensiksikin: testamenttaaja on kumminkin vanhin, eikä kunta koskaan tahdo osottaa tietä, miten kieltää vanhemmilta kuulijaisuutta, ja toiseksi voi kunnankin käydä asiassa huonosti: onpa ollut esimerkkiä siihen, että koko karjat ovat sukupuuttoon hävinneet, tahi mehiläiset kuolleet.

„Herrat ne kirjoittavat tahtonsa, eikä heitä sittenkään kuulla, mutta meillä jo vanhastaan on tapana pitää annettua sanaa pyhänä asiana — ei sitä kirveelläkään pois hakata.“ Ja tämän todistukseksi minä vietiin metsään, osotettiin merkkejä puissa, hakattiin ne pois, ja minä kumminkin näin puunrungossa saman hakatun merkin jäljen. Mordva-

lainen ei pidä ensinkään välttämättömänä pyhittää annettua lupausta panemalla se paperille, sillä hän muutenkin tunnustaa sen salaisen ja pyhän merkityksen; joskus sattuu aivan tarkoituksetta sana suusta ryöstäytymään — ja kas! — tuossa paikassa käykin niinkuin olit sanonut, ja tässä tavallisesti tuodaan esiin joukko esimerkkiä siihen, kuinka varomattomalta äidiltä, joka tuskastuneena oli lapsestaan sanonut: „piru hänet periköön", piru oli todellakin lapsen perinyt, ja lopuksi vielä juhlallisen näkösinä sanotaan: „sinä kuunteleppas mitä pappi sanasta lukee — se on suoraan Jumalalta." Ja kummallista! sama ylenluonnollinen merkitys annetaan sanalle mordvalaisessakin pakanuudessa. „Kaikki jumalat valitsivat itselleen kaikenlaisia luontokappaleita, ainoastaan Ineschke-Pas unohti, että hänkin tarvitsee palvelijoita. Yksi otti väkevän ja sarvekkaan, toinen väkevän ja hampaisen, kolmas korjasi jäännökset, ja jäi vaan laihahko, alaston ja heikko ihmis-raiska sekä mehiläinen, joka silloin oli mettä noutamassa, lenteli työssään eikä jumalien silmiin sattunut. Kuin Ineschke-Pas näki mehiläisen, kuinka tämä lenteli, mettä käpälissään, huudahti hän: „tuostapa minulle työntekijä — pyhä ahkeroitsija!" Katsoo siitä ja näkee jonkun nurkassa loikoovan; kaikki tätä ahdistavat, kaikki saaliista pois työntävät... „No, pitääpä minun nään-mä sinutkin vaivasen ottaa huostaani", virkkoi Ineschke-Pas, „muutenpa sinua ilman minua kolahutellaan, vaan etteivät kolahuttelisi, annan sinulle semmoisen ominaisuuden, että tulet kaikkia muita korkeammaksi ja väkevämmäksi." Lähestyi siitä ihmistä, ja tämä kuin varpunen avaa hänelle suutaan, kuin ei kykene itse ruokaansa hakemaan; puhalsi hänen suuhunsa Ineschke-Pas, ja ihminen äkkiä kurottautui hänen luokseen ja lausui: „aljai." Siitä ajasta tähän päivään asti on lasten ensimmäinen sana, minkä puhumaan oppivat, — „aljai" [1]). Kuin sanan synty on näin johtunut Ineschke-Pasin puhalluksesta (*Pazin'-pška*), josta tekosana puhua on ersaksi: *pškadoms* (suoml.: *puhua*), onkin ymmärrettävää, mim-

---

[1]) Княгин., Ревезень, Кирила Зайцевъ.

moisen merkityksen kansa antaa kuolevan viimeiselle sanalle, sillä hän ikäänkuin laskee itsestään ainiaaksi Pasin puhalluksen. Jos joku alkaisi riidellä suullista testamenttia vastaan, niin eipä voisi kunnallisoikeuskaan menetellä vastoin testamenttaajan viimeistä tahtoa, sillä ukot nousevat vastaan kuin yksi mies, jos vaan pari vierasmiestä todistaa, että vainajan tahto todella oli sellainen. Moksassa ei ole tämäkään tarpeellista, vaan riittää jo sekin, että perillinen vannoo ukoille, että jos hän puhuu perättömiä, niin „vainaja minua rangaiskoon!" (*kula muvįrazaman'!*). Joskus sekä Ersassa että Moksassa kutsutaan „vakuuden vuoksi", katsoen siihen että kansan siveydellinen ponsi alkaa yhä enemmän horjua, vierasmiesten toimeen rippi-isä, kylän vanhin tai yleensä joku paikkakunnalla arvossa ja kunniassa pidetty mies, vaan tämä ei ole suinkaan välttämätöntä. Ersassa arvellaan kumminkin kolmea vierasmiestä paremmaksi, mutta Moksassa tyydytään kahteen, jopa yhteenkin, jos hän on homo bonus; harvoin ja vaan pakosta otetaan akkoja todistajiksi, mutta silloinpa ei vähempää kuin kolme todistajaa voi tuodakkaan, koska kahdella ämmällä on yhden miehen järki (*kaftasa avatnenesa ulį fkan aljan jon*) [1]. Perinnönantajan suullinen määräys ei kaipaa ollenkaan mitään vahvistusta kyläkunnan kokouksen tai kunnallishallituksen puolelta, koska näillä ei ole siinä mitään tekemistä; joskus, jos perheessä on riitoja, ilmaantuu testamenttaaja itse ukkojen tai naapurien luo lausuakseen tahtonsa varalta vierasmiesten läsnäollessa, vaan tämä on hänen vallassaan, eikä ole mikään conditio sine qua non; jos testamenttaajan määräyksissä on semmoisia kohtia, jotka ovat ristiriidassa kunnan etujen kanssa, esimerkiksi tekevät vahinkoa keskinäiselle takuulle *), niin semmoinen testamentti jää luonnolli-

---

[1]) Инсар., Адашево, Өедоръ Эртовъ.

*) Venäjällä talonpojat useimmin paikoin eivät ole itsenäisiä maanomistajia, vaan maksavat siitä vapautus- eli lunnasrahoja. Näitten sekä yleensäkin kruunun ylöskantojen oikeasta suorittamisesta ovat he kylittäin keskinäisessä takuussa, jota tässä tarkoitetaan.

Suom. muist.

sesti suorastaan toimeenpanematta. Paikoittain Ersassa löytyy varsinaisia testamentin toimeenpanijoita eli toimitusmiehiä, vaan Moksassa ei voida mitenkään vielä ymmärtää niiden merkitystä, sillä siellä ollaan vähemmin niinsanotun kulttuurin vaikutuksen alaisia, s. o. ei pidetä mahdollisena olla täyttämättä testamenttaajan viimeistä tahtoa. Jos jonkun hupakon päähän pistäisi kumminkin kirjoittaa testamenttinsa, niin eipä sopivampaa paikkaa voi löytääkään tämän paperin kyhäämiseksi kuin on kirkko, mutta esimerkkiä tähän on hyvin vähän. Testamentin-antajain määräyksiä panevat täytäntöön yhteisesti kaikki perheeläiset, mutta jos niitä toimeen saatettaessa syntyy riitoja ja rettelöitä, niin ainoaksi keinoksi jääpi kääntyä apua ja neuvoa hakemaan naapuriukoilta, joitten lausunnon pätevyyden tunnustavat epäilemättä kaikki riitelijät, vaikkei ratkaisu olisikaan heille edullinen.

Mitään erityisiä tapoja ei Mordvassa löydy, jotka koskisivat sen perinnön säilyttämistä, mikä siirtyy joko testamentin taikka tavallisen perimyksen nojalla; omaisuuden säilyttäminen jääpi itse kuoleman-jumalan huoleksi, jonka kanssa ei ole leikkimistä. Tapoja perimys-oikeuteen astumisesta ei myöskään ole olemassa; koko asia on vaan siinä, että 41:nä päivänä perinnönantajan kuoleman jälkeen uusi isäntä, seisten kynnyksellä, ottaa molemmin käsinsä oven pieliin ja kaikki kotolaiset kulkevat hänen käsiensä alitse, osottaakseen täten tunnustavansa hänen isännyyttään talossa; sitten hän leikkaa „osondam-palin“, jakaa jokaiselle läsnäolevalle jäsenelle palasen ja syö itsekkin semmoisen lausuen: „*Škai-kormilets', blagoslovomist'!*“ *), ja sitten astuu jo suoraan talon hallintoon.

Jos leski kuolee jättäen jälkeensä alaikäisiä lapsia, niin ei mitään perukirjoitusta heidän omaisuudestaan toimiteta, koska Mordvassa ei ole vielä kuuna päivänä kuultu esimerkkiä siihen, että kukaan olisi hyväkseen käyttänyt or-

---

*) = Schkai-elättäjä, siunaa!

Suom. muist.

pojen omaisuutta, jotka kaikki ovat Ved'-asyir-avan suojeluksen alaisia; ei hän koskaan salli orpojen omaisuuden loukkaamista, vaan rankaisee ankarasti tapaa vastaan rikkojaa: tämän vaimo kuolee synnytystuskiin ja lapset menevät manalaan kaikki yhdessä vuodessa.

Esine-oikeus.

„*Parši*“, ersaksi „*parotši*“, s. o. omaisuus, voi olla monta lajia ja ennen kaikkea Moksassa pannaan merkille omaisuusmuodot: „*kud*“ (talo), „*moda*“ (maa), „*švataš*“ (karja) ja „*sjora*“ (vilja); mitään käsitystä irtaimistosta ja kiinteimistöstä ei mordvalaisilla ole, vaan kuin tahdotaan vähän yleisemmin mainita noita eri lajeja, niin sanotaan: „*kazavu*“ (ers. *kazov*) ja „*afkazavu*“, s. o. kasvullinen ja kasvuton. Ensinmainittuun omaisuuden lajiin kuuluu: maa, karja ja vilja, mutta jälkimmäiseen ainoastaan talo. Omaisuuden synnyn suhteen osataan Mordvassa erottaa: isoisänperintö („*otsjualjai*“), johon kuuluu kaikki se, minkä perhe on ansainnut isoisän isännäksi tulemiseen asti; isänperintö („*aljai*“), s. o. kaikki, mikä on ansaittu ennen isän isännyyttä, ja vihdoin ansio-omaisuus („*läze*“), s. o. kaikki minkä isä isäntänä on perheineen ansainnut. Ersassa löytyy näitä omaisuuksia merkitsemään erityiset sanat: „*pokštäiks*“, „*tätäiks*“ ja „*läze.*“ Huomattavaa on, että aivan omin päinsä isäntä voi menetellä ainoastaan läze'n kanssa, vaan muitten omaisuuden lajien suhteen hän jo tavan mukaan neuvottelee perheeläisten kanssa, ja yleensä häntä tässä suhteessa jotenkin rajoittavat kansan käsitykset otsjualjai'sta ja aljai'sta niinkuin jostakin semmoisesta, mikä kuuluu jakamattomasti koko perheelle.

Moksassa tunnetaan „*mont'sen' moda*“ ja „*iljan' moda*“, s. o. oma maa ja vieras maa, silloin kuin ersalainen on hallussapitämiselle keksinyt omituisen nimityksen „*koimo*“; sen sijaan toiselta puolen moksalainen murre on saanut aikaan

sanan „*sjavama*“ — haltuun-otto, johon tuo etupäässä herraskartanoitten alainen Ersa ei missään tapauksessa ole voinutkaan päästä, koska sekä herrat että etenkin heidän voutinsa ovat tarkalla silmällä pitäneet, ettei kansa ottaisi uusia maita haltuunsa. Sekä ersalainen että moksalainen tuntee, edellinen: „*sovamo*'n“, jälkimmäinen: „*suvama*'n“, s. o. sen, mitä venäläinen talonpoika tarkoittaa nimityksellä входъ = tulo, sisäänpääsö; tämän tavan nojalla talonpojat, maaorjuuden poistamiseen saakka, saivat kaikessa rauhassa käydä herrain metsissä, mistä heillä oli oikeus koota kuivuneita puita, sieniä ja marjoja; tietysti nykyiseen aikaan on tästä tavasta jäljellä vaan suloinen muisto.

Erittäin viehättävää on oppia tuntemaan niinkutsuttuja „*täšks-sjorma*“ (ers.) eli „*täšts-sjorma*“ (moks.), toisin sanoen, kansallisia merkkejä, joita pannaan ihan kaikkiin esineihin, kuin tahdotaan osottaa, kelle ne kuuluvat. Semmoisia merkkejä merkitsimme noin 150, ja osottaaksemme niitten laatua, piirrämme joitakuita niistä liitettyyn tauluseen.

Joka perheellä on välttämättä yksi näitä merkkejä, jolla se merkitsee metsäosuutensa, karjansa j. n. e. Mordvassa mennään vielä pitemmällekin, niin että osataan erottaa muista esimerkiksi toista poikaa perheessä „ved“ taikka kolmatta tytärtä perheessä „ker'sjaf“, merkiten niitä merkillä *a* (katso taulusta), s. o. panemalla numeroluvun merkin alle, ja tyttöä merkiten päällysteellä; sen talonpojan vaimo, jolla on merkki *b*, merkitään merkillä *c*. Jos yksi tai useammat perheen jäsenistä perustavat omat talonsa, niin heidän on viipymättä valitseminen itsellensä erityiset „sjormansa“, ettei heidän omaisuutensa voisi sekaantua isän omaisuuden kanssa; tällöin käyttää suvun vanhin isän „sjormaa“ muuttumatonna, vaan muut muuttavat sen muodon jotenkin, niinkuin näemme merkissä „lisima“, missä keskimmäinen viiva on täytteenä; satuimmepa näkemään myös merkin „kafta pandat“ (k. merkkiä *d*); sen käyttäjä oli nimeltään Vuorinen ja oli perheestä, jolla oli merkkinä ollut „vuori“. Kaikilla Seppäsillä näin merkin „tsiotmar“, vaan se oli joko kaksinkertaisena, taikka johonkuhun suuntaan käännettynä.

Eräällä mordvalaisella Jalkapohjaisten perheestä löysin jalkapohjan merkin, „*pil'gä käd'*“, vaan sen halki oli kaksi samansuuntaista viivaa vedetty (k. merkkiä *e*). Epäilemme tokko kaikkien paikkakunnalla tavattavien merkkien tunteminen olisi mitään välttämätöntä, sillä jokaisen ei ole suinkaan tarvis niitä tietää; riittää jo sekin, että kuka tahansa, nähtyään semmoisen merkin, ei sekoita sitä omaansa, vaan pitää esinettä koskemattomana pyhyytenä, sananlaskun mukaan, jossa opetetaan että: „*iljan täšks-sjorma kättnä polhtai*“, s. o. vieras merkki polttaa käsiä. [1])

Tavallisimpana keinona rajaa merkittäessä käytetään Mordvassa rajavakoa ja kiveä kussakin sen käänteessä; kiven alle on pantu tuhkaa kummankin naapuruksen hiiluksesta, ja heidän merkkinsä, tiileihin piirrettyinä. Semmoinen tiilessä oleva merkki, pistettynä rajakiven alle, suojelee varmasti omaisuutta anastukselta, koska se pannaan „osondam-palin“ leikkaamalla ja seuraavalla rukouksella: „*Škaikormiletsnä! Ineške-Paz aljai! Mastir-Paz raudža! Koda tintints peškä-perättnä vanatada, iljantes afsuvatada, stanä vanada i ton'ts parši!*“ [2]) s. o. Schkai-elättäjä! Ineschke-Pas isämme! Musta Mastyir-Pas! niinkuin omia mehiläistarhojanne varjelette, vieraita tarhoja ette häiritse, niin varjelkaa minunkin tavarani! — Tietysti jos joku rupeisikin tämmöisen manauksen jälkeen kyntämään rajavakoa umpeen, saisi hän tekemistä mordvalaisten kaikkien kolmen pääjumalan kanssa, ja silloin olisi leikki kaukana. Vieläpä ovat vanhat ihmiset huomanneet, että niillä paikoin, mihin rajatiilet ovat kätketyt öisin kytee lämmin tulonen — Mastyir-Pas näet käy soihtuineen tarkastelemassa. Tarkkaan ne vanhat jumalat vartioivat rajoja; ei tarvitse tyttöjenkään, jotka sulhasiaan tiedustavat, kuin istahtaa öiseen aikaan rajakivelle, niin jo saavatkin omin silmin kaiken nähdä, miten heidän on käyvä. Mistä on noita haettava? — Menehän yöllä rajalle, rajakiven luo — täällä hänet varmaankin tapaat, sillä

---

[1]) Краснос.л., Шингарино, Степанъ Атяшкинъ.

[2]) Мамалаи.

mistäpä hän muusta paikasta jumalia etsisi, jollei rajalta. Ei ollenkaan tarvitse teroittaa kansan muistiin rajapyykkien merkitystä, niinkuin joskus venäläisille tapahtuu, pieksemisellä, sillä mordvalainen muutenkin, vakuuttaessaan toiselle totta puhuvansa, lausuu juhlallisesti: „*koda pedjavä jovtan*“ (puhun kuin rajavaolla). Tapahtuu niinkin, että mordvalainen merkitsee metsämehiläis-pesänsäkin merkillä lähimpään puuhun, taikkapa pystyttää vaan seipään ja panee siihen merkkinsä — tämä on myöskin pyhä asia, eikä hänen tavaraansa kukaan kajoo, koskei tuokaan seiväs ole rukouksetta pystytetty.

Omaisuuden saannon tapoja Mordvassa tunnetaan hyvin vähän siitä selvästä syystä, ettei siellä ole tilaa moiselle kehitykselle. Hyvissä paikoissa, missä ei yhdellä maakymmenyksellä ole koko laumaa ihmisiä, käytetään saannon tapana „sjavamoa“, s. o. haltuun-ottoa, vaan tiheästi asutuissa maakunnissa on tämä tapa jo kauan sitten joutunut pois käytännöstä. Esineen voi hankkia löydönkin, Pazin-java'n kautta, s. o. jumalan osan eli lahjan kautta; sitten sen voi hankkia lahjoituksen, oston („*polaftama*“) ja vihdoin uhkaoton kautta maksamattomasta velasta. Vielä on Moksassa yksi laillisen saannon tapa — „*mutsjama*“, se, mitä voisi sanoa „ahkeroitsemisella“ kokoomiseksi; mehiläispesiä haetaan metsistä, etsitään metallisuonia osan saamisesta y. m. s. Luonnollista on, että yleisen maan-vähyyden tähden ei voi olla kysymystäkään semmoisista tapauksista kuin pelto-, niitty- ja metsämaitten, kalastuspaikkojen ja muitten elinkeino-oikeuksien anastamisesta, sillä kellekkään kuulumatonta omaisuutta ei ole olemassa, ja minulle sanottiin monasti nauru suussa: „minne pääsi pistänetkin, siellä joko metsänvahti taikka valtuutettu! Meillä ei ole Jumalan suomaa: kaikki on joko kruunun tai herrojen, mutta meidän maatamme on 4 kymmenysalaa, ja niistäkin 1 $^3/_4$ muokkaamatonta, kuin on näet rouhikkoa.“ Kuullaksemme on kyllä kuultu että heimolaiset, jotka ovat muuttaneet vapaille maille Kiinalaiskansan (Baschkirien) luo, tekevät anastuksia ja vuosi vuodelta laajentavat

kynnöksensä, sillä Kiinalaiskansa ei maata suosi, vaan repalehtii karjoineen milloin siellä milloin täällä, sijaa kuin on kyllä liikkumaan. Mutta jos kuka anastaakin haltuunsa vieraan tavaran, niin on hän velvollinen viipymättä, ensi käskystä, palauttamaan se, ellei kenties ole sitä jo hallussaan pitänyt kahta pariakymmentä vuotta, silloinhan ei toisen auttane muu kuin tavarastaan luopuminen — vai miksi ei ennen vastaan pannut, eikä todistanut merkkien mukaan eikä ukkojen avulla, jotka aina tämmöiseen asiaan inttämättä ryhtyvät.

Löytöjen suhteen mordvalaiset tavat eroavat melkoisen suuressa määrin venäläisistä, sillä täällä ette saa milloinkaan kuulla että „kolmannes löydöstä!“ ettekä „seis — ensimmäinen!“ Jumalan annin, joka tieltä löydetään, on res nullius siihen saakka, kunnes sen omistaja ilmaantuu, jolle tavara palautetaankin, jos hän vaan todistaa, että kadotettu todellakin hänelle kuuluu. Luonnollista on, että jos esineen omistajaa ei ilmaannu tai hän ei saa selvästi todistetuksi esineen kuuluvan hänelle, mikä riitojen välttämiseksi toimitetaan tavallisesti naapuri-ukkojen läsnäollessa, niin löytö joutuu löytäjän omaksi, olkoon kadotettu mitä tahansa muuta paitsi kylässä tunnetulla merkillä varustettua esinettä. Jos löytäjiä on kaksi, niin ei kummallakaan ole yksinomaista oikeutta löytöön, koska Jumala on nähtävästi lähettänyt antimensa molemmille. Kuin karja tulee vieraalle maalle, niin maan isäntä ei ole suinkaan velvollinen hakemaan karjan isäntää, vaan vieraitten elikkojen koko oleskeluaikana luonaan on oikeutettu käyttämään hyväkseen niitä työjuhtinaan ja niitten maitoa, jos vieraassa karjassa on lehmiä tai vuohia; kuin isäntä ilmaantuu, saa hän karjansa takasin, ja jos vaan tulee viljan haaskaus todistetuksi, hän on velvollinen vastaan sanomatta korvaamaan kulungit ja vahingon, koska muuten voidaan jättää karja hänelle palauttamatta; jos muuten karja tavataan kylvämättömällä maalla, niin saa se siinä tietysti vapaasti käyskennellä — sanottavaa haittaa ei siitä ole ja vahinkokin on aivan vähäpätöinen, josta ei maksa puhuakaan. Karjan isäntä tunnetaan hänen ilmoittamistaan

merkeistä, vaan jos sellaisia ei elukoissa tavata, on hän velvollinen tuomaan mukaansa kaksi todistajaa, jotka vannovat näin: „älköömme maassa levätkö“ (*tjazatama uda modasa*), ja tämä pidetään kovimpana valana, sillä se uhkaa valapattoa sillä, että hän kuolemansa jälkeen tulee ikuisesti harhailemaan maan päällä. Jos vieras karja jää kauemmaksi aikaa kenen luo, eikä tällä ole edullistakaan sitä syöttää, niin on parasta vanhan tavan mukaan mennä kylän vanhimman luo, joka toimittaa tuon syöttiläiksi kelpaamattoman karjan polevoille*), ja tämä viimeinen on ehdottomasti velvollinen pitämään sitä luonaan vuoden ajan, sitten hän voi ilmoittaa ukoille, että vuosi on mennyt ja karja siis myytävä; myynti tapahtuu tarjoamalla sille „kuka enemmän“ (*kin panda:* kenen vuori, kukkura?) ja polevoi saattaa pidättää karjan itselleen tai luovuttaa suurimman hinnan tarjoojalle; kaikissa tapauksissa rehu ja hoito pannaan laskuun, ja polevoi palkitaan täydellisesti. Koska Mordvassa mehiläishoito on hyvin levinnyt, niin tapahtuukin tietysti usein, että mehiläisparvet lentävät vieraisin pesäpuihin, vaan tässä on kansan tapa hyvin selvä, sillä se on lausuttu hyvin yleisessä sananlaskussa: „*kin neške — ten' vele*“, kenen pesäpuu, sen mehiläisparvikin. Sen ohessa useasti sattuva parvien lento jonkun yksityisen luo osottaa näkyvästi Jumalan erityistä suopuisuutta. Jos rahaa löydetään, on parasta ilmoittaa löytö kahdelle naapurille, ja silloin, jos kadotetun isäntä ilmaantuu, niin, Ersassa tulleen tavan mukaan, hän maksaa löytäjälle, katsoen siihen, pitävätkö naapurit häntä rikkaana vai köyhänä, 5:stä 10:hen ruplaan sadalta; Mokšassa on tämä hiukan toisin, sillä täällä naapurit määräävät vaan suorastaan, katsoen kadottajan varallisuuteen, löytäjälle jonkun palkkion. Hallitus ei löytö-asioihin missään tapauksessa sekaannu, eikä ne kuulukkaan sen alaisuuteen, vaan toimitetaan kansallisten tapojen perustuksella aivan niinkuin paraaksi nähdään.

---

*) Polevoi'ksi sanotaan Venäjällä kylien palkkaamaa henkilöä, jonka tehtävänä on peltojen ja niittyjen vartioitseminen.
Suom. muist.

Kuin Litva kävi sotaa, atamaanit kulkivat pitkin Volgaa ja tatarilaiset tekivät hyökkäyksiään, niin sekä venäläiset että muut, mutta erittäinkin mordvalaiset pikku kuninkaat Iivana IV:n retken aikana Kasaania vastaan (*Tjuštjan'*, *Velazįr*, *Purgas* ja muut), kaivoivat maahan aarteitansa uskoen ne yllämainitulla manauksella Mastyir-Pasin huostaan; vuosia on vierinyt, eivätkä nämät manaukset ole vielä tulleet peruutetuiksi, ja harvoinpa tapahtuu, että kukaan mordvalainen niin osaisi suostuttaa maan-jumalan, että tämä antaisi itselleen uskotun omaisuuden hänen käsiinsä; toinen on asia, jos aarre on kätketty ilman mordvalaista manausta, vaan jollakin venäläisellä tai tatarilaisella taikasanalla — silloin käy asia yksinkertaisesti ja onnensuosikin on tarvis vaan saada sanasta tieto, että aarre joutuisi hänen omakseen. Hakea voi aarretta kaikkialla, siitä yksinkertaisesta syystä, että tietämättä „sanaa" sitä saa etsiä ikänsä eikä sittenkään löydä; jos taas jotenkin sattumalta sanasta saadaan selko, niin saapi rohkeasti mennä vaikka vieraaltakin maalta kaivamaan ja onneansa hakemaan; tässä ei maan isännällä ole mitään tekemistä, sillä hän ei ollut sanaa tietänyt eikä onni ole siis hänen osakseen tullut; sanotaan joskus tapahtuneen, että muutamat herrat, joitten maalta aarteita on löytynyt, ovat toimittaneet itselleen osaa siihen, siinäpä vaan paha paikka, että heti kuin olivat rahat kotiin tuoneet — ei aikaakaan, siellä ei enää rahoja vaan tiilen siruja. Toisinaan kai sattuu aarteen hakuun kaksikin — silloin löytökin jaetaan kahtia, mutta tämmöiset tapaukset ovat hyvin harvinaisia, haetaan tavallisesti yksinäisyydessä, kaikessa salaisuudessa, ettei kukaan saisi tietää eikä tulisi häiritsemään; joillakuilla saattaa olla semmoinen silmä, että kuin hän vaan katsahtaa — vaikka sanankin tietäisit, löydät kumminkin rahan sijaan saviastiasta pelkkiä läpitsensä palaneita luita.

Mordvalainen lahjoittaa vaan sitä, mitä voi siirtää käsistä käsiin, jolloin tietysti itse anto voi olla kuvannollinenkin; maata ei kuitenkaan lahjoiteta (ainakaan ei semmoiseen ole esimerkkejä ollut), eikä lahjoiteta vielä semmoisiakaan

esineitä, joista voisi odottaa jotakin vahinkoa seuraavan; niinpä esimerkiksi mordvalainen ei lahjoita veistä, ei pyssyä, ei ruutia, ei luotia, ei katkeraa eikä hapanta; viimeisestä on Ersassa sopiva sananlaskukin löytynyt, sillä kuin joku odottamaton vahinko sattuu taloon, sanotaan: „näkyy, että joku on minulle katkerata lahjoittanut“ (*vansazo! koda mojak kazamam tšapamo!*). Tietysti tämmöisen tavaran ostaminen ei tuota mitään vaaraa, ja tähän nähden Mordvassa ollaan siksi kekseliäitä, että lahjoituksesta annetaan vaikkapa kopekka, joka kerrassaan poistaa vaaran. Mitään erityisiä puheita tai vielä vähemmän mitään menoja ei lahjoitettaessa tapahdu, ja mitäpä menoja siinä olisikaan, kuin kaikki tehdään keskinäisen sovinnon nojalla: lahja käteen, tai sitten joku sen osa eli välttämätön siihen kuuluva esine — ja sillä hyvä! Eri määräyksiä siitä, milloin lahja on annettava, ei myöskään ole olemassa, vaan se tehdään silloin kuin päähän pistää, jolloin tietysti koetetaan löytää siihen sopiva tilaisuus, perhejuhlina tai muuna semmoisena aikana. Jo olemme puhuneet häälahjoista, ja nyt vaan lisäämme, että lapsen syntyessä tehdään lahjoitus hänen äidilleen „auran varalle“ vastasyntyneelle, vaan jos se on tyttö „värttänän varalle“; kätilöimelle lahjoitetaan „navan tähden“, jonka lahjoituksen hän on aina velvollinen antamaan äidin jälkeen ensimmäiselle naimattomalle vastasyntyneen tädille, näillä sanoilla: „Jumala suokoon seuraavana vuonna sinunkin saadaksesi!“ tyttö on velvollinen tästä antamaan hänelle vastalahjaksi „ponar'in.“ *) Ristiäisissä ei anneta kellekkään mitään, paitsi, venäläisten esimerkin mukaan, nenäliina papille ja roponen kirkonpalvelijalle, eikä kätilöin tässä enää ole minään. Ensimmäiset housut pojalle on isoisä velvollinen antamaan, vaan tytölle lahjoittaa mummo paidan heti hänen ensimmäisen aikansa jälkeen; tällöin ei housut eikä paita saa missään tapauksessa olla värillisiä, niinkuin vakuutetaan Moksassa, jotta kaikki näkisivät, että he ovat jo

---

*) Katso „Mordvankansan Häätapoja. W. Mainow.“
Suom. muist.

saavuttaneet soveliaan ijän, koska toisella on housut tahraamattomat, toisella paita kantaa neitsyyden merkkiä. [1]) Mitään kirjallisia sopimuksia ei lahjoituksissa käytetä, sillä Mordvassa näet ajatellaan, että ehdollinen lahjoitus ei olekkaan lahjoitusta sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan on vaihtoa tai ostoa, myyntiä, sillä molemmat käsitteet merkitään yhdellä sanalla „*polaftama*". Jos ehtoja lahjoituksessa ei ole, niin tietysti lahjan vastaanottamisesta itsestään ei lahjanottajalle synny mitään velvollisuuksia. Kuin lahjoitus on kerran tehty, ei niin hävytöntä missään tapauksessa voi löytyä, että ottaisi lahjan takasin; ensiksikin pitäisi ottamisen tapahtua väkisin, ja toiseksi eipä hän itsekkään haluaisi tahraantua, koska: „*kazaz' — mastors tšuvas'*", s. o. „lahjoitit — maahan kaivoit"; joku isä ehkä voisi, nähtyään poikansa kiittämättömäksi, ottaa häneltä lahja takasin, vaan tässäkin poika, vaikka sanaa sanomatta antaa pois lahjan, kumminkin saattaa lausua: „et olisi ollenkaan antanut, koska kumminkin aijoit pois ottaa"; mutta että kukaan muu ottaisi lahjaa takasin, niin semmoistapa häpeää ei tahtoisi yksikään niskoilleen, ja pääasia — eipä kukaan antaisikaan.

Usein sattuu Mordvan virroissa, että missä edellisenä vuonna oli syvänne, siinä seuraavana muodostuu hietasärkkä, joka ulottuu usein rantaan asti, ja joki murtaa uuden uran; ei ole ihmisvoimissa pakottaa jokea juoksemaan siellä tai täällä, ja siksi arvellaankin, että tämmöisessä tapauksessa tulee näkyviin suorastaan jumalallinen tahto; se merkitsee, että rannan isäntä on suosittanut Jumalan mielen, joka yksin on voipa toiselta ottamaan ja toiselle antamaan; tämmöisen katsantotavan nojalla on tullut säännöksi, että jos jokea myöten on raja kulkenut, niin siinä se pysyykin, minne joki kulkeneekin. Kuin pyysimme selvitystä, niin meille vastattiin hyvin johdonmukaisesti, että tämä on asiain itse luonnossa: uskoohan ihminen itse jumalille rajain vartioimisen, kuinkas hän sitten riitelisi vastaan, jos samat jumalat

---

[1]) Кузнец., Кемешкерь, Степанида Пятяева.

eivät siedä, että raja kulkisi juuri siinä? Ja sitäpaitsi, jos on voittoa, niin voihan olla tappiotakin, sillä joet ovat täällä vaihtelevia, ja joki saattaa seuraavana vuonna suuntansa muuttaa. Niinkuin ennen olivat molemmat kalaa joesta pyytäneet, niin voivat nytkin, juoksun muututtua, molemmat pyytää, mutta ei laittomasti, vaan sopimuksen mukaan, niin että jos toisen pistäisi päähän ruveta pyytämään mätilaskun aikana, toinen voi kieltää moista raakamaista pyyntiä, ja jos ei käskyä totella, niin kyllä ukot neuvon tietävät. Joki jaetaan siten, että puolet siitä kuuluu toiselle isännälle, toinen puoli toiselle, niin että jos joki tekasee uuden saarisen, mikä aina karjalle kelpaa, niin mitataan kenen puolelle se kallistuu, ja jos se on osunut ihan keskelle, niin molemmat isännät sitä käyttävät samoilla oikeuksilla, vaan joskin sattuu jollekin liikaa, niin eipä siitä sen enempää — asia on naapuruksien. Jos järvestä on kysymys, niin voipi vaan rantoja omikseen sanoa, mutta keskus on Jumalan ja kaikki rannan-omistajat isännät voivat semmoisessa järvessä kalastaa, kuinhan noudattavat lakia, eivät myrkytä kaloja, eivätkä pyydä pienisilmäisellä verkolla kaloja järvestä puhtaaksi.

Jos joku erehdyksestä, merkkiä huomaamatta, sattuu kylvämään vieraalle maalle tai tietämättä rakentaa vieraalle maalle talon, niin asia selvitetään hyvin yksinkertaisesti: kuin elo joutuu, maan isäntä sen korjaa, pui ja antaa siemenmäärän takasin erittäin tyystin, painomitan mukaan, koska jyvän laatu on eri vuosina erilainen, vaan vaivat ja sato joutuvat hukkaan; samaten talon laita: hajota ja vie pois, mutta kadotetut vaivasi unhota, koska olisi pitänyt ennen asiata paremmin tutkia ja paremmin merkkiä muistaa. Naapuruksien asiat ovat tietysti ystävysten asioita, mutta naapurustenkin kesken voi olla riidan syytä, ja sattuupa joskus häneksi semmoinenkin juonittelija, että ihan työkseen toraa hakee. Niinpä saattaa tapahtua, kuin rakennat huonetta ja se tuntuu hiukan pimeältä, että otat kirveen ja hakkaat ikkunan toisen pihalle päin; hänpä siitä alkaa kohta, että muka „kenenkäs oikeudella?“ Lain mukaan ei minulla tietysti olekkaan oikeutta katsoa hänen pihaansa,

mutta luulisihan naapurien kesken sen käyvän laatuun; jos asia kumminkin menee ukkojen ratkaistavaksi, niin käskevät nämät tukkia ikkunan. Kuinka voi vieraasen pihaan ikkunata tehdä! näin kaikkialla Mordvassa katsotaan tätä kysymystä, vaikka tietysti, missä kaikki tämä tapahtuu maan vähyyden tähden ja missä on pakko rakentaa toisen toisensa viereen, siellä ei asiasta pidetä lukua eikä riitaa nosteta. Samaten ei juoksuvettä sovi toisen pihaan johdattaa, vaikka tarpeen tullessa tätäkin naapurukset katsovat sormien läpi, sillä eihän sille mitään voi: eikä toinenkaan mihinkään pääse — vaikka on märkää ja likaista, täytyy kärsiä. Riitoja sattuu tietysti näistä asioista, vaan harvoin niitä kunnallisoikeuteen asti vedetään, ja naapurit enimmäkseen tyytyvät ukkojen päätökseen. Tosin kerran Kemeschkerin kylässä satuimme tapaamaan tämmöisen jutun:[1]) kaksi mordvalaista riiteli siitä, että toinen heistä, Pietari Kisaev, oli nostanut talonsa katon niin korkealle, että sen aläräystäs ulottui naapurin, Aleksei Kisaevin, katon yläpuolelle; vesi vuoti suoraan jälkimmäisen katolle, ja sentähden hänen kattonsa yhä mätäni; ukot ratkaisivat asian ja tuomitsivat Pietarin vuosittain varustamaan Alekseita oljilla kattoa varten. Aleksei vetosi kunnallisoikeuteen; Pietari selitti tahtovansa korkeita huoneita. „Koska Pietari Kisaev tahtoo huoneensa korkeammiksi, niin olkoon niinkuin tahtoo, vaan ettei Aleksei Kisaev siitä kärsisi vahinkoa, niin tehköön hän, Pietari, hänellekin yhtä korkean katon, taikka, jollei siihen suostu, laittakoon reunaa myöten rännin, ja johdattakoon sitä myöten veden katolta kujalle. Mutta että he molemmat, sekä Pietari että Aleksei, tietäisivät ukkojen olevan juuri siksi, että heitä kuulusteltaisiin eikä rauhattomuuksia matkaansaatettaisi, vaan elettäisiin hyvinä naapureina, niinkuin on soveliasta, niin Pietarille annettakoon ankara nuhde, ja Alekseille 10 raippaparia, joka rangaistus hänen on kärsiminen tässä paikassa.“ — Toinen on asia, jos Jumalan tahdosta puu jonkun maalta laskee oksia vieraalle maalle; kenen sil-

---

[1]) Дѣло N:o 56, іюня 9, 1874 года.

loin on puu, sen hedelmätkin; tietysti saattaa aina jonkun omenaisen toinenkin naapureista osakseen ottaa, kuinhan ei revi tyhjäksi koko ulkonevaa osaa omenapuusta — semmoinen käytös ei kiitosta saavuttaisi. Atjaschevin kylässä oli seuraava tapaus: eräs talonpoika todisteli, että omenat kasvoivat hänen puolellaan; ukot kysyivät häneltä: kuinka puuhun kiivetään? Runkoa myöten, vastasi tämä. No kiipeehän sitten! Kuinkas minä lähtisin hänen maaltaan runkoa tavoittamaan — hän ei laske. He sovitettiin kai tavallisuuden mukaan, mutta syyllinen kumminkin piestiin. [1]) Jos hedelmät putoovat maalleni, niin silloin olen oikeutettu niitä syömään mielin määrin, koska ne eivät enää ole puussa enkä niitä tarvitse vieraalta maalta mennä hakemaan; joku pahan-ilkinen naapuri alkaa tällöinkin riitoja nostaa — sanoen: minun omenani olet puusta noukkinut! silloin ei häntä kai saisi pussiin kuin osottamalla omenat ehkä madonsyömiksi mutta yleensä eivät ukot moista vätystystä kiitä, ja jos kunnallisoikeuteen asti menee, niin piestäänkin.

Mordvassa ei oikeen rakasteta vesimyllyjä, vaan pidetään lujasti kiinni hyvistä Englannin malliin tehdyistä tuulimyllyistä, sillä joet ovat epämukavat; vaan jos jonkun pistäisi päähän rakentaa joelle vesimylly ja salpa, niin ei sitäkään saisi tehdä yksin omin päinsä: sekä suvantolaisilta että niskalaisilta olisi siihen lupa kysyttävä, sillä sulkemisesta voi olla kummillekin vahinkoa; tavallisesti asia päättyy sillä, että myllärille määrätään joku määrä, mihin asti saa vettä nostaa, ja velvoitetaan maksamaan vuotuista veroa yläpuolella asuville veden nostosta ja alapuolella asuville kalojen karkoittamisesta ja veden vähyydestä, — jälkimmäisille kumminkin vähemmän kuin edellisille. Viimeisinä aikoina ovat kauppiaat alkaneet ryhtyä asiaan, ja siksi jo kuuluukin valituksia, sillä puhutaan lahjoomisista j. m. s. vilpillisyyksistä. Samaten on kysyttävä lupa salpuunkin rakentamiseen, koska vastaisen rannan isäntä voisi kieltää liittämästä salpaa hänen rantaansa, peläten hänkin veden nou-

---

[1]) Атяшево, N:o 102, сентября 12, 1871 года.

sua; jos niin suvaitsematon löytyisi, niin ukot varmaan tuomitsisivat salvan pois ja veden laskettavaksi entisilleen, vieläpä sakottaisivatkin. Tässä ei vedetä myöskään asiata kunnallishallitukseen asti, koska se itsestään on liian selvä, ja riittää 3—5 ukkoa tekemään semmoisen päätöksen, jota vastaan ei kummallakaan puolella ole vetoomis-oikeutta.

Tie ja samaten rajavako on. Jumalan, vaan mikä on Jumalan, se on kaikkien käytettävä, eikä siinä yksityinen ihminen ole oikeutettu kieltämään sitä, mikä on yhteiseksi tarpeeksi tehty. Tämmöisen katsantotavan nojalla asiasta Mordvassa arvellaan, että ajo ja kulku teillä ja rajavaoilla on jokaiselle sallittu, — hyvä isäntä laittakoon vaan käänteihin ja kapeihin paikkoihin kuoppia, ettei laihoon ajettaisi. Kelirikossa ehdottomastikin täytyy poiketa tieltä pois, koska siinä ei lian tähden ole ajaminen; semmoisessapa tapauksessa ei tee mitään, jos matkaaja ajaakin pitkin rajaa, ja kuin ajaa varovasti, niin ei kukaan hänelle mitään virka, sillä ymmärtäähän sen jokainen, ettei hänen ole syytä elukkaansa rääkätä. Mitä tulee karjan juottoon, seisotukseen ja ajoon, niin siinä riippuu kaikki suoraan sopimuksesta eikä mitään erityisiä oikeuksia tai velvollisuuksia ole säädetty; eihän ole se syypää, jolle Jumala ei ole vettä antanut, ja jakaminen on naapurusten asia; joku voisi tästä kaikesta vaatia jotakin rahassa tai rehussa, mutta toinen antaa ilmaiseksikin, koska ajosta, juotto- ja seisotuspaikasta (missä karja seisoo päiväkuuman aikana, jolloin se ei voi syödä) kaikki sonta kuuluu hänelle, mikä kyllä taloon kelpaa. Mitä taas koskee metsäänpääsö-oikeutta, niin siinä ei ole yleistä sääntöä, vaan koska herraskartanot ovat melkeen kaikkialla osanneet lohkaista metsät itselleen, niin harvoinpa voi mistään löytää talonpoikaiskunnalle kuuluvaa metsää; näissä jälkimmäisissä on olemassa täydellinen pääsöoikeus sienen, marjan ja tuulen kaataman puun hakuun, mutta noutaakseen metsästä kuivanutta puuta, siihen jo tarvitaan ukkojen lupaa, koska semmoinen maksaa paljon rahaa. Herrasmetsissä sallitaan muutamin paikoin käydä marjassa ja sienessä ilman mitään tullia, — missä otetaan verona kolmannes, missä taas ai-

vankin kielletään. Tästä on Mordvassa alituisia riitoja ja rettelöitä, koska siellä ei voida mitenkään ymmärtää, mitä hyötyä on siitä, että sienien ja marjojen annetaan mädätä, ennen kuin annetaan ristityn ihmisen niitä hyväkseen käyttää; asiaan ei voi mitään, ja eräissä paikoin ovat kunnat alkaneet ostaa marjassa- ja sienessäkäynti-oikeutta, koska sienet (joista erittäin Agaricus piperatus ja A. scrobiculatus) antavat hyvin hyvää työnansiota toimeliaalle mordvalaiselle, joka ei koskaan tyydy ainoastaan maansa viljelykseen, vaan löytää aina vielä muitakin tulolähteitä. Ei risuja eikä ruohoja saa herrasmetsissä koskea; äläkä aseta sinne mehiläispesiä, sillä semmoisesta viedään kunnallis-oikeuteen, ja vaikka kunnallis-oikeus mielellään ratkaisisikin asian mordvalaisen hyväksi, koska ei näet sekään käsitä, mikä on koiran mielessä, joka heinällä loikoo, *) se ei sitä kumminkaan voi, sillä asianajaja yhä osottaakin sormellaan lakikirjaan; toista on kunnan metsä — siinä ei kieltoa ole, kuinhan et hyvin paljoa anasta, vaan annat toisellekin osaa Jumalan hyvästä. Itsestään on selvää, etteivät kaikki nämät herrasomaisuuden suojelemiskeinot kumminkaan aina vie päämääräänsä, ja uhallakin mordvalaiset talonpojat usein poikkeavat kiellettyihin paikkoihin, kuin metsänvartija vaan ei ole valpas tai on heidän kanssaan liitossa; eivätpä itse vartijatkaan, herrain yrityksistä huolimatta, voi saada päähänsä sitä ajatusta, ettei muka kukaan uskaltaisi koskea siihen, mikä muuten menee auttamattomasti hukkaan. Niinpä esimerkiksi moksalaisissa paikoissa on säädetty semmoiset säännöt talonpoikien ja tilanomistajien välillä, että edellisillä on oikeus käydä herrasmetsissä, kuinhan eivät sieltä vie puita sekä sen ohessa ilmoittavat välttämättä edeltäpäin, ja poistullessaan — näyttäytyvät, s. o. maksavat jonkun osan saaliistaan metsänvahdille, joka tavallisesti on naimaton mies ja jonka talon tarpeita varten ei ole yhtään marjojen eikä

---

*) Viittaa ven. sananlaskuun, joka kuuluu: koira makaa heinällä itse ei syö, muita ei päästä.

Suom. muist.

sienien poimijaa. Ersassa asia muodostuu vähän toisin: esimerkiksi sammalia hakemaan ei yksikään metsänvartija päästä, sillä kuin sammal otetaan pois, niin juuret paljastuvat; vihtoja sen sijaan saa mennä Jumalan nimeen kuka tahansa laittamaan ilman että kielletään. Ennen maaorjuuden poistamista oli tietysti, mordvalaisten sanojen mukaan, paljoa paremmat ajat, koska mitään kieltoakaan herrasmetsissä käynnistä ei ollut olemassa, — herrat eivät näet olleet vielä kiukustuneita. Metsästystä ja kalastusta vieraalla maalla herrat, ja siis heidän voutinsakin, sallivat erilailla eri paikoissa; jotkut kieltävät ehdottomasti kumpaakin sekä ersalaisissa että moksalaisissa paikoissa, toiset taas eivät kiellä metsästämästä, mutta ahdistavat ankarasti kalastusta, vakuuttaen että kalastajat sotkevat heiniköitä, vihdoin kolmannet (vaan niitä on hyvin harvassa) sallivat kumpaakin sillä ehdolla, että heille tuodaan saalis ensiksi, niinkuin herroilla on tapana, jotta talonpoika siten nöyryyttään osottaisi herralle, sitten hän kyllä itse maksaa minkä muut maksaa tai sanoo: ei ole tarvis. Kuin luvatta elinkeinoa harjoitetaan, ja semmoisesta joutuu kiinni, niin otetaan sekä pyssyt että verkot takavarikkoon, oikeen valpas vahtimies ottaa metsästäjän eväskontinkin. Toisiaan eivät mordvalaiset kiellä harjoittamasta elinkeinoa vieraissa metsissä ja vierailla vesillä, koska arvellaan, ettei sammaleen, marjain, sienien, lintujen eikä kalain pyynti saata toista häviöön, kuinhan sitä harjoitetaan taidolla, eikä umpimähkään, jotta sekä isäntä saisi osansa että muut hyvät ihmiset, joitten myöskin tekee mieli syödä.

Vieraan omaisuuden käyttäminen, esimerkiksi hevosen, rattaitten j. n. e. on luvallista, jos isäntä on tietymättömissä, ja siihen asti, kunnes hän ilmaantuu; mitään korvausta tästä ei anneta, koska sekä hevosta on sillä aikaa syötetty että rattaita korjattu; kulkuhevosella ajele vaikka vuoden ajan — ennen isäntää, mutta isännän ilmaannuttua — anna pois. Yleisen hädän, semmoisen kuin esimerkiksi tulipalon tai tulvan aikana, vaan joskus kruununmiehenkin tullessa, saattaa kiireessä ottaa vieraan hevosen ja rattaat

ilmoittamatta siitä, mutta tätä kaikkea sillä välttämättömällä ehdolla, ettei rattaita särjetä, eikä hevosta ajeta pilalle; joskus voipi käyttää niitä omiinkin tarpeihin, kuin ei omia ennätä hakemaan ja asia on kiireellinen; tässä täytyy tietysti olla vielä varovampi, sillä „naapurin vahinko on vahinko, mutta oma vahinko on puolivahinko („*šabertnen' osal — osal, a mon'tsen' osal — kaftuva osal*").

Yhteiset omistukset ovat Mordvassa jokseenkin harvinaisia, ja me olemme vaan tavanneet siten yhteisesti omistettavan kaivoja, saunoja, jonkinlaisia pikku tehtaita, myllyjä ja Moksassa usein „terva-" ja „pihkapolttimoita"; näissä tapauksissa on jako aivan yksinkertainen: sekä työ että hyöty jaetaan aivan tasan, vaan lasten osaa (tervanpoltossa) pidetään $^1/_3$:na täydestä työ- ja voitto-osuudesta. Eräässä semmoisessa pikku tehtaassa (puutavarain valmistamista varten) näimme seuraavan laskun: vasta olivat viejät palanneet Saratovasta, missä olivat hyvästi saaneet puuastiansa myydyiksi, niin että oli jaettavana 384 ruplaa; laskuun oli otettava 164 $^2/_3$ päivää; heti saatiin selville, että $^1/_3$ työpäivää on antanut 77 kopekkaa, niin että Aleksei Toverinen sai 24:stä omastaan, 23:sta vaimonsa ja 12:sta poikansa työpäivästä 55 rupl. 44 k., 35 rupl. 42 k. ja 9 rupl. 24 k., siis yhteensä 100 rupl. 10 k. Tehtaassa teki työtä 4 naapurusperhettä, jotka asuen metsän keskellä eivät olleet tilaisuudessa elämään maanviljelyksellä. Ainoastaan Moksa- ja Suura-jokien seuduilla satuimme tapaamaan naapurusten yhteisiä nuottoja, joita samoin kuin kaikkia muita yhteisiä tavaroita sanotaan „*marsjaks*" (yhteiseksi). Ersasta on jo ehtinyt tämä mukava sana kadota ja sitä uudestaan tavataan vaan Nishni-Novgorodista edetessä, siellä esimerkiksi, missä Ersa kajoo läheisesti Moksaan, samaten myöskin uusissa paikoissa Volgan varrella, missä ennätimme kirjoittaa muistiin tämän sanan juuri nuotan merkityksessä, Tsarskij-kurganin (Tsaarin hautakummun) luona lähellä Semeikiniä. Kaikki käyttävät hyväkseen tämmöistä yhteistä esinettä, mutta kuitenkin on tässäkin yksi johtajana kaikkien muitten suostumuksella, suuremman kokemuksensa ja taitonsa nojalla; ei kukaan häntä

johtajaksi määrää, vaan se tapahtuu noin itsestään, „tacito consensu", ja sitten vasta arvostellaan onko johtaja toimeensa kelpaavainen vai ei. Jokainen osallinen voi yksinkin käyttää hyväkseen yhteistä tavaraa, ainoastaan sillä välttämättömällä ehdolla, että muut *„marsjaft*'in" osalliset eivät sitä samaan aikaan itselleen vaadi, sillä siinä tapauksessa hänen pitää heti toimittaa marsjaks kaikkien osallisten käytettäväksi. Jos yhteistä esinettä yksi käyttää, niin saalis nuotanvedosta ei kokonaisuudessaan joudu hänen omakseen, sillä $^1/_5$ on toimitettava muille osallisille, ja se tehdään taas siinä tarkoituksessa, että, kuin liiallisesta käyttämisestä nuotta repee, muitten ei olisi vastenmielistä vastaisuudessa sitä korjailla. Kuin saalis saadaan, niin jokainen osallinen on oikeutettu heti myymään osuutensa siitä, vaan ensin hänen pitää antaa asiasta tieto muille osatovereille, joilla on etuoikeus ostoon, ja sitten vasta, jos nämät kieltäytyvät, hän voi myydä syrjäisille. Tämmöisiä seuran pettäjiä ei kumminkaan erittäin rakasteta, vaan koetetaan kaikin tavoin poistaa yhteisestä asiasta, sitten kuin on maksettu heille hinta heidän osuudestaan marsjaksiin. Sattuu toisinaan, että hedelmää kantava puu kasvaa ihan rajavaolla, joka erottaa kahden omistajan maat toisistaan; silloin, jos omistajat elävät keskenään sovinnossa, nauttii kumpikin yhtä paljon hedelmistä, vaan jos riita syntyy, niin sen puu, kuka istutti; tavalliset puut jaetaan siten, että ne koetetaan kaataa juuri keskelle vakoa, ja sitten, koskei ne ihan kohdalle koskaan kaadu, otetaan selville, kenen puoleen juuri viittaa; kaatamisen toimittaa kolmas naapuruksista, jolloin tämä, tehdäkseen jonkunlaisen vilpittömyyden valan, panee päänsä päälle kirveen terän ja lausuu: „muuttunen tuoksi puuksi, jos valehtelen" *(„ulịlksịlen tjaks šuftaks, vas' kafnjandäрän"!)* [1])

Jo vanhastaan on Mordvassa tullut tavaksi semmoinen järjestys, että yhteisiä heinä- ja laidunmaita käytetään hyväksi kahdella tapaa: joko ne suorastaan jaetaan osinkoi-

---

[1]) Мамалаи, Васильчиковъ.

hin, jos pelätään hyvän sovun rikkoutuvan, taikka niitetään heinä koko alalla ja sitten jaetaan henkiä myöten, jonka jälkeen karja lasketaan äpäreelle yhteisesti; laitumille lasketaan karja myöskin yhteisesti ensimmäiseen riitaan asti, ja jos ketä tämä ei miellytä, niin tarjotaan hänelle heti osinko lohkaistavaksi, johonka kinastelija ei suinkaan suostu, koska yksin omalla osingollaan hänen karjansa kuolisi nälkään, vaan hän huomaa tietysti vikansa ja lopettaa riidan. Järviä ja jokia käytetään yhteisesti, s. o. kukin kalastaa erikseen, jolloin kuitenkin ankarasti kielletään: tuulastaminen, kalain myrkyttäminen, käestäminen ja tiheillä verkoilla pyytäminen.

Mordvalainen ymmärtää erittäin hienosti erottaa toisistaan vieraan esineen todellisesti tahottoman ja tahallisen anastamisen, ja syyllinen jälkimmäiseen joutuu yleisen ylenkatseen alaiseksi; sitä paitsi tahottomasta anastuksesta ei anastajata kohtaa mitkään seuraukset, paitsi velvollisuus tavaran takasinantoon isännälle, mutta ken tahallisesti vieraan esineen anastaa, hän ensi asiakseen saa selkäänsä, ja sitten päälliseksi joutuu kunnallisoikeuden käsiin, joka muille varotukseksi semmoisesta asiasta ei suinkaan säästä koivuruoskaa, vieläpä, vaikka vastoin kirjoitettua lakiakin, antaa sitä lajia enennetyssä määrässä. Jos joku erehdyksestä kylvää toisen maalle, niin on tappio hänen, sillä ei ole Mordvassa tapana jakaa vahinkoa kahtia: katso eteesi ja muista merkit! siemenet annetaan tietysti takasin, joku suopeamielisempi ehkä lukee vaivatkin erikseen, vaan sääntöä ei tähän viimeiseen ole, kaikki riippuu hyväntahtoisuudesta. Semmoista tapaa, että tahottomasti vieraan esineen anastanut saisi määrätyn aikajakson kuluttua omistusoikeuden siihen, ei ole ensinkään olemassa Mordvassa, vaan milloin tahansa isäntä ilmestyneekin selvine todistuksineen, että esine kuuluu hänelle, hän sen saakin riidatta. Semeikinissä itse näimme esimerkin, että annettiin takasin hevonen, joka oli isännällämme ollut 8 vuotta; 8 vuotta sitten se oli kadonnut Buguruslanin piirikunnasta, vaan vanha isäntä oli tuntenut sen merkeistä, ja näitten nojalla todisti ukoille, että hevonen

oli hänen, ja ukot määräsivätkin hevosen annettavaksi takasin entiselle isännälle; mistään hallinnon vanhentumis-ajasta ei Mordvassa tiedetä, koska hallinnon itse todellisuutta pidetään omistamisena, jumalien antimena. On tietysti Mordvassakin ihmisiä, jotka eivät suosiolla tahdo antaa pois vierasta omaisuutta, vaan tässä kohden ei kansa ollenkaan tunne sitä lakia, joka kieltää omakätistä ryhtymistä siihen omaisuuteen, joka on vieraassa hallinnossa vaikkapa laittomastikin. Tapa on sellainen, että jos tiedät esineen omaksesi ja asian vielä voit todistaakin, niin mene suoraan omasi pois perimään, ja käänny ukkojen puoleen ainoastaan siinä tapauksessa, että kohtaat vastarintaa; mutta sepä sen onkin, että semmoista vastusta tavataan hyvin harvoin.

Välipuheet.

Jo ennen olemme puhuneet siitä merkityksestä, minkä mordvalainen antaa sanalle; lisäämme vielä, että lausetapaa „kunnian sana“ ei Mordvassa ole, siksi ettei se muunlaista sanaa tunnekkaan, ja hyvinpä kaikki ihmettelivät kuin esitimme heille kysymyksen: „pidetäänkö Mordvassa syntinä tai häpeänä sanansa syömistä?“ Meille vastattiin, että tosin semmoisia ihmisiä löytyy, vaan niitä on hyvin harvassa, eikä heitä koskaan kutsuta ratkaisemaan mitään asiaa, ja kaikki heitä kieroon katsoisivat, jos he saisivat päähänsä ilmaantua ukkojen kokoukseen. „Mies on sanassaan, niinkuin veräjä pielessään: se pyörii, mutt'ei irti lähde“ — niin tuumailee mordvalainen („*Loman' pškadomants per't' son'ts — mez ortadjuvents per't': purdai, a af-mänai*“) ja arvelee, että ihminen, joka kerrankin elämässään on sanansa syönyt, ei enää toistamiseen voi taata voittavansa kiusauksen.

Tärkeätä on, Mordvan vakaantuneen periaatteen mukaan, ettei ihmistä lupauksella maaniteta, vaan kuin kerran sanansa on sanonut, on se pidettäväkin („*azist' valtsin' piškidk*“ *!*), eläkä odotakkaan mitään armahtamista keltään, jos

petät; vaikka pakostakin olisi mies sanansa syönyt, niin siinäkin tapauksessa on naapurien asia ratkaista, missä määrin hän on koettanut sanaansa pitää. Kaikenlainen välipuhe, suullinenkin, koskapa Mordva ei muita tunne, on pyhä asia, sillä sitä tehdessä välipuheentekijät seuraavat heidän silmissään erittäin tärkeätä muodollisuutta, lausumalla: „Jumala meidät yhteen solmi, hän meidät erottakoonkin" (*Škai terdedamaz — i terdedazamaz*"), jonka ohessa he sitoutuvat toisiinsa vyötäryksistä, mutta eräässä paikassa nyhtävät pari hivusta toistensa päästä ja palmikoivat ne yhteen. [1]) Tähän aineesen vielä liittyy toinenkin sananlasku, tällä kertaa Ersasta tavattava, joka vakuuttaa, että „ken välipuheessaan on vahva — se ei puutteesen tule" (*altavkšten vievi — vatšomošten aras'*"). Yleensä jokaista välipuhetta sanotaan „*altavks*", joka oikeastaan merkitsee lupausta, vaan yllä kerrotulla valalla tehtyä välipuhetta sanotaan „*pul'f*": siteeksi, sitoumukseksi.

Luultavimmasti on Mordvassa jo vanhastaan löytynyt sanoja merkitsemään kaikenlaisia välipuheita; niin esimerkiksi Mordvassa tunnetaan välipuhe „*preas'jezga*" — pään kautta, hengen uhalla sitoutuminen; se syntyi lainasta, mutta sen seurauksena oli orjuus ja ehkä hengenkin menettäminen, jos jäi täyttämättä, — siis panttilaina; „*sived'ma*" — vuokraus, pestaus; „*tuikama*" — oikeastaan: annin, sitten laina; „*preas'pitnä*" — oikeastaan: pään hinta, nykyisten käsitysten mukaan luovutusraha. Kuulimme vielä erittäin huvittavan nimityksen käsi- eli eturahoille, nimittäin „*kendžä*", mikä sananmukaisesti merkitsee kynttä [2]); toisin paikoin jo käytetään sanaa „*ingelä*", joka merkitsee etummaista. Muutamissa paikoissa on lainan nimi „*käpidin*" ja luovutusrahan „*katsa*". Vanha tapa ei salli eri välipuheita tehtävän kaikkina aikoina, vaan ainoastaan korkeimmille jumalille pyhitettyinä päivinä, joten välipuheentekijät heitä pakottavatkin ikäänkuin laillistuttamaan välipuhetta, sitä vahvista-

---

[1]) Кемешкерь.

[2]) Кемешкерь.

maan ja täytäntöön saattamaan; semmoisina päivinä pidetään Mordvassa: aikaa, joka vastaa lähimaille venäläistä Yrjön päivää *), tai mordvalaista juhlaa Purgine-Pasin ja Velözksin kunniaksi, ja syksyllä Neitsy Maarian esirukouksen **) ja Michaelin päivää, ***) s. o. Purgine-Pasin kuoleman juhlaa. Senpä tähden luultavasti onkin tapana, kuin välipuhe on oikeen täytetty, sanoa: „*Purgine-Paz kerjak*"*!* s. o. iske päälle Purgine-Pas, — lause, jota joskus vaihetetaan tähänkin: „*Škai-palak!*", s. o. auringon jumala polta välipuheemme, hävitä se.

Välipuheen tekemiseen ei oikeastaan mene paljon aikaa, mutta pitkän ajan vetää valmistavat mietiskelyt sen ehdoista ja keskustelut niistä; kuin kaikki on selville puhuttu, välipuheentekijät vannovat sen täyttääkseen, käyttäen joko jotakin yllä mainituista luvuista taikka sitten sanomalla: „Sidoimme itsemme yhteen vöillä — sido meidät, Jumala, ketjuilla; ken tän' ketjun repii rikki, vuotakoon meistä veri", taikka: „niinkuin ovat hiuksemme yhteen sidotut, niin olemme mekin sidotut; ken hiukset auki päästää, hän vuodattaa vierasta verta" *(sjumnadiz karksenket — sjulmįmiz, Otsju-Paz, tsįnzerket; kona net tsįnzert' keri — ver' min'sestes' tšudjat*" ja „*koda preaponan'kä sotnjaft, senars mints sotnjaft; kiä preaponan'kä lihtį — iljan' ver' valį*"*)*. Nämät luvut viittaavat selvästi rikotun välipuheen verisiin seurauksiin, mutta nyt niitä lausutaan vaan vanhan tavan mukaan, punnitsematta mitä ne oikeastaan uhkaavat, vaikkei niitten merkitys siltä yhtään vähene. On tietysti tapana jokaista välipuhetta tehtäessä ryypätäkin, tai, niinkuin Mordvassa sanotaan, „pestä veri" *(ver' mus'kan)*, koska, erään moksalaisen [1]) kertomuksen mukaan „vanhaan aikaan välipuheentekijät, hetkenä jolloin välipuhe toimitettiin, panivat kaulaansa sen merkin, jonka kanssa sopimus tehtiin"; joskin tämän kertoja liioitteli, niin oli hän jotenkin kekseli-

*) Huhtikuun 23 p. vanhaa lukua.
**) Lokakuun 1 p. v. l.
***) Marraskuun 8 p. v. l. Suom. muistutukset.
[1]) Тихонъ Васильчиковъ въ Мамалаяхъ.

jäs. Välipuheessa työvoiman vuokraamisesta panee vuokraaja kätensä vuokratun työvoiman — ihmisen, hevosen, härän — päälle, vieläpä lyöpikin niitä ja sanoo: „tahtoessani panet maata, tahtoessani nouset“ (*joran — matat, joran kepsjat*). Kaikissa tapauksissa ja kaikkialla, mihin vaan kohtalo on mordvalaisen vienyt, ei hän voi mitään välipuhetta tehdä leikkaamatta ensin kannikkaa pyöreästä leivästä, jakamatta sitä puoleksi toisellekin välipuheentekijälle, ja syömättä tuota leipää kaivettuaan palasen kummankin varalle maahan. Paha on, jos näitten muodollisuuksien ja leivän syönnin jälkeen joku rikkoo välipuheen ehtoja vastaan: kuka oli voillä sitoutunut, siltä sisukset lähtevät (revennäinen), kuka hiuksilla, siltä veri kaulan kautta vuotaa, kuolee verenvuotoon tai tuleen palaa (kuume), vaan jos ei tätä kaikkea, niin voipi tappaa sisällinen salama (halvaus) eli mordvaksi „potma jondįm“; että viimeinen elämänloppu seuraisi, on kylläksi kuinhan kannikka vaan pannaan kahtiakin. „Veren pesee“ se. joka on ensiksi esitellyt välipuheen tekemistä, tai sitten keskustelujen aikana tehdään erityinen sopimus siitä, kenen on harjaiset pitäminen; tästä ei milloinkaan riidellä, sillä aina on välipuhe jollekin edullinen, ja hän mielellään hellittää jonkun puoliruplasen, minkä peseminen tulee maksamaan. Paitsi yllä kerrottuja muodollisuuksia tehtyjen välipuheitten vakuudeksi käytetään vielä kädenlyöntiä etupäässä nähtävästi niissä paikoin, missä Mordva on kylliksi venäläistynyt; tässä on kumminkin pieni erokin: kättä paiskatessa ei riitä ainoastaan tavallinen kädenlyönti, vaan ensiksikin sen pitää tapahtua sulkemalla molemmat kädet käsihin, sitten on pudistaminen toistensa käsiä ja kolmanneksi — käsiä erottaa on tapana vaan vetoa lyötäessä. Kuin on vaikeata antaa esine viipymättä uuden isännän haltuun, niin annetaan joku osa siitä: turve, jouhi j. n. e.; joskus, kuin se on mahdollista, siitä leikataan pois puumerkki, ja uusi isäntä panee sijaan oman puumerkkinsä; tällöin on kumminkin huomattava, että esineen edustajana pitää välttämättä olla joku sen osa, eikä mikään muu,

mikä siihen kuuluu, niinkuin esim. marhaminta hevoskaupoissa j. n. e.

Mitä siihen ikään tulee, jolloin kyky välipuheitten suorittamiseen saavutetaan, niin siinä molemmilla Mordvan heimoilla on eri katsantotavat, ja meistä näyttää, että enemmän tuon n. k. „kulttuurin" vaikutuksen alainen Ersa on kaikista suorimmin luopunut vanhasta tavasta, jonka mukaan ihminen saavuttaa täyden kykeneväisyyden vasta kypsyttyään ruumiillisesti mieheksi; niinpä esimerkiksi Ersassa voi mikä alaikäinen tahansa tehdä sopimuksia, välipuheita, koska siellä vakuutetaan, ettei asia riipu vuosista, vaan itse sopimuksen laadusta; sitä vastoin Moksassa arvellaan, ettei sopimusten teosta alaikäisen kanssa yleensä voida estää, vaan jos vastaisuudessa tulisi ilmi, että alaikäinen on viekkaudella saatettu välipuheesen, että tämä oli tehty suoranaiseksi vahingoksi alaikäiselle, käyttämällä hyväksi hänen ymmärtämättömyyttään, niin ukot kumoovat kaikki välipuheen epäedulliset seuraukset; kuin välipuhe huomataan tehdyksi alaikäisen hyödyksi ja, päinvastoin, täys'ikäisen vahingoksi, niin silloin se ehdottomasti on täytettävä, sillä pulaan joutunut on itse syypää — hulluna hupsun asioissa. Jos joskus on välttämätöntä, mikä tosin on aivan harvinaista, yhdistää alaikäinen henkilö välipuheesen, niin välipuhe tapahtuu tavallisesti hänen vanhempiensa tai vanhempien sukulaistensa kanssa, jotka edustavat alaikäisen etuja ja henkilöä. Ainoastaan maata koskevat välipuheet on tapana tehdä kirjalliseen muotoon, koska sitä laki vaatii; kaikki muut tehdään suullisesti, eivätkä ne ole laisinkaan heikommat kirjallisia. Välipuheen vakuudeksi ei tietysti haita kutsua vieraitamiehiäkään (*kuljaf* = kuulijoita) läsnäolemaan, erittäin jos asia koskee rahoja, ja vielä lisäksi suuriakin; näissä tapauksissa kutsutaan tavallisesti naapureita, etupäässä ukkoja, vaan tarpeen tullessa heidän sijaansa voidaan ottaa muitakin, vieläpä akkakin; tämmöisten vierasmiesten luku, riippuen heidän nauttimansa arvon suuruudesta, vaihtelee 2 ja 5 välillä. Kuljafien tarkoitus ei ole suinkaan välipuheen laillistuttaminen, sillä vertauskuvannollisten temppujen jäl-

keen ei se enää kaipaa mitään eikä kenenkään laillistuttamista; mutta siitä saakka „kuin Purgas nousi taivaasen“ *(škasto Purgas meneli lan'ks jakas')*, kansa on tullut heikommaksi, riidat ja rettelöt ovat alkaneet, ihmiset lakanneet Jumalaa pelkäämästä ja yhä useammin jättäneet välipuheita täyttämättä; siksipä ovatkin toisinaan kuulijat välttämättömät, koska jos niitä vaan on, riitaa ei voi mitenkään syntyä, ja välipuhe on täytettävä, tahtoi taikka oli tahtomatta.

Vielä on Mordvassa muitakin keinoja välipuheitten turvaamiseksi, niinkuin takuu („*käd' kädinvastįsa*“ — käsi kädestä), käsirahat („*in'gel*„ — etuannin), panttaus („*kämez*“ ehkä sanasta *käme* — saapas?) ja vihdoin, etenkin Ersassa harvinainen, kaupanrikkomus-raha, kauppasakko („*kerjamo*“ — iskentä, selkäsauna). Takuumiehen löytäminen on tietysti helppoa tai vaikeata suorastaan sen mukaan, ketkä välipuhetta tekevät; jos ne ovat rehellisiä ihmisiä, joilta ei voi odottaa, että kukaan heistä koskaan kieltäisi ottamiensa sitoumusten täyttämisen, niin tietysti semmoiset ihmiset aina helposti löytävät takaajia, mutta siinäpä onkin koko juttu, ettei moiset ihmiset tavallisesti kenenkään takausta kaipaakaan, ja sitä vaaditaan vaan juuri niiltä, joihin ei oikeen luoteta; semmoisten ihmisten on tietysti kauan hakeminen, ennenkuin löytävät miehen, joka haluaa vapaaehtoisesti ottaa niskoilleen takauksen kuorman, sillä tämä kuorma ei ole kevyt ja kokemus opettaa, että „takaus ei ole sadetta, ei pääse puun alle piiloon“ [1]) (*käd' kädinvastįsa afulį pisem — šuftasala afkekšasak*). Takaaja on joko muuten vaan läsnä välipuhetta tehtäessä, tahi antaa vakuudeksi pykäläpuun puumerkkinsä kanssa, tai sitten leikkaa kynnen ja antaa sen ehtojen täyttämisen takeeksi. Niinkuin kaikkialla, siinä tapauksessa, että välipuhe jäisi täyttämättä, takaaja on vastaajana, sillä hän on omasta puolestaan velvollinen panemaan täytäntöön sen, mikä takaamaltansa jäi täyttämättä. „Takaaja maksaa selällään“ (*käd' kädinvastįsa — kopįr*

---

[1]) Городищ. уѣздъ, Пичилеп, Дарья Еврейнова.

pandi) sanoo sekä ersalainen että moksalainen yhdellä tapaa, eikä välipuheen täyttämisestä löydy mitään mahdollisuutta pois pujahtamaan; jos välipuhe tarkoittaa jotakin suoritettavaa työntekoa, niin ei sen täyttämistä tietysti takaajalta vaadita, koska hänelle mukavimmin sopiva aika on mennyt ohi, mutta kumminkin tämän työn arvo lasketaan rahoissa ja haetaan ulos kokonaisuudessaan luotteliaalta mieheltä, ja onpa hinnanarvio tässä aina varsinaista määrää korkeampi, koska määräajalla suorittamatta jäänyt työ on tietysti tuottanut erityisiä kulunkeja ja tappioita. Takaus on naapurusten välinen asia, eikä ole mikään rahalla maksettava teko; takaaja ei tee koskaan viittaustakaan korvauksesta, eikä takaajan hakija koskaan saa päähänsä tarjota rahaa sille, joka takauksensa hänelle lupaa, koska hän hyväntahtoista ihmistä siten perin loukkaisi; on jo vanhastaan tapana ollut, että kuin kuka jollekin takuusen suostuu, hänelle tarjotaan ryyppy, vaan siinäpä onkin kaikki, millä taatun on kiitollisuuttansa osottaminen; mutta kuin takaaja tietää tämänkin kohteliaisuuden takaamallensa rahallisessa suhteessa vaikeaksi, niin asia voi käydä ilman kestitystäkin, taikka takaaja kestitsee sitten omasta puolestaan.

Käsiraha on köyhälle, vaikka seudun venäläisiä usein varakkaammalle mordvalaiselle hyvin arveluttava asia, koska onpa hänenkin taloudessaan joka kopekka kallis, jolle elinkeinojen harjoittamiseen valmis mordvalainen kyllä voi semmoisen sijan löytää, mistä sillä voi mukavan voiton hankkia. Käsirahan merkitys on hyvin suuri, sillä jos se kerran on vastaanotettu, niin ei mikään muu välipuhe ennen ensimmäisen suorittamista ole mahdollinen. „Käsirahat käteen on kivi kaulaan“ (*ingel kädetnenes — kev kirgazinza),* sillä tässä ei auta mitkään koreat puheet, välipuhe on suoritettava. Täytyy kumminkin huomata, ettei tässä niin paljon merkitse käsirahaksi annetun summan suuruus, kuin siveellinen velvollisuuden tunne välipuheen täyttämisestä; satuimme esimerkiksi kerran kuulemaan, että itse meille tätä kertova Ersan mordvalainen oli saanut pestaajaltaan 30 kopekkaa käsirahoja, ja työhön hän oli otettava koko kesäksi, vaan

vaikka hänelle tarjottiin myöhemmin paljoa edullisempia ehtoja, hän ei kumminkaan muualle mennyt, vaan jäi ensimmäisen pestaajan luo. Muuten on kansan katsantotapa välipuheen suhteen siihen määrään ankara, että aivan harvoin kukaan toinen rohkenisi uudestaan tarjota käsirahoja sille ihmiselle, joka jo ennen on niitä vastaanottanut; kehottamista ennen otetun käsirahan palauttamiseen pidetään loukkauksena, eikä tämmöisen asian esittelijäkään osota mitään korkeampaa siveyden kantaa. Käsirahan antaa aina isäntä, sillä muuten se ei olisi ingel, vaan kämez, s. o. pantti. Mitään erityistä hyötyä käsirahan ottamisesta tai antamisesta ei ole, sillä se on sivuasia, jota ei edes mielellään käytetä, vaan pikemmin vältetään, jonka ohessa ukot arvelevat käsirahojen vaan todistavan luonteitten turmeltumista ja vakuuttamisen tarvetta siinä, missä oikeastaan sanankin pitäisi olla kyllin riittävän. Käsirahan takasin antamisen suhteen on Ersassa ja Moksassa jotakuinkin erilaiset käsitykset; Ersassa esimerkiksi, kaiketi voimakkaammasta venäläisestä vaikutuksesta, käsiraha alkaa muodostua joko varsinaiseksi ja ainoaksi välipuheen täyttämisen vakuudeksi, ja siksi se on täällä aina suurempi, taikka sitten osottaa taipuvaisuutta nousemiseen ja laskemiseen, jonka ohessa pyritään antamaan käsiraha takasin, jos välipuheen täyttäminen käy epäedulliseksi, ja enentämään sen suuruutta jokaisen mahdollisesti tapahtuvan vahingollisen sattuman varalta. Eipä kuitenkaan vielä täälläkään ole siihen tultu, että pestattu itse voisi milloin tahansa antaa käsirahan takasin; käsirahalla vakuutetun välipuheen kuolettamiseksi vaaditaan välttämättä pestaaja-isännän tai ostajan suostumus, jolloin hänelle joskus tarjotaan joko koko käsiraha takasin, taikka joskus kaikkiaan vaan puolet (*sindemo*—taite); katsoen siihen, että täällä, niinkuin jo sanoimme, käsirahan suuruus on jo jokseenkin melkoinen, voi vuokraajalle olla kyllä hyödyksi tämä jälkimmäinenkin ehto, vaikka tietysti ihmistä, joka on tarjonnut „sindemon“, vastaisuudessa vältetään ja hänen kanssaan mennään sitoumuksiin vaan pakkotilassa, milloin ei muuanne päästä. Jos Moksassa sattuu tämmöinen paha, niin välipuheen rikkoja menee

käsirahan antajan luo anteeksi pyytämään (kättä kantamaan — *„kädin' kanni“*); tässä hän selittää ne syyt, joitten nojalla hänen on mahdoton välipuhetta täyttää, ja melkeen aina käsirahan antaja vapauttaakin hänet siitä, taikka, niinkuin sanotaan, „antaa kätensä“ *(kädin' maksoma)*; tällöin käsirahan takasin antamisesta ei ole enää mitään puhetta, sillä moinen kielto täyttämästä välipuhetta tapahtuu juuri täydellisestä mahdottomuudesta sitä täyttää (etenkin äkillisen onnettomuuden tai häviön pakotuksesta); vaan jos on pieninkin tilaisuus välipuheen täyttämiseen vastaisuudessa, ja etenkin koko käsirahan takasin maksamiseen, niin pestattu ehdottomasti niin tekeekin ja sitoutuu uuteen sopimukseen, vaan jo ilman käsirahaa; semmoinen uusi välipuhe sanotaan suoritettavan „Jumalan auttaessa“ *(Škain lezänä)*. Ei ole missään nähty eikä kuultu, että välipuheet käsirahoista tehtäisiin kirjallisesti, ja kukapa niitä kirjoittaisikaan; karttapaperin sijasta Mordvassa erittäin sopivasti vielä nytkin käytetään pykäläpuita, joista tavalliset kuolevaiset eivät mitään selkoa saisi, vaan mordvalaiset saavat aivan hyvin, ja toimittavatkin niiden avulla erinomaisen monimutkaista kirjanpitoa, jolle ehkä „puunpito“ paremmin tässä nimeksi sopisikin; itse näimme usein kylänvanhimpien luona samalla pykäläpuulla, tai pienemmillä semmoisilla yhdessä kimpussa, joista jokainen esitteli eri talojen laskuja, laskuja noin 8—10:stä eri summasta, eriaikaisine maksuineen, vähennyksineen, yhteenlaskuineen ja mahdollisuuksineen määräpäivänä saada selville mitä on puhdasta rahaa ja mitä velkaa; tässä laskutavassa ei mordvalainen jää yhtään venäläisistä luvunlaskijoista jäljelle. Kaupanrikkomus-raha, eli kauppasakko, ja sen suuruus riippuu sopimuksesta, mutta sitä tavataan yhä vielä jotenkin harvoin, koskei se vielä ole erittäin tarpeelliseksi tullut. Mitä pantteihin tulee, niitä on hyvin monta laatua, koska pantiksi kelpaa kaikki se, mikä on jonkin hintainen; vaan erittäin huomattavina panteiksi käytetyistä esineistä mainittakoon ennen kaikkia: tukku hivuksia, joka välipuhetta vastaisuudessa suoritettaessa on kunniata enin uhkaavana, niin että, kuin mordvalaiselle sano-

taan: minulla on sinun hivuksiasi, sillä sanotaan häntä epärehelliseksi mieheksi; huomattava on, että kunnallisoikeudessakin moinen ihminen kadottaa oikeutensa olla todistajana, niinkuin nähdään eräästä Issan kunnallishallituksen pöytäkirjasta [1]: „hän, Ivan Mokejev, kuin Pietari Koschkin kutsuttiin esille, alkoi tätä haukkua ja syyttää: „minulla on hänen hivuksiansa“, jonka tähden Pietari Koschkin estetään todistamisesta.“ Suuri merkitys panttiasioissa on lapikkaallakin tai lapikkaan lahkeella; eipä suotta ole tullut sananparreksi sanoa: *„kämezasi̯ pelgäpaškasi̯“* ([kuin] panttautui, [niin] tuli jalattomaksi); luultavimmasti tämä sananlasku, niinkuin tapakin, joka on sille alkunsa antanut, ovat syntyneet kaukaisessa muinaisuudessa, jolloin pantinantaja joko todellakin kadotti jalkansa, taikka oli estetty mihinkään liikkumasta siihen saakka kunnes oli välipuheen täyttänyt. Pantin asemesta käytetään myöskin pykäläpuuta, johon on merkki piirretty, mikä ei meistä näytä olevan ainoastaan kirjallista muistiinpanoa, vaan edustavan vertauskuvana itse välipuheentekijää, erittäinkin kuin meille kerrottiin tavasta tarjota pantiksi pyyhinliina (jolla kasvoja pestessä pyyhitään), johon, jos välipuhe jää täyttämättä, muka painautuu syyllisen kasvojen kuva, ja hän itse kulkee sitten varjotonna (*ṭilfpaška;* — semmoisia tschilfpaschkoja me satuimme itsekin näkemään; he kuvailevat kadottaneensa varjonsa ja ovat kiihoittuneita ihmisiä, joitten kiihko on seurauksena joko rikoksen tunteesta taikka voimakkaasta henkisestä häiriöstä). Mitä siihen tulee, että joku voisi kysymättä, omin päinsä, välipuheen tehtyään väkivoimalla ottaa sen vakuudeksi joku esine, niin semmoisesta ei Mordvassa ole vielä ainakaan kuultu, vaikka niissä paikoin, missä se venäläisiin koskettaa, onkin moinen tapa käytännössä. Mordvassa arvellaan, että niinkauan kuin ihminen ei ole silmin nähtävästi todistanut itsensä epärehelliseksi, ei ole kellään oikeutta epäillä hänen rehellisyyttään käyttämällä väkivaltaa, jolle ei mitään puolustusta voi löytää, vaan joka päinvastoin voi

---

[1] Исса, дѣло N:o 23, 23 Февраля 1871 года.

nostattaa jokaisen tämmöistä omavaltaista ihmistä vastaan ja saattaa hänelle paljon turmiota riistäen häneltä yleisen kunnioituksen.

Kuin Mordvalainen sattuu sitoutumaan kauppasakonkin uhalla, niin se ei ole mikään leikin asia, mikä on suorana seurauksena kansan katsantotavoista välttämättömyydestä täyttää tehty välipuhe. Tavallisin on se tapaus, että kauppasakko (*kerjamo)* lasketaan puoleksi välipuheen hinnasta, joka osottaa, ettei Mordva ole sitä turhaan „teurastukseksi“ kutsunut. Nämät kauppasakon määrät ovat samat Mordvan molemmilla heimoilla, vaan näitten katsantotavat kauppasakosta ja sen merkityksestä ovat erilaiset. Ersassa sanottiin minulle suoraan, että, määräämällä kauppasakon niin korkeaksi, minua sakotetaan, „eikä se ole sitä, että minä muka maksan saattamastani vahingosta, sillä vähät hänelle vahingosta, kuinhan siitä vasta viisastuisin“; Moksassa sitä vastoin, missä sallitaan suostumuksen mukaan kauppasakon enentämistä ja vähentämistäkin, väitetään, että kauppasakolla korvataan tappiot, koska ajallaan täyttämättä jäänyt velvollisuus ei voi olla haitallisesti vaikuttamatta työnteettäjän talouteen. Me jo mainitsimme, että kauppasakko, olematta suinkaan välttämätön missään välipuheessa, tavataan yleensä jotenkin harvoin, jonka ohessa välipuhetta tehtäessä täytyy välttämättä siitä sopia, sillä kauppasakko on maksettava ainoastaan sopimuksen ja suostumuksen mukaan, eikä talonpoikais-oikeusto sitä koskaan maksettavaksi tuomitse, ellei siitä ole puhetta ollut silloin kuin välipuhe tehtiin. Ani harvoin sitoumusjutut joutuvat kunnallisoikeuden käytettäviksi, ja useimmiten taaskin niissä paikoin, mihin „kulttuuri“ on ennättänyt tunkeutumaan; niin esimerkiksi Temnikovin ja Kadomskin piirikunnissa, erittäin jälkimmäisessä, missä mordvalaiset suoraan sanovat itseänsä venäläisiksi, semmoista sattuu hyvin usein, vaan sitä vastoin Krasnoslobodskin, Insarin, Knjagininin, Kusnetskin ja Gorodistschen piirikunnissa, missä Mordva vieläkin on venäläisille tunnettu „nahkaveron-maksavan“ nimellä, kunnallisoikeuteen ei tule 5—10 juttua enempää vuodessa. Ensiksikin on jo välipuheen

tekeminenkin asetettu niin, että sen rikkominen tuo myötänsä sen kansallisen, pyhän uskon loukkaamisen, josta kansa vielä vanhasta muistista pitää kiinni, „oikeauskoiseksi“ vaikka luetaankin, — ja toiseksi, välipuheen rikkojaa aletaan kohdella yleisellä ylenkatseella, ja sepä on kaikkia kunnallisoikeuden tuomioitakin pahempi. Tietysti kuin kauppasakko on kerran maksettu, ei voi enää olla puhettakaan mistään korvattavasta tappiosta, koska teettäjänhän tyydyttämiseksi kauppasakko onkin niin korkeaksi nostettu. Toinen asia on itse välipuheen täytäntöön saattaminen. Joku voisi ehkä kyllä suorittaa kauppasakon, vaan tämän tehtyään pitää itseään vapautettuna alkuperäistä välipuhetta täyttämästä, mutta moiset tapaukset on kansan käytännöllisyys aavistanut mahdollisiksi, ja että halu tähän menisi epärehelliseltä ihmiseltä, Mordvassa vaaditaan välttämättä itse välipuheenkin täyttämistä: „*kerjamo — kerjamoks*, *altavks — altavksenks*“ (sakko sakkona, sopimus sopimuksena). Melkeen ei ollenkaan tapahdu, että tässäkään tapauksessa kieltäydyttäisiin suoritettaviksi otetuista velvollisuuksista, ja jos joku esimerkki siihen löytyisikin, niin ukot kyllä osaisivat pakottaa keinottelijaa välipuhetta kunnioittamaan.

Onpa Mordvassa olemassa luovutusrahakin (*sjasuvanä jarmak* — irroitus-rahat), joita täällä yleensä hyvin paljon käytetäänkin kaikenlaisissa ostoissa, ja on niillä omituinen jonkinlaisten korkolainojen muoto. Useimmiten tietysti luovutusraha vastaanotetaan ja tarjotaan ostettaessa ja myytäessä, vaan sattuupa näinkin: on esimerkiksi tilaisuus saada helpolla hinnalla joku talouden tarpeisin välttämätön esine, mutta ostajalla ei sinä hetkenä satu olemaan kylläksi rahaa; silloin hän kääntyy jonkun varakkaamman naapurinsa puoleen pyytäen häntä seuraavaan kauppaan: tämä ostaa elukan, tai sitten minkä muun esineen, ja kuin esineen haluaja sitten „selviää asioistaan“ (noin kuukauden, joskus parinkin perästä), niin hän saapi haltuunsa ja omistukseensa ostetun tavaran, jolloin maksaa luovutusrahoja 5—10 prosenttia sadalta. Semmoinen välipuhe on Ersassa ja Moksassa saanut ominaisen nimenkin „*aftopodoma*“, joka merkitsee puut-

tuvaa kauppahintaa. Huomattava on, että jos ostettu tavara on lehmä, hevonen, niin alkuperäinen ostaja voi käyttää hyväkseen maidon ja niitten työvoimaa, sekä on velvollinen takasin suorittamaan vaan lisän, jos semmoinen syntyy aikana, jolloin hän on ostosta hallussaan pitänyt. Erittäin usein moiset kaupat tehdään toripaikoissa markkinapäivinä ja juuri tarkoituksella saada käyttää hyväkseen sikiöta hyvästä verestä.

Jo näistä Mordvan katsantotavoista välipuheen ja sen merkityksen suhteen käy ilmi kummastuttavan selvästi, että välipuhe voidaan tunnustaa mitättömäksi ja kuoleutetuksi ainoastaan molemminpuolisesta suostumuksesta, koska ainoastaan molemminpuolinen suostumus voi peruuttaa kummankin asianomaisen vapaaehtoisesti tekemän valan. Tapauksia, että ihmiset olisivat kääntyneet oikeuden puoleen, ei ole juuri kuultu, ja semmoista kuolettamista ei kansa oikeastaan koskaan tunnustakkaan, jollei vaan välipuheen ehdoissa tai sen tekemisen laadussa ole mitään, mikä itsessään olisi esteenä molemmille puolille menemästä yhtä oikeutettuun ja yhtäetuisaan sopimukseen tai suostumukseen. Oikeus voi tietysti tehdä mitä tahansa, eikä sitä rupea kukaan häiritsemään, vaan oikeuden avulla välipuheen täyttämisestä kieltäytynyt ihminen kadottaa varjonsa, ihan samaten, kuin kuka muukin, joka omin päinsä on jättänyt välipuheen ehdot täyttämättä. Toinen on asia, jos välipuhe on tehty juopuneen, mielipuolen tahi semmoisessa tilassa olleen ihmisen kanssa, mikä on saattanut hänet erehdykseen välipuheen edullisuudesta; hyvin usein olimme tilaisuudessa näkemään kunnallisoikeuksien pöytäkirjoissa tavaksi tulleen muodon välipuheen ehtoja kuoletettaessa: „koska hän . . . oli silloin juovuksissa“, ja yleinen halveksiminen on kohdannut aina sitä miestä, joka on petollisine aikeineen käyttänyt hyväkseen toisen asianomaisen satunnaista kykenemätöntä tilaa. Yleensä, vastoin kirjoitetun lain henkeä, kansa pitää juopumusta täydellisen kykenemättömyyden tilana ja vertaa juopunutta mielettömään. „*Komlänä — af jonu*“ [1]) (humalainen on mieletön),

[1]) Хьалынскъ, Лебежайка, Наталья Ананьева.

sanoo moksalainen, arvellen, että jokainen tämmöisessä tilassa olleen ihmisen kanssa tehty välipuhe voidaan rikkoa. Ersassa sanotaan, että „*komolja af ulį präve*“ [1]) (humala ei ole älyä) ja samaten tunnustetaan humalaisen kanssa tehtyä välipuhetta pitämättömäksi ja epärehelliseksi, katsoen sitä ihan mahdottomaksi. Vielä pahempaa ja synnillisempää on tehdä järjettömällä välipuheella vääryyttä ymmärtämättömälle lapselle, joka on Vedin-aziravan ja Ineške-Pazin erityisen suojeluksen alaisena; tässä ei edes ole mikään oikeus tarpeen, kuinhan vaan naapuriukot saavat tietää semmoisen välipuheen olemassa-olosta, niin he kyllä omin päinsä voivat estää moisen ilmeisen vääryyden. Ihmistä, joka on tehnyt konnamaisia välipuheitaan juopuneitten, ymmärtämättömien alaikäisten ja vähämielisten kanssa, pidetään kaikkialla suurimpana roistona, sillä „hän on pahempi rosvoa: tämä kuristaa järjellisen, vaan hänpä järjettömän.“ Välipuheen voi tosin, ehdoista jo keskusteltuakin, vielä peruuttaa ennen kuin sitoudutaan valalla ja rukouksella; muut menot vaan vahvistavat niitten kautta tehtyjen sitoumusten merkitystä, vaan eivät ole semmoisia kohtia, joilla olisi lopullisen ratkaiseva vaikutus välipuheen pyhyyteen. Välipuheen sitoovaisuus lakkaa vielä siinäkin tapauksessa, että toista asianosaista kohtaa joku tavaton onnettomuus, joka tekee hänelle mahdottomaksi pyhästi ja tarkasti täyttää kaikki sitoumuksensa; tämmöisinä onnettomuuksina pidetään: täydellistä katovuotta, raesateita, mehiläisten häviämistä sukupuuttoon, kuolemaa y. m. s. Näissä tapauksissa jää välipuhe täyttämättä joko osaksi taikka kokonaisuudessaan, ja välipuheen mukaan täyttämättä jäänyt luetaan suorastaan pois suostutusta rahamäärästä. Samoin katsotaan välipuhe täyttämättä jääneeksi bona fide, kuin toinen puoli, ponnistettuaan kaikki voimansa välipuhetta täyttääkseen, näkee asian itselleen mahdottomaksi. Issassa oli meillä tilaisuus nähdä seuraava esimerkki: talonpoika Paavo Pandjamov (Muurahainen) teki välipuheen paikan kapakoitsijan kanssa syksyllä v. 1875 kylvääkseen ja

---

[1]) Арзамаск. уѣздъ., Кардавеле, Θедоръ Ильцовъ.

korjatakseen syysviljaa $2^1/_2$ kymmenysalaa; välipuhetta tehtäessä oli Paavo Pandjamovilla 2 hevosta ja 2 työtätekevää poikaa vaimoineen; talvella vv. 1875—76 kuolivat Paavon molemmat pojat kuumetautiin (*pot'ma jondįl*) ja samaten kaatui toinen hevosista. Paavo ei kuitenkaan kieltäytynyt ottamiensa velvollisuuksien täyttämisestä, vaan läksi työhön, josta hän ei kumminkaan yhtäkään loppuun saanut „vähäväkisyyden ja hevosettomuuden tähden." Kapakoitsija palkkasi hänelle avuksi työmiehen, mutta syksyllä valitti kunnallisoikeuteen, vaatien korvausta ja kulunkeja. „Nähden Paavo Pandjamovin tarkkuuden ja että Kaikkivaltias on hänet voimattomaksi saattanut, eikä hänen oma huolimattomuutensa, lakatkoon Kuisma Drjagin häntä ahdistamasta, rahoja vaatimasta, ja nähköön, että mies on kaikki voimansa menettänyt" [1]). Niin ankarasti kuin Mordvassa arvostellaankin välipuheen ehtojen rikkomista, ei siellä kumminkaan tunnusteta oikeaksi omavaltaista takasinhakua välipuheen rikkojalta; hän on vaan velvollinen antamaan kaikki takasin, minkä on edeltäpäin välipuheen nojalla ottanut, mutta jollei ken välipuhetta täytä, niin hän on mordvalaisten mielestä joko „niin huono ihminen, ettei vitsoista ja arestista parane", taikka on hänen jostakin syystä ollut mahdoton täyttää parempina aikoina tehtyjä sitoumuksiaan, — ja semmoista taas ei kannata mistään rangaistakkaan.

Oston ja myynnin välipuhetta on melkeen mahdotonta tarkkaan vaihdosta erottaa, koska sekä edellinen että jälkimmäinen oikeustaloudellinen toiminta sanotaan yhdellä laillа: *polaftama*'ksi, joka oikeastaan nimittää toiminnan tuotetta verbistä *polaftan:* vaihdan, vaihettelen. Mordvalainen ei näe yhtään mitään erotusta tavaran vaihdossa tavaraan ja tavaran vaihdossa yleishintaiseen tavaraan eli rahaan, joka heillä jaetaan kahteen aivan eri alaluokkaan: „*vidstänä jarmak*" ja „*kengeli jarmak*" (oikeat ja väärät rahat), jolloin edellisellä ymmärretään kultaa ja vanhaa hopeata, ja jälkimmäisellä uusia hopearahoja, vaski- ja paperirahoja;

---

[1]) Исса, дѣло N:o 132, окт. 26, 1876 года.

nähden, ettei paperiruplalla ole pysyväistä arvoa, ei sille tunnusteta yleishintaisuutta, eikä kultaan vaiheteta. Osto ja myynti semmoisenaan voi niinikään olla kahta lajia, se voi olla tehty ikuisiksi ajoiksi taikka vaan ajaksi. Näiden kahdenlaisten välipuheitten välillä on se erotus, että edellinen antaa täyden omistusoikeuden, jota vastoin jälkimmäinen vaan pitemmän tai lyhemmän hallitusvallan. Sitä paitsi osataan Mordvassa erottaa toisistaan varsinainen myynti, ennakko-osto *) ja hankintasopimus **). Oston kautta ei mordvalaisen mielestä voi saada (*raman*) omistusoikeutta tavaraan, joka vasta vastaisuudessa saa arvonsa ja on tällä hetkellä vaan oletettu, sillä silloin ei voi olla kysymystä *ramaf*'ista s. o. todellisesta saannosta; mutta kaikille on Mordvassa tunnettu sananlasku „*osal* (eli *ozal*) *polaftə jurga i pot'masa*“ (puute myy [viljan] juurina ja [sikiön] kohdussa), joka suorastaan osottaa, etteivät semmoiset ostot ole harvinaisia; vihdoin löytyy eri nimiäkin eri lajeille oston ja myynnin välipuheita: *polaftamo ramanä*, ennakko-osto, eli „*mijama*“ (taikka *pin'vä polaftamo*) ja lopuksi „*uksjanä*“ (ulosvedetty) eli hankintasopimus, jota vielä sanotaan „*utsjaskava polaftamo*“ (s. o. myynti onnen kaupalle). Jo näistä hyvin kuvaavista nimityksistä näkyy, mitä Mordvassa ymmärretään noilla erimuotoisilla oston ja myynnin välipuheilla; ensimmäinen välipuhe on varsinainen ostokauppa kaikkine tuntomerkkeineen, asuineen ja seurauksineen, sillä heti välipuheen jälkeen siirtyy esine uuden omistajan omistukseen, ja hän „saapi“ sen, mikä osotetaankin adjektiivillä „ramanä“; „mijama“ vastaa ennakko-ostoa ja merkitsee oikeastaan edelläkäypää sopimusta, sillä kuin minä teen jonkun muunkin vä-

*) Tämmöisellä ennakko-ostolla (запродажа) tarkoitetaan tässä välipuhetta, jonka kautta asianomaiset sitoutuvat tekemään määräaikana jonkun esineen kaupan keskenänsä ynnä määräävät kaupattavan esineen hinnan.

**) Hankintasopimus (поставка) on välipuhe semmoisen esineen myynnistä, jota vielä ei ehkä ole olemassakaan, vaan joka on määräaikana hankittava ostajan haltuun.

Suom. muistutukset.

lipuheen, niin ensin „mijan", s. o. sitoudun tekemään sitä tai tätä siihen tai tähän määräaikaan; vihdoin „usksjanä" osottaa kuvaavasti semmoisten välipuheitten tuntomerkkiä, joitten kautta onnelta „ulostemmataan, riistetään", mihin jo suorastaan viittaa tämän välipuheen jälkimmäinen ersalainen nimitys: „*utsjaskava polaftamo*" eli vaihto onnen kaupalla, erotukseksi „*pin'vä polaftamo*'"sta eli vaihdosta ajaksi, ei siinä merkityksessä, että tällä välipuheella omistusoikeus annetaan ajaksi, vaan siinä, että lopullinen välipuhe tehdään jonkun määrä-ajan kuluttua.

Jo ylempänä mainitsimme, ettei Mordvalla ole koko sitä joukkoa vertauskuvannollisia temppuja omistusoikeuden siirtämisessä, jonka me havaitsemme venäläisessä väestössä; niin esimerkiksi Mordvassa ei ainoastaan pidetä käsittämättömänä, että jumalankuvat siirretään talon mukana uudelle omistajalle, vaan vieläpä kummastellaan, kuinka yleensä voidaan jumalankuvia myydä. Toisella puolen ei mordvalainen ole suinkaan omaisuuden vertauskuvilla-edustamista vastaan, kuin omistus-oikeus siihen toiselle siirretään, vaan siinä pannaan se välttämätön ehto, että vertauskuvana siirrettävästä esineestä käytetään joku siihen erottamattomasti kuuluva osa; niin esimerkiksi karvatukku lampaasta, hevosesta, lehmästä j. n. e. Paitsi sitä, koska Mordvassa käden päällepanemisella nähtävästi osotetaan haltuunottamisen tointa, niin ei noita kaikkia vertauskuvannollisia siirron muotoja tarvitakkaan Mordvan oikeudellisissa oloissa siinä määrin, kuin niitä Wenäjällä käytetään; harvoin tapahtuu, että omistusoikeuden saaja olisi saamastaan esineestä kaukana, siksipä onkin tarpeetonta käyttää niin usein vertaus-edustusta, vaan käsi pannaan välittömästi itse myytävän esineen päälle. Jostakin syystä, kuin puhuimme suitsista vertauskuvana omistusoikeudesta hevoseen, meille aina sanottiin, että ne on niitä mustalaisen taikoja ja temppuja, ja laskivat yhä pilaa siihen suuntaan, sanoen, että miksei sitten koko navettaakin annettaisi, kuin on lehmä myyty? Sopimukset tavaran myyntihinnasta ja myöskin maksuajasta ovat hyvin erilaisia ja riippuvat täydellisesti suostumuksesta ja sopimuksesta, joilla,

niinkuin ylläolevasta voi huomata, on tavattoman suuri merkitys Mordvan lakitavoissa; maksu voi olla joko kokonaisuudessaan suoritettava määrättynä aikana, tai jaettu eri kausiin, jonka ohessa voi joka kerta maksumäärän joko suurentaa tai vähentää ostajan ja myyjän etuihin katsoen. Heti kuin tavarasta maksetaan luonnossa, saa ostokauppa selvän vaihtovälipuheen muodon, joka on Mordvassa olemassa, ja päälliseksi hyvin kehinnyt tässä kansassa; erittäin usein tavataan satunnainen vaihto, sopimuksetta tehty (edeltäpäin harkitsematon) *„polaftamo silmä a peškedi“* [1]) — s. o. vaihto kateelliselle silmälle. Tämä vaihto tapahtuu markkinapaikoilla, valtateillä ja kaduilla; tavallisesti siten vaihetetaan hevosia, vaan usein muutakin, niinkuin esimerkiksi mehiläispesiä; moinen mehiläispesien ja -kekojen vaihto sanotaan *„polaftamo seermenen“* [2]) — vaihto kuulon mukaan; osanottajat tähän uskallettuun asiaan seisovat molemmat keon vieressä ja koettavat olla päästämättä yhtään ääntä; vaihtaja kuuntelee tarkkaan mehiläisten surinaa (*uhurama* verbistä *uhuran:* surista) ja sen voimakkuudesta päättää kuinka paljon mehiläisiä on ja paljonko keko voi maksaa. Muuten on tässä vielä toinen asianhaara, joka vaihtoon vaikuttaa; molemmat vaihtajat seisovat tietysti keon vieressä ilman verkkoja, ja jos yksikin mehiläinen pistää tulevata omistajaansa, niin välipuhe menee myttyyn. Useimmiten tämä vaihto tapahtuu siitä syystä, että mehiläiset eivät ole kotiintuneet isännän taloon, ja hän tahtoo koettaa onneansa uusilla, jotka ehkä häneen mielistyvät. Sinä hetkenä kuin kaupan ehdoista juuri sovitaan, pidetään hyvin sopimattomana, että kolmas henkilö sekaantuu keskentekoiseen asiaan; „kuin kaksi koiraa on toisensa haistaneet, puree ne kolmatta“, sanoo mordvalainen (*kafta pinät niksjaz — kolmitses' porjaiht*) [3]), mutta kuin välipuhe on jo tehty, ei mikään estä silloin kolmatta henkilöä, joka on tullut hyvissä aikeissa ja aikoinaan osan-

---

[1]) Городищ., Катмисъ, Елена Гордѣева.
[2]) Ibidem.
[3]) Городищ., Пичилеи, Дарья Гордѣева.

nut pidättäytyä sekaantumasta muitten asioihin, ehdottamasta uutta välipuhetta luovutusrahan nojalla; näitä tapauksia sattuu usein mordvalaisessa elämässä erittäin vaihdossa „kateelliselle silmälle“, koska jokainen mordvalainen on hyvin taipuva moiseen onnen kauppaan. Sananlaskuja, jotka koskevat oston ja myynnin välipuheita, mainittakoon paitsi yllä kerrottuja vielä seuraavat: „*Polafti — srjak paro!*“ (myit — sano hyvästi!); — „*Ilja petškja — af ulatanok viros!*“ (älä leikkaa — emme ole metsässä); — „*Polaftems — Otsjupazti molems*“ (tehdä kauppaa [on] Jumalaa rukoilla); — „*Läzeloman' — šaitannen oimen polafti*“ (koronkiskuri [on] pirulle henkensä myynyt); ja sitten moksalaiset: „*Polaftai — tjat avar'da!*“ ([kuin] myit — älä itke); „*Pilnä oljasa tev*“ (hinta [on] oma asia), ja vihdoin „*Vas'kaftan'därälet — afilet kozagada!*“ (jos pettäisit et voittaisi). Tästä sarjasta mordvalaisia sananlaskuja meille käy aivan selville tämän kansan katsantotapa ostosta ja myynnistä yleensä, mikä nähtävästi katsotaan olevan jumalallisen hoidon alaisena, johon viittaavat välipuhetta tehtäessä käytetyt menotkin; tässä myöskin näemme kuinka vähässä määrin Mordvassa suvaitaan hinnan jyrkkää nostamista, etenkin, jos myyjälle on tietty, että tavara on ostajalle välttämätön; toiselta puolen kohtuullinen hinnan nostaminen, johon ei ole aihetta antanut ostajan puutteenalainen tila, pidetään asiana, josta voi vapaasti tuumata ja sopia; lopuksi näemme samoista sananlaskuista, että petokset ja kauppavehkeilyt herättävät Mordvan kansassa täydellistä inhoa, joka näkyy mordvalaisesta uskostakin, että muka Schaitan on todellakin tarkoittanut ihmisten — Jumalan luomien — turmelemista, lähettäessään heidän sekaansa keinottelijoita ja rahaa.

Emme koko mordvalaisella maa-alalla kertaakaan sattuneet kuulemaan, että vanhat ihmiset koskaan myisivät talonsa semmoisella ehdolla, että ostaja heitä ylläpitäisi, ruokkisi ja juottaisi kuolemaan asti; semmoinen tapaus on mahdoton, koska aina löytyy perillisiä, vaikkapa kaukaisiakin, jotka tosin ukolta talon ottavat, vaan samassa pitävät huolen hänen elatuksestaan haudanpartaalle asti. Mordvalais-

ten mielestä alkaa jo tulla, ja pian lopullisesti tuleekin semmoiset asiat, että isä omassa kodissaan ei ole isänä, vaan vieraana, ja mitäpä hän tekisi vieraitten ihmisten luona (*aljan kudsi̯nza — iljan.*)

Mordvassa on tapana käyttää samoja mittoja, kuin venäläiset käyttävät, eikä siellä ole omia eri mittoja, vaikka sydänmailla välimatkoja luetaankin seitsemänsadan sylisien virstojen mukaan.

Useimmiten välipuhe ostokaupasta tehdään suullisesti, vaan jos kysymys on maasta tai mökistä, niin välttämättömyys vaatii turvautumaan paperiin, joka kirjoitetaan semmoisessa tapauksessa kunnallishallituksessa. Tässä kohden on jo kokemus ennättänyt kansalle opettamaan, ettei ilman „tokumenttia" voi tulla toimeen, ja ettei laki tyydy vanhusten vakuutuksiin, vaan vaatii paperia, jota kansa muissa tapauksissa niin suuresti kammoo. Onpa tapana että kirjalliseenkin välipuheesen allekirjoittaa 2—3 todistajaa, jotka kansan mielestä eivät koskaan pahaa tee, vaan niin sattuessa voivat vielä kelvatakin; „ymmärrys on hyvä", sanoo moksalainen, „mutta silmät ja korvat sitäkin paremmat" (*pref — mazi̯, a silmät da pilät sjada mazi̯*) ja lisää: „*pref näiji menels, a silmät da pilät — perfka*"[1]) (ymmärrys katsoo taivaasen, mutta silmät ja korvat sivuilleen). Kirjallista välipuhetta tehtäessä on vielä yksi muodollisuus tarpeen, joka tosin ihan vasta ikään on Mordvaan ilmaantunut; ostaja näet, maksaessaan rahat, vaatii välttämättä, että myyjä, ennen kuin muodollinen välipuhe kunnallishallituksessa on kokoonpantu, hankkii hänelle vakuutuskirjan taloon; nähtävästi on katkera kokemus kansan tähän keinoon opettanut. Kaikki riidat ostajien ja myyjäin välillä ratkaistaan tavallisesti, vetämättä asiaa oikeuteen, omien ukkojen avulla, joitten sana tässäkin merkitsee hyvin paljon, eikä ketään muita pyydetä ratkaisemaan riitajuttuja, jotka koskevat esimerkiksi myydyn omaisuuden laatua tai hintaa, jolloin kyläkunnan vanhimmatkaan, jos esiintyvät moisina todistajina, eivät ole suinkaan

---

[1]) Краснослоб., Шингарино, Степанъ Атяшкинъ.

valtansa edustajia tässä toimessa, vaan tekevät sen tavallisina, tilapäisesti pyydettyinä naapureina, niinkuin kaikki muutkin.

Kuin sopimuksen muodollisuudet ovat suoritetut ja kättä on lyöty, niin on perääntyminen mahdoton, ja ostetun esineen itse jättäminen ostajan käsiin on jo sivuasia, sillä ostettu esine voi olla usean kymmenkunnan virstan päässä paikasta, jossa välipuhe on tehty, jolloin sopimus tapahtuu jo selvästi suostumuksella bona fide. Vaan tässäpä joudutaankin joskus pulaan! Toisinaan näyttää siltä kuin olisi kaikki järjestyksessä, ostettu esine valmiina pihalla ostajan haltuun tulemaan, mutta kuin sattuu, niin joskus on kallis, satojakin maksava esine poismyytävä tyhjästä „kuinhan otat vaan Jumalan nimeen!", mutta syyllisenä tähän kaikkeen on „kardas-särko", tuo hyvä ja hellä, mutta itseppäinen jumalainen, jolle kuin ei vaan tee mieliksi tavalla tai toisella joko itse isäntä tai joskus ymmärtämätön elukkakin, hän suuttuu, äläkä armoa sitten odotakkaan. Mitä on kellään „pihan" kanssa tekemistä! Joskus kardas-särko äkkiä, ilman mitään syytä, suuttuu mustanharmaisin hevosiin, niin kuin sattui kerran tätä kertovan isälle Mamalaevossa; mies koetti ja yritteli — vaan myi kuin myikin lopulta kaikki mustanharmaat hevosensa, ja viimeisen yhteen riunaan.... Myi ja läksi osondam-palin kanssa kardas-särkon asunnolle, teki, niinkuin tuleekin, kumarruksia, kaivoi hänen osondaminsa kuoppaan, ja lausui: „rakasta raudikoita!", osti parin raudikkoja, joilla ei ollut mitään vartaloa eikä kauneutta, mutta annas ollakkaan, kuin kuukauden perästä katsottiin, niin ei voitu enää tuntea, semmoinen kauneus ja voima oli niihin tullut. Joskus hän alkaa ihmeitä tehdä; panee kanan kukon tavalla kiekuttamaan, ja kukon kanan tavalla kaakottamaan; tästä älä odotakkaan hyvää: kuin näin on seitsemästi tapahtunut, niin on perheessä hauta vainajalle valmiina — parasta kuin leikkaat kaulan mitä pikemmin poikki, etkä syö yhtään, vaan viet ne hänen luokseen lepytykseksi. Ei rakasta hän myöskään kovin väkeviä hevosia eikä lehmää, jolta toinen sarvi on poissa — väkevän hevosen täh-

den kuolee 12 talon hevosista, etkä moisesta lehmästä koskaan rehellistä maitoa saa. Tietysti jos kardas-särkon kanssa elää sovinnossa ja pitää häntä kunniassa, niin silloin voi ostaa mitä tahansa, kaikki tulee talossa viihtymään ja kaikesta on semmoiselle isännälle voittoa.

Me jo puhuimme osto-välipuheen vakuuttamisesta käsirahoilla ja kauppasakolla. Käsiraha eli „ingel“ käytetään näissä tapauksissa useimmiten, jolloin sen antaa ostaja, eikä missään tapauksessa myyjä. Annetaan toisinaan jotakin käsirahan tapaista pestauksen välipuhetta tehtäessä, vaan onhan tässäkin työnsä myyjänä työmies, s. o. pestattava, ja isäntä ostajana. Semmoisista tavoista kuin venäläisillä, että myyjä antaisi käsirahoja myydessään karjaa, ei ole juuri kuultu. Jos myyty tavara ilmaantuu olevan petoksella myyty tai mihinkään kelpaamaton, niin ei asia voi tietysti loppua ilman riitaa ja retteIöitä, joitten päättyminen riippuu siitä, missä asia on tapahtunut, Ersassako vai Moksassa. Ersassa huomataan tässä taaskin enempää „kulttuurin“ vaikutusta, joka ilmestyy, niinkuin olemme usein ennenkin nähneet, vähemmässä tunteitten vakavuudessa; täällä ei tavallisesti ostaja voi peräyttää ostostansa, sillä kansa vakuuttaa, että *„polaftamon' silmät ukele, aras' ulį ekt“* (ostoksella on silmät edessä eikä takana), s. o. katso eteesi ostaessasi, siksi on sinulla silmätkin. Mutta toisin katsoo asiata Moksa, ja tässä tapauksessa ostaja tosin kadottaa antamansa käsirahan, mutta kelpaamatonta tavaraa ei hän ole velvollinen ottamaan. Tapauksissa, jolloin ostaja jostakin syystä (ei bona fide) jättää maksamatta ajallaan ostosumman, välipuhe tavallisesti pidetään rikottuna, mutta hänen maksamaansa käsirahaa ei anneta hänelle takasin; sitä vastoin jos maksamatta jättäminen tapahtuu hyvissä aikeissa (bona fide), niin ei näitä ikäviä seurauksia ole, ja kaikki käy suostumuksen nojalla.

Huomattava on, että sukulaiset, vaikkapa ihan läheiset, eivät nauti mitään erityisempiä oikeuksia naapurien rinnalla, ja Mordvassa ihmeteltiin sukulunastusoikeuden olemassaoloa; tietysti voi jokainen sukulainen ostaa toiselta tavaran

kauppapaikalla tarjoomalla luovutusrahoja, vaan että hänellä olisi ehdoton oikeus heti ottamaan ostajalta tavara samasta hinnasta, niin sitä ei Mordvassa tapahdu, mikä epäilemättä taaskin osottaa, ettei sukuoikeuden käsitettä tässä kansassa ole olemassa.

Mitä koskee kiinteän omaisuuden vaihtoa, niin semmoisesta emme ole sattuneet kuulemaan; Ersassa sitä esimerkiksi pidetään aivan mahdottomana asiana, koska kaikki kiinteimistöä koskevat asiat yleensä toimitetaan kirjallisesti; sitä vastoin Moksassa on kyllä olemassa tämmöinen vaihto, mutta tässä ei siirretä omistus- vaan hallitusoikeus, ja sen ohessa vaan lyhemmiksi tai pitemmiksi nautintokausiksi; niin esimerkiksi on Moksassa hyvin tavallinen heinän-niiton, pelto-osuuksien ja maapalstojen vaihto, jolloin välipuhe tehdään 3, 7 jopa 14:ksikin vuotta, vaan tällöin omistusoikeus jää entisilleen. Useimmiten tämmöinen vaihto tapahtuu työnteon mukavuuden saavuttamiseksi; jos esimerkiksi joku maapalsta on kaukana siitä kylästä, missä sen isäntä asuu, vaan läheisyydessä asuu joku muu henkilö, jonka palsta on myöskin hänelle sopimattomassa paikassa; semmoista voi sattua hyvin useinkin, kuin muistamme vaan miten talonpoikia on maanjaolla tyydytetty niissä paikoissa, joissa mordvalaisia asuu, ja valtion toimittamien jakojen kummallista sovitusta. Irtaimen omaisuuden vaihto on hyvin mieluinen asia, sitä tapahtuu miltei joka päivä, vaan näitten kauppojen eri laatujen luokitteleminen tuntuu aivan mahdottomalta siitä syystä, että niitten ehdot ovat kovin monenlaisia; tässä riippuu ihan kaikki suostumuksesta: milloin vaihto tapahtuu „pää päästä“, milloin vaaditaan lisäystä ja välirahoja j. n. e. Mitään edes vaan kansan tapoihinkaan perustuvia sääntöjä ei Mordvassa ole moisia välipuheita varten keksitty, sillä vaihtotapa jääpi aivan riippuvaksi asianomaisten välipuheentekijäin tahdosta; toinen on asia, jos vastaisuudessa tulee ilmi, että vaihdossa on petosta käytetty, silloin voivat ukot sekaantua asiaan vääryyttä kärsineen asianosaisen ilmoituksen nojalla, vaan muuten on koko asia vaan molempain välipuheentekijäin käsissä, ja he asettavatkin itselleen mitä

ehtoja hyvänsä ja antavat välipuheelle minkä muodon tahtovat.

Omaisuudellinen vuokra on jotenkin tavallinen Mordvassa, vaan sillä erotuksella, että Ersassa jostakin syystä ei tunnusteta hyödylliseksi karjan vuokraamista työvoiman, maidon ja lisän saamiseksi, luultavasti vähemmän varallisuuden ja maitten vähyyden tähden. Sen sijaan pelto-, niitty- ja osaksi karjamaitten arennilleotto (kielessä aina vaan „*polaftama*") on hyvin tavallinen kaikkialla, missä vaan on mordvalaista väestöä; yhtä tavallinen on talon vuokraaminen kauppapuodin, kapakan tai verstaitten avaamiseksi, jolloin rakennuksen vakuuttamisen ottaa huolekseen ehdottomasti hyyrääjä; vuokrataan vielä jokia kalastusta varten, otetaan elätettäväksi siipikarjaa joulun varalle ja urakalle myllyjen rakentamisia, otetaan arrennille puutarhoja ja ryytimaita, jälkimmäisiä etenkin arbusin ja tupakan viljelystä varten, jota etelässä mielellään harjoittavat mordvalaiset naiset. Tietysti kuin joki otetaan arennille myllyn rakennusta tai siipikarjan elättämistä varten, niin ei se riipu yhdestä henkilöstä, vaan siihen vaaditaan koko kyläkunnan suostumus, joka tosin aina mielellään annetaan, koska ymmärretään kuinka edullinen asia on koko kylälle. Viimeisinä aikoina ovat kyläkunnat yleensä useammin ruvenneet tekemään vuokrasopimuksia jäsentensä kanssa, ja sen ohessa siinä tarkoituksessa, ettei vuokraajaksi voisi päästä semmoinen ihminen, joka saattaisi asujaimistolle tehdä vahinkoa; ennenkuin päästetään esimerkiksi kaupunkilaista arbusien kaupitsijaa maanvuokraajaksi, on alettu lähettää omia ukkoja kaupunkiin asiata tiedustamaan, mutta useimmiten tehdään liitto pysyväisten kaupunkilaisten arentimiesten kanssa, joitten toimesta kaikki maanvuokrat sitten tapahtuvat; Mordvassa annetaan aina mieluummin maa tämmöiselle suositulle miehelle, vaikka hän vanhasta tuttavuudesta hiukan vähentäisikin tulevaa arentimaksua. Arbusien ja tupakan viljelykseen, sekä puutarhoihin ja ryytimaihin annetaan maa tavallisesti jollakin ehdolla, ja niinpä Mordvassa mielellään suostutaan maksun alennukseen, kuinhan vaan saadaan ehto pannuksi: niin esimerkiksi Lebeshai-

kassa Hvalyinskin piirikuntaa porvari Noskov kertoi meille, että hänen vuokra-asiansa (ja hyvä asia olikin) oli vähältä mennä myttyyn, kuin isäntäväki vaati lupaa „syödä kylläkseen“, ja hän kyllä oli taipuvainen, mutta tahtoi lisättäväksi — „maahan pudonneita“; asiasta kumminkin sovittiin. Moksassa on tapana antaa arennille karjakin. Niin esimerkiksi vuokrataan sangen usein hevosia tökötin, tervan ja puutavaran viemistä varten etäisiin kaupunkeihin; lehmät annetaan karjan tuotteista ja, jos on erityinen välipuhe, lisänkin saamisesta; samaten annetaan mehiläispesätkin, mutta aina vuodeksi ja parvien luku ja laatu (paino) tarkkaan määrättynä. Ehdot vuokra-ajasta, hinnasta, maksukausista, isännän ja vuokraajan oikeuksista ja velvollisuuksista, arennille otetun omaisuuden käyttämisoikeudesta, vastuunalaisuuksista omaisuuden hävittämisestä, parannuksista, tärväämisestä, hukkaamisesta j. m. s. ovat siihen määrään monenlaiset ja riippuvat niin yksinomaan välipuheentekijöistä, että on aivan mahdotonta niitä luokitella, vaikka tässä mainitsemmekin muutamia omituisuuksia, jotka syntyvät tämäntapaisista välipuheista. Niin esimerkiksi lainataan lehmiä yhdeksi tai kahdeksi kantoajaksi *(vazama)*; hevosia ei lainata tavaran kuljetusta varten koskaan määräkaudeksi, vaan välipuhe tehdään umpimähkään: „rahdin viemiseksi Tsaritsiniin“, ja vieläkin epämääräisemmin „Nizan ja ehkä Kasatschinankin kiertämiseksi“. Maksuaika määrätään joko erittäin täsmälleen taikka sitten päinvastoin siitä sovitaan epämääräisesti, maksettavaksi „Jumalan auttaessa“ tai „kuin kauppa alkaa vedellä.“ Isännän ja vuokraajan oikeudet ja velvollisuudet eivät vaadi eri sopimusta, siitä yksinkertaisesta syystä, että ne jo aikoja sitten ovat juurtuneet kansan tapoihin ja ovat aivan yleisesti tunnettuja; huomattava kenties on näissä oikeuksissa ja velvollisuuksissa ainoastaan säännös, joka koskee tavaran vahingoittumattomana takasintoimittamista; katsotaan esimerkiksi, ettei vuokraaja ole oikeutettu lyömään vuokrattua elukkaa, ja me tiedämmekin muutamia tapauksia, että milloin isäntä milloin ukot ovat vaatineet vuokraajalta elukan takasinantamista huonon pi-

telemisen tähden. Mitä koskee esineihin, niin eivät ne missään tapauksessa saa vuokraajan käsissä muuttua toisenlaisiksi, jollei se ehkä tapahdu aikomuksella säilyttää esinettä pilautumasta; jokaisesta vahingosta vuokratussa esineessä on vuokraaja velvollinen maksamaan korvausta ja kulungit, vaan jos hänen onnistuu todistaa ei olevansa vahinkoon syyllinen, vaan että se on tapahtunut huolimatta hänen tarkasta huolenpidostaan, niin hän joutuu edesvastauksesta vapaaksi, niinkuin näimme tapahtuneen kunnallisoikeuden Kemeschkerin kylässä tekemän päätöksen kautta,[1]) missä sanotaan: „koska mainittu tamma kaatui Jumalan sallimuksesta, ukkosesta ja taivaan salamasta, niin Afim Kobosev ei siitä tarvitse vastata, eikä korvausta hävinneestä tammasta maksaa." Toinen on asia, jos joku saa päähänsä oman mielensä mukaan muuttaa vuokraamansa esineen muodon, sillä silloin hän saa vuokra-ajan päätyttyä antaa esineen takasin siinä muodossa, missä sen oli ottanut, ja jos se on mahdotonta, maksaa isännälle esineen täyden arvon ja pitää muutetun omanaan.

Mordvankansa suosii hyvin maanviljelystä, mutta useimmissa tapauksissa maasta juuri onkin puute; sentähden kansa tahtookin hankkia tavalla tai toisella itsellensä käytettäväksi maata milloin paikkakunnan herraskartanoilta, milloin taas venäläisiltä talonpojiltakin. Semmoiset vuokraukset tehdään useimmiten joka toisesta lyhteestä (puolesta), vaikka tapahtuu, etenkin seuduissa, missä maan-ositukset ovat olleet hyvin niukat, vuokrauksia joka kolmannestakin lyhteestä, johon mielellään suostuvat esimerkiksi ersalaiset Nishegorodin, Arsamasin ja Ardatovin piirikunnissa Nishegorodin maakuntaa, missä arenti on hyvin korkea. Samantapaista me tapaamme vesiniityissä Moksa- ja Suura-virtojen varsilla, missä moksalaiset niittävät herrastilojen heinämaita joka kolmannesta puudasta, mikä jo on tosin paljoa edullisempaa, koska tämä vuokra vaatii paljoa vähemmän työtä eikä kaipaa siemeniä. Satuimme tapaamaan lehmäinkin vuokraamista seu-

---

[1]) Дѣло N:o 46, 1871 г. Августа 8. Кемешкерь, Кузнецкаго уѣзда.

raavilla ehdoilla: vuokraaja sitoutuu toimittamaan isännälle kustakin lehmästä 1 tai $1^1/_2$ puutaa voita ja vasikan, vaan kaikki, minkä hän tätä paitsi voi saada, tulee jo hänen itsensä hyväksi; tätä kauppaa harjoittavat mordvalaiset paljon, nylkien karjaa ja yhtä köyhiä venäläisiä naapureitaan kuin he itse, saadakseen siten enemmän lantaa, jota venäläiset talonpojat eivät vielä muka ollenkaan ymmärrä hyödykseen käyttää. Mehiläispesät annetaan samaten puolesta tuloa, mutta ei koskaan mordvalainen siitä hinnasta anna omaa mehiläistarhaansa, vaan päinvastoin vuokraa pesän venäläiseltä talonpojalta. Jos syntyy odottamaton riita joko arentimaksusta tai muista välipuheen ehdoista, niin ei asia mene koskaan oikeuteen asti, vaan sen ratkaisevat asianomaiset itse, joskus kääntyen ukkojen puoleen, jotka vetoomattomasti ratkaisevat asian, koska välipuheen ehdot ovat aina kaikille kyläläisille tunnetut ja jokainen kylän talollinen tietää tarkoilleen sekä hinnat että kunkin välipuheen kaikki erikoiskohdat, niin että salaisuutta ei missään voi säilyttää. Jollei tahdota uudistaa välipuhetta tulevaksi aikaa, niin tavallisesti on siitä isännälle annettava edeltäpäin tieto; irtaimiston suhteen riittää, jos semmoinen ilmoitus tehdään viikkoa ennen kauden loppumista, vaan jos vuokran esineenä on ollut maa, niin ilmoitus on ehdottomasti tehtävä kahta viikkoa ennen kylvöjä ja kahta viikkoa ennen kesantopellon kyntöä, koska voi sattua, ettei isännällä ole valmiita siemenjyviä ja vielähän täytyy joko koota voimansa ja väkensä ja itsen ryhtyä arennilla olleesen maahan, taikka sitten hakea uusi arentimies, jolle maansa taas antaa — mutta tähän kaikkeen tarvitaan paljon aikaa. Tehdäänkö suullinen vai kunnallishallituksessa muodostettu välipuhe, riippuu täydellisesti asianomaisista välipuheentekijöistä, vaikka tosin onkin tullut tavaksi, että välipuheet, jotka koskevat maata, tehdään kirjallisesti. Siinä tapauksessa, että jompikumpi puoli jättää välipuheen ehdot täyttämättä, koetetaan ennen kaikkea saada selville, millä perusteella se on tapahtunut ja jos se suinkin on seurauksena „Jumalan sallimuksesta“, s. o. välttämättömästä onnettomuu-

desta, äkillisestä köyhtymisestä, työvoimien kuolemisesta t. m. s., niin ei semmoista ihmistä pidetä syypäänä välipuheen rikkoontumiseen; jos päinvastoin tämmöinen annettu lupaus tulee rikotuksi toisen asianomaisen kelvottomuuden tähden, niin pakotetaan syyllinen täyttämään välipuhe ankarimmassa muodossaan ja koko laajuudessaan; tietysti tässä koettaa parastaan toinen puoli, joka, jollei onnistu, kääntyy ukkojen puoleen, ja sieltä kunnallisoikeuteen; kuin huomataan, ettei mieheltä voi mitään ottaa, niin tyydytään siihen, että tämä pannaan häpeämään, mutta joskus käytetään omaakin suoritusta — „*ti̮rnjaftaiht*“, niinkuin mordvalaiset hymyillen kertoivat, s. o. „pöllyytetään“.

Naapurillisissa asioissa sattuu usein kääntymään schaberien puoleen pyynnöllä lainatakseen joksikin aikaa jotakin esinettä, vaan mordvalainen ei pidä tätä edes minään välipuheena, vaan tavallisena, jokapäiväisenä asiana. „*Šabersot i pädjamo i skal vesevelen't*“ [1]) (naapurien kesken on sekä kiulu että lehmä yhteiset), sanoo ersalainen, vaan moksalainen liittää puolestaan, painavasti vakuuttamalla, että „*maksaftärät — af makśaiht*“ (jollet [sinä] anna, ei [sinullekaan] anneta), ja paitsi sitä, että „*traksezen nedjak jesjezdi̮t i enäldjafindi*“ [2]) (lypsä lehmä itsellesi ja pyytäville); näistä sananlaskuista voi jo päättää, että mordvalainen antaa mielellään tavaransa toiselle lainaksi, jopa pitää sitä tavallaan velvollisuutensakin täyttämisenä. Tämmöiset lainaukset ovat niin monenlaiset, ettei niitä tässä käy luetteleminen, siksi että silloin täytyisi luetella kaikki talonpoikaistalouden esineet; paljoa tärkeämpi on se seikka, että itse anto aina tapahtuu ilmaiseksi, eikä rahasta, ja jos lainanottaja tahtoo jotenkin osottaa kiitollisuuttansa lainanantajalle, sanoo tämä närkästyen „annoin — en myynyt“ (*maksas'ašjs' polafta*); sitten hän muutaman ajan perästä suostuu vastaanottamaan, aivan „schaberillisesti“ taaskin, kestitystä viinalla tai vaan „*pure*'lla“ (oluen ja meden sekoitus). Muun palkinnon kuin

---

[1]) Сарлеи, Нижегор. уѣздъ.

[2]) Мамалаи, Красносл. уѣздъ.

ehkä pienen kestityksen vastaanottamista lainatusta tavarasta pidetään yhtä häpeällisenä kuin kauppavehkeilyä yleensä, ja siitäpä saakin selityksensä Ersassa kuulemamme sananlasku: „hädässä vedetään kädestä eikä taskusta“ (*sernjamoso targit kädin kuvalmo, a avol' sepen kuvalmo*) [1]. Siinä tapauksessa, että lainaksi saatu tarvekalu, ja joskus elukkakin, saapi jotakin vahinkoa tai vikaa, niin lainansaajan vastuunalaisuuden velvollisuus ratkaistaan taaskin suostumuksen mukaan, hyvin harvoin oikeuteen turvautumalla. Useimmiten vaaditaan korvattavaksi lainan koko arvo, ja itse isäntä toimittaa arvion, joka ei ole suinkaan sitovaa laatua vastapuolelle, vaan on tällä oikeus, jos on tyytymätön omistajan arvioon, kääntyä ukkojen puoleen, jotka, asianhaarat tutkittuaan, määräävät sekä yleensä vahingon suuruuden että myös lainanottajan vastuunalaisuuden määrän. Jos tavaran tärveltymiseen tai häviöön ei ole syynä vastaanottajan huolimattomuus, niin ei hän ole edesvastuussa, vaan jos hän on asiaan syypää, niin hän pakotetaan maksamaan isännälle milloin puolet, milloin tavaran täyden hinnan, jollei lainansaaja vaan ole alaston kerjäläinen, joka mielellään antaisi, jos olisi ropostakaan taskussa.

Matkallelähdön edellä tai muun kiireen aikana on Mordvassa tapana poissaolon ajaksi antaa osa omaisuudesta, joka etupäässä vaatii alituista hoitoa, muitten huostaan. Tämän välipuheen ehdoissa ja erikoiskohdissa eroavat Ersa ja Moksa toisistaan. Ennen kaikkea on huomattava, että tämä tapahtuu paljoa harvemmin Ersassa, jolta yleensä, niinkuin olemme huomanneet, puuttuu se keinotteleva henki, mikä heti ensi katsaukselta Moksaan tultua pistää silmään; Ersa tietysti tuntee tämmöisiä oikeudellisia toimia, vaan tunnustaa ne mahdollisiksi ainoastaan niissä tapauksissa, milloin tavara esimerkiksi on suojatonna tapahtuneen tulipalon tähden tai jääpi perimättömäksi j. n. e., eikä tunnusta melkeen ollenkaan vapaaehtoista huostaanantamista keskinäisestä

---

[1]) Корсун. у., Пермисъ, Марья Гудкова.

sopimuksesta, koska ainoastaan suurimmassa pakossa jättää kotikylänsä eikä siis ole asian tarpeessa.

Mutta jos Ersassa moinen huostaanjättö tapahtuu, niin jätetyn omaisuuden hyväkseen käyttämistä pidetään, jollei suurena rikoksena, ainakin erehdyksenä, joka osottaa ihmisen suurta epärehellisyyttä; toista on, jos vahinko syntyy juuri säilytettävän omaisuuden käyttämättömyydestä, kuten esimerkiksi tauti lypsämättä jääneelle lehmälle j. n. e.; tässä tapauksessa, jollei vaan ole ehdoissa määrätty, että säästöt koottaisiin, myytäisiin ja säilyttäjä korvattaisiin omaisuuden hoitamisesta kaupasta saaduilla rahoilla, säilyttäjällä on oikeus käyttää omaksi hyödykseen maidon; lampaista hän voi ottaa villoja vaan siinä tapauksessa, että voipi heti vaadittaessa tuoda esiin villat yhdestä kerinnästä; hevosta saa käyttää ajoon, mutta tietysti aivan rehellisesti, kohtelemalla sitä erinomaisella tarkkuuudella ja varovaisuudella. Tässä on tapana antaa hyvästä hoidosta, ehkei suurtakaan, niin kumminkin jotakin korvausta milloin rahoilla milloin säilytetyn elukan sikiöllä, taikka sitten jollakin esineellä, johon säilyttäjä on mielistynyt; korvauksen suuruus riippuu, jos yksityinen on jotakin säilytettäväksi uskonut, suostumuksesta, mutta kuin kunta on asianomaisena, — ukkojen päätöksestä. Muutamiin tavaroihin pannaan sen perheen merkit, jonka oma säilytettävä omaisuus on, mutta missään tapauksessa ei käytetä kirjallista suostumuksen muotoa, jota yhtä visusti välttää kumpikin Mordvankansan heimo. Jos erityinen välipuhe on ollut tavaran tärväämisen tapauksesta, tietysti paha-aikeisesta, niin säilyttäjä on edesvastauksessa, vaan jos hän ennättää osottaa ukoille rehellisyytensä tässä suhteessa, tai jollei mitään edelläkäypää sopimusta tärväämisestä oltu tehty, niin asia pannaan Jumalan tahdon seuraukseksi, eikä silloin edesvastuuseen vedetä. Vähän toisin on asia Moksassa; täällä on huostaanjättö jokseenkin suuressa käytännössä ja monessa eri tapauksessa, niinkuin kauppamatkoille, uusien asuinsijojen hakuun lähdettäissä (erittäin Tomskin maakuntaan), vankeuteen jouduttaissa tai muuten kotikylästä luovuttaissa. Usein näissä tapauksissa annetaan

säilytettäväksi viljakin (*selkä in'gsa*) — kauhallisesta, joka luetaan jokaisen venäläisen puolinelikon ($^{16}/_{25}$ suom. tynn.) säilyttämisestä, jonka ohessa vaan tästä säilytyksestä annetaankin korvausta, minkä moksalaiset sanovat tarpeelliseksi ainoastaan mittaerhetysten ja jyvänvuodon vuoksi, koska näet muuten saisi säilyttäjä ehkä omista varoistaan vaillingin korvata. Mitään korvausta ei ole tapana antaa missään muodossa muusta säilytyksestä siinä tapauksessa, ettei säilytys tuota säilyttäjälle mitään tappiota; tarkkaa pykäläpuulaskua pidetään karjan syömästä rehusta, josta säilyttäjä saa sitten korvauksen, mutta hän on puolestaan velvollinen antamaan pois kaiken villan lampaista, lisän ja maito-säästötkin, paitsi pienempää määrää maitoa, jonka hän saattaa käyttää hyväkseen; isännän palattua puhkee kiitollisuus tässäkin esiin pienenä kestityksenä, vaan se riippuu kumminkin aivan isännästä. Näimme omaisuuden, joka oli ollut säilytettävänä [1]) kahden vuoden ajan sen tähden, että kaksi leskeksi jäänyttä veljestä oli lähtenyt muille maille uutta asuinsijaa etsimään, eivätkä olleet vielä palanneet; tästä tapauksesta saimme tietää siten, että meitä kyyditsevä mordvalainen, kuin pyysimme kiirehtämään, ei sanonut voivansa sitä tehdä, koska hänellä oli „vieraat hevoset“, — siitä kuin läksimme kyselemään, saimmekin tietää yllämainitun asian. Tuli selville, että Moksassa pidetään mahdollisena käyttää hyväkseen säilytettäväksi annettua omaisuutta, mutta ainoastaan isännän suostumuksella ja sitä paitsi erinomaisella varovaisuudella, ettei vaan mitään vahinkoa tule ja että heti vaadittaessa annetaan takasin täydessä kunnossa. Huostaanjättö on taaskin aivan naapurillinen asia, eikä kukaan saa päähänsä vaatia korvausta tästä, jollei säilyttäminen säilyttäjälle mitään maksa; siihen ei suinkaan vaadita sitä, että se laitetaan kirjalliseen muotoon kunnallishallituksessa, vaan koko asia riippuu suullisesta sopimuksesta, ja siksi mahdollisesti syntyvät riidat, niin harvinaiset kuin ne ovatkin, ratkaistaan naapuri-ukkojen kautta, jotka voivat pakottaa ta-

[1]) Инсарскiй уѣздъ, Исса.

varan säilyttäjän, jos tämä on todistettu sitä väärinkäyttäneen, maksamaan isännälle täyden arvon, ja, toiselta puolen, vapauttaa säilyttäjän kaikesta vastuunalaisuudesta siinä tapauksessa, että hän puolestaan on ollut hyvissä aikeissa.

Rahalaina ei ole aina samanlainen; se voi olla naapurusten keskeinen, mutta voi olla vallan tavatonkin korkoa kasvamaan. Pienemmistä ja lyhytaikaisista naapuruksien rahalainoista emme tässä rupea puhumaan, koska niitten ainoa ehto on, että maksu tapahtuu oikealla ajalla ja että ollaan omasta puolestaan valmiita lainaamaan, kuin pyydetään, — vaan siirrymme pitempiaikaisiin rahalainoihin, — köyhän lainoihin rikkaalta, muodollisiin korkolainoihin, — ja koska erityisempää erotusta molempain heimojen tavoissa ei tässä ole olemassa, niin yhtaikaa tarkastamme niiden kummankin katsantotapoja tämmöisestä välipuheesta. Ollen työtärakastava kansa, Mordva tietää rahojen hinnan, ja ollen toimelias, se on nostanut niitten arvon ylimmilleen. Täällä on niinkuin muuallakin tullut tavaksi, että rahoja antaa lainaksi se, joka on rikkaampi ja on ennättänyt koota pääoman; semmoisia isäntiä voi usein tavata Mordvan kylissä, ja laskiessa niitten lukua huomaa olevan paljon semmoisia, joilla pääoma on kolmeen tuhanteen ruplaan. Mordvassa osataan hyvin erottaa tavallinen rahanlainaaja koronkiskurista, ja, ymmärtäen rahojen synnyttävän rahoja ja voivan paikallisiin oloihin katsoen hyvin käytettyinä helposti tuottaa 25 (Ersassa) ja 36 (Moksassa) prosenttia — tämä määrä pidetäänkin rajana tavallisen lainan ja koronkiskonnan välillä, joka myöskin on tavattavissa. Koronkiskuria ei suvaita eikä pidetä rehellisenä ihmisenä, mutta rahakauppiasta, joka tekee kauppaa meidän käsityksiemme mukaan vallan tavattomalla, vaan talonpoikaisoloissa aivan „kristillisellä“ korolla, ei Mordvassa arvellakkaan tuomita, koska semmoinen rahakauppias, jollei koroista lainaa rahojaan, voi niitä käyttää kauppa-asioihin ja saada saman medestä, viljasta, vanteista j. n. e., koska esimerkiksi yksinkertaisesta mutta hyvästä mordvalaisesta kaksipohjaisesta lapikkaasta, joka etelässä on tunnettu „mordvalaisen“ ja „pensa-

laisen" nimellä, maksaa paikalla sata paria 6 ruplaa, mutta esimerkiksi Bobrovissa, Voroneshin maakuntaa, parista maksetaan 20 kopekkaa. Lainat annetaan enimmäkseen viljan ja meden myynti-aikaan asti, mutta ahkeralle ja varakkaalle miehelle annetaan kernaasti epämääräiseksikin ajaksi; tällöin ei korkoja koskaan oteta edeltäpäin, ja Mordvassa hyvin ihmeteltiin, kuin tätä siellä kyselimme, sillä, sanottiin, jos lukee korot pois, 100 ruplan lainasta ei enää tule sitä summaa, vaan 75, jopa 64:kin ruplaa, ja siis tavallisesti vaadittu korko nousee 33,3, jopa $56^{1}/_{4}$:aankin, ja tämähän olisi selvää koronkiskomista. Velan takasinmaksu voi tapahtua joko puhtaassa rahassa tai viljassa, jolloin otetaan laskun perustukseksi torihinta, lukuunottamatta hankinnan hintaa, tai sitä lukuunottamalla, taikka sitten työllä, sillä maksutapa riippuu rahoja annettaessa tehdyistä ehdoista ja vapaasta suostumuksesta velkojan ja velallisen välillä; työn arvo lasketaan taaskin olevien hintojen mukaan, jota vastoin meille kerrottiin koronkiskurien ottavan usein neljänneksen nelikosta ja joka nelikosta vaativan 5 työpäivää, niin että 50 ruplan lainasta, rukiin maksaessa 6 ruplaa nelikko, velallinen maksaa puolesta vuodesta korkoa 36 r. 75 kop., mikä sadalta ruplalta tekee vuodessa yksin korkoja 147 ruplaa. Vaan näihinkin ehtoihin suostutaan, kuin hätä pakottaa. Useimmiten, niinkuin sanottu, lainat tehdään keväällä maksettaviksi elonkorjuun aikana, s. o. hiukan pitemmäksi ajaksi ja joskus tasaan puoleksi vuodeksi, jonka ohessa on päiviä, jotka velkojen maksupäiviksi mieleìlään määrätään: semmoisia päiviä ovat: Neitsy Maarian esirukouksen päivä *), jos velka on maksettava syysviljan myynnistä, ja „puhdas maanantai" **), jos se oli kevätviljoista suoritettava. Tapaan käyttää näitä päiviä maksupäivinä viittaavat suorastaan Moksassa, muistiin panemamme sananlaskut: „*Tavad'manši — šumat tavadi*" (Neitsy Maarian päivä peittää velat) ja

*) Lokakuun 1 päivä.

**) Ensimmäinen päivä (maanantai) suuressa paastossa.
Suom. muistutuksia.

„*Manikouši — šumat šti*“ [1]) (Puhdas maanantai puhdistaa velat); venäläisten käyttämä tapa, joka näkyy sananlaskusta „lauantai velat lukee“, ja jonka mukaan velat lauantaisin maksetaan, ei ole Mordvaan voinut juurtua, sillä sen muinainen pyhäpäivä on ollut perjantai. Kuin rahat ovat kerran korkoa vastaan lainatut, niin mitään panttia ei tule enää kysymykseen, sillä kyläinen laina-asia on Mordvassa varmana asiana pidetty, ja on kyllin turvattu sillä, että petoksen kautta voi varjonsa kadottaa, ja siis yleisen luottamuksenkin; Mordvassa sanottiin meille suoraan, että pantin anto on venäläinen tapa, eikä voitu meille selittää panttia merkitsevää mordvalaista sanaa: *kämez'*; jonkinlaisen viittauksen, vaikkei läheskään epäilemättä oikean, antaa meille tapa, jota seurataan, kuin pestataan työväkeä elonkorjuuta varten, jolloin kaikki pestatut antavat pestaajalle pantin muodossa toisen saappaansa; meille selitettiin tätä tehtävän siksi, ettei pestatulla olisi tilaisuutta lähtemään pois toiseen paikkaan, ja että hän olisi pakotettu jäämään ensimmäisen isännän luo (*käme* = saapas), mutta vieläkin uudistamme, ettei tämä selitys ole täysin luotettava, sitä enemmän, kuin sen kuulimme hyvin sukkelalta ja viekkaalta ihmiseltä, joka saattoi meille vaan mieliksi puhua. Aivan korottomia lainoja tuskin on ollenkaan tavattavissa yllä kerrotun rahojen korkean arvon tähden, lukematta kenties naapurusten keskinäisiä lyhytaikaisia käsivelkoja. Kerroimme jo missä arvossa koronkiskurit ovat kansan silmissä, ja lisäämme vaan vielä, ettei rehellistä rahakauppaa pidetä Mordvassa suinkaan pahana, mutta samassa aina annetaan puutetta kärsivälle s. o. köyhälle, rahaa korottomasti taikka sitten, niinkuin täällä sanotaan, „*steava*“ — auttamiseksi, jolloin takasinmaksua, tässä tapauksessa tietysti jo korollisena, odotetaan hyvin kauan, kunnes vihdoin miehen olot ja asiat paranevat ja hän nousee omille jaloilleen; katsoen tähän tapaan antaa „steavaa“, ei mordvalainen rahakauppa puusta katsottunakaan näytä ensinkään moitittavalta, sillä se tapahtuu, jollei

---

[1]) Кемешкерь Кузнец. уѣздъ.

juuri aivan yhtä varakkaittenkaan, niin ainakaan ei rikkaan ja köyhän välillä; nylkemistä ei tässä minkäänlaista tapahdu, sillä korko määrätään suostumuksesta, joka puolestaan ei ole tehty auttamattoman hätätilan pakotuksesta, vaan perustuu haluun laajentaa vaikutusalaansa aikana, jolloin kumminkin puuttuu omia varoja. Asiain näin ollen ei velallisen omaisuuden myynti velkojen tähden tunnu niin kammottavalta, koska on selvä, että, jos velka ei ole ajoillaan takasin maksettu, se on voinut tapahtua ainoastaan joko jonkun onnettomuuden tähden, jonka seurauksena ei missään tapauksessa voi olla omaisuuden myynti, vaan päinvastoin se ikäänkuin pakottaa velkojaa hyväntahtoisesti suostumaan velallisen kanssa häntä rasittavan velan suorituksen keinosta (*vaimä* = hengähdys) työllä tai jollakin muulla tavalla, — taikka sitten velallisen epärehellisyyden tähden, joka epäilemättä on rangaistava. Kuin juuri tämmöinen epärehellinen velallinen sattuu eteen, niin ei velkoja hänelle tietysti hyvällä mitään voi, eikäpä hän ukkojakaan hyvin tottele, hävytön ihminen kuin onkin, ja siksi väkisinkin täytyy vetää asia kunnallisoikeuden ratkaistavaksi, joka tavallisesti ei vaadi mitään kirjallisia todistuksia velan olemassaolosta, vaan tyytyy kysymään naapureilta, pieksää velallisen tottelemattomuudesta ukkoja kohtaan, jos nämät ovat kehoittaneet sovintoon lainanantajan kanssa, ja ryhtyy omaisuuden myyntiin, jonka saakin tavallisesti vahingon kärsinyt, ollen etuoikeutettu kaikkien muitten ostajien rinnalla. Ersassa pidetään aivan käsittämättömänä, että velka annettaisiin takasin ennen maksuaikaa, ja se onkin ymmärrettävää, koska tämä heimo tekee melkeen kaikki lainat kylvöjen edistämiseksi, ja maksu siis on mahdollinen ainoastaan korjuun, s. o. maksuajan tultua; toisin on asia Moksassa, jossa paitsi maanviljelystä harjoitetaan muitakin, puhtaasti teollisia elinkeinoja, eikä siksi nähdäkkään syytä siihen, miksi ei voitaisi velkaa ennen maksuaikaa suorittaa, jos vaan asia, jota varten velka oli otettu, on päättynyt, ja velallinen ennättänyt kauppansa tehdä. Tavallisesti velkoja esittelee toisesta tai toisesta syystä rahat takasin maksetta-

viksi; velallinen voi joko suostua tai vaatia välipuheen tarkkaa noudattamista; jos hän suostuu viipymättä maksamaan rahat takasin, niin pannaan heti pykäläpuuhun lasku ajasta, ja korkojen määrä jäljellä olevasta ajasta lasketaan pois, jonka ohessa muutamin paikoin tehdään 10 %:n lyhennys korkojen koko summasta. Siinä tapauksessa taas, että itse velallinen tahtoisi ennen aikaa velkansa suorittaa, osottaisi velkoja erinomaista hyvänsuopuutta, jos lukisi pois korot, sillä juurtuneen tavan mukaan hän voi vaatia täydet korot jo siitäkin syystä, että hän olisi voinut käyttää tätä summaa johonkin kauppatoimeen ja se olisi hänelle silloin tuottanut ehkä enemmänkin korkoa. Kaikki laina-asiat ovat näihin aikoihin asti olleet suoritettavina vaan suullisesti ja vasta ihan viimeisinä aikoina on alettu käyttää (ainoastaan Nishegorodin maakunnassa ja Simbirskin pohjois-osassa) velkakirjoja, jotka todistutetaan kunnallisoikeudessa; paljon käytettyjä olivat myöskin pykäläpuut, joilla muuten tuskin on koskaan ollut velkasitoumusten merkitystä, koska semmoinen merkitys on niille ihan turha vierasmiesten todistusten ohella, vaan ne luultavimmasti tehtiin ainoastaan muistamista varten. Esimerkin vuoksi tuomme esille Iivana Kurkisen pykäläpuun, jonka häneltä saimme Adaschevon kylässä Insarin piirikuntaa. (Merkkejä, jotka ovat piirretyt tähän puuhun, katso taulusesta).

Tämä merkillinen pykäläpuu luetaan seuraavalla tavalla: *Iva Kargan-pil'gä sjavan' kafta-sjatt rupel'nen' martin koun* (sivulta) *koms kolmo šin* (taas rivissä) *vehksan kounen velksis — maksoma kafta-sjatt sisgemen kafta rupel'nen'*, s. o. Iivana Kurkinen sai kaksi sataa ruplaa, maaliskuun (sivulta) kahdentenakymmenentenä kolmantena päivänä (taas rivissä) yhdeksän kuukauden velaksi, — maksettava kaksisataa seitsemänkymmentä kaksi ruplaa. Tämän pykäläpuun mukaan oli kumminkin maksettu ainoastaan 243 r. 20 kop., koska lainanantaja Fiilippi Ertov oli vaatinut rahansa takasin jo kuuden kuukauden kuluttua, jonka tähden 272:sta ruplasta oli luettu pois 24 ruplaa korkoja ja 10 % jäljelle jäävistä koroista eli 4 rupl. 80 kop., siis yhteensä

28 rupl. 80 kop. Tavallisesti ei pykäläpuuta, jonka mukaan rahat ovat maksetut, särjetä eikä veistellä, vaan heitetään pesään, mikä tosin tällä kertaa jäi tekemättä, koska Iivana Kurkinen oli ottanut näitä rahoja orpojen hyväksi mehiläiskauppaa varten, ostanut mettä ja kuljettanut sitä Pensaan, jossa sen oli edullisesti myynyt ja sentähden oli pakotettu säilyttämään pykäläpuuta tilintekoa varten ukoille orpojen asioissa. Kuin tahdotaan uhata ketä, joka viivyttelee velan suorituksessa, mikä muuten hyvin harvoin tapahtuu, niin sanotaan: „*o! kadatä tešts sjorman paška!*“ s. o. katso eteesi, minä sinut jätän merkittömäksi, jolloin lainanantaja on leikkaavinaan pois etummaisen ja takimmaisen merkin; vaan kuin jo tiedämme, mikä merkitys merkeillä on, niin ymmärrämme, mikä ankara uhkaus sisältyy näihin sanoihin; tässä ovatkin saaneet alkunsa lausetavat: „*maksas' petkavin-paška! maksas' veiken' petkavin lan'ga! maksas' kavton petkavin lan'ga!*“ s. o. maksoi leikkauksetta, maksoi ensimmäisen leikkauksen jälkeen, ja maksoi toisen leikkauksen jälkeen. Huono on se mies, joka on saattanut itsensä häpeään kuulemalla ensimmäisen uhkauksen merkkien leikkaamisesta, sillä hänelle ei ainoastaan kukaan enää usko rahojaan, vaan vieläpä jokainen alkaa häntä välttää, kuin on kysymys kuljafien eli kuulijain kokoon kutsumisesta.

Mitä koskee pestauksen välipuheesen, niin on niitä Mordvassa kaksi eri lajia, ja perustuu tämä jaotus välipuheen esineitten lukuun; jos yksi ihminen tekee välipuheen suorittaakseen jonkun työn, niin välipuhetta sanotaan „*sivedema*“ — pestaus, jota vastoin jos johonkin työhön ryhtyy määrä-ehdoilla useampi henkilö, sitä sanotaan „*preasa-sjavamo*“ — urakaksi (oikeastaan värväykseksi). — On vielä erotusta edesvastuun laadussakin, joka seuraa joko täydellistä tai puolinaista semmoisten välipuheitten rikkomista, sillä pestauksessa ainoana vastaajana ilmestyy pestattu henkilö, jota vastoin urakan rikkomisesta vastaavat kaikki urakkamiehet ja kaikki samassa määrässä; tässäpä voidaankin nähdä eräs hyvin huomattava tapa, jolla pestaaja tai urakanantaja tyydytetään; jos nimittäin välipuhe ei ole oi-

keen täytetty ja vahinkoa on tullut, ryhdytään arvanheiton nojalla myymään jonkun urakkamiehen karjaa tai muuta omaisuutta vahingon korvaukseksi; jos tästä ei vielä riitä, niin myydään toiselta, jos mahdollista, samanlainen esine, ja niin jatketaan, kunnes velka on täydellisesti suoritettu. Olettakaamme esimerkiksi, että urakkamiehiä oli ollut seitsemän; kahdelta on kultakin lehmä myyty; muut viisi maksavat heidän osalleen tulevat rahat jo niille, joitten lehmät ovat pois annetut, ja ajattomasta myynnistä siis kärsii kaksi, eikä kaikki. Vaan näinkin ollen ei ole suinkaan iloista joutua arvan alaiseksi, ja siksipä tätä arvanheittoa Mordvassa pidetäänkin pyhänä temppuna, niin että arpaa heitettäissä käytetään kaikkia noita usein mainittuja temppuja, leikkaamalla ozondam-pal ja syömällä siitä palan kukin. Ennen ozondam-palin leikkaamista luetaan rukous: „Škai, otsju Škai! vidi̮ptak min af-ki̮lks!“ (Schkai, suuri Schkai! tuomitse meitä oikeuden mukaan!), sitten kaikki pysähtyvät piiriin, jota ennen jonkun ukon silmät sidotaan ja hän pannaan seisomaan muodostuvan piirin keskelle; hän kumartaa neljästi kaikille neljälle ilmansuunnalle, pitäen käsiänsä ylhäällä, ja sitten, vuorotellen koskettaen kunkin ympärillä seisovan rintaan, sanoo:

Kelivä marivä, — Laajalla merellä,
Tjužavä kevgä — Keltasella kivellä
Uindai Škai: — Uipi Schkai:
Uindai ki̮rhtaf, — Uipi polttaja,
Uindai, šerhkaiz, — Uipi keikkuen,
Šarsjai Ši-Škais. — Ajelee Auringonjumala.
Joralksi̮l Škai — Halusi Schkai
Vizi̮ptama vidi̮ptan, — Tuomiota langettaa,
Vala valdi̮ptan, — Valon valaista,
Val valdi̮ndal. — Sanan julkaista.
Sisem estiinza — Seitsemän itselleen
Sisem ki̮rdasise — Seitsemän kertaisesti
Ternjai ki̮rhtaf, — Kutsuu polttaja,
Ternjai ternjandi̮ndai, — Kutsua maanittelee,

Tevin tiai. — Työtänsä tekee.
Kuljaiht son'ts, — Kuulevat häntä,
Kuljaiht kirhtavin, — Kuulevat polttavata,
Kuriksta kultsindaiht, — Pian tottelevat,
Koda ternjai tolkirdjaf, — Kuin kutsuu tulenkantaja,
Koda ternjai ternjadindai; — Kutsua maanittelee,
Jorama joramsta, — Tahtoen, tietäen,
Jondilet jordai: — Salamaa iskien:
Pervaisti mer'gai: mazi! — Ensimmäiselle sanoo: hyvä!
Omitses' maris jafidjai; — Toisen viskaa mereen;
Stanä jorama jorai, — Niin tahtoo ja tietää,
Jorama joramsta, — Tahtoen tietäen,
Jondilet jordai. — Salamaa iskee.
Kolmitsesti mär'gai: mazi! — Kolmannelle sanoo: hyvä!
Niletses' maris jafidjai. — Neljännen viskaa mereen.
Stanä jorama jorai, — Niin tahtoo ja tietää,
Jorama joramsta, — Tahtoen tietäen,
Jondilet jordai. — Salamaa iskee.
Vetetsesti mär'gai: mazi! — Viidennelle sanoo: hyvä!
Kotitses' — maris jafidjai. — Kuudennen viskaa mereen.
Stanä jorama jorai, — Niin tahtoo ja tietää,
Jorama joramsta, — Tahtoen tietäen,
Jondilet jordai. — Salamaa iskee.
Sisemtses' sisemkst — Seitsemättä seitsemästi
Sirhkai sivasta, — Nostaa kauluksesta,
Simindan simdai — Juomista tarjoo —
Son'ts — estiinza sjavai [1]). — Omaksensa ottaa. —

Tämä tosin hyvin pitkä luku on kumminkin erittäin huomioonotettava, koska siinä ovat epäilemättä säilyneet kaukaisimman muinaisuuden jäljet, jotka näkyvät vihasen jumalan kuvaamisesta ja jonkinlaisesta alkusoinnun kokeesta. Se, jolle sattuu sana „sjavai“, menee piiristä pois, koska jumala on hänet tuominnut maksamaan, joutumaan arvan alaiseksi. Ersassa tehdään urakat enimmiten rakennuksia

---

[1]) Кузн. у. Кемешкерь, Степанида Пятаева; — Краснослоб. у. Шингарино, Степанъ Атяшкинъ.

varten, jota vastoin Moksassa tapaamme urakkavälipuheitten alan paljoa laajempana; täällä annetaan urakalle peltojen muokkaaminen ja viljan vienti etäisiin kauppapaikkoihin, y. m. asioita. Harvoin urakka-ehto joutuu kunnallisoikeuden käsiteltäväksi, sillä mordvalainen on vanhastaan tottunut niin paljon kuin mahdollista välttämään kaikkia virastoja; herraskartanoitten omistajat vielä toisinaan pakottavat urakkamiehiä kunnallisoikeuteen, mutta kauppiailla ei ole tätä tapaa ja, sen verran kuin olemme kuulleet, he eivät valita sitä, ettei välipuheita tehdä kirjallisesti. Se, joka urakkamiehiä pestaa, ei muistuta mitään venäläistä urakanantajaa, vaan hän on asiansa isäntä, eikä Mordvassa tiedetä semmoisesta „nyrkki-urakoitsijasta“, jonka perikuva on ennättänyt Venäjällä muodostua; koko työkunta tekee välipuheen suoraan isännän kanssa ja vasta lopullisen sopimuksen perästä valitsee keskuudestaan „*kel-loman'*in“ (kieli- eli puhemiehen), joka isännän kanssa tuumaa koko työkunnan asiat ja hoitaa niitä kaikkia sillä ehdolla, että antaa toimistaan tarkan tilin. Välipuheen ehtojen piirissä ilmaantuu isäntä työkunnan täydellisenä hallitsijana, vaan jokaista ylimääräistä vaatimusta tutkivat ensin kaikki työkunnan jäsenet ja sitten päättävät suostutaanko vaatimukseen vai ei; kuin isäntä vaan näyttää olevan „hyvä“, niin ei työkunta milloinkaan kiellä alennusta maksuissa, mutta riitaiselle ja häijylle ei myönnetä mitään, mikä on välipuhetta vastaan. Vastuunalaisuuden tavoista välipuheen rikkoutuessa olemme jo ennen puhuneet, ja tässä vaan huomautamme, että, kauppias-isäntien vakuutusten mukaan, joilta asiaa kyselimme, semmoista sattuu hyvin harvoin, sillä työkunnalle on välipuheen tarkka täyttäminen suoranainen etu, jos tahtoo vastakin työtä saada, koska työ annetaan muuten toiselle työkunnalle, joka rehellisemmästi velvollisuuksiaan täyttää.

Jo vanhastaan on tavaksi tullut, että maata viljelevä mordvalainen ei mielellään rupea muutamiin ammattitöihin ja, päinvastoin, pitkin koko Venäjää ovat taas kuuluisat muutamat kylät erityisistä teollisuuden tuotteistaan; niin esimerkiksi Pensan maakunnan Insarin piirikunnassa kiistellään

etevämmyydestä Kimrjatsin ja Buturlinofkan suutarien välillä; Saranskissa kulkee Vorontsovin villanpuhdistajan koillinen raja yhtyen tässä Kasanilaisiin; Ardatovaan asti Nishegorodin ja Simbirskin maakuntaa tulevat Birjutschin ja Oskolskin värjärit. Tämä seikka ei siltä suinkaan osota, että itse Mordvassa kerrassaan puuttuisi yllämainittua teollisuutta, sillä siellä harjoitetaan kaikkia yllämainittuja, vaikka taito niissä ei ole niin kuuluisa, kuin kaikkien noitten isovenäläisten kaupittelijain; huomattava on kumminkin, että Mordvassa jo aletaan tuntea rasitusta siitä rahan menekistä, joka kulkee ikäänkuin vieraihin taskuihin, ja siksi olemmekin usein kuulleet valituksia siitä, että venäläiset mestarit eivät mielellään ota palvelukseensa mordvalaisia lapsia, jotka enimmäkseen sen kautta, etteivät tunne venäjänkieltä, ovat mestareilleen vastukseksi. Ersassa ei tämä ole niin huomattava, vaan Moksassa olemme huomanneet kokeita viekotella venäläisiä mestareita taloon pitemmäksi ajaksi, jolloin niitten väkisinkin täytyy ottaa avukseen ja oppiinsa mordvalaisia lapsia. Me keskustelimme muutamien tämmöisten venäläisten mestarien kanssa ja heidän käsittääkseen ovat mordvalaiset lapset hyvin älykkäitä, aikaa vaan tahtoo paljon mennä venäjänkielen oppimiseen; jollei tämä olisi esteenä, otettaisiin niitä mielellään työhön, sillä ne ovat harvoin vallattomia, aina „kokevat palvella isäntää“ ja vihdoin „rakastavat puhdasta työtä“. Työt kuljeksiville mestareille samoin kuin omillekin maalaisille annetaan urakalla mitä erilaisimmilla ehdoilla, joille ei tapa ole mitään kaavaa luonut ja joissa kaikki riippuu sopimuksen laadusta. Yksi ainoa merkillisyys pistää jokaisen puustakatsojan silmiin, nimittäin se, että kaikki tilaukset villanpuhdistajille, räätäleille, kankureille, värjäreille, nahkureille ja suutareille tekee talon vanhin vaimo-ihminen, jonka tehtävänä onkin tarkastaa työn menoa ja yleensä pitää tästä asiasta huolta; tietysti tämä kaikki käypi isännältä edeltäpäin saatujen neuvojen tai suostumuksen mukaan, hän ei kumminkaan sekaannu keskusteluihin ja sopimukseen, eikä sittemmin asian erikoiskohtiin; toinen on asia, kuin alaikäinen annetaan op-

piin, koska tässä, niinkuin muuallakin, isännän on taisteleminen ankara taistelu muorien ja tätien kanssa, jotka joko eivät tunnusta oppia hyödylliseksi taikka väittävät lapsen liian heikoksi opetusta kestämään. Useimmiten tavataan näitä töitä annettaessa molemmilla heimoilla semmoinen tapa, että naulasta annetaan palkaksi kahdeksas-osa ja puudasta kahdeksaan naulaan asti; hyvin harvoin maksu suoritetaan rahassa. eivätkä villanpuhdistajat pidäkkään sitä tarpeellisena, sillä heillä on aina maksulaskun varalta vaaka kainalossaan, ja siinä ei kahdeksas-osa etäälle neljänneksestä mene. Entisiin aikoihin oli villojen puhdistamisesta tapana maksaa kourasun (*povama*) mukaan siten, että mestari sai läjään pannuista villoista kouraista yhdellä tai kahdella kädellä työn vaikeuden ja suuruuden mukaan, taikka sitten ottaa useamman kerran läjästä niin paljon kuin pivolliseen menee; nyt kuin puitakin on ruvettu muutamin paikoin puudoittain myymään, on kourasun sijaan tullut vaaka käytäntöön, joka ei ole kuljeskeleville mestareille ollenkaan mieleen. Kankurit saavat myöskin maksunsa luonnossa ja tämä maksu luetaan arssinalta kahdesta tuumasta kortteliin asti työn vaikeuteen, kudoksen ja mallin laatuun katsoen; muut saavat maksun kappaleesta tai parista ja enimmäkseen rahassa, jotka kuitenkin mieluummin vaihdetaan leipään, voihin, meteen j. n. e. Oppiin lähettäminen tapahtuu Ersassa hiukan toisin kuin Moksassa; edellisessä ei ole vielä nähtävästi ehditty huomaamaan sitä epäedullisuutta, minkä kulkumestarit tuottavat, ja siksi annetaan lapsia sillä ehdolla, että heitä ensimmäisenä vuotena syötetään ja vaatetetaan, ja toisena vuotena vaaditaan jo jotakin maksua, jota vastoin Moksassa annetaan poika kolmeksi vuodeksi syöttämisen ja vaatettamisen ehdolla, eikä vaadita mitään maksua; koska Moksassa kuljeksii enemmän eteläpuoleisia mestareita, niin siellä tavataankin enemmän mordvalaisia oppilaita; samoilla ehdoilla tapasimme kaupungeissa mordvalaisia oppipoikia, ja kerran näimme erään nuorukaisen, joka oli annettu maalarin-oppiinkin eräälle kuljeskelevalle maalarille. Mordvassa hyvin kaivataan teollisuus- ja maanvilje-

lyskouluja ja usein saimme kuulla, että mielellään olisi lapsia niihin annettu, erittäin jälkimmäisiin; pääseminen oppilaiksi valtion meijerilaitoksiin on niin vaikea, että huonosti venättä taitava mordvalainen poika ei tarvitse ajatellakkaan sinne pääsevänsä. Suurimmaksi osaksi ammattityöt tehdään työnantajan talossa; siksi ei olekkaan tarvis varoa, ettei ainekset tulisi oikeen takasinannetuiksi; jollei sitä vastoin töitä tehdä antajan talossa, niin ainekset pannaan pussiin tai niinimattoon, joitten päälle piirretään isännän merkki. Petokset ja aineksien hukkaamiset ovat jotenkin harvinaisia, mutta kaikissa tapauksissa mestari vastaa asiasta rahassa, jotka häneltä ottaa kunnallisoikeus, jolloin riittää kaksi vierastamiestä asian ratkaisemiseksi pyytäjän eduksi. Koska mestarit käyvät vuosi vuodelta samassa paikassa, mihin ovat kerran mieltyneet, niin ei heille tietysti olisi edullistakaan pilata mainettaan petoksella ja epärehellisyydellä, siksipä semmoiset velkomisjutut ovat kunnallisoikeuksissa ani harvinaiset, jopa muutamin paikoin meille ihmetellen vastattiin: „kuinka se olisi mahdollista? semmoista ei tapahdu!“

Sangen usein ottavat mordvalaiset urakalle viljan viennin Moksan, Suuran ja Volgan satamiin; tässä on heillä kaikki määrätty, koska asia on vanha eikä löydy yksityiskohtia, joita ei olisi koettu. Tavallisesti rahtimiesten joukkokunnat muodostavat pysyväisen kokonaisuuden; sen jäsenet voivat erota tai seuraan yhtyä, mutta sen ydin on pysyväinen ja kerran saatuja vanhoja tapoja seurataan; kuin semmoinen joukkokunta on kerran yhteen lyöttäytynyt eli mordvaksi „laumoittunut“ (*kurtas'*), niin harvoin tapahtuu, että se siitä enää hajoisi; sillä on oma vanhastaan suosittu kokenut vanhimpansa (*uskaf* — viejä), jolle on kaikki kauppamutkat, lyhimmät tiet, kaikki majatalot ja niitten kaikki isännät tunnetut; hän on rehellisyydestään koettu mies, ja siksi joukkokunta (*mar* — joukko) pitää hänestä lujasti kiinni. Välipuheita tekemään hän lähetetään *kel-loman*'ina, ja hän puolustaa kiveä kovemmin joukkokunnan etuja. Urakka tehdään tavallisesti kuormien mukaan, jolloin kuormassa on

20—30 puutaa jyviä; tosin voi joku, luottaen hevosensa väkevyyteen, ottaa enemmänkin, ja siksi onkin viime aikoina ruvettu tekemään välipuheita ei kuormien eikä nelikkojen. vaan puutien mukaan. Mitä matkapassien poisottoon tulee, niin asia käy eri tavalla; jos urakanantaja ei ole vielä ennättänyt tutustumaan joukkokunnan jäseniin tai ei vielä tiedä, kuinka tärkeänä ja sitovana kansa välipuhetta pitää, niin hän ottaa varmuuden vuoksi passit pois, mutta jos hän kerran tuntee paikalliset tavat, niin sitoutuu hän vaan vyöllä kel-loman'in kanssa ja pitää asiataan varmana; mitään käsirahoja ei rahtimieheltä oteta, vaan he päinvastoin saavat usein jonkun osan maksusta edeltäpäin, silloin kuin koko maksu suoritetaan vasta kuitin saatua vastaanottajalta. Kaikista matkan aikana sattuvista menoista pitää huolen uskaf, joka muun muassa määrää yön ajaksi kuormien luo vartioita (*vardžaf*), mutta eipä hän itsekkään paljon rauhaa saa. Koko kuormaston lista on uskafin käsissä, jolla on myöskin pykäläpuu laskuineen siitä, kuinka paljon on kukin saanut kuormaa, käsirahoja, kuinka paljon hevos- ja ihmisruokaa tulee kunkin osalle j. n. e.; koska lopullinen lasku tehdään summassa koko kuormastosta, niin on tämä pykäläpuu hyvin tärkeä kaikkien joukkokuntalaisten keskinäisille laskuille ja uskafin tilinteolle (*kotkama* — puhdistukselle) matkalta kotikylään palattua.

Työmiesten otto maanviljelystöihin tapahtuu eri lailla: urakan tapaan, päiväpalkalla taikka kesäksi. Harva mordvalainen pestautuu kesäksi, koska palkka siinä tapauksessa melkoisesti alenee; hänellä on aina tilaisuus lähteä työnansiolle Volgan taa, ja vihdoin, niinkuin jo olemme luultavasti maininneet, mordvalaiselle työmiehelle maksetaan aina paremmin kuin venäläiselle (tatarilaiselle vielä enemmän); tietysti köyhä on toisinaan pakotettu pestautumaan koko kesäksi, mutta tämäkin tapahtuu hyvin harvoin, sillä vielä helpompi on köyhän lähteä Volgan taa. Yhden kymmenys-alan syysviljan valmistamisesta on tapana maksaa kahdeksaan ruplaan asti, joka hinta voi toisinaan laskeutuakin, kuin kuuluu huonoa

vuotta joko Volgan takana tai omalla paikkakunnalla; kevätviljan kymmenyksestä maksetaan seitsemään ruplaan; jos vilja on leikattava, niin leikkuusta maksetaan erikseen, jonka ohessa niittopalkka luetaan pois kymmenyksen yhteisestä hinnasta. Päiväpalkka vaihtelee 50:stä kopekasta miehen ja 1 rupl. 50 k. hevosmiehen palkkana, vaimoväkeä saa milloin 30 milloin 75 kopekasta, ja ruplasta. Kaikki tässä tietysti riippuu sadosta, työväen luvusta ja muistakin ehdoista. Yllämainittu urakkapalkka koskee tietysti vaan edelläkäypää pestausta, etupäässä talviajaksi, johon mordvalainen ei kumminkaan mielellään suostu, kuin tietää että hänet kesällä pestataan erikoistyöhön 10:stä jopa 12:stakin rupl. syysviljan kymmenykseltä, ja kevätviljan — 8:sta ja 10:stä ruplasta. Työpalkat määrätään aina rahassa eikä milloinkaan lyhteissä; samaten ei puiminenkaan osan saamisesta ole tavattavissa, sillä voipi sanoa mordvalaisella olevan leipää kylläksi, ja maksun leivässä ja jyvissä hänelle epäedullisen. Jauhamisesta maksetaan eri paikoissa eri lailla; pohjoisissa Mordvan osissa esimerkiksi (missä etupäässä asuu ersalaisia) on tapana antaa vaan 4 ja kiireenä aikana 6 naulaa karpiosta, mikä tekee noin kahdennenkymmenennen ja neljännentoista osan, taikka, rahoiksi muutettuina, 5—7 kop. ruplalta; etelässä jauhaminen on paljoa halvempi ja ven. nelikolta (= $^{32}/_{25}$ suom. tynn.) maksetaan kaikkiaan vaan 15 ja 20 kop., s. o. $1\,^2/_3$ ja $2\,^1/_4$ kop. ruplalta; semmoinen erotus hinnoissa saa selityksensä siitä, että etelässä on monta suurempaa jokea ja tuulimyllyjä, jotka ovat miltei kaikki niin sanotuita englantilaisia, s. o. jotka jauhavat paljoa enemmän ja pikemmin kuin tavalliset venäläiset myllyt. Vesimyllyn mylläri on, niinkuin venäläisilläkin, ipso facto taijantekijä, sillä hän on Vedasyiravan erityisen suojeluksen alainen, joka toimittaa hänelle vettä, edistää hänen työtään j. n. e. Myllärin ollessa tämmöisissä suhteissa entiseen jumalattareen, akat ja tytöt tietysti häntä erittäin kunnioittavat, koska ei kukaan muu kuin hän voi lievittää synnytystuskia ja saattaa lapsetonta nuorikkoa raskaaksi, tai tytölle hankkia soveliasta sulhaista; akoista on kunnioitus siirtynyt miehiin. jotka käyvät

itseänsä parantelemassa vesipyörän alla vilutaudista, ja toisinaan muutamissa asioissa kysäsevät neuvoakin. Ei pidä halveksia tuulimyllärlakään, koska hän elinkeinonsa nojalla on muinaisen tuulten-jumalan — Purgine-Paz'in palvelija ja siksi haetaan hänen luotaan parannusta kaikenlaisista tarttuvista taudeista, käydään arvailemassa myllynsiipien alla, ja ruusutaudissa pistetään kipeä kohta siihen, mistä jauho valuu. Jauhattaminen käypi vuoron mukaan, kumminkin niin, että pappi, virkamies ja tuttava voivat saada vuoroansa ennenkin jyvänsä jauhetuksi; mitään sananparsia ei tästä ole, koska se riippuu myllärin tahdosta eikä kansan vakuutuksesta, eikä mylläriä vastustaa ole edullista, koska hän voi kaiken sen, mistä voi auttaa, myöskin ihmisille laittaa, manata sen miehen niskaan, joka ei hänelle kunnioitusta osottanut.

Vaikea on ratkaista paimentamis-asia talonpoikaisissa oloissa, sillä karja on talonpojalle kaikki kaikessa, ja välttämätön on sopivan ihmisen löytäminen, joka osaisi Velen'-Paz'ia ja muita synnyn-jumalia suositella, mutta etupäässä kunnioittaisi „*Tim-Paz*'ia“, joka, ollen „*Tim*“ eli „*Šimer'la*“ [1]) tai „elämän käskijä, antaja“, on jokaisen elukan ja ihmisen elämän ja kuoleman herra. Olla hyvissä suhteissa paimenen kanssa on yhtä välttämätöntä kuin yleensä pitää huolta hyvästä toimeentulostaan, sillä, jos hän vaan pyytää suojelijatansa „*Otsju-Vanį Velen'-Paz*“, s. o. Velen'-Paz'in suurta paimenta, niin koko karja kukistuu ja sen isäntä joutuu häviöön. Siksi paimennus-asia, *vanįma*, on niin järjestetty, että kaikin tavoin vältetään paimenen loukkaamista. Tavallisesti paimen ansaitsee kesässä 90 ruplaan, jotka koko kyläkunta maksaa niitten karja-osakkeitten (*javama*) luvun mukaan, minkä kukin talon isäntä on laitumelle ajanut. Jo vanhastaan on ollut tapana ajaa karja ulos Yrjön päi-

---

[1]) Moksalainen muoto: „*Šimar'ga*“; ers. muoto verbistä „*mer'lems*“: käsken, toimitan, annan, vaan moks. verbistä „*mar'gan*“, mikä merkitsee samaa.

vänä *), joka sattuu aivan yhteen mordvalaisen pakanallisen Velen'-Paz'in ja muutamien muitten jumalien juhlan kanssa; paimen on jo silloin pestattu ja seisoo karjaansa odottaen kentällä kirkon edustalla; isäntäväki ajaa karjaansa tarhasta seitsemästi lyöden pajun oksalla ja lukien seuraavata rukousta: „*O! Škai otsju Škai, Šimarga! värä Škai, Šimarga! Mez antama maks't! värdä pisem, alda lihtima, paksas siora, kuts sembendi šumbraši, kaldasi̯s jolmatnä! vani̯mas't kurti̯n ozalda vergezdä, ozalda silmädä, ozalda lomanda, sembädä ozaldadä! Otsju Škai! kulhtas't! vani̯mas't*“*!* s. o. Oi Jumala, suuri Schkai — elämän tuoja! korkein Schkai, elämän tuoja! Anna meille, minkä tarvitsemme! Ylhäältä sadetta, alhaalta puroja, pellolle jyvä, kotiin kaikille terveyttä, karjatarhaan lisäymystä (sikiötä), varjele karja vihaselta sudelta, pahalta silmältä, ilkeältä ihmiseltä, kaikesta pahasta (onnettomuudesta)! Korkea Škai! Kuule! Varjele!“ Toisin paikoin on tämä rukous vähän muunnettu, vaikka se pääasiassa pysyy samana; se luetaan näin: „*Otsju Vani̯ Velen'-Paz vati̯ak kaldazen'! Otsju Škai Šimarga! maksak tseberen' naren, pisemen' para, šin' parà, jolmatnen' pavas! Ulhtama žabat'nä min — di̯ kalgatädäz kavanjatädäz, sjukunaftatädäz — di̯ mints, žabanädi̯, otsjužabanädi̯, koda min iljane tonaftamaz*“, s. o. „Oi suuri paimen Velen'-Paz! varjele karjapihaani! Oi suuri Schkai, elämän antaja! Anna hyvää ruohoa, sadetta aikoinaan, päivänpaistetta aikoinaan, paljon lisäymystä! me olemme sinun lapsiasi ja me sinua rakastamme, kunnioitamme ja rukoilemme, me itse ja lapsemme ja lastemme lapset, niinkuin ovat opettaneet meidän esi-isämme.“ Tämän rukouksen jälkeen vasta karja viedään papin luo siunattavaksi ja vedellä pirskuteltavaksi, jota ilman ei voi tulla toimeen, koska meille eräissä paikoin aivan hyvässä tarkoituksessa vakuutettiin, että pappi on „*otsju dušman sodaf*“, s. o. suuri noita ja tietäjä. Tänä päivänä,

---

*) Huhtikuun 23 p. vanhaa lukua.

Suom. muist.

samoin kuin Frolin ja Laurin päivinä *), paimen kokoo munia ja leipää, jota annetaan määrätty osa kultakin osakkeelta. Vasta Pietarin päivänä **) on tilinteon aika tullut; siihen aikaan asti on karja ollut vastaanotettuna ilman erinäistä välipuhetta, tacito consensu, vaan Pietarin päivänä paimen lähtee taloissa käymään *„padkin“*, s. o. pykäläpuun kanssa, johon on tarkkaan ja määrälleen merkitty, kuinka monta osaketta ja puoliosaketta on kustakin talosta vastaanotettu; tässä, paitsi rahan tai jonkun sen osan antamista, on tapana paimenelle taas koota eväitä, nimittäin: muna ja 2 naulaa leipää kultakin osakkeelta. Paimen ruokitaan osakkeesta yhden päivän, ja hän kulkee koko kesän talosta taloon. Tavallinen paimenpalkka, jollei hän ole koko kesäksi otettu, vaan „päästä“, niinkuin etenkin Moksassa on tapana, on hevosesta ja lehmästä kustakin viisikymmentä kopekkaa, lampaasta viisitoista, siasta 25 kop., jonka ohessa karitsoista ei oteta mitään paimenpalkkaa, ja vasikoita ei milloinkaan päästetä karjan sekaan. Hevonen ja lehmä muodostavat kumpikin yhden osakkeen, sika puolen osaketta ja lammas neljänneksen; merkit tehdään pykäläpuuhun sentapaiset kuin on taulusessa[1]): s. o. Pietari Luokkiselta (Jonks) vastaanotettu: 1 osake hevosia, 2 osaketta lehmiä, kolme puoliosaketta sikoja ja 7 neljännesosaketta lampaita, yhteensä 6 $^{1}/_{4}$ osaketta. Apupaimenia on paimen itse velvollinen pestaamaan, joitten luku, katsoen mordvalaisten karjain monilukuisuuteen, voi nousta 5 ja 6:een henkeen. Ersassa, jollei Pietarin päivänä makseta koko rahamäärää, on toinen lopullinen aika siihen ensimmäisen lumen tullessa, vaan osittaismaksua ei siellä paljon tavata, koska niinkuin meille selitettiin, se tuottaa sekaannusta laskuihin; sitä vastoin Moksassa on juuri tapana suorittaa paimenpalkka osittain, vaikka lopullinen maksu ei tapahdukkaan koskaan myöhemmin en-

*) Oikeastaan Flor'in päivä (elok. 8 p. vanhaa lukua.)
**) Kesäkuun 29 p. v. l.

Suom. muist.

[1]) Katso taulusta.

simmäistä lunta; niin esimerkiksi mainittu Pietari Luokkinen maksoi paimenelleen Yrjön päivänä 30 kop., Pietarin päivänä 2 rupl. ja elokuun 15 päivänä viimeisen ruplan; paitsi sitä 12 munaa ja noin 12 naulaa painavan leipälimpun oli antanut kahteen kertaan. Jos paimen ei miellytä talonisäntiä, niin he voivat ottaa elukkansa pois karjalaumasta, jolloin paljon merkitsee onko ne jo tulleet pannuiksi pykäläpuuhun vai ei; edellisessä tapauksessa saa paimen täydet rahat poisotetuista elukoista, jälkimmäisessä ei hänelle tule mitään maksua; tämä kaikki on hyvin edullisesti järjestetty molemmille puolille: näin eivät isännät voi tehdä vääryyttä paimenelle, eikä isännillekään puolestaan ole edullista, jos heti alussa huomaavat paimenen hoitavan huonosti asiaansa, ei osaavan karjaa kuljettaa eikä johtaa. Jos paimen luulee kärsineensä vääryyttä, mikä muuten hyvin harvoin tapahtuu juuri myytillisten katsantotapojen vaikutuksesta paimenen suhteen, niin kaikki riidat ratkaistaan ukkojen kautta, vaan äärimmäisessä tapauksessa vedetään vanhimman ratkaistaviksi, joka ei kumminkaan kokoonkutsumatta samoja ukkoja rohkene asiata päättää. Jos karja häviää paimenen huolimattomuuden kautta tai jos hän sen jättää suden suuhun, vaikka olisikin voinut sitä estää, niin hän vastaa asiasta palkastaan ukkojen tekemän arvion mukaan, mutta saatuaan todistetuksi itsensä vahinkoon syyttömäksi tai olleensa pakotettu perääntymään taistelussa ylivoimaa vastaan, ei hän joudu mihinkään vastuunalaisuuteen; tässä tapauksessa voivat itse asianhaarain pakotuksesta ruveta todistajiksi alaikäiset paimenpojatkin paimenen hyväksi, koska muita ei hän voi saada. Samaten jos hänen tähtensä tulee vilja sotketuksi, niin hän vastaa tappiosta omalla palkallaan eli osakemaksuilla. Paimen ei voi suinkaan aina varjella karjaansa petoeläimistä, mutta näin onnettomasti käydessä on hänen tuominen hävinneen karjan vuodat sen isännälle; ja tullakseen varmuuteen siitä, ettei tässä ole mitään petosta tai viekkautta harjoitettu, täytyy osata erottaa, mikä on pedon raatelemaa ja mikä tahalli-

sesti tehtyä isäntäväen pettämiseksi ja elukan lihan myymiseksi sivukulkeville paikallisille kauppiaille.

Ei voi sanoa, että isännän ja renkien välinen suhde olisi vakaantuneempi, ja kysymyksiimme meille milloin vastattiin, että isäntä suhtautuu renkiinsä niinkuin lapsiinsa, milloin on heidän „herransa"; tosin tämä viimeinen suhde ei ole suinkaan ymmärrettävä missään ankarassa merkityksessä, vaan ainoastaan, niinkuin meille sittemmin kävikin selville, isännän asiana; tietysti tässä on laaja ala yksityisellä luonteenominaisuudella, joko suopuisuudella taikka päinvastoin kiukkumielisyydellä, mutta yleensä on renkien hyvä olla, he syövät yhdessä isäntäväen kanssa ja makaavatkin samassa pirtissä; kuin työmiesten kanssa keskustellessamme tahallamme viittasimme muka isäntien tapaan sortaa renkiään ja imeä heistä kaikki mehu, niin selitettiin meille, että semmoista isäntäväkeä on harvassa ja ettei ole juuri syytä valittaa. Tietysti jos on isäntä huono, niin renkienkin joukossa löytyy sekä laiskoja että juoppoja, vaan ei missään tapauksessa, olkoon rikos mikä tahansa, isäntä uskalla sormellaankaan nykäistä työmiestä; *„vetetskändi vetetskä uli"*, sanoo mordvalainen, arvellen että „kutakin kämmentä kohti löytyy aina toinen kämmen." Tässä lienee sopiva mainita, etten koko oloni aikana Mordvassa kertaakaan nähnyt isän tai äidin, saati sitten jonkun sukulaisen, lyövän lapsia, ja kuin kysyimme eräältä muijalta Pitschilein kylässä selvitystä tähän asiaan, saimme vastaukseksi: *„žaban mukįr jakstergadai vaţkedaiz, sirätnen šama jakstergadai jevidjaiz"*, s. o. lapsen selkä punottaa lyönnistä, vanhempain kasvot punottavat häpeästä. Näin ollen renkien pieksäminen tuntuu aivan mahdottomalta, ja ainoana rangaistuksena heille voidaan käyttää lyhennyksiä heidän palkoistaan, mutta sitäkin vaan, jos pestattaessa on tästä mahdollisuudesta puhuttu, sekä viimein viipymätöntä „suoritusta" ennen palvelusajan päättymistä. Samoin ei renkikään rupea (poikkeuksista tietysti puhumatta) röyhkeilemään isännälle, kiusaksi tärvelemään hänen tavaroitaan tai työtään, mutta levottoman luontoinen renki ei löydä mistään suojaa, ja ainoana keinona päästä epämielui-

sasta palveluksesta on sittenkin vaan palvelusajan loppuun palveleminen ja sitten vasta lähteminen; poislähdöt ennen palvelusajan päättymistä eivät ole tavallisia, vaan viimeisinä aikoina kumminkin jo sitäkin harjoitellaan, eivätkä isännät vaadi oikeutensa ylläpitämistä, kuin tietävät vastahakoisen rengin työt vähänarvoisiksi ja hänen juuri täten koettavan pakottaa isäntää häntä pois laskemaan. Oikeastaan eivät isännät ole mitenkään turvatut niitä vahinkoja vastaan, joita rengit huolimattomuutensa tai ilkityönsä kautta voivat heille saattaa; vaatimista ei ole keltään, koska kunnalliset oikeustot eivät näihin asioihin mielellään sekaannu, eikä rauhatuomarien puoleen kääntyminen ole edullista siitäkin syystä, että pari kertaa ovat todistajat tuotavat tutkintoon, eikä loppultakaan omaansa takasin saa, päinvastoin on maksaminen todistajille, sillä työmieheltä ei ole mitään otettavaa. Hyvä, jollei palkka ole jo edeltäpäin otettu ja voipi edelläkäyvän välipuheen perustuksella sitä lyhentää, mutta muussa tapauksessa ei auta muu kuin kärsiminen. Ei ole isännällä oikeutta ajaa renkiä kesken palveluskautta pois, eikä rengillä luopua työstään ennen koko palvelusajan loppumista; mutta itse asiassa niissä harvoissa tapauksissa, milloin rettelöitä isännän ja rengin välillä syntyy, asia käy kerrassaan jälkimmäiselle edulliseksi ja edelliselle vahingoksi, sillä jos renki on kerran saanut päähänsä erota, voi hän löytää satoja asioita, millä isäntää niin kiusata, että tämä vihdoin mielelläänkin tahtoo ennen aikaa päästä tyytymättömästä. Pestausvälipuhe on sitova ainoastaan välipuheentekijöille, eikä missään tapauksessa pestattujen työmiesten perillisille; sitä vastoin isännän jälkeläiset ovat velvolliset pitämään kaikkia vainajan pestaamia työmiehiä palvelusajan loppuun asti, sillä näitten on vaikea kesken kesää työtä saada, erittäinkin kuin silloin jo niitä on kaikilla täysi määrä pestattuna, ja työnansiolle lähtijät ovat jo kaikki menneet niitoille Volgan taa. Tavanomainen rengin palkka on hyvin epätasanen, koska kaikki riippuu tässä työmiehen kunnollisuuden tai kunnottomuuden maineesta; niinpä tapasimme työmiehiä, joilla oli palkkaa 50, 60, jopa 90:kin ruplaa kesässä, mutta

viimeistä palkkaa tavataan kumminkin harvoin ja keskimääräisenä on pidettävä 60 rupl.; paitsi rahapalkkaansa saa renki 5 paria lapikkaita ja valkosen mekon — „*ponar*", jota mordvalainen käyttää työssään ja rukoillessaan, niinkuin heistä laulussakin lauletaan: „*af kileit virs sukun't — Metšorat Pazindi oznit*" (Ei huoju koivut metsässä — mordvalaiset Jumalaansa rukoilevat).

Naapurioikeuden laajuuden voimasta on Mordvassa ollut vanha tapa kutsua ja tulla talkoihin (*jalgaks* — ystävän apu). Usein huomaa isäntä mahdottomaksi enättää töitään loppuun, vaan työmiehiä ei voi mistään saada, koska talottomat ovat kaikki jo otetut eivätkä talolliset mene mistään hinnasta vieraasen työhön, Jumalan kiitos kuin omastaan suoriutuvat; tämmöisessäpä tapauksessa isäntä ilmoittaakin, että hänellä on sinä tai tuona päivänä jalgaks; ruokaa on kyllä kullakin kotonaan, eikä siis kestitys viekota naapureita tulemaan, vaan velvollisuuden tunto auttamaan lähimmäistä, koska vuoro tulee itsenkin kutsua apua. Jo talkoopäivän aaton illasta aletaan talossa paistaa ja keittää; on aivan välttämätöntä, että valmistetaan runsaasti *pure*'a (kahteen tuoppiin olutta pannaan yksi tuoppi mettä ja tämä sekotus keitetään umpeen-suljetussa ja taikinalla peitetyssä saviruukussa), humalaolutta, piirakkaa jänispaistin kanssa (*numilen-pata*), joka on yksi mordvalaisten mieliruokia, hiukan munakokkelia (sipulin, lihan, ihran y. m. kanssa) ja monta muuta ruokalajia. Illalla jo leikataan ja keitetään makaroonia, jota tarjotaan maidossa keitettynä, tai paistettuna voissa ja happamessa kermassa. Aamulla varhain ennen auringon nousua isäntä sytyttää „*ozks-štatolts*'in" s. o. pyhän, puhtaasta vaksista tehdyn kynttilän, ja rukoilee perheensä ja jalgaksiin tulleiden naapurien kanssa, että Jumala antaisi tulevanakin vuonna hyvän sadon; vihdoin leikattuaan ozondam-palin ja jaettuaan sen läsnäolijain kesken isäntä ja talkooväki lähtee pellolle. Tapa vaatii, ettei tänä päivänä säännöllistä ruoka-aikaa pidetä, vaan että työntekijät minä päivän aikana tahansa voivat tulla sinne, mihin emäntä varastoineen on sijoittunut, ja kunnollisesti sekä haukkaista

että kulauttaa; käytetään tässä viinaakin, mutta hyvin vähässä määrässä, koska se ei oikeen sovellu puren kanssa, joka on jokaisen mieliteko; kaiken aikaa on sekä emännän että isännän pyytäminen vieraitaan maistamaan ja ryyppäämään, ja vakuuttaminen, etteivät hän he syö eivätkä juo mitään; samaten pitää talkoomiesten ehdottomasti kursailla, vakuuttaa olevansa aivan kylläisiä ja kaikin tavoin vastustella kunkin ruokapalasen ja ryypyn edellä. Paha sille emännälle, josta leviää kylässä huhu, että hän on liian vähän vieraitaan käskenyt, hänen miehensä luo ei toisten enää mielellään avuksi tullakkaan. Isäntä ei voi missään tapauksessa käskeä talkooväkeä työhön, sitä vähemmän uskalla ärjähtää kellekkään, eikä mitään semmoista ole edes tarviskaan, sillä kuin hän puolestaan tekee parastaan talkoomiehiä kestitessään, niin hekin panevat parastaan työssä; tietysti riippuu työn laatu hiukan kestityksestäkin eikä ahnaalle isännälle tehdä koskaan niin paljon, kuin anteliaalle, suopealle ja kestitsevälle. Yleisistä apujoukoista *) ei missään ole Mordvassa kuultu, eikä rahankeräyksiä muulloin kuin rukouspäivinä eri vuoden aikoina tapahdu. Kaikki apujoukot voidaan saada kokoon ainoastaan vieraanvaraisen kutsumisen kautta, jonka muoto on; „*sajada, min enäldjatädäz*, *paksjanenesa kšin'-saljn jarhtsams*“, s. o. tulkaa, pyydämme teitä, pellollamme suolaa ja leipää syömään.

Mitään seuroja poikien ja nuorien tyttöjen välillä yhteisten töitten tekemiseksi tai rahan saamiseksi joitakin hyviä tarkoituksia varten taikka kekkerien pitämiseksi, ei Mordvassa ole tapana koskaan muodostaa; vaan meidän käsittääksemme on tässä juuri tilaisuus kuvata yleisiä rukoushetkiä, ja myöskin „*saltan-štatolts*'ia“, koska molemmissa on jäännöksiä muinaisista veljeskunnista, jotka, niinkuin luulemme, Mordva ei ole suinkaan omistanut venäläisiltä, vaan

*) — jotka näet kulkisivat ensin yhden, sitten toisen, sitten kolmannen luona auttamassa.

Suom. muist.

jotka ovat alkunsa saaneet kaukaisesta muinaisuudesta ja aivan kansallisesta perijuuresta. Kuin yhteisen rukouksen aika on tullut, mikä on kaikille hyvin tunnettu, niin jokaisessa mordvalaisessa talossa alkaa moninaiset taloudelliset puuhat puren keittämisessä ja oluen panossa, munakokkelien, blinien, piirakkain ja makaroonien valmistuksessa; nämät ruokalajit ovat kerran tavaksi tulleet ja siksi ei mitään erotusta niitten valmistamisessa eri taloissa tavata; sitten munakokkelit ja blinit pannaan läjiin ja asetetaan puhtaille pajun oksille, joiden päät sidotaan yhteen; makaroonit ripotetaan säkkeihin, ja muihin säkkeihin pannaan piiraiset ja, jollei aijota panna toimeen uhrausta, lihapaloja; mukaan otetaan myöskin muutamia kanoja ja ryynejä puuron keittämistä varten; kaikki tämä otetaan siinä tarkoituksessa, ettei ainoastaan riittäisi koko perheelle mahan täydeltä, vaan vielä muutamille muillekin ihmisille. Kuin kaikki on valmista, niin määräpäivänä kaikki lähtevät varastoineen „*keremet'*iin" (uhripaikalle), jos semmoista kylässä on, tahi muuhun semmoiseen paikkaan, joka on vanhastaan tavaksi tullut taikka sitten tapausta varten määrätty „*pirendjaitin*" (uhripapin) toimesta.[1]) Jokainen perhe erikseen tappaa kanat jumalien kunniaksi, vaan lampaat ja härän tai lehmän uhraavat itse uhripapit kaikkien läsnäolijain nimessä; koska olisi sopimatonta ottaa eläimiä uhria varten yhdeltä tai toiselta talonisännältä, niin tavallisesti ostetaan jo edeltäpäin kaikki uhrielukat ja niitten ostosumma jaetaan talojen kesken näitten miesluvun mukaan. Ei yhdelläkään perheellä ole oikeutta syödä pois eväitänsä, vaan ne ovat ensin pantavat esille ja sitten vasta syötävät yhteisesti. Jos tapahtuisi, että uhrielukka, joka on jollakin ollut uskottuna väliaikaiseen hoitoon ja ruokintaan, kuolisi, niin olisi hän velvollinen osta-

[1]) Rukouksista, keremeteistä, uhripapeista ja yleensä Mordvan uskonnosta olemme aikeissa aineksien runsauden tähden kirjoittaa erityisen esityksen „*Mordvankansan uskonnollisista käsitteistä*", joka ensiksi ilmestyy suomenkielisenä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran antamassa teoksessa Kalevalan viisikymmenvuotisen olemassa-olon muistoksi.

maan sijaan aivan samanlaisen elukan, mistä onkin kansaan syntynyt sananlasku, että „*ozindaz kilde a kulǐ*“, s. o. uhrielukka ei kuole. Melkeen samoilla perustuksilla laitetaan myöskin „saltan-štatolts“, kynttilä, joka sytytetään syntyvän ja siten pimeyden vallasta vapautuvan nuoren jumalan kunniaksi, joka jumala on tulen, hedelmällisyyden ja hyvän jumala. Astia, mihin saltan-štatolts sisältyy, on joka vuosi uudistettava; se pidetään vuorotellen eri taloissa, mutta tämä ei estä ensinkään ketään laittamasta itselleen eri štatoltsia. Kuin meden saanti alkaa, niin ensimmäinen vaksi, sen mukaan kuinka suuri saalis on ja kuinka harras uhraaja, heitetään tähän kiuluun, minkä keskelle on kiinnitetty paksu pellavalangoista punottu nuora, johon niinikään kukin talo panee pasmansa, niin että niin monta kuin on taloa kylässä, niin monta pasmaakin saltan-štatoltsin sydämmessä. Näin täyttyy kiulu täyttymistään, ja sen talon isäntä, missä se sinä vuonna säilytetään on velvollinen joka päivä lyömään puhtaalla omenapuisella petkeleellä vaksipaloja sydämmen ympärille, että kiuluun muodostuisi oikeen sulauva kynttilä. Vaksin tuonti ei ole suinkaan pakollista, vaan eipä jumala siekaile rangaistessaan sitä, joka on hänen kunniakseen säälinyt vaksia antaa; semmoiselta saiturilta näet kuolevat kaikki mehiläiset ja talo palaa poroksi; tämän vakuutuksen voimasta ei tapahdukkaan nähtävästi koskaan, että kukaan viekkaudella koettaisi päästä vanhan tavan vaatimuksista, ja sentähden saltan-štatolts kasvaa tavattoman suureksi. Nuori jumala on myöskin sodan jumala, eikä kukaan siis voi miestä paremmin sodassa suojella, ja kuin me asuimme Mordvassa juuri turkkilaissodan aikoina vuosina 1877 ja 1878, niin tietysti tähän aikaan štatoltsit saavuttivat verrattoman suuruuden; niin esimerkiksi saimme nähdä 20 ja 25 puutaa painavia štatoltsia puhdasta vaksia, läpimitalta korttelin paksuisella sydämmellä, mikä maksoi juoksevain hintain mukaan 250 jopa 300:kin ruplaa. On vielä mainittava, että aikaan, jolloin saltan-štatolts palaa — ja se palaa viikon tai parikin yhtämittaa, — uskovaiset tuovat lisään vaksia ja heittävät sen lähemmäksi sydäntä,

minkä luo kuumuuden tähden muodostuu polttavalla, sulalla vaksilla täyttynyt syvennys. Niinsanotun *„baban'-kši'*n" päivänä laittavat akat samanlaisen vaikka tietysti pienemmän štatoltsin, koska se on heidän omituinen juhlapäivänsä; Ved'asyir-avan neitsytjuhlana tytöt laittavat štatoltsin yhteisellä rahankeräyksellä; ja samaten Purgine-Pasin juhlana sytyttävät yhteisen štatoltsin pojat. Samanlaisia štatoltsia laitetaan yleisien katojen, nälkävuosien, kuolettavien lavantautien ja karjantautien johdosta; kuulemiemme kertomusten mukaan paloi suuri 40 puutaa painava vaksi-štatolts tunnetun samarilaisen nälän aikana, mutta kuin kolme neljä vuotta sitten ilmaantui matoja eloihin, pantiin Pensan maakunnan Insarin piirissä palamaan samanlainen, ehkä hiukan pienempi štatolts.

Yllä on jo mainittu muutamista yrityksistä arttelien eli joukkokuntien muodostamisen avulla, joilla ei kumminkaan Mordvassa ole suinkaan sitä laajaa merkitystä, minkä niillä huomaamme puhtaasti venäläisessä väestössä; on vielä puhuttava maanviljelys-työkunnista, joita on paljon levinnyt jokapaikkaan Mordvan maata, ja sitten kerrottava siirtojoukkokunnistakin, joita yhä useammin muodostuu Tomskin maakunnasta tulevien hyvien tietojen nojalla niiltä, jotka sinne ovat ennen siirtyneet ja ennättäneet hyvin asuttua. Jo heinäkuun lopulla kaikkialla Volgan oikeanpuolisella rannikolla alkaa näkyä suurempia tai pienempiä mordvalais-joukkoja, joita tottunut silmä heti erottaa isovenäläisistä, tscheremisseistä, simbiriläisistä tataareista ja tschuvasseista, huolimatta heimollisesta ja samanlaisten elämäntapojen luomasta yhtäläisyydestä; kaikki nämät parvet asettuvat rannalle odottamaan höyrylaivan tuloa, mikä on tavallisesti Amerikan malliin laitettu, kantaa aika kuorman ja samalla on halpahintainen; odottavien joukossa voi aina huomata yhden, joka on nähtävästi joukon isäntä: hän on muita vilkkaampi, puhuu sujuvasti venättä ja on näöltään kokenut ihminen. Eikä tämä ole kukaan muu kuin jo kotikylässä joukkokunnan johtajaksi valittu „kel-loman'", joka tuntee kaikkien kapteenien ja laiva-asioitsijain nimet ja isännimet,

kaikki suuremmat volgantakaiset talot, missä varmaan työtä riittää, ja samaten lyhimmät oikotiet, pitkin kyläkujia sivu valtateitten; kel-loman on melkeen lapsuudestaan saakka käynyt vuosittain Volgan takana, eikä siis ihme, että hän hyvin tuntee kaikki järjestykset ja että hänen kokemuksensa on joukkokunnalle tarpeen; hänen käsissään on joukkokunnan kaikki rahat, joista hän on tietysti velvollinen tekemään tovereilleen tilin; hänellä on, uusien asetuksien vaatimusten mukaan, kunnallishallitusten antamat passikirjat; hän on tosiaankin joukkokunnan „kieli", sillä muitten vaijetessa hän puhuu kaikkien puolesta. Tuskin aletaan halkoja laivaan lastata, kuin jo kel-loman ennättää kapteenin luo tinkimään; hän ei huoli mistään taksoista, ja onkin aivan oikeassa, sillä jokainen kapteeni ottaa laivaansa mielellään koko tuon vähää tilaa vaativan yleisön, vaikkapa paljon alennettuaankin taksassa säädetyn maksun. Tingitään ankarasti, kapteeni on toisinaan pakotettu ajamaan pois laivasillalta joukkokunnan etujen kiusallisen valvojan, vaan tämä siinä yhä seisoo, kunnes korottaakin tarjotun maksun muutamalla kopekalla. Lopulta kuuluu jo vihellys, jolloin masennettu kapteeni vihdoin suostuu ja koko joukkokunta puhemiehensä viittauksesta töytää laivankannelle. Alennusta on taksasta toisinaan saatu 60 jopa 75:kin %. Kaikki nämät joukot lähtevät Samaraan, Balokovoon, Pokroviin ja muihin Volgan vasemmanpuoleisiin rantasatamiin, mistä joukot hajaantuvat pitkin kauan sitten astuttuja kyläteitä suuriin herraskartanoihin ja kauppiasten maatiloille; usein tapasimme tämmöisiä joukkokuntia matkalla jo läheltä Igrisiä ja myöskin menossa Buguruslanin ja Ufan maakuntiin päin, eikä kel-loman tällöinkään luovu oikeuksistaan, sillä hän pitää huolta yömajoituksesta, hän tekee sopimukset majaisäntien kanssa ja suorittaa heille maksut, jollei vaan ole ollut pakko viettämään yötä arolla. Paikalle tultua tekee välipuheen hinnasta taaskin sama johtaja, joka vastaanottaa rahatkin isänniltä, ja hänen vaivaloinen toimensa päättyy vasta koko joukkokunnan palattua kotikylään Volgan takaisten töitten päätyttyä, jotka eivät viivytystä siedä eivätkä riihistä tiedä.

Täällä hän tekee täydellisen tilin matkan molemmissa päissä ja työpaikalla suorittamistaan menoista; kaikki nämät menot jaetaan tasan joukkokunnan jäsenten kesken, ja sitten vasta tehdään lasku niistä rahoista, joita eri jäsenet ovat johtajalta ottaneet. Huomattavaa on, että kuin joukkokuntaan sattuu sairastuvia (joita, tässä mainitaksemme, jos siinä on enimmäkseen uutukaisia ja ensikertalaisia, on hyvin paljon), joukkokunnan ansaitsemat rahat jaetaan työmiesten yleisen luvun mukaan; siten saavat siis sairaatkin osansa, mutta kuolleitten osuudet annetaan leskille ja orvoille. Ei kukaan ajattelekkaan, että joukkokunnan muodostus olisi mahdollinen perustaa kirjalliselle välipuheelle, sillä, kansan vakuutuksen mukaan, ei se laisinkaan tee välipuhetta vahvemmaksi, vaan saattaa ainoastaan kunnallisoikeudessa viivytystä ja tuottaa jonkun määrän todistajain kulunkeja; joukkokunnat ovat ikuisista ajoista asti käyneet Volgan takana, mutta kunnallisoikeudet ovat vasta ikään syntyneet, sanoo mordvalainen, — kuinkas siis ennen ilman niitä on ollut? Emme muuten kertaakaan ole kuulleet, että joukkokuntain jäsenten kesken olisi mitään häiriöitä syntynyt, ja kel-lomanin vaihtaminen voi enimmikseen tapahtua ainoastaan hänen kuolemansa johdosta tai pitkällisen sairastamisen tähden. Suurenlaisesta vaivastaan ei kel-loman jää palkattomaksi, sillä, paitsi omaa osuuttaan, hän vielä saa „*kaldau-*“ eli „*koldamo-*“ (Ersa) „*sepä*'n“, mikä oikeastaan merkitsee „kärsinyttä taskua, tappiota“; tämä kaldau-sepä on keskimääräisen osuuden vertainen, ja se muodostuu kaikkien joukkokunnan jäsenten yhtäläisistä maksuista, sairaitten ja kuolleittenkin puolesta. Esittääksemme vielä selvemmin joukkokuntain raha-ansioitten suuruutta, tuomme tässä esiin käännöksen pykäläpuusta, joka kuuluu Vasili Taporoville Saranskin piirikunnasta Kotschkurovan kylästä vuodelta 1876; joukkokuntalaisia oli kuljettanut Nikolaijevin piirikuntaan; työtä oli tehty 1 ½ kuukautta; työmiehiä oli 84 henkeä, yksi kuollut, yksi jäänyt sairaaksi Balakovon sairashuoneesen, sairaana oli matkalla 12 henkeä ja niistä yksi tehnyt työtä ainoastaan 2 viikkoa, — ansaittu yhteensä 6,222 ruplaa; osuuk-

sia 87 (puhemiehen, papin ja lukkarin), osuuden suuruus oli 71 rupl. 57 kop., ja jäljelle jääneet 63 kop. on pantu punasen ristin hyväksi kylän kirkkoon; sairaana olleet saivat: yksi 30 rupl. 25 kop., yksi 49 r. 75 k., kolme 52 r. 50 k., kaksi 60 r., kolme 62 r. ja kaksi 70 r.; jäännös sairaitten laskussa oli siis yhteensä 74 r. 62 k., jotka yhteisestä päätöksestä annettiinkin työssä kuolleen leskelle. Menot taas jakaantuivat 11 r. 20 k. henkeä kohti, lukien tähän kaikki yleisetkin kulungit. Huomattava on, että 1876 oli huono vuosi, mutta seuraavana vuonna meni Volgan taa ihmisiä hyvin vähän, koska kaikkien sotapalvelukseen astuvain ja rekryyttien oli jääminen kotiin, ja muutamat kunnallisoikeudet ankarassa touhussaan eivät antaneet ollenkaan lähtöpasseja, ja tällä kertaa syystä, sillä joku oli erehdyksestä vaatinut ainoitakin poikia. Täydet osuudet luetaan tavallisesti olevien hintojen ja työpäivien luvun mukaan, niin ettei mitään vääryyttä tässä voi tapahtua; vaikka tietysti tässäkin voi sattua ikävyyksiä. Jos riitoja syntyy joukkokunnan jäsenten välillä, niin riitaveljet ovat velvolliset kääntymään kel-lomanin sovinto-oikeuteen, jonka päätös tässä kohden pidetään vetoomattomana; jos sitä vastoin riita syntyy yhden tai useamman joukkokuntalaisen ja kel-lomanin välillä, niin sen ratkaisevat yhteisesti kaikki joukkokunnan jäsenet, joitten päätös on myöskin vetoomaton. Mitään rangaistuksia ei joukkokunnassa ole olemassa, paitsi yhtä, mutta sen sijaan hyvin tuntuvaa, nimittäin joukkokunnasta erottamista, mikä tuopi mukanaan sen, että erotetun täytyy syödä suuhunsa kaiken, minkä ansaitsee, mutta kotiin ei hän tuo mitään; tämmöistä rangaistusta ei joukkokunta suinkaan usein käytä ja aluksi vaan sillä uhkaa niskoittelijoita. Jäseniensä puolesta täydellisesti kokoonpantu joukkokunta voi vaatia kel-lomania minä hetkenä tahansa tilille ja suoritukseen, ja, jos jotain epäilyksiä syntyy, panna hänet pois viralta; mutta kuin tästä virasta, niinkuin yllämainitusta käy selville, maksetaan hyvästi, sattuu moisia viralta-panoja hyvin harvoin, etenkin koska hänen etunsa on joukkokunnan vähemmissä menoissa ja päinvas-

toin suuremmissa raha-ansioissa, sillä senhän mukana suurenee myös „kaldau-sepä", hänen ansaitsemansa palkkio.

Samanlaisen kel-lomanin valitsevat nekin, jotka aikovat siirtyä uusille asuinsijoille (etupäässä Tomskin maakuntaan, missä nykyjään jo on muodostunut muutamia mordvalaisia uutisasumuksia); hän on joko ennen niillä mailla käynyt, taikka lähtee sinne vartta varten, käyttäen niitä rahoja, joita siirtolaiset ovat hänelle antaneet. Löydettyään mieleisensä paikan, hän ajaa asiata kunnallis- ja muun hallituksen kanssa valtuutetun tavalla, kokoo siirtolaisilta rahat matkatarpeita varten, ja lähtee vihdoin siirtokunnan etunenässä matkaan; tavallisesti mordvalaiset suuntaavat kulkunsa Samaraan, Orenburgiin ja Omskiin, ja tällöin täytyy viejän välttämättä osata tie ja tuntea majatalot Orenburgin ja Omskin välillä. Koko matkan aikana ei hänen asemansa ollenkaan ole erilainen kuin työkunnan kel-lomanin, ehkä vaan sillä erotuksella, ettei häntä voi panna viralta, vaikka haluttaisikin, sillä toista tien ja paikallisolojen tuntijaa ei tavallisesti ole saatavissa. Huomattava on, että kaikissa kertomuksissa siirtolaisten kurjuudesta matkalla välikaupungeissa emme ole kertaakaan tavanneet mainittavan mordvalaisia; ja, minkä verran tunnemme mordvalaisten siirtolaisten oloja, ei moista kurjuutta voikkaan olla, koska Mordvan siirtolainen on useimmiten varakas, joka etsii tilaisuutta vielä enemmän rikastuakseen, eikä siis mene umpimähkään, vaan laillisesti asiat kotona suoritettuaan ja edeltäpäin valittuaan paikan siirtopaikakseen Sipiriassa; senpätähden luullaksemme ei mordvalaisia voikkaan kohdata semmoiset kurjuudet, joihin joutuvat onnettomat venäläiset talonpojat hakiessaan uusia asuinsijoja nälän ja rahattomuuden pakotuksesta.

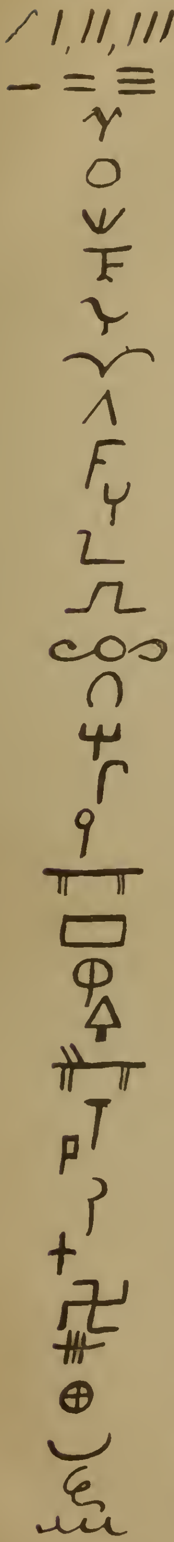
Semmoiset ovat Mordvan kansan oikeudelliset olot, jotka melkeen täydelleen ovat säilyttäneet ominaisen luonteensa huolimatta vuosisataisesta yhteiselannosta venäläisten kanssa. Älköön luettako meille viaksi, että tämä kuva ei ole

täydellinen — me olemme tehneet, minkä olemme voineet antaaksemme edes tämän vaatimattoman teoksemme miljoonan suuruisen kansan lakitavoista, että olisivat vastaiset tutkimukset tähän suuntaan mahdolliset. Olemme täysin onnelliset, jos tämä monessa kohden vaillinainen teos kehottaa samanlaisiin tutkimuksiin muitten Volgan varrella asuvain Suomen heimojen oloista, sekä korjauksiin ja täydennyksiin, joita se epäilemättä paljon kaipaa.

Helsingissä, Lokakuun 26 p. 1883.

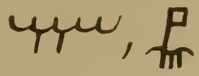
V. Mainov.

Sivu 106:

pykälät	—	„tulat“.
[makaavina]	—	„udaf-tula.“
korvat	—	„pilät.“
aurinko	—	„ši.“
jäniksen jalka	—	„nunilen-pilgä.“
kaivo	—	„lisima.“
kurki	—	„karga.“
lintu	—	„narmi̮n.“
vuori	—	„panda.“
hakanen	—	„pandži̮ma.“
haarukka	—	„tsjanga.“
lavitsa		
istuin	—	„kšnine.“
sangat	—	„kundama.“
luokki	—	„jon'ks.“
kurjen jalka	—	„kargan pilgä.“
viikate	—	„peelme.“
ihminen	—	„loman'“
hevonen	—	„lisimä.“
talo	—	„kud.“
koivu	—	„kelu.“
mänty	—	„pi̮te.“
härkä	—	„buka.“
vasara	—	„tsiotmar.“
kirves	—	„ker'sjaf“ ja „uži̮r.“
sirppi	—	„tarvas.“
polttolava	—	„tombam.“
oksat	—	„sjurkst.“
aita	—	„pält.“
pyörä	—	„šari.“
vene	—	„venš.“
savu	—	„katšamo.“
vesi	—	„ved.“

Sivu 106:

a —

b —

c —

Sivu 106 ja 107:

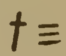
d —

e —

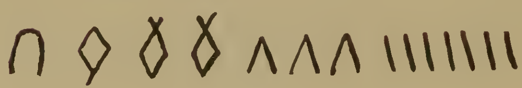
Sivu 158:

syrjältä

Sivu 170:

Hinta: 2 m. 50 p.

Alo Raum
423 Camel St.
Blooming